

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ
ΣΠΟΥΔΕΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΕΡΡΑΚΗΣ**

**ΘΕΜΑ : *ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΔΙΚΑΙΟΤΑΞΙΑ***

του Νικολάου Π. Τσοκανά (Α.Μ. 1299ΜΟΟ9)

ΑΘΗΝΑ - 2001

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ :

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΠΗΓΕΣ ΔΙΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 :

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΥΜΦΥΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ

- A. Ορισμός – ορολογική πληθώρα
- B. Διακρίσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου και άλλοι παραπλήσιοι όροι
- Γ. Φορείς των δικαιωμάτων αυτών
- Δ. Δεσμευτικότητα, πεδίο ισχύος, αμοιβαίες σχέσεις αυτών και δυνατότητα περιορισμών τους
- E. Η ουσία της προσβολής του ιδιωτικού βίου του ανθρώπου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 :

Η ΑΘΕΜΙΤΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΩΣ ΝΕΑ ΜΟΡΦΗ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

- A. Η Νομοπληροφορική και η Δικαιοκυβερνητική ως δύο «νέα μέσα διείσδυσης» των ηλεκτρονικών υπολογιστών στη Νομική επιστήμη – το δίκαιο των πληροφοριών.
- B. Τα προσωπικά δεδομένα και η προστασία τους
- Γ. Η συλλογή, η επεξεργασία και η χρήση τους
- Δ. Έλεγχος και κυρώσεις – ανεξάρτητη Αρχή ελέγχου
- E. Οι κανόνες θεμιτής επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων
- ΣΤ. Ο κίνδυνος διακρατικής επεξεργασίας κινητοποιεί τα ευρωπαϊκά κράτη

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ :

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 :

Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΜΕ ΤΙΣ «ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ» ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΤΗΣ 23/9/1980 ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ – ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ;

- A. Ο ΟΟΣΑ, ένας οικονομικός κατά βάση οργανισμός, θα αποτελέσει τον πρώτο διεθνή θεσμό που θα ασχοληθεί με τα προσωπικά δεδομένα
- B. Τα πέντε μέρη του Παραρτήματος της Σύστασης
  - α. Μέρος Πρώτο : Γενικοί ορισμοί
  - β. Μέρος Δεύτερο : Θεμελιώδεις αρχές εθνικής εφαρμογής

γ. Μέρος Τρίτο : Θεμελιώδεις αρχές διεθνούς εφαρμογής: ελεύθερη ροή και νόμιμοι περιορισμοί

δ. Μέρος Τέταρτο : Εθνική εφαρμογή

ε. Μέρος Πέμπτο : Διεθνής συνεργασία

Γ. Παρατηρήσεις για τις Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ – Ενισχύεται η διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων

Δ. Νεότερο έργο του οργανισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 :

Η ΣΥΜΒΑΣΗ 108/81, ΟΙ ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΟΙΠΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Α. Το Συμβούλιο της Ευρώπης: πρώτος οργανισμός με καταστατικό προσανατολισμό στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Β. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το δικαίωμα ατομικής προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Πρωτόκολλο 11)

Γ. Η «Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα», γνωστότερη και ως «Σύμβαση 108» της 28/1/1981

α. Πρώτο Κεφάλαιο : Γενικές διατάξεις

β. Δεύτερο Κεφάλαιο : Βασικές αρχές για την προστασία προσωπικών δεδομένων

γ. Τρίτο Κεφάλαιο : Διασυνοριακή ροή δεδομένων

δ. Τέταρτο Κεφάλαιο : Αμοιβαία αρωγή

ε. Πέμπτο Κεφάλαιο : Συμβουλευτική Επιτροπή

στ. Έκτο Κεφάλαιο : Τροποποιήσεις

ζ. Έβδομο Κεφάλαιο : Τελικές διατάξεις

Δ. Έργο και δραστηριότητες των πολιτικών οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των προσωπικών δεδομένων

α. Οι τομεακές Συστάσεις της Επιτροπής των Υπουργών

β. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση αναπτύσσει δραστηριότητες για έμμεση και άμεση ενίσχυση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο χώρο του Συμβουλίου της Ευρώπης

Ε. Η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων

ΣΤ. Παρατηρήσεις στο συνολικό έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία προσωπικών δεδομένων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 :

Η ΟΔΗΓΙΑ 95/46, ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ SCHENGEN ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΑΣΗ EUROPOL ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ – Η ΝΕΑ ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

A. Σεβασμός και προστασία οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες

B. Οι διαρκώς διευρυνόμενες αρμοδιότητες των Κοινοτήτων οδηγούν στη νομολογιακή προστασία (γενικές αρχές του δικαίου – άγραφο Κοινοτικό Δίκαιο) των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στη σκέψη για προσχώρηση αυτών στην ΕΣΔΑ

Γ. Προβλέψεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και από το πρωτογενές Κοινοτικό Δίκαιο – από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και τις Συνθήκες του Μάαστριχ και του Άμστερνταμ στη Χάρτα της Νίκαιας

Δ. Η Οδηγία 95/46/EυρΚ και του Σ της 24/10/1995 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών»

α. Πρώτο Κεφάλαιο: Γενικές διατάξεις

β. Δεύτερο Κεφάλαιο: Γενικές προϋποθέσεις σχετικά με τη θεμιτή επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

γ. Τρίτο Κεφάλαιο: Ένδικα μέσα, ευθύνη και κυρώσεις

δ. Τέταρτο Κεφάλαιο: Διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες

ε. Πέμπτο Κεφάλαιο: Κώδικες Δεοντολογίας

στ. Έκτο Κεφάλαιο: Αρχή ελέγχου και Ομάδα για την προστασία των προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

ζ. Έβδομο Κεφάλαιο: Κοινοτικά μέτρα εκτέλεσης

η. Τελικές Διατάξεις

E. Η Συμφωνία Schengen, η Σύμβαση Εφαρμογής της και η κοινοτικοποίηση του κεκτημένου αυτής

α. Η Συμφωνία Schengen – 14/6/1985

β. Η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen – 19/6/1990

αα. Τίτλος IV : το Σύστημα Πληροφοριών Schengen

i) Πρώτο Κεφάλαιο : η σύσταση του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

ii) Δεύτερο Κεφάλαιο : Λειτουργία και Χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

iii) Τρίτο Κεφάλαιο : Προστασία προσωπικών δεδομένων και ασφάλεια αυτών εντός του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

iv) Τέταρτο Κεφάλαιο : Επιμερισμός του κόστους του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

ββ. Τίτλος VI : Προστασία προσωπικών δεδομένων

γ. Κοινοτικοποίηση του κεκτημένου Schengen και η Europol

ΣΤ. Η Europol θέτει νέους κινδύνους για τα προσωπικά δεδομένα στον Κοινοτικό χώρο;

- α. Τίτλος I : Εγκατάσταση και σκοπός
- β. Τίτλος II : Σύστημα Πληροφοριών
- γ. Τίτλος III : Αρχεία δεδομένων εργασίας για ανάλυση
- δ. Τίτλος IV : Κοινές διατάξεις για την επεξεργασία των πληροφοριών
- ε. Τίτλος VI : Ευθύνη και νομική προστασία
- Ζ. Το συνολικό έργο της ΕΕ για την προστασία των προσωπικών δεδομένων

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ :

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΑΥΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 :

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

- Α. Πεδίο εφαρμογής – θεμελιώδεις αρχές
- Β. Διασυνοριακή ροή προσωπικών δεδομένων
- Γ. Κρατικά μέτρα
- Δ. Άλλα θέματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 :

Η ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΜΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Α. Ελληνική
- Β. Ξενόγλωσση

ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα της παρούσας μελέτης το συνέλαβα στο μυαλό μου πριν το θέμα λάβει το εύρος και τη δημοσιότητα που έλαβε στη χώρα μας κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2001, όταν ο «Μεγάλος Αδελφός» του Orwell ετοιμαζόταν «να πάρει σάρκα και οστά» ενώπιον του αδηφάγου βλέμματος του φιλοθεάμονος τηλεοπτικού κοινού και η παρέμβαση της ελληνικής Αρχής προστασίας προσωπικών δεδομένων κρίθηκε αναγκαία. Το θέμα στα μάτια μου φάνταζε και συνεχίζει να φαντάζει μετά την ολοκλήρωση της μελέτης αυτής πολύ σύνθετο και με περισσότερες αθέατες πλευρές, καθώς εμπλέκεται και μία εν πολλοίς άγνωστη επιστήμη, αυτή της Πληροφορικής που συνεχώς προοδεύει και εξελίσσεται ακολουθώντας δρόμους καινοφανείς για το ανθρώπινο μυαλό.

Υπάρχουν κίνδυνοι αόρατοι, συστήματα υψηλότερης τεχνολογίας με εκπληκτικές ή και τρομακτικές δυνατότητες – ίσως στα μάτια κάποιων να υπάρχει και μία μεγάλη συνομοσία – που πρέπει να αφυπνίσουν και να απασχολήσουν το σημερινό άνθρωπο και τελικά υπάρχουν ανθρώπινοι νόες που χρησιμοποιούν αδιάστακτα τα μέσα αυτά προκειμένου να χειραγωγήσουν – ουσιαστικά – τους συνανθρώπους τους. Με ενδιαφέρον λοιπόν μελέτησα το έργο των περιφερειακών διεθνών οργανισμών της ευρωπαϊκής ηπείρου κυρίως, της Ευρωπαϊκής Ένωσης (την Οδηγία 95/46ΕΚ, τη σύμβαση της Ευροποι και τα κείμενα που αφορούν το χώρο Schengen), του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ο τελευταίος έχει βέβαια κατά βάση μία παγκόσμια προοπτική) και διαπίστωσα ότι το πρόβλημα έχει εκτιμηθεί σε έναν επαρκή βαθμό και οι σημερινές προσπάθειες εστιάζονται στα νεότερα προβλήματα τεχνολογικής υφής.

Στο πρώτο μέρος της μελέτης έδωσα έμφαση στη γενικότερη νομική προβληματική των δικαιωμάτων του ανθρώπου (πεδίο εφαρμογής, φορείς, δυνατότητα περιορισμού αυτών, «τριτενέργεια») και στη «σύνδεση» τους πλέον με την τεχνολογία και τις προκλήσεις που θέτει αυτή. Γίνεται μία παρουσίαση ενός καινούργιου δικαιώματος του ανθρώπου που σχετίζεται με την προστασία των προσωπικών δεδομένων του από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Στο δεύτερο μέρος προσπάθησα να παρουσιάσω συνοπτικά το νομικό έργο των υπό εξέταση οργανισμών στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στη συνέχεια παρουσίασα εξαντλητικά, με τη συνοδεία σχολίων, το έργο τους σχετικά με την προστασία προσωπικών δεδομένων.

Το τρίτο μέρος αποτελεί ένα ενδιάμεσο σημείο πριν την κατάληξη στον επίλογο και σε κάποια συμπεράσματα. Επιχειρείται μία συγκριτική επισκόπηση και αξιολόγηση των διεθνών κειμένων που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο μέρος και η – κατά βάση θετική – ανταπόκριση των κρατών μελών αυτών των οργανισμών στο «ευχολόγιο» ή τις «επιταγές» των κειμένων αυτών, στοιχείο πολύ σημαντικό για τον οντολογικό σκοπό του κάθε διεθνούς οργανισμού.

Τέλος, στον επίλογο πλατιάζω εσκεμμένα και συμπεριλαμβάνω κάποιους προβληματισμούς που άπτονται όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου συνδυάζοντας την

πορεία του όλου (δικαιώματα του ανθρώπου) με το μέρος (προστασία προσωπικών δεδομένων). Ως υλικό τεκμηρίωσης προσκομίζω ορισμένες αποφάσεις των δικαιοδοτικών οργάνων της ΕΣΔΑ του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς παρουσιάζει τεράστιο ενδιαφέρον η προσέγγιση αυτών επί της προστασίας προσωπικών δεδομένων. Αποτελούν και τα μοναδικά μέχρι τώρα τέτοια διεθνή όργανα που έχουν ασχοληθεί με το θέμα.

Η αναζήτηση του υλικού για τη μελέτη μου έγινε στη βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, στη βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στη βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου, στη βιβλιοθήκη του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου), στη βιβλιοθήκη του Σπουδαστηρίου Δημοσίου Δικαίου της Νομικής Σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου της Αθήνας, στη βιβλιοθήκη του Τομέα Διεθνών Σπουδών της Νομικής Σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου της Αθήνας, στη βιβλιοθήκη του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, στη βιβλιοθήκη του Κέντρου Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης που στεγάζεται στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και φυσικά στηρίχθηκε και σε υλικό που είχα ήδη στην κατοχή μου. Τέλος, το Διαδίκτυο και οι επίσημες «διαδικτυακές τοποθεσίες» χρησίμευσαν για τη συλλογή πρωτογενούς υλικού (συμβάσεων, εθνικών νόμων και αποφάσεων Δικαστηρίων), καθώς και για πληροφορίες για τις ανά την Ευρώπη εθνικές Αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Σημαντική βοήθεια έλαβα από τον επιβλέποντα Καθηγητή, κο Στ. Περράκη, κατ' αρχάς γιατί δέχθηκε με ευχαρίστηση την πρότασή μου για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης και στη συνέχεια για τις σημαντικές υποδείξεις του. Επίσης από το στέλεχος της ελληνικής Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, κο Φ. Μίττλετον, που πέρα από τις χρήσιμες απόψεις του, μου συνέστησε και τον κο Σπ. Τσοβίλη, μέλος της Μονάδας Οικογενειακού Δικαίου και Δικαίου Εθνικότητας – Τομέας Ιδιωτικού Δικαίου – Γενική Διεύθυνση Ι' (Νομικές Υποθέσεις) του Συμβουλίου της Ευρώπης, με τον οποίο χάρη στην τεχνολογία (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο) μπορέσαμε «να καλύψουμε την απόσταση» που χωρίζει την Αθήνα από το Στρασβούργο και να μου χορηγήσει σημαντικές πληροφορίες για το νομολογικό έργο του Οργανισμού στον τομέα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Τέλος, σημαντική βοήθεια έλαβα και από το Ν. Λυμούρη, γραμματέα του Κέντρου Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης σε θέματα συλλογής πρωτογενούς υλικού μέσω του Διαδικτύου και κυρίως όσον αφορά έγγραφα οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλους τους παραπάνω τους ευχαριστώ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η θεωρία αιχμής του Διεθνούς Δικαίου¹, όπως διαμορφώνεται από το συνεχή διάλογο μεταξύ των διεθνολόγων σε παγκόσμιο ή περιφερειακό επίπεδο, έχει επιτρέψει σ' αυτούς να ασχολούνται με θέματα που αφορούν το σύνολο σχεδόν της διεθνούς κοινωνίας και που τις περισσότερες φορές ξεπερνούν τις απαρχαιωμένες απόψεις και την περιβόητη «ευκινήσια δεινοσαύρου» της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου².

Με το πέρας του Ψυχρού Πολέμου και την επελθούσα παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και των ιδεών, έμφαση από τους πολιτικούς, τους διεθνολόγους, τα ΜΜΕ και ως εκ τούτου την παγκόσμια κοινή γνώμη δόθηκε σε προβλήματα που δεν περιορίζονται σε μία γεωγραφική περιοχή, που μπορεί να συμπίπτει με ένα κράτος ή να αφορά τις σχέσεις μεταξύ κάποιων από τα (κλασσικά) υποκείμενα του Διεθνούς Δικαίου, αλλά στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τέθηκαν ζητήματα διεθνούς χαρακτήρα, όπως η οικουμενική προστασία και ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου³, τα προβλήματα μόλυνσης του περιβάλλοντος, τα θέματα αειφόρου ανάπτυξης του Τρίτου Κόσμου (κυρίως), αλλά και άλλα προβλήματα που οι εξελίξεις της τεχνολογίας εισήγαγαν και που δε μπορούσαν σε καμία περίπτωση να προβλεφθούν και να απασχολήσουν παλαιότερες γενεές διεθνολόγων, όπως τα θέματα βιοηθικής, αλλά και θέματα που σχετίζονται με την τεχνολογία, όπως θέματα διαδικτύου, θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και άλλα.

Αυτές οι τελευταίες προβληματικές έδωσαν μία νέα διάσταση στη μελέτη της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁴. Πάρα ταύτα η νέα αυτή μελέτη δεν αποσπά τον κλάδο από την κοινά αποδεκτή – ήδη από τη δεκαετία του '70 – εξαγγελία της UNESCO σύμφωνα με την οποία

---

¹ Όπως παρατηρεί ο Δ. Ευρυγένης, ήδη από το 1967, «[τ]ο σύγχρονο διεθνές δίκαιο αποτελεί τον χώρο ευρέων και βαθέων μετασχηματισμών». Βλ. **ΕΥΡΥΓΕΝΗΣ Δ.** – «Δικαιώματα του Ανθρώπου, Θετικόν Δίκαιον, Φυσικόν Δίκαιον» – Αρμενόπουλος – 1967, σελ. 3 – 11.

² Η Επιτροπή αυτή επικέντρωσε το ενδιαφέρον της σε δευτερεύοντα θέματα, όπως η διάκριση «κωδικοποίησης» και «προοδευτικής ανάπτυξης» του Διεθνούς Δικαίου. Τη διάκριση αυτή ο Ευ. Ραυτόπουλος χαρακτηρίζει ως «απατηλή, διότι αποτελεί ηχώ της αναλογίας του εσωτερικού δικαίου». Βλ. **ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥ.** – *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου – Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*; - Αθήνα/Κομοτηνή - 1997 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 72 – 73, καθώς και **ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥ.** – *The Inadequacy of the Contractual Analogy in the Law of Treaties* – Athens – 1990 (Publications of The Hellenic Institute of International and Foreign Law), σελ. 65. Την άλλη όψη, για το θετικό έργο της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου, βλ. **ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗ-ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Μ.** – «Η Αποστολή και το Έργο της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου» στο : **ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ Θ. & ΜΠΟΥΡΑΝΤΩΝΗ Δ. (επ.)** – *Ο ΟΗΕ στο κατώφλι της μεταψυχροπολεμικής εποχής* – Αθήνα – 1998 (Ι. Σιδέρης), σελ. 331 – 364 και **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ. – ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ Κ. – ΡΟΖΑΚΗ ΧΡ. – ΦΑΤΟΥΡΟΥ ΑΡΓ.** – *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο – Θεωρία των Πηγών* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1988 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 74 – 78.

³ Ο σεβασμός αυτών αποτελεί κατά τον Καθηγητή Verdross «τον ευγενέστερο κλάδο του Διεθνούς Δικαίου». Βλ. σχετικά **SIMMA B.** – *From Bilateralism to Community Interest in International Law* – 250 RCADI (1994-VI), σελ. 242. Σύμφωνα άλλωστε με το Β. Simma η σημασία της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι τεράστια στη διεθνή κοινότητα και ταυτίζεται με το «κοινοτικό συμφέρον» (community interest) σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποσπάται από το στενά κρατικό συμφέρον. Βλ. ο.π., σελ. 242. Για την πρωτεύουσα θέση του διεθνούς κοινού συμφέροντος στο διεθνές πεδίο που είναι παρεμφερές με το «κοινοτικό συμφέρον» βλ. **ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥ.**, ο.π., σελ. 85 – 92. Σχετική επίσης είναι και η Διακήρυξη της Παγκόσμιας Διασκέψης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Βιέννη – 1993) που πανηγυρικά επιβεβαίωσε ότι «όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι οικουμενικά, αδιαίρετα, αλληλοεξαρτώμενα και αλληλένδετα». Βλ. **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* – Τομ. Α' – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 20.

⁴ Στο επόμενο Κεφάλαιο θα παρατεθεί η πλήρης ορολογία που αφορά τα δικαιώματα του ανθρώπου (ατομικά δικαιώματα, ατομικές ελευθερίες κλπ).

«[τ]α δικαιώματα του ανθρώπου δεν είναι ούτε μία νέα ηθική, ούτε μία λαϊκή θρησκεία. Είναι πολύ περισσότερο από μια κοινή σ' όλους τους ανθρώπους γλώσσα. Είναι οι απαιτήσεις που ο άνθρωπος της διάνοησης ή της επιστήμης οφείλει να μελετήσει και να ενσωματώσει στις γνώσεις του, με τους δικούς του κανόνες και μεθόδους, είτε ασχολείται με τη φιλοσοφία, τις ανθρωπιστικές επιστήμες... είτε είναι κοινωνιολόγος ή νομικός, ιστορικός ή γεωγράφος. Είναι τελικά μια πραγματική επιστημονική επεξεργασία... που σταδιακά πρόκειται να οικοδομηθεί ή να προωθηθεί»⁵.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου συνδυάστηκαν με την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, δηλαδή με την πραγματική υπόσταση αυτού⁶, αλλά και με την υπαρκτική του αποστολή, δηλαδή τη «...δημιουργία των υλικών, ηθικών και πνευματικών αγαθών που συνιστούν τον πολιτισμό του...», όπως την καταγράφει ο Κ. Τσάτσος⁷. Προκειμένου να δικαιολογηθεί η ύπαρξη τους και η αναμφισβήτητη αξία τους ως *πανανθρώπινοι στόχοι*, τους δόθηκε το «περίβλημα του δικαιώματος», δηλαδή της απαίτησης – αξίωσης που απορρέει από κάποιο σύστημα Δικαίου – γραπτού ή άγραφου⁸. Μάλιστα, σύμφωνα με το Δ. Ευρυγένη οι κανόνες δικαίου που αφορούν τα δικαιώματα του ανθρώπου έχουν καταστεί «*κανόνες πίεσεως*», κατ' αναλογία του κοινωνιολογικού όρου των ομάδων πίεσεως⁹. Παρά την απαξίωση του Χρ. Γιανναρά προς το δικαίωμα που «...*αγνοεί την προσωπική ετερότητα*» και ως εκ τούτου ομαδοποιεί αδιακρίτως όλους τους ανθρώπους – φορείς του καθιστώντας τους απρόσωπες μονάδες αριθμητικού συνόλου¹⁰, το δικαίωμα προϋποθέτει το κράτος, γιατί «[π]ρο-δικαϊκό ή προ-κρατικό δικαίωμα δεν είναι νομικά νοητό»¹¹. Αποτελεί το «νομικό είδωλο» του πραγματικού ανθρώπου¹², ο οποίος απ' τη μία προσπαθεί να κατοχυρώσει ατομικούς στόχους και απ' την άλλη να οργανώσει τον κοινό βίο μέσω του δικαίου¹³.

Ο Χάρτης του ΟΗΕ (ΧαρτΟΗΕ) όπου αναφέρεται στα δικαιώματα του ανθρώπου κάνει λόγο για «*προώθηση*», «*παρότρυνση*» και «*προστασία*» αυτών. Ο όρος «προστασία» έχει δημιουργήσει προβλήματα στη θεωρία και την πρακτική με τα *άμεσα ή έμμεσα μέτρα* που συνεπάγεται. Πιστεύεται ότι τα άμεσα μέτρα εμπίπτουν στην εσωτερική αρμοδιότητα των

⁵ Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 14.

⁶ Σύμφωνα με τον Καθηγητή Αντ. Μανιτάκη η σύνδεση των δικαιωμάτων του ανθρώπου με την ίδια την προσωπική του αξία αναγεννά στα πλαίσια του Συνταγματικού Δικαίου τη θεωρία του *Φυσικού δικαίου*, καθώς ο άνθρωπος γίνεται αντικείμενο σεβασμού όχι μόνο στο επίπεδο της ηθικοπνευματικής του υπόστασης (ως ον *γένους*), αλλά και στο επίπεδο της συγκεκριμένης κοινωνικής υπόστασης του που συνδέεται με την ατομική ύπαρξη του (ως *συγκεκριμένο και υπαρκτό πρόσωπο*). Βλ. ΜΑΝΙΤΑΚΗ ΑΝΤ. – *Το Υποκείμενο των Συνταγματικών Δικαιωμάτων* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1981 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 262.

⁷ Βλ. ΤΣΑΤΣΟΣ Κ. – «*Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*» στο : ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ – *Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* – Αθήνα – 1977 (Ευθύνη – Κείμενα της Μεθορίου), σελ. 10.

⁸ Βλ. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ ΧΡ. – *Η Απανθρωπία του Δικαιώματος* – Αθήνα – 1998 (Δόμος), σελ. 15.

⁹ Βλ. ΕΥΡΥΓΕΝΗΣ Δ., ο.π., σελ. 11.

¹⁰ Βλ. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ ΧΡ., ο.π. σελ. 17.

¹¹ Βλ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ. – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α' - Αθήνα/ Κομοτηνή – 1991* (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 4. Ο Κ. Vasak ισχυρίζεται ότι προκειμένου τα δικαιώματα του ανθρώπου να αποτελέσουν «*νομική πραγματικότητα*» πρέπει να συντρέξουν τρεις προϋποθέσεις : πρώτον να υπάρχει μία οργανωμένη κοινωνία υπό τη μορφή του *de jure* κράτους, δεύτερον εντός αυτού του κράτους να υπάρχει ένα εκ των προτέρων καθιερωμένο νομικό πλαίσιο που να προβλέπει και να ρυθμίζει τα δικαιώματα αυτά και τρίτον από το ίδιο νομικό πλαίσιο να δίνονται στους φορείς των δικαιωμάτων επαρκείς εγγυήσεις άσκησης αυτών. Βλ. VASAK K. – «*Human Rights: As a Legal Reality*» στο : VASAK K. (ed.) – *The International Dimensions of Human Rights* – Vol. 1 – West Port, Connecticut – 1982 (Greenwood Press – UNESCO), σελ. 4 – 10.

¹² Βλ. ΜΑΝΙΤΑΚΗ ΑΝΤ., ο.π., σελ. 113.

¹³ Βλ. KELSEN H. – *General Theory of Law and State* – Cambridge, Massachusetts – 1949 (Harvard University Press), σελ. 3.

κρατών, ενώ τα έμμεσα στην αρμοδιότητα του ΟΗΕ. Κάποιοι διεθνολόγοι μιλούν περί *συντρέχουσας αρμοδιότητας* μεταξύ των κρατών και του ΟΗΕ¹⁴.

Παρά τις αδυναμίες του συστήματος του ΟΗΕ να επιβάλλει στα κράτη μέλη του το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η θεωρία έχει εν πολλοίς καταλήξει ότι οι διατάξεις του Χάρτη ΟΗΕ δεσμεύουν νομικά τα κράτη, άποψη με την οποία συντάσσεται και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης στη γνωμοδότηση του για τις Νομικές Συνέπειες της συνεχούς παρουσίας της Ν. Αφρικής στη Ναμίμπια (1971)¹⁵.

Η αναβάθμιση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο προήλθε από την αναβάθμιση του σεβασμού σε διεθνές επίπεδο, από τον ΟΗΕ με τις αναφορές στο Χάρτη του (άρθρα: 1παρ.2, 1παρ.3γ, 55 και 56), την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (1966) και άλλες παρόμοιες πρωτοβουλίες¹⁶, αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣτΕυρ – 1950) και την Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975) της (πρώην) Διάσκεψης και νυν Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία της Ευρώπης (τέως ΔΑΣΕ και νυν ΟΑΣΕ) και την ίδρυση του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών στη Μπογκοτά (1948) και την Αμερικάνικη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και των Υποχρεώσεων του Ανθρώπου, ενώ στην Αφρική, ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας υιοθέτησε το Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Δικαιωμάτων των Λαών» (1981).

Έτσι παρατηρείται ότι η διεθνής και περιφερειακή πρωτοβουλία προηγήθηκε όσον αφορά την αναβάθμιση του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ακολούθησαν τα αντίστοιχα κρατικά μέτρα σεβασμού. Ο Φ. Βεγλερής καταθέτει ότι η έκφραση «δικαιώματα του ανθρώπου» προέρχεται από το Διεθνές Δίκαιο και ήδη διαρκούντως του Ψυχρού Πολέμου ισχυρίζεται ότι «...[ε]ίναι άλλως τε αναμφισβήτητο ότι η καθιέρωση ή η αναζωογόνηση της χρήσης της εκφράσεως ως νομικού όρου στα εθνικά δίκαια κατά τα τριάντα τελευταία χρόνια πρέπει να αποδοθεί στη μεταφορά της από την πολιτική φιλοσοφία και τις παλαιότερες πολιτικές διακηρύξεις στα μεγάλα διεθνή κείμενα του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου και μεταπολέμου»¹⁷. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα τέλη του 20ου και στις αρχές του 21ου αιώνα αποτελεί πλέον «μέτρο πολιτισμού των κρατών αλλά και

¹⁴ Άποψη του Verdross στο **ERMACORA F.** – “Article 2(7)”, στο: **SIMMA B. (ed.)** – *Commentary of the United Nations Charter* – Oxford – 1995 (Clarendon Press), σελ. 152.

¹⁵ Βλ. **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 50.

¹⁶ Για μία αναλυτικότερη ανάγνωση της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου βλ. **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 54 – 74, **ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε.** – *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* – Αθήνα – 1995 (ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ – Εστία), σελ. 57 – 97, **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – **ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ Κ.** – **ΡΟΖΑΚΗ ΧΡ.** – **ΦΑΤΟΥΡΟΥ ΑΡΓ.** – *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο – Οι Φορείς Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων στη Διεθνή Έννομη Τάξη* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1990 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 108 – 113, **VALTICOS N.** – “*Droits fondamentaux de l’homme et compétence nationale des Etats*” στο : **O’ REILLY J. (ed.)** – *Human Rights and Constitutional Law – Essays in honor of Brian Walsh* – Dublin – 1992 (The Round Hall Press), σελ. 53 – 60 και **BERNHARDT R. & JOLOWICZ J.A. (eds.)** – *International Enforcement of Human Rights – Reports submitted to the Colloquium of the International Association of Legal Science – Heidelberg, 28-30/8/1985* – Berlin – Heidelberg – N.Y. – 1993 (Springer – Verlag – Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht).

¹⁷ Βλ. **ΒΕΓΛΕΡΗΣ Φ.** – *Οι Περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1982 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 6.

ισχυρό πολιτικό μέσο της διεθνούς κοινής γνώμης»¹⁸. Σύμφωνα με τον Αρ. Μάνεση, κορυφαίο μελετητή των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ελλάδα,

«[ο]ι ατομικές ελευθερίες παρουσιάζουν... και πρακτικό ενδιαφέρον πρώτου μεγέθους. Διότι ανάγονται στις καθημερινές σχέσεις μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων, οι οποίες καθορίζουν το γενικότερο πολιτικό κλίμα της χώρας και επαληθεύουν – ή διαψεύδουν – στην πράξη, την τήρηση και αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων του Συντάγματος που ρυθμίζουν συνολικά την κρατικά οργανωμένη κοινωνική συμβίωση»¹⁹.

Η καθιέρωση του πανανθρώπινου σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί κατά το σημαντικότερο εκπρόσωπο της Βρετανικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων, Martin Wight, δείγμα της ad hoc επικράτησης των *Ρασιοναλιστών*, οι οποίοι αναγνωρίζουν σημαντικό ρόλο στο Διεθνές Δίκαιο στο διεθνές περιβάλλον, έναντι των *Ρεαλιστών* και των *Επαναστατικών*. Επίσης σε άλλο σημείο ισχυρίζεται ότι «[η] Οικουμενική διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων... βασίζεται στη φιλοσοφία του φυσικού δικαίου... του Πλάτωνα» σύμφωνα και με το Grotius²⁰.

---

¹⁸ ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ. – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 13. Υπάρχει όμως και αντίλογος σε αυτό που προέρχεται από αγγλοσάξωνες δημοσιολόγους που ισχυρίζονται ότι μία κοινωνία που στηρίζει και οφείλει τη λειτουργία της στα δικαιώματα του ανθρώπου αποτελεί «...ένα πρώιμο στάδιο εξέλιξης μιας ελεύθερης και δίκαιης κοινωνίας». Βλ. LAWS J. (Sir) – “The Limitations of Human Rights” – Public Law – 1998, σελ. 255.

¹⁹ Βλ. ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ. – *Συνταγματικά Δικαιώματα α'* – ατομικές ελευθερίες – γ' έκδοση – Θεσσαλονίκη – 1981 (Σάκκουλας), σελ. 6.

²⁰ Βλ. WIGHT M. – *Διεθνής Θεωρία - Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης* - Αθήνα – 1998 (Ποιότητα), σελ. 28 και 125. Όμως ο K. Vasak εντοπίζει και προβλήματα στην εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως : πρώτον η *προσωποποίηση* αυτών, δεύτερον η *ποινικοποίηση* τους και τρίτον η *ενοποίηση* του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. VASAK K. – “Le Droit International des Droits de l' Homme” - 140 RCADI (1974), σελ. 388 – 400.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ :
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΠΗΓΕΣ ΔΙΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΥΜΦΥΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ

A. Ορισμός – ορολογική πληθώρα

Ήδη στην Εισαγωγή, που προηγήθηκε, υπονοήθηκε ένας ορισμός για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Ένας εύστοχος νομικός ορισμός είναι ότι :

«[π]ρόκειται [...] για δικαιώματα που θεμελιώνουν αξίωση απέναντι των ασκούντων την κρατική εξουσία – και αντίστοιχη δική τους υποχρέωση – να μην επεμβαίνουν σ' αυτό το χώρο ελεύθερης ύπαρξης και δράσης των κυβερνωμένων ή να επεμβαίνουν μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις με προκαθορισμένες διαδικασίες και μέχρι ορισμένων ορίων»²¹.

Η αξίωση αυτή μεταφράζεται στην ευχέρεια του φορέα του δικαιώματος να πράξει ή να μην πράξει κάτι, αλλά και να απαιτήσει από την κρατική εξουσία να προβεί αυτή σε κάποια πράξη ή παράλειψη που σχετίζεται με το εν λόγω δικαίωμα και συνάδει με το συμφέρον του φορέα, δηλαδή την προστασία του και τη διασφάλιση του στο μέλλον.

Παρά το γεγονός ότι οι ορισμοί για τα δικαιώματα του ανθρώπου συγκλίνουν αρκετά μεταξύ τους²² και το προστατευόμενο αγαθό είναι το ίδιο, ο ανθρώπινος νους έχει επιλέξει εκούσια να περιπλέξει την κατάσταση με την πανσπερμία των όρων που χρησιμοποιούνται. Κατ' αυτόν τον τρόπο, χρησιμοποιούνται εκτός από τον όρο δικαιώματα του ανθρώπου, οι όροι : *ατομικά δικαιώματα, ατομικές, ανθρώπινες ή θεμελιώδεις ή συνταγματικές ελευθερίες ή δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου*. Οι όροι αυτοί θεωρούνται ταυτόσημοι ή τουλάχιστον εν πολλοίς ισοδύναμοι²³ και προσβλέπουν όπως αναφέρθηκε ήδη, στην προστασία του ανθρώπου. Προτιμητέος όρος είναι «δικαιώματα του ανθρώπου» ή «ανθρώπινα δικαιώματα», που συνηθίζεται στις αγγλοσαξωνικές χώρες, αλλά και μεταξύ των διεθνολόγων, καθώς είναι ευρύτατος και μπορεί να θεωρηθεί, λόγω της αναφοράς στον «άνθρωπο», ότι περιλαμβάνει τα ατομικά, τα κοινωνικά, αλλά και τα πολιτικά δικαιώματα, ενώ ο όρος «δικαίωμα» τονίζει την αναγνωρισμένη από την έννομη τάξη αξίωση σε αντίθεση με

---

²¹ Βλ. **ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.** – *Συνταγματικά Δικαιώματα α'...*, ο.π., σελ. 12. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο ορισμός που προέρχεται από έναν εκ των κορυφαίων διεθνολόγων – μελετητών των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τον K. Vasak, ο οποίος αναφέρει ότι «η επιστήμη των δικαιωμάτων του ανθρώπου αφορά το άτομο και ιδιαίτερα τον εργαζόμενο άνθρωπο, που ζει στα πλαίσια ενός κράτους και ο οποίος, κατηγορούμενος για μια παράβαση ή θύμα μιας καταστάσεως πολέμου, απολαύει της προστασίας του νόμου χάρη στην επέμβαση του εθνικού δικαστή και των διεθνών οργανισμών (όπως τα όργανα της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) και του οποίου τα δικαιώματα και ιδιαίτερα το δικαίωμα στην ισότητα, είναι εναρμονισμένα με τις απαιτήσεις της δημόσιας τάξεως». Βλ. **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 13 – 14.

²² Ενδεικτικά σύγκρινε **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 4 – 8, με τους ορισμούς που παρατίθενται από τον **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 13 – 15.

²³ Ο Αρ, Μάνεσης θεωρεί ότι οι παραπάνω ορισμοί δεν είναι «...από νομική άποψη εννοιολογικά ταυτόσημοι», βλ. **ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.** – *Συνταγματικά Δικαιώματα α'...*, ο.π., σελ. 12 – 18. Η ανάλωση όμως στην περαιτέρω διευκρίνιση των όρων θα ήταν άσκοπη για την πορεία και την εξέλιξη της παρούσας μελέτης.

τον όρο «ελευθερία» που είναι στατική έννοια και αναφέρεται σε μία κατάσταση και όχι στη δυνατότητα αξίωσης²⁴.

Σήμερα, τα δικαιώματα του ανθρώπου έχουν αποκτήσει τεράστια αξία για όλους. Όπως αναφέρει ο Καθηγητής Εμ. Ρούκουνας, με το γνωστό γλαφυρό του ύφος, φιλελεύθεροι, συντηρητικοί, μαρξιστές, σοσιαλιστές, αναρχικοί, χριστιανοί, μουσουλμάνοι, ινδουιστές, βουδιστές, ανιμιστές, άθεοι αλλά και τόσοι άλλοι αναφέρονται με μεγάλη θέρμη σ' αυτά και στη συνεπαγόμενη αξία του ανθρώπου²⁵.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν είναι απλώς κατευθυντήριες «προτάσεις» ή «εντολές» ή «ευχές», αλλά «υποκειμενικά δίκαια»²⁶, πλήρη δηλαδή δικαιώματα, αγώγιμες και εξαναγκαστές έννομες αξιώσεις του ανθρώπου απέναντι στο κράτος («δικαστικοποίηση» των δικαιωμάτων) που αποτελεί ταυτόχρονα την πηγή αυτών των δικαιωμάτων, αλλά και τη μεγαλύτερη πηγή κινδύνων τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος μεταβάλλεται από «αντικείμενο δικαίου» σε «υποκείμενο δικαίου», δηλαδή από υπήκοος μετατρέπεται σε πολίτη²⁷.

Η σύνδεση των δικαιωμάτων του ανθρώπου με το *δημοκρατικό κράτος δικαίου*, εντός του οποίου αυτά θέτουν φραγμούς στην κρατική εξουσία – αυθαιρεσία δεσμεύοντας και τον εθνικό νομοθέτη, αλλά και με το *κοινωνικό κράτος*, θέτοντας το *minimum* βιοτικών αναγκών και αγαθών που αυτό πρέπει να προσφέρει, γίνεται συνειρμικά και ο πραγματικός σεβασμός τους αναδεικνύεται στο κατεξοχήν κριτήριο της υπόστασης τους.

Η τεράστια αξία που αναγνωρίζεται από όλους στο σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου φαίνεται κυρίως από τον τεράστιο αριθμό διεθνών συμβατικών κειμένων (παγκόσμιας ή περιφερειακής εμβέλειας) στα οποία τα περισσότερα κράτη σπεύδουν οικειοθελώς ή αναγκάζονται από την πίεση κάποιων διεθνών κυβερνητικών (βλ. περίπτωση Ευρωπαϊκής Ένωσης – ΕΕ ή ΣτΕυρ προκειμένου να δεχθούν νέα μέλη στους κόλπους τους) ή μη-κυβερνητικών οργανισμών. Επίσης, στην περίπτωση παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου δε χωρεί η επίκληση από κάποιο κράτος της *αρχής της αμοιβαιότητας* έναντι κάποιου άλλου που ήδη έχει παραβεί τις συμβατικές του υποχρεώσεις. Το κάθε κράτος υποχρεούται να συμμορφώνεται στα οριζόμενα από το συμβατικό ή το εθιμικό Διεθνές Δίκαιο. Ενίοτε μάλιστα αρκετές διατάξεις συμβάσεων προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι *αυτοδύναμης εφαρμογής*, δηλαδή δεν απαιτείται η λήψη κάποιων ιδιαίτερων μέτρων εφαρμογής της εσωτερικής έννομης τάξης λόγω της πληρότητας τους²⁸.

B. Διακρίσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου και άλλοι παραπλήσιοι όροι

²⁴ Βλ. **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 6 – 7.

²⁵ Βλ. **ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε.**, ο.π., σελ. 5.

²⁶ Σύμφωνα με το J. Habermas «[τ]α υποκειμενικά δικαιώματα είναι...κατά την αντίληψη αυτή, αρνητικά δικαιώματα που προστατεύουν ατομικά πεδία πραξιακής δράσης δικαιολογώντας νομικά υποστηρίξιμες αιτήσεις για την παράλειψη ανεοπίτρεπτων παρεμβάσεων κατά της ζωής και της ιδιοκτησίας». Βλ. **HABERMAS J.** – *Το πραγματικό και το ισχύον – Συμβολή στη διαλογική θεωρία του δικαίου και του δημοκρατικού κράτους δικαίου* – Αθήνα – 1996 («ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» – Α.Α.Λιβάνη), σελ. 141.

²⁷ Βλ. **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 7 – 8. Μάλιστα αναφέρει ότι οι παραδοχές αυτές υφίστανται ήδη στα έργα του Ν.Ι. και του Ν.Ν. Σαρίπολου, βλ. ο.π., σελ. 7 (σημ. 2).

²⁸ Βλ. **ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε.**, ο.π., σελ. 8.

Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου εντασσόμενος στη νομική επιστήμη και συνδεδεμένος με την κρατική εξουσία είχε ως λογικό επακόλουθο τη διάκριση και την κατηγοριοποίηση αυτών αναφορικά με το κράτος – χορηγό αυτών των δικαιωμάτων, αλλά και το κράτος – πηγή διακινδύνευσης αυτών. Επίσης, η κάθε προσπάθεια διάκρισης ή κατηγοριοποίησης των δικαιωμάτων του ανθρώπου γίνεται για μεθοδολογικούς και ιστορικούς λόγους. Το μεθοδολογικό αιτούμενο είναι να αναγνωρίζονται ευκολότερα οι νεότερες «επιταγές» (υπό διαμόρφωση δικαιώματα) και να συγκατατάσσονται με τα ήδη καθιερωμένα δικαιώματα, ενώ το ιστορικό αιτούμενο, της κατάταξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου με βάση τη χρονική προτεραιότητα εξυπηρετεί την κατανόηση του μακρού αγώνα για την αποδοχή τους.

Η πρώτη βασική κατηγοριοποίηση έγινε από το μεγάλο Γερμανό νομομαθή Georg Jellinek και είναι αυτή που προτιμάται από τους συνταγματολόγους²⁹ που μελετούν τα δικαιώματα του ανθρώπου, ενώ η δεύτερη έγινε («με φαντασία»³⁰) από τον Καθηγητή Karel Vasak κατά τη διάρκεια παραδόσεων του στην Ακαδημία Διεθνούς Δικαίου της Χάγης, το 1974 και ακολουθείται κυρίως από τους διεθνολόγους – μελετητές³¹ των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Όσον αφορά την τριεπίσημη διάκριση, που επιχειρήσε ο Jellinek, αναφέρεται : πρώτον στην *αποθετική* κατάσταση του ανθρώπου (*status negativus*), όπου ανήκουν όλα τα *αποθετικά, αρνητικά ή αμυντικά δικαιώματα* του ανθρώπου που αποσκοπούν στην καθιέρωση *αποχής* (nec facere) της κρατικής εξουσίας, δεύτερον στην *ενεργό* κατάσταση του ανθρώπου (*status activus* ή *status politicus*), όπου ανήκουν όλα τα *πολιτικά δικαιώματα* του ανθρώπου, δηλαδή αυτά που έχουν ενεργητικό περιεχόμενο και διασφαλίζουν τη συμμετοχή του στην άσκηση της κρατικής εξουσίας και χάρη σε αυτά μεταβάλλεται από *υπήκοος* σε *πολίτη* και τρίτον στη *θετική κατάσταση* του ανθρώπου (*status positivus*), όπου συγκαταλέγονται τα *κοινωνικά ή θετικά δικαιώματα* και θεμελιώνουν αξίωση για παροχή ορισμένων οικονομικών παροχών ή θετικών ενεργειών από πλευράς του κράτους εντός της κοινωνίας και οι πηγές της και τα οντολογικά της στοιχεία βρίσκονται στον οικονομικό – πολιτικό φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα³². Παρά τη στενή σύνδεση της διάκρισης αυτής με το οικονομικοπολιτικό περιβάλλον της εποχής, η «*θεωρία του status*» διατήρησε την αξία της και μετά την αλλαγή αυτών των συνθηκών.

Τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελούν τα νεώτερα δικαιώματα και χαρακτηρίζονται από την άμβλυνση της σύγκρουσης κοινωνίας – κρατικής εξουσίας, ενώ κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι εμπεριέχουν απλή δέσμευση του κράτους, χωρίς να στοιχειοθετείται και αντίστοιχο αγωγίμο δικαίωμα του πολίτη. Αποτελούν εν ολίγοις έκφραση του *κοινωνικού κράτους*. Στην ίδια κατηγορία θα μπορούσαμε να κατατάξουμε και ορισμένα διαδικαστικά

²⁹ Όπως επί παραδείγματι ο Αρ. Μάνεσης και ο Π. Δ. Δαγτόγλου (στα παρατιθέμενα στις σημειώσεις και τη βιβλιογραφία έργα τους) και ο Γ. Κασιμάτης μεταξύ άλλων.

³⁰ Όπως παρατηρεί ο Καθηγητής Εμ. Ρούκουνας. Βλ. **ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε.**, ο.π., σελ. 15.

³¹ Όπως ο Εμ. Ρούκουνας, ο Στ. Περράκης, ο Χρ. Ροζάκης κ.ά.

³² Βλ. **ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.** – *Συνταγματικά Δικαιώματα α'...*, ο.π., σελ. 19 – 20 και **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 54 – 58.

δικαιώματα, που δε σχετίζονται με το κοινωνικό κράτος, αλλά με το *κράτος δικαίου*³³, όπως το δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας.

Ο Καθηγητής K. Vasak επιχείρησε να προσεγγίσει τα δικαιώματα του ανθρώπου ξεπερνώντας τις συνήθεις διακρίσεις που είχαν προηγηθεί και ακολουθούσαν εν πολλοίς τη γνωστή διάκριση του Jellinek. Και η δική του διάκριση υπήρξε τρισυπόστατη, με ιστορικό όμως προσανατολισμό και έκανε λόγο για «τρεις γενεές» δικαιωμάτων του ανθρώπου : «πρώτη γενεά»: *Ατομικά και Πολιτικά* Δικαιώματα, που χαρακτηρίζονται από την *αξίωση του ανθρώπου για αποχή του κράτους* που εμπεριέχουν, δηλαδή από την αξίωση όπως υποστηρίζουν κάποιοι «να μας αφήσουν ήσυχους»³⁴. Τα δικαιώματα που ανήκουν σε αυτήν τη γενεά είναι τα ίδια που αναφέρθηκαν παραπάνω ως *status negativus* και *status activus* ή *status politicus* βάσει της κατηγοριοποίησης του Jellinek. «Δεύτερη γενεά»: *Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά* Δικαιώματα, που εμπεριέχουν την αξίωση θετικής παρέμβασης από πλευράς κράτους προκειμένου να ικανοποιηθεί η ουσία τους. Μερικά από αυτά τα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της ανάπτυξης, της πρόσβασης στην εργασία, το δικαίωμα ίσης αμοιβής και άλλα, ταυτίζονται εν πολλοίς με αυτά που αναφέρθηκαν ως *status positivus* βάσει της κατηγοριοποίησης του Jellinek. «Τρίτη γενεά»: Δικαιώματα *Αλληλεγγύης*, τα οποία ο ίδιος ο K. Vasak τα ονομάζει «νέα» δικαιώματα και ζητεί τη συνδρομή όλων των κοινωνικών συνιστωσών και δρώντων, όπως τα άτομα, το κράτος και άλλες ολότητες, ιδιωτικές ή δημόσιες, προκειμένου να πραγματοποιηθούν. Σε αυτά ανήκουν το «δικαίωμα» σε ένα καθαρό περιβάλλον, το «δικαίωμα» στο καθαρό νερό και αέρα, το «δικαίωμα» στην ανάπτυξη και την ειρήνη³⁵.

Έκπληξη και ενδιαφέρον συνάμα παρουσιάζει η συμπερίληψη της τρίτης γενεάς δικαιωμάτων που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «*φουτουριστικά*» δικαιώματα. Η έλλειψη επαρκούς νομοθετικού πλαισίου – διεθνούς ή εθνικού – καθιστά αυτήν την άποψη πιθανή. Το γεγονός όμως ότι έχουν μία *ατομική* και μία *συλλογική* διάσταση και ότι η τελευταία αυτή διάσταση, ως δικαιώματα των λαών έχει λάβει μια κατ' αρχάς αναγνώριση με τον αφρικανικό Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Δικαιωμάτων των Λαών που δεσμεύει περί τα 50 κράτη της ηπείρου αποτελεί έναν ικανό αντίλογο³⁶.

³³ Για τη διδακτική συζήτηση για το κράτος δικαίου, που ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εργασίας, για το αν δηλαδή αυτό αποτελεί *ουσιώδες στοιχείο* ή *οργανωτική βάση* του δημοκρατικού πολιτεύματος, βλ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ Γ. – *Συνταγματικό Δίκαιο II – Οι λειτουργίες του κράτους* – Τεύχος Α' – Αθήνα/Κομοτηνή – 1980 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 50 – 51. Επίσης στο ίδιο έργο αναπτύσσονται τα βασικά για το κοινωνικό κράτος. Απ' την άλλη ο J. Habermas από φιλοσοφικής απόψεως για το κράτος δικαίου δηλώνει ότι : «[η] *ιδέα του κράτους δικαίου μπορεί λοιπόν να αναπτυχθεί με τη βοήθεια των αρχών, σύμφωνα με τις οποίες προκύπτει το νόμιμο δικαίο από την επικοινωνιακή ισχύ και η τελευταία μετουσιώνεται πάλι, μέσω του νομίμως θεσπισμένου δικαίου, σε διοικητική ισχύ*». Βλ. HABERMAS J., ο.π., σελ. 238. Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τον Αρ. Μάνεση, η αναγνώριση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησε στο κράτος δικαίου. Βλ. ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ. – «*Οι κύριες Συνιστώσες του συστήματος Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1975*» στο : ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΛΟΓΩΝ – *Οι Συνταγματικές Ελευθερίες στην Πράξη* – Α' Συνέδριο, Αθήνα, 13-15/10/1983 – Αθήνα/Κομοτηνή – 1986 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 14.

³⁴ Βλ. ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε., ο.π., σελ. 16. Ο Καθηγητής Εμ. Ρούκουνας συμπληρώνει ότι βάσει της αρχής της αποτελεσματικότητας, όπως τη διατύπωσε το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Marckx (1979) συχνά απαιτείται από το κράτος όχι απλά να απέχει, αλλά και να λαμβάνει «*θετικά μέτρα*» για την ικανοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου που ανήκουν σε αυτήν την «πρώτη γενεά» δικαιωμάτων.

³⁵ Βλ. VASAK K. – «*Le Droit International des Droits de l' Homme*», ο.π., σελ. 344 – 345.

³⁶ Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 19 – 20. Επίσης ο Εμ. Ρούκουνας αναφέρει ότι βάσει πρωτοβουλίας του Jacques-Yves Cousteau η UNESCO συγκάλεσε το Φεβρουάριο του 1994, στο Πανεπιστήμιο της Laguna στην Τενερίφη συνάντηση εμπειρογνομόνων για την κατάρτιση μιας ευρύτερης διακήρυξης για την εξασφάλιση των *δικαιωμάτων των μελλοντικών γενεών*. Βλ. ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε., ο.π., σελ. 20.

Πάντως όποια διάκριση και αν προτιμηθεί, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή δε θα έχει στεγανά, καθώς και οι τρεις κατηγορίες ή «γενεές» εκφράζουν την ελευθερία, την κοινωνική δικαιοσύνη και τη δημοκρατία στην εσωτερική και τη διεθνή έννομη τάξη. Τα δικαιώματα πρέπει να λειτουργούν μεταξύ τους *παραπληρωματικά*, όπως υποστηρίζει ο Αρ. Μάνεσης³⁷, καθώς η «ενέργεια» και η αποτελεσματικότητα του καθενός συνδέεται με την αντίστοιχη ενέργεια και αποτελεσματικότητα των υπολοίπων. Η σύνδεση αυτή μεταξύ των κατηγοριών των δικαιωμάτων του ανθρώπου και η αναπτυσσόμενη σχέση μεταξύ κράτους – ανθρώπου «...αποτελεί την ουσιαστική βάση της δημοκρατίας»³⁸.

Οι κατηγοριοποιήσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να συνεχισθούν και στο επίπεδο του *περιεχομένου* τους, ως *ουσιαστικά* ή *διαδικαστικά* (δικονομικά) δικαιώματα, αλλά και στο επίπεδο της *δεσμευτικότητας*, των *περιορισμών* που σχετίζονται με αυτά και στο επίπεδο των *φορέων*³⁹ (που θα αναπτυχθούν παρακάτω).

Τέλος, επιχειρείται και η διάκριση (κυρίως στις εσωτερικές έννομες τάξεις) μεταξύ δικαιωμάτων του ανθρώπου και *θεσμικών εγγυήσεων*. Οι τελευταίες έχουν ως σκοπό την εξυπηρέτηση του σκοπού και της αποστολής εκάστου θεσμού, όπως ο ελεύθερος ανταγωνισμός, η ελεύθερη ραδιοηλέοραση κ.ά. Οι διαφορές μεταξύ δικαιωμάτων του ανθρώπου και *θεμελιωδών υποχρεώσεων* (ειδικών, αυτοτελών, των ιδιωτών, των πολιτών κ.ά) είναι αυτονόητες, καθώς αυτές αποτελούν «[τ]ον αντίθετο πόλο των ατομικών δικαιωμάτων...»⁴⁰.

Γ. Φορείς των δικαιωμάτων αυτών

Οι ορισμοί που επιχειρήθηκαν νωρίτερα και η ορολογία που χρησιμοποιείται για τα δικαιώματα του ανθρώπου καθιστά φαινομενικά περιττή μία διαπραγμάτευση για το ποιος μπορεί ή πρέπει να αποτελεί φορέας αυτών. Η ιδιαιτερότητα των δικαιωμάτων του ανθρώπου έγκειται στο ότι «...έχουν *υφή δυσπόστατη και μορφή Ιανού*», δηλαδή παρουσιάζονται ταυτόχρονα ως δικαιώματα των πολιτών και ως υποχρεώσεις της πολιτικής εξουσίας⁴¹.

Φορείς των δικαιωμάτων του ανθρώπου εντός των ορίων, που θέτουν τα συνταγματικά κείμενα, είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα, πολίτες του κράτους – χορηγού αυτών ή αλλοδαποί και οι ανήλικοι, αλλά (σε περίπτωση αμφιβολίας) και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα. Η «ικανότητα ατομικού δικαιώματος» αρχίζει με τη γέννηση του (φυσικού) προσώπου ή τη σύσταση του νομικού προσώπου και λήγει με το θάνατο των φυσικών προσώπων ή τη διάλυση του νομικού προσώπου. Κατά κανόνα απαγορεύεται η καθολική και η μερική αποστέρηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ο λεγόμενος «*πολιτικός θάνατος*» του φυσικού προσώπου.

³⁷ Βλ. ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ. – *Συνταγματικά Δικαιώματα α'...*, ο.π., σελ. 23.

³⁸ Βλ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ Γ., ο.π., σελ. 156.

³⁹ Βλ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ. – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 61.

⁴⁰ Βλ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ. – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 62 – 66.

⁴¹ Βλ. ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ. – *Συνταγματικά Δικαιώματα α'...*, ο.π., σελ. 43 – 44.

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948 απαγορεύει την οποιαδήποτε διάκριση ως προς τους φορείς των δικαιωμάτων δηλώνοντας στο άρθρο 2παρ.1⁴²:

«Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση».

Απ' την άλλη, φορείς των υποχρεώσεων που πηγάζουν απ' την άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι όλοι οι συνταγματικοί φορείς της κρατικής εξουσίας, δηλαδή τα νομοθετικά, τα κυβερνητικά – διοικητικά (και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου) και τα δικαστικά όργανα του κράτους, δηλαδή εν γένει το κράτος.

Δ. Δεσμευτικότητα, πεδίο ισχύος, αμοιβαίες σχέσεις αυτών και δυνατότητα περιορισμών τους

Η αναφορά σε κρατικά όργανα ως φορείς των υποχρεώσεων που πηγάζουν από τα δικαιώματα του ανθρώπου δίνει το στίγμα και για τους αποδέκτες της δεσμευτικότητας των δικαιωμάτων αυτών («*κάθετη ενέργεια*»). Κατ' αυτόν τον τρόπο οποιαδήποτε ενέργεια κρατικού οργάνου που αντιβαίνει σε ανθρωπινό δικαίωμα δεν εφαρμόζεται και τελικά ακυρώνεται, καθώς το ίδιο το κράτος, επιλέγει την «*αυτοαναίρεση*» πράξεων του, προκειμένου να προστατεύσει τα χορηγούμενα από αυτό δικαιώματα.

Η δεσμευτικότητα όμως αυτών των δικαιωμάτων τείνει να γίνει καθολική και να αφορά και ιδιώτες («*οριζόντια ενέργεια*»), που μπορούν να γίνουν και αυτοί πηγές προσβολής των δικαιωμάτων των συνανθρώπων τους. Τα νεότερα τεχνολογικά θαύματα που έχουν αποκτήσει μαζική χροιά σε συνδυασμό με έναν παγκοσμίως εξαπλωνόμενο άκρατο φιλελευθερισμό που αναδεικνύει το άτομο και τις συσσωματώσεις αυτού ως κυρίαρχους δρώντες στη διεθνή κοινωνία εις βάρος των παραδοσιακών δρώντων, δηλαδή των κρατών, επαναφέρουν στο προσκήνιο τη συζήτηση για την «*τριτενέργεια*»⁴³ των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁴⁴.

Η συζήτηση αυτή παρουσιάζει τεράστιο ενδιαφέρον και ανάπτυξη στους «κύκλους» των δημοσιολόγων, ενώ αντιθέτως δεν έχει απασχολήσει εξίσου τους διεθνολόγους, καθώς

⁴² Παρόμοιες προβλέψεις εμπεριέχονται στο άρθρο 2παρ.1 και στο άρθρο 2παρ.2 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων και του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.

⁴³ Για τη θεωρία της «τριτενέργειας» (Drittwirkung) ή «απόλυτης ενέργειας» των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως την εμπνεύσθηκε ο Γερμανός εργατολόγος Καθηγητής Nipperdey και για τη διάκριση της σε *άμεση* (που σημαίνει αυτόματα την καθολική επικράτηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στη σφαίρα του ιδιωτικού δικαίου έναντι όλων των άλλων δικαιωμάτων) και την επικρατούσα *έμμεση* (που σημαίνει την προσδιοριστική ενέργεια των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά την ερμηνεία αόριστων νομικών εννοιών ή γενικών ρητρών του Αστικού Κώδικα), βλ. **ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.** – *Συνταγματικά Δικαιώματα α'...*, ο.π., σελ. 50 – 51 και **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'*, ο.π., σελ. 96 – 98.

⁴⁴ Με αυτήν την άποψη συντάσσεται και ο Καθηγητής και τέως υπουργός Δικαιοσύνης, Μ. Σταθόπουλος, σύμφωνα με τον οποίο η τεχνολογική εξέλιξη σε συνδυασμό με την επικράτηση της οικονομίας της αγοράς είχε ως αποτέλεσμα τη μεταβίβαση σημαντικότερων εξουσιών και ισχύος σε ιδιωτικούς φορείς οι οποίοι μάλιστα εκφεύγουν των συνήθων ελέγχων που πραγματοποιούνται εντός των δημοκρατικών κοινωνιών. Βλ. **STATHOPOULOS M.** – “*General Conclusions*” στο : **SICILIANOS L.AL. & GAVOUNELI M. (eds.)** – *Scientific and Technological Development and Human Rights* – Athens – 2001 (Ant. Sakkoulas), σελ. 293.

όπως ισχυρίζεται ο Εμ. Ρούκουνας αφενός «...ο διεθνής έλεγχος είναι έλεγχος των υποχρεώσεων του κράτους και η ατομική προσφυγή σε διεθνή όργανα γίνεται κατά του κράτους» και αφετέρου απασχολεί τις χώρες (πχ Γερμανία), όπου η διάκριση μεταξύ Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου είναι αυστηρή και όχι τις αγγλοσαξωνικές για παράδειγμα χώρες όπου η αυτή διάκριση χαρακτηρίζεται χαλαρή ή και ανύπαρκτη⁴⁵.

Ο παράγοντας της «εξουσίασης» (έστω και ιδιωτικής) που αναζητείται και πρέπει να υπάρχει στον παραβιάζοντα τα ανθρώπινα δικαιώματα έναντι του φορέα των δικαιωμάτων καθιστά τις εκάστοτε παραβιάσεις δυσανάγνωστες και την αποδοχή της τριτενέργειας τους δύσκολη.

Παρά την πρόβλεψη που υπάρχει στο άρθρο 25 ΕΣΔΑ ότι οι αιτήσεις ατόμων, μη κυβερνητικών οργανώσεων ή ομάδας ατόμων αναφέρονται σε παραβιάσεις δικαιωμάτων τους, που προέρχονται από τα «υψηλά συμβαλλόμενα μέρη», δηλαδή τα κράτη, προκρίνεται η έμμεση τριτενέργεια που υπονοείται από το άρθρο 14 ΕΣΔΑ, καθώς υπάρχει υπονοούμενη υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν τα αναφερόμενα στο άρθρο δικαιώματα και να αποτρέπουν τις παραβιάσεις αυτών από ιδιωτικές «πηγές».

Επίσης, το ΔΕΚ ήδη από τη δεκαετία του '70, αναγνωρίζει την τριτενέργεια των δικαιωμάτων του ανθρώπου εντός του κοινοτικού χώρου και δηλώνει ότι δε μπορεί να γίνει αποδεκτό, ελευθερίες και αρχές τις οποίες υποχρεούνται τα κράτη να προασπίζονται, να επιτρέπεται να καταστρατηγούν ιδιωτικοί φορείς, όπως αθλητικά σωματεία (στην υπόθεση *Walrave* του 1974) ή εργοδότες παντός φύσεως (στην υπόθεση *Defrenne II* του 1976)⁴⁶.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου καλύπτουν όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής και κατ' αυτόν τον τρόπο συχνά αλληλοκαλύπτονται εν μέρει. Έτσι, παρατηρείται σχεδόν καθημερινά και είναι μάλλον ο κανόνας μία παράνομη πράξη από πλευράς πολιτείας να προσβάλλει τον πυρήνα περισσότερων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Είθισται όμως να μην εφαρμόζονται όλες οι παραβιαζόμενες από κοινού διατάξεις, αλλά να υπερισχύει η ειδική διάταξη έναντι της γενικής και να την καθιστά *ad hoc* ανενεργή. Τα δικαιώματα του ανθρώπου έχουν την ίδια τυπική ισχύ, τουλάχιστον στο εσωτερικό των κρατών και δε μπορεί να λεχθεί ότι κάποια έχουν υπέρτερη τυπική δύναμη έναντι των υπολοίπων και υπερισχύουν αυτών. Στο διεθνές πεδίο όμως, είθισται να γίνεται λόγος ατύπως για το λεγόμενο «σκληρό πυρήνα» των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα θεμελιώδη δικαιώματα του, όπως η ελευθερία από τη σκλαβιά, η γενοκτονία, τα βασανιστήρια και οι φυλετικές διακρίσεις⁴⁷. Οι αγγλοσάξωνες (κυρίως) διεθνολόγοι θεωρούν ότι οι παραβιάσεις αυτών των δικαιωμάτων αίρουν τον άδικο χαρακτήρα της επέμβασης ενός κράτους ή ενός διεθνούς οργανισμού στο εσωτερικό του παραβιάζοντος κράτους και κατ' αυτόν τον τρόπο νομιμοποιείται η (ανθρωπιστική) επέμβαση⁴⁸.

⁴⁵ Βλ. ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε., ο.π., σελ. 20.

⁴⁶ Βλ. ΔΑΓΓΟΓΛΟΥ Π.Δ. – «Η Προστασία των Ατομικών Δικαιωμάτων στο Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο» – Νομικό Βήμα – 1982, σελ. 9 – 10.

⁴⁷ Στο άρθρο 4παρ.2 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων γίνεται ρητή αναφορά στο ότι απαγορεύονται οι περιορισμοί ή η αναστολή των παραπάνω δικαιωμάτων για λόγους δημοσίου ή γενικού συμφέροντος. Βλ. VAN BOVEN TH., ο.π., σελ. 45.

⁴⁸ Βλ. MC COUBREY H. & WHITE N.D – *International Law and Armed Conflict* - Aldershot - 1992 (Dartmouth), σελ. 119. Για την ανθρωπιστική επέμβαση, που κατά πολλούς σχετίζεται άμεσα με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του

Η άτυπη ιεράρχηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου που επιχειρείται κυρίως από τους διεθνολόγους υπονοεί ότι απ' τη στιγμή που «ποικίλλει» η ισχύς τους μπορεί να επιτραπούν κάποιοι περιορισμοί, *προληπτικής ή κατασταλτικής φύσης*, για συγκεκριμένους λόγους που συνάδουν με το κρατικό συμφέρον.

Η δυνατότητα στα κράτη να περιορίσουν κάποια ανθρώπινα δικαιώματα στο εσωτερικό τους παραχωρείται από διεθνή όργανα και συμβάσεις, όπως την ΕΣΔΑ (άρθρα 8παρ.2, 9παρ.2, 10παρ.2, 11παρ.2, 1εδ.β' του 1ου Πρωτοκόλλου και 2παρ.3 και 4 του 4ου Πρωτοκόλλου) και το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (άρθρα 13, 18, 19, 21 και 22 που πρέπει να διακρίνονται από τα παρεκκλίνοντα μέτρα του άρθρου 4)⁴⁹. Η «*σχετικότητα της προστασίας τους*» δικαιολογείται από υπαρκτικούς λόγους του κάθε κράτους, το οποίο δε θα μπορούσε να προστατεύει τα δικαιώματα του ανθρώπου σε τέτοιο βαθμό ούτως ώστε να θέτει σε κίνδυνο τη «*δημόσια τάξη και ασφάλεια*», δηλαδή σε τελική ανάλυση την ίδια του την υπόσταση⁵⁰. Εύκολα, οι θεμιτοί περιορισμοί μπορούν να μετατραπούν σε προσβολές και παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου από τα κρατικά όργανα⁵¹.

Ε. Η ουσία της προσβολής του ιδιωτικού βίου του ανθρώπου

Ένα επιμέρους δικαίωμα του ανθρώπου που έπεται χρονικά της πρώτης «φουρνιάς» δικαιωμάτων που καθιερώθηκαν στα πρώτα κείμενα, όπως την Αμερικάνικη Διακήρυξη του 1776 και την αντίστοιχη Γαλλική του 1789 και που επιδέχεται κάποιων περιορισμών υπό τους όρους που συμφωνήθηκαν παραπάνω είναι και το δικαίωμα της προστασίας του *ιδιωτικού βίου* (ή *ιδιωτικότητας*)⁵². Στην αρχαιότητα, όπου ο «αληθής βίος» των πολιτών ήταν ενταγμένος στο θαύμα της πόλης-κράτους, δεν υπάρχουν αναφορές στην έννοια του ιδιωτικού βίου, παρά μόνο από τον Επίκουρο με το περίφημο απόφθεγμα-επιταγή προς το σύγχρονο του άνθρωπο : «*λάθε βιώσας*»⁵³. Ακόμη και σήμερα που αναγνωρίζεται το

ανθρώπου και αίρει την απαγόρευση του άρθρου 2παρ.7 ΧαρτΟΗΕ βλ. ενδεικτικά **ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ.** – *Η Ανθρωπιστική Επέμβαση στις Διεθνείς Σχέσεις: Νεότερες Ερμηνείες* – Αθήνα – 2000 (Παπαζήσης), **DANISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS** – *Humanitarian Intervention – Legal and Political Aspects* – Copenhagen – 1999, **BETTATI M.** – *Le Droit d' Ingérence: Mutation de l' Ordre International* – Paris – 1996 (Odile Jacob), **BETTATI M. & KOUCHNER B. (eds.)** – *Le Devoir d' Ingérence* – Paris – 1987 (Denoël) και **CASSESE A.** – *“Ex iniuria ius oritur : Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?”* στο web site, discussion forum του : European Journal of International Law – 1999.

⁴⁹ Όπως μας πληροφορεί ο Φ. Βεγλερής πηγή έμπνευσης αυτής της ασφαλιστικής δικλείδας είναι η γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789 και το άρθρο 29παρ.2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948. Βλ. **ΒΕΓΛΕΡΗΣ Φ.** – *Οι Περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 35.

⁵⁰ Βλ. **ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.** – «*Οι κύριες Συνιστώσες του συστήματος Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1975*», ο.π., σελ. 28.

⁵¹ Βλ. **ΒΕΓΛΕΡΗΣ Φ.** – «*Οι Προσβολές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Ελλάδα από το 1935*» – Νομικό Βήμα – 1976, σελ. 755.

⁵² Μερίδα συγγραφέων δίνει τον ίδιο ορισμό και την ίδια βαρύτητα στους δύο αυτούς όρους, (στα αγγλικά : “*Private life*” και “*Privacy*”) βλ. για παράδειγμα **ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.** – “*Considerations on the Protection of Human Rights at the threshold of the twenty-first century*” στο : **SICILIANOS L.AL. & GAVOUNELI M. (eds.)**, ο.π., σελ. 18, ενώ άλλοι προτιμούν να τους διαχωρίζουν δίνοντας στον πρώτο ευρύτερο περιεχόμενο που εμπεριέχει και το δικαίωμα δημιουργίας και ανάπτυξης σχέσεων με άλλους ανθρώπους και στο δεύτερο περιοριστικά το δικαίωμα στο να ζει κανείς όπως επιθυμεί, χωρίς η ζωή του να υπόκειται σε δημοσιότητα, βλ. για παράδειγμα **ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε.**, ο.π., σελ. 168 – 169 και **ΑΛΙΒΙΣΑΤΟΣ Ν.** – “*Privacy and Transparency : A Difficult Conciliation*” στο : **SICILIANOS L.AL. & GAVOUNELI M. (eds.)**, ο.π., σελ. 118.

⁵³ Βλ. **ΜΑΥΡΙΑΣ Κ.** – *Το Συνταγματικό Δικαίωμα του Ιδιωτικού Βίου* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1982 (Αвт. Σάκκουλας), σελ. 31 – 33.

δικαίωμα του ιδιωτικού βίου, σχεδόν πανανθρώπινα, κανείς δε μπορεί να ισχυρισθεί ότι αυτό είναι απολύτως αποκομμένο και δεν υπόκειται στον έλεγχο του κράτους. Το κράτος άλλωστε ορίζει το περιεχόμενο του και εξασφαλίζει τα μέσα προστασίας αυτού⁵⁴.

Ο ορισμός του εν λόγω δικαιώματος είναι ιδιαίτερα δύσκολος και ο λόγος είναι ότι αυτό αποτελεί ίσως το κατεξοχήν δικαίωμα που επιδέχεται διαρκώς νεότερων ερμηνειών λόγω των διαφορετικών διαστάσεων που προσλαμβάνει με το πέρασμα των χρόνων. Είναι ίσως το δικαίωμα που έπληξαν περισσότερο από κάθε άλλο οι τεχνολογικές εξελίξεις⁵⁵.

Οι νομικοί αντιμετώπισαν το διαμορφωνόμενο δικαίωμα με αρκετή επιφυλακτικότητα και εξέφρασαν αρκετές διαφορετικές απόψεις, που ήσαν εύλογες, λόγω των διαφορετικών νομικών παραδόσεων που πρέσβευαν. Οι συγγραφείς της «γερμανικής σχολής», όπως ο Gareis, ο von Gierke, ο Lobe, ο Kohler κ.ά., τα (αγγλοσαξωνικά) Δικαστήρια, πχ της Μεγάλης Βρετανίας (βλ. υπόθεση Prince Albert/Strange) ή των ΗΠΑ (βλ. υπόθεση De May/Roberts) ή οι αγγλοσάξωνες θεωρητικοί, όπως οι Αμερικανοί Ch. Warren και ο L. Brandeis⁵⁶ προσπάθησαν να προσεγγίσουν την έννοια, να της δώσουν το status δικαιώματος του ανθρώπου και να διευρύνουν το περιεχόμενο της εντάσσοντας σ' αυτήν και νέες διαστάσεις του σύγχρονου βίου, που ήσαν εν πολλοίς ανεξερεύνητες.

Ο Καθηγητής και Ακαδημαϊκός Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος προτείνει έναν ορισμό, χωρίς αρνητικό πρόσημο, όπως ο γαλλικός ορισμός : «*δεν είναι ιδιωτικός βίος ό,τι αποτελεί δημόσιο βίο*», που σίγουρα δεν είναι ο μοναδικός δόκιμος: «*ιδιωτικός βίος (privacy) είναι η περιοχή εκείνη της ζωής του ανθρώπου, στην οποία σε κάθε δεδομένη περίπτωση ένας λογικός άνθρωπος (reasonable man), με επίγνωση των θεμιτών αναγκών της κοινότητας, θα θεωρούσε άδικο να εισβάλει*»⁵⁷. Αυτός ο ορισμός περιέχει αφενός ένα αντικειμενικό αξιολογικό κριτήριο, όπως «οι θεμιτές ανάγκες της κοινότητας» και αφετέρου ένα υποκειμενικό, όπως η βούληση του ενδιαφερόμενου ατόμου και δε δημιουργεί παρερμηνείες, όπως ο ορισμός του Αμερικάνου Δικαστή Cooley, σύμφωνα με τον οποίο «ο κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα σε μία πλήρη ασυλία, δηλαδή το δικαίωμα να μην ενοχλείται από τους άλλους και να αφήνεται μόνος στην ηρεμία του» (a right of complete immunity : to be let alone)⁵⁸. Πολλοί έσπευσαν να υποστηρίξουν πως αυτός ο ορισμός ενθαρρύνει τον αντικοινωνικό βίο, όπως το απόφθεγμα του Επίκουρου «λάθε βίωσας».

⁵⁴ Βλ. **STEINER H.J. & ALSTON PH.** – *International Human Rights in Context – Law, Politics, Morals* – Oxford – 1996 (Clarendon Press), σελ. 950.

⁵⁵ Προτρέχοντας λίγο, αλλά προσπαθώντας να αποφύγω τις εύλογες απορίες, θα θυμίσω ότι η αθέμιτη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από ηλεκτρονικούς υπολογιστές, που αφορά την παρούσα μελέτη, υπάγεται a priori στο πεδίο του ιδιωτικού βίου, βάσει τουλάχιστον της γερμανικής νομικής σκέψης που αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευαίσθητη στο συγκεκριμένο θέμα. Μάλιστα ο Καθηγητής Σπ. Σημίτης υπενθυμίζει σχετικά την περίπτωση της Ομοσπονδιακής Πράξης Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων της Δυτικής Γερμανίας. Βλ. **SIMITIS S.** – “*Reviewing Privacy in an Information Society*” – University of Pennsylvania Law Review – 1987, σελ. 730.

⁵⁶ Για περισσότερες πληροφορίες για την πορεία που ακολούθησε η νομική σκέψη προκειμένου να προσεγγίσει τον ιδιωτικό βίο, βλ. **MAYΡΙΑΣ Κ.** – *Το Συνταγματικό Δικαίωμα του Ιδιωτικού Βίου*, ο.π., σελ. 109 – 125 και **RUIZ BLANCA R.** – *Privacy in Telecommunications – A European and an American Approach* – The Hague/London/Boston – 1997 (Kluwer Law International), σελ. 23 – 26.

⁵⁷ Βλ. **ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ-ΝΟΥΑΡΟΥ Γ.** – «*Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου*» – Το Σύνταγμα – 1983, σελ. 378.

⁵⁸ Η σύγχρονη έννοια του ιδιωτικού βίου πρέπει να περιέχει : πρώτον τη «σωματική» ιδιωτικότητα, δεύτερον την ιδιωτικότητα της λήψης αποφάσεων, τρίτον την «πνευματική» ιδιωτικότητα και τέταρτον την «ιδιοκτησιακή» ιδιωτικότητα. Για επεξήγηση αυτών των εννοιών βλ. **CHEH M.** – “*Technology and Privacy : Creating the Conditions for Preserving Personal Privacy*” στο : **SICILIANOS L.AL. & GAVOUNELI M. (eds.)**, ο.π., σελ. 100.

Τα διεθνή κείμενα «δε δίστασαν να θέσουν υπό την προστασία τους» το καινούργιο και ασαφές δικαίωμα: το άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, το άρθρο 17 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων και το άρθρο 11 της Αμερικάνικης Διακήρυξης των Δικαιωμάτων και των Υποχρεώσεων του Ανθρώπου. Μάλιστα το σύστημα προστασίας της ΕΣΔΑ θεωρείται το πιο προοδευμένο σε σχέση με τα άλλα, καθώς πέρα από την υποχρέωση αποχής του κράτους από την προσβολή του ιδιωτικού βίου, προβλέπει και *θετικά μέτρα* (με ευρύτατα περιθώρια εκτίμησης όμως από το κράτος) που οφείλει να λαμβάνει για την προστασία των διαφόρων εκφάνσεων του ιδιωτικού βίου, ενώ επίσης διαχωρίζει την προστασία του ιδιωτικού βίου από την αντίστοιχη της *τιμής* του ατόμου, δέχεται τις *επεμβάσεις της κρατικής εξουσίας* στην άσκηση του δικαιώματος θέτοντας κάποιους υπό προϋποθέσεις *περιορισμούς*⁵⁹ που πρέπει να προβλέπονται από το νόμο (γραπτό δίκαιο και νομολογία), να είναι απαραίτητες σε μία *δημοκρατική κοινωνία*, να είναι καθορισμένοι ως προς το σκοπό τους και τα όρια τους και τέλος *εξασφαλίζει* αποτελεσματικότερα τις *κυρώσεις* που προβλέπονται για τις παραβιάσεις εις βάρος του δικαιώματος⁶⁰. Εντός των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΚ) και της ΕΕ το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου προστατευόταν αρχικά μόνο νομολογιακά⁶¹, καθώς έλειπε το έρεισμα στο πρωτογενές Κοινοτικό Δίκαιο, που αποκαταστάθηκε στη συνέχεια με το άρθρο ΣΤ της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση του Μάαστριχτ (άρθρο 6 πλέον της Συνθήκης του Άμστερνταμ), ως «*θεμελιώδες δικαίωμα που περιλαμβάνεται στις γενικές αρχές του δικαίου των οποίων ο σεβασμός εξασφαλίζεται*»⁶², «*κατάλληλο για τις Κοινότητες*» που «*προέρχεται και αναγνωρίζεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών αυτών*»⁶³ και από άλλα «*διεθνή κείμενα που δεσμεύουν τα κράτη μέλη και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη*»⁶⁴.

Το στοιχείο και το περιεχόμενο του δικαιώματος αυξήθηκαν συν τω χρόνω. Στο λεκτικό της 1ης παραγράφου του άρθρου 8 ΕΣΔΑ κατοχυρώνονται τέσσερα δικαιώματα, μεταξύ των οποίων και το δικαίωμα στο σεβασμό του ιδιωτικού βίου (με την «*ενεργητική*», της σύναψης σχέσεων και την «*παθητική*», του ουσιαστικά ιδιωτικού βίου, διαστάσεις του όρου) τα οποία εντάσσονται στο υπό ευρεία έννοια δικαίωμα του ιδιωτικού βίου. Πιο συγκεκριμένα: πρώτον το δικαίωμα στο «*σεβασμό του ιδιωτικού βίου*» (βλ. σχετικές υποθέσεις ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου : Niemietz/Germany της 16/12/1992, X & Y/Holland της 26/3/1985 κ.ά.), δεύτερον το δικαίωμα στο «*σεβασμό της οικογενειακής ζωής*» (βλ. σχετική υπόθεση ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου : Marckx/Belgium της 13/6/1979), τρίτον το δικαίωμα στο «*σεβασμό της κατοικίας*» (βλ. σχετική υπόθεση ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου : Chappel/UK της 30/3/1989) και τέταρτον το δικαίωμα στο

⁵⁹ Αναλυτικότερα για τους περιορισμούς που τίθενται με το άρθρο 8παρ.2 ΕΣΔΑ στο δικαίωμα του ιδιωτικού βίου, καθώς και σχετική νομολογία των οργάνων της Σύμβασης βλ. **COUSSIRAT-COUSTERE V.** – “Article 8par.2” στο : **PETTITI L.E. – DECAUX E. – IMPERT PH. (eds)** – *La Convention Européenne des droits de l’homme – Commentaire article par article* – Paris – 1995 (Economica), σελ. 323 – 351.

⁶⁰ Βλ. **KAYSER P.** – *La Protection de la vie privée* – 2e Édition – Paris/Aix-en-Provence – 1990 (Economica – Presses Universitaires d’ Aix-en-Provence), σελ. 10 – 11 και **ΤΑΓΑΡΑ Χ.** – *Μηχανισμοί Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1992 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 141 – 144.

⁶¹ Υπόθεση National Panasonic (1980).

⁶² Υπόθεση Stauder (1969).

⁶³ Υπόθεση Handelsgesellschaft (1970).

«σεβασμό της αλληλογραφίας» (βλ. σχετικές υποθέσεις ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου : Silver/UK της 25/3/1983, Domenichini/Italy της 15/11/1996 κ.ά.)⁶⁵.

Όπως είναι λογικό και αναμενόμενο το κείμενο του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ δεν περιέχει κάποια ρητή πρόβλεψη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, αφενός γιατί δύσκολα μπορούσε να προβλεφθεί το μέγεθος του προβλήματος το 1950, έτος σύναψης της Σύμβασης και αφετέρου γιατί το παραπάνω πρόβλημα μπορεί εύκολα να ενταχθεί, έστω διασταλτικά, στην προστασία του ιδιωτικού βίου⁶⁶. Για αυτόν το λόγο τα κράτη σε καμία από τις περιπτώσεις διεθνών κειμένων που αναφέρθηκαν νωρίτερα ότι προστατεύουν τον ιδιωτικό βίο δεν προέβησαν σε κάποια τροποποίηση του κειμένου τους προκειμένου να εντάξουν και το νέο τεχνολογικό κίνδυνο κατά της ιδιωτικότητας του ατόμου, αλλά όπως θα δούμε προτίμησαν την κατάρτιση εξειδικευμένων διεθνών κειμένων.

Η συλλογή προσωπικών δεδομένων και η επεξεργασία τους με ηλεκτρονικούς υπολογιστές έχουν μετεξελίξει τη συζήτηση που γίνεται για τον ιδιωτικό βίο προς τρεις κατευθύνσεις : πρώτον τα προβλήματα πλέον του ιδιωτικού βίου απασχολούν τους πάντες, καθώς τα στοιχεία του καθενός υπόκεινται σε επεξεργασία, δεύτερον οι «έξυπνες κάρτες»⁶⁷, μικροεπεξεργαστές στοιχείων που βρίσκονται μέσα στις πιστωτικές κάρτες, έχουν τη δυνατότητα να καταγράφουν και να ανασκευάζουν ατομικές δραστηριότητες με πλήρεις λεπτομέρειες και τρίτον οι προσωπικές πληροφορίες χρησιμοποιούνται, κάθε μέρα και περισσότερο, προκειμένου να ενδυναμώνουν και να προωθούν κάποια πρότυπα συμπεριφοράς⁶⁸.

Ο αντίλογος που προβάλλεται στην παντοδυναμία της προστασίας του ιδιωτικού βίου και έναντι της συλλογής προσωπικών δεδομένων είναι ότι το δικαίωμα του καθενός να μην ενοχλείται από τους άλλους και να αφήνεται μόνος στην ηρεμία του αποτελεί εμπόδιο σε μία δημοκρατική διαδικασία λήψης απόφασης. Αυτό συμβαίνει και με την απόκρυψη προσωπικών στοιχείων. Η διαφάνεια των στοιχείων είναι η κατάλληλη μέθοδος για να λαμβάνονται αποφάσεις αφού θα έχουν αναλυθεί όλα τα στοιχεία που θα έχουν δοθεί από το άτομο και

---

⁶⁴ Υπόθεση Nold (1974).

⁶⁵ Για περισσότερες πληροφορίες τόσο για τα επιμέρους δικαιώματα όσο και για τις υποθέσεις που αναφέρθηκαν παραδειγματικά, βλ. **ΣΑΡΜΑ Ι.** – *Η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής – Αναλυτική Μελέτη των Μεγάλων Θεμάτων* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 312 – 336, **RUSSO C.** – “Article 8par.1” στο: **PETTITI L.E. – DECAUX E. – IMPERT PH. (eds)**, ο.π., σελ. 305 – 321 και **ΤΑΓΑΡΑ Χ.**, ο.π., σελ. 144 – 163.

⁶⁶ Ο Fr. Rigaux συνδέει την πορεία της προστασίας του ιδιωτικού βίου στις ΗΠΑ με τις τεχνολογικές εξελίξεις και τη διακρίνει σε τρεις περιόδους : πρώτον την προτεχνολογική (1780-1880), δεύτερον την περίοδο της πρώτης τεχνολογικής πρόκλησης (1880-1950) και τρίτον αυτήν της δεύτερης τεχνολογικής πρόκλησης (1950 έως σήμερα) και καταγράφει τις εφευρέσεις και τις λοιπές τεχνολογικές εξελίξεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τις περιόδους αυτές και τους νέους κινδύνους που επέφεραν στον ιδιωτικό βίο του ανθρώπου. Βλ. **RIGAUX FR.** – “L’élaboration d’ un «right of privacy» par la jurisprudence américaine” – *Révue Internationale de Droit Comparé* – 1980, σελ. 709.

⁶⁷ Η “Smart Cards”. Η «Ομάδα των 10» από το 1997 δήλωνε, με το κείμενο της : “*Electronic money : consumer protection, law enforcement, supervisory and cross border issues*”, ότι το «ηλεκτρονικό χρήμα» μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ελεγχθούν τα οικονομικά εγκλήματα ή και άλλα που σχετίζονται έμμεσα με αυτά, όπως το «ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», χάρη στις δυνατότητες που προσφέρουν οι «έξυπνες κάρτες» για την καταγραφή μεγάλης ποσότητας προσωπικών δεδομένων. Αλλά επειδή οι αγορές που γίνονται με πιστωτικές κάρτες καλύπτουν κυρίως καθημερινές ανάγκες και τα ποσά που διακινούνται είναι κατά βάση μικρότερα είναι προφανές ότι αποτελεί πρόκληση μία τέτοια λύση για ένα μαζικότερο ηλεκτρονικό φακέλωμα όλων των πολιτών. Βλ. **HOLVAST J./MADSEN W./ROTH P.** – “General Introduction” στο: **HOLVAST J./MADSEN W./ROTH P.** – *The Global Encyclopaedia of Data Protection Regulation* – The Hague – 1999 (Kluwer Law International), σελ. 8 – 9.

⁶⁸ Βλ. **SIMITIS S.**, ο.π., σελ. 709 – 710.

που το αφορούν⁶⁹. Ο κίνδυνος όμως που ελλοχεύει σε περιπτώσεις οικειοποίησης και αυθαίρετης χρήσης προσωπικών στοιχείων από άλλους ιδιώτες, αλλά και από δημόσιες αρχές είναι τεράστιος αν δεν υπάρχει ένας μηχανισμός ελέγχου και κάποιες αρχές που πρέπει να ενταχθούν μέσα σε ένα νομικό πλαίσιο, προκειμένου να λάβουν την απαιτούμενη νομιμοποίηση και ισχύ. Τα ευρωπαϊκά κυρίως κράτη κατανόησαν τον κίνδυνο αυτόν και κατήρτισαν διεθνή κείμενα μεγάλης νομικής και πολιτικής αξίας προκειμένου να τον εξαλείψουν.

---

⁶⁹ Βλ. **SIMITIS S.**, ο.π., σελ. 731 και 733.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΑΘΕΜΙΤΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΩΣ ΝΕΑ ΜΟΡΦΗ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Α. Η Νομοπληροφορική και η Δικαιοκυβερνητική ως δύο «νέα μέσα διείσδυσης» των ηλεκτρονικών υπολογιστών στη Νομική επιστήμη – το δίκαιο των πληροφοριών.

Η καθολική παρουσία και επίδραση της τεχνολογίας σε όλους τους τομείς της ζωής σε σημείο να έχει χαρακτηρίσει την εξελικτική ιστορική πορεία του ανθρώπινου γένους δε μπορούσε να μην επηρεάσει ένα από τα σημαντικότερα δημιουργήματα του, τη νομική σκέψη και επιστήμη. Οι επιδράσεις δεν είναι μόνο έμμεσες και δε ζητείται μόνο το ρυθμιστικό και κατασταλακτικό πλαίσιο που μπορεί να χορηγήσει ο νομικός. Η «Πληροφορική», που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της πληροφορίας και ειδικότερα τη μελέτη της παραγωγής, μεταβίβασης και λήψης αυτής, επέδρασε καταλυτικά στο νομικό κόσμο. Ωστόσο, η αρχική προσέγγιση του δικαίου με την «Πληροφορική» χαρακτηρίζεται ως συμπτωματική, με διαπιστωτικό παρά διαπλαστικό χαρακτήρα. Αρχικά διευκολύνθηκε, με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών, η πρόσβαση του ατόμου στη νομική πληροφορία, ενώ στη συνέχεια υποστηρίχθηκε η διαχείριση της ροής αυτής των πληροφοριών⁷⁰.

Η διείσδυση της στη νομική βιβλιογραφία επετεύχθη με την εισαγωγή του όρου «Δικαιομετρική» που εισήγαγε ο Αμερικάνος Δικηγόρος από τη Μινεσότα το 1949 L. Loevinger⁷¹. Με τη μελέτη του αυτή προσπάθησε να εκλογικεύσει τη νομική επιστήμη με την εφαρμογή των Μαθηματικών⁷², με τη χρήση συμβολικής λογικής για την επεξεργασία των νομικών δεδομένων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και της ποσοτικής ανάλυσης της δικαστικής συμπεριφοράς (δικαστική στατιστική). Το φαινόμενο αυτό πλέον αποδίδεται με τον όρο «Ηλεκτρονική Επεξεργασία Νομικών Δεδομένων». Η αποδοχή αυτών των καινοτομιών από τον αγγλοσαξωνικό νομικό κόσμο υπήρξε καθολική και χωρίς όρους. Στη Γερμανία επικράτησε με την ονομασία «Νομοπληροφορική», στη Γαλλία με τον όρο «Νομική Πληροφορική»⁷³. Η «Νομοπληροφορική» έχει ως αντικείμενο την υπό ευρεία έννοια νομική πληροφορία που επεξεργάζεται ηλεκτρονικός υπολογιστής ως έχει, ανεξάρτητα δηλαδή από οποιαδήποτε θεώρηση ή αξιολόγηση των επιπτώσεων της⁷⁴.

⁷⁰ Βλ. ΠΑΣΙΑ ΑΝ. – Νομική Πληροφορική: Η Δικαιική Πράξη στη Δυναμική των Μεγάλων Συστημάτων Ηλεκτρονικής Υποστήριξης – Πληροφορική και Δίκαιο/2 – Θεσσαλονίκη – 1995 (Σάκκουλας), σελ. 444, 454 και 455.

⁷¹ Βλ. LOEVINGER L. – “Jurimetrics – The Next Step Forward” – Minnesota Law Review – 1949, σελ. 455 επ.

⁷² Η σύζευξη αυτή νομικής επιστήμης και θετικών επιστημών θυμίζει τις κωδικοποιητικές προσπάθειες στην Ευρώπη, κατά το 19ο αιώνα και στη συνέχεια κατά τον 20ο αιώνα τις αντίστοιχες προσπάθειες των θετικιστών διεθνολόγων στο διεθνές πεδίο, οι οποίοι γοητεύθηκαν από τον «επιστημονισμό» που επέτασσε την οργάνωση του δικαίου στα πρότυπα των φυσικών επιστημών, δηλαδή στην καθολική εφαρμογή της «αντικειμενικοποίησης» των αρχών και των κανόνων του. Ο Ευ. Ραυτόπουλος αναγνωρίζει μάλιστα στην επικράτηση του «επιστημονισμού» και στην κωδικοποιητική του προέκταση μία θετικιστική και μία ιδεαλιστική διάσταση. Βλ. ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥ., ο.π., σελ. 64 – 65.

⁷³ Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β. – Εισαγωγή στη Νομοπληροφορική και τη Δικαιοκυβερνητική – Τομ. 1ος – Νομοπληροφορική – Αθήνα/Κομοτηνή – 1994 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 26 – 27.

⁷⁴ Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β. – «Η Σχέση Συστήματος, Στοιχείου και Πληροφορίας στην επιστήμη της Νομοπληροφορικής» – Ελληνική Δικαιοσύνη – 1996, σελ. 20. Επίσης ο συγγραφέας αναφέρει και άλλα ζητήματα που εντάσσονται στο γνωστικό πεδίο της «Νομοπληροφορικής», όπως : πρώτον η παραγωγή κανόνων δικαίου, αλλά και ατομικών διοικητικών πράξεων με τη βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών, δεύτερον η διατύπωση δικανικού

Με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών η επεξεργασία των (νομικών) πληροφοριών περνά σε ένα νέο στάδιο – ποιοτικά και ποσοτικά: πρώτον ο όγκος του πληροφοριακού υλικού πλέον δεν ενδιαφέρει, καθώς με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών ο αριθμός των πληροφοριών που μπορούν να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας είναι θεωρητικά απεριόριστος, δεύτερον εξασφαλίζεται για πρώτη φορά με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών *καθολική αξιοποίηση* όλων των πληροφοριών, οι οποίες πλέον είναι απόλυτα προσιτές οποτεδήποτε και τρίτον προσφέρονται με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών οι καλύτερες προϋποθέσεις για το *συσχετισμό των πληροφοριών*⁷⁵.

Η συγγενής προς την Πληροφορική επιστήμη της «Κυβερνητικής» είναι η άλλη επιστήμη που συνδέεται με την τεχνολογία και διεισδύσε στη νομική επιστήμη. Ο μαθηματικός N. Wiener⁷⁶ υπήρξε αυτός που έδωσε ώθηση για την προσέγγιση της «Κυβερνητικής» με τη νομική επιστήμη, όταν ενώ μελετούσε διάφορα συστήματα αντιαεροπορικών όπλων κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, διαπίστωσε ότι ένα οποιοδήποτε σύστημα ελέγχου χρειάζεται να τροφοδοτείται με πληροφορίες για το τελικό αποτέλεσμα της δράσης του, για να τη βελτιώνει *a priori* και μόνο του, δηλαδή ουσιαστικά να αυτορυθμίζεται και να γίνεται έτσι πιο αποτελεσματικό. Η «Δικαιοκυβερνητική» που προήλθε από τη συνδρομή των νομικών έχει ως αντικείμενο τη «διακυβέρνηση», δηλαδή τον έλεγχο των επιπτώσεων της νομικής πληροφορίας με την ευρεία έννοια της την οποία και επεξεργάζεται ηλεκτρονικός υπολογιστής⁷⁷. Η αθέμιτη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων με ηλεκτρονικό υπολογιστή εντάσσεται ξεκάθαρα στη «Δικαιοκυβερνητική».

Οι δύο νέοι κλάδοι της «Νομοπληροφορικής» και της «Δικαιοκυβερνητικής» εντάσσονται στην υπό (*ευρεία έννοια*) «*Νομοπληροφορική*», η οποία εμπίπτει στο γνωστικό πεδίο της Φιλοσοφίας του Δικαίου (ακόμη καλύτερα «*Φιλοσοφία του Δικαίου της Πληροφορικής*») και μάλιστα της Μεθοδολογίας του Δικαίου⁷⁸. Οντολογικά η παρουσία τους οφείλεται στην προσπάθεια άμβλυνσης του εγγενούς γνωστικού προβλήματος του δικαίου, δηλαδή της προσπάθειας ενημέρωσης και παρακολούθησης των εξελίξεων του δικαίου τόσο από το νομικό όσο και από τον πολίτη. Η τεχνολογία μπορεί να κάνει τη δουλειά του νομικού ευκολότερη και να ικανοποιεί διαρκώς την πρωταρχική υποχρέωση του πολίτη προς την κοινωνία να γνωρίζει το νόμο⁷⁹. Οι εμπειρογνώμονες του ΣτΕυρ, ήδη από το 1980, διαπίστωσαν την ανάγκη της εκπαίδευσης του νομικού, αλλά και του πολίτη στην επιστήμη

συλλογισμού με τη βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών, τρίτον η μηχανογράφηση των δραστηριοτήτων της γραμματείας των Δικαστηρίων, των Συμβολαιογράφων και των Δικηγόρων και τέταρτον η διδασκαλία της νομικής επιστήμης με τη βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών. Βλ. ο.π., σελ. 21. Η πληροφορία αφού λάβει την απαραίτητη επεξεργασία, μετεξελίσσεται σε «δεδομένο» (datum) και μπορεί να συμβάλει στην επίλυση του οποιουδήποτε προβλήματος. Βλ. **ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ ΕΥ.** – «*Το Πρόβλημα της Προστασίας του Πολίτη Απέναντι στην Καταχρηστική Εφαρμογή της Πληροφορικής*» – Αρμενόπουλος – 1984, σελ. 865.

⁷⁵ Βλ. **ΣΗΜΙΤΗΣ ΣΠ.** – «*Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Νομική Παιδεία – Προϋποθέσεις, Επιπτώσεις, Προοπτικές*» – Αρμενόπουλος – 1980, σελ. 527.

⁷⁶ Βλ. **WIENER N.** – *Κυβερνητική και Κοινωνία – Η Ανθρώπινη Χρησιμοποίηση των Ανθρωπίνων Όντων* – Αθήνα - 1970 (Παπαζήσης).

⁷⁷ Βλ. **STRANGAS J.** – «*I Rapporti tra l'Informatica ed i Compiti della Filosofia del Diritto*» – Rivista Internazionale di Filosofia del Diritto – 1990, σελ. 672. «Πατέρας» και εμπνευστής του όρου υπήρξε ο Ιταλός M. Losano.

⁷⁸ Βλ. **STRANGAS J.**, ο.π., σελ. 671 – 672.

⁷⁹ Βλ. **ΠΑΣΙΑ ΑΝ.** – *Νομική Πληροφορική: Η Δικαιική Πράξη στη Δυναμική των Μεγάλων Συστημάτων Ηλεκτρονικής Υποστήριξης*, ο.π., σελ. 81 – 85.

των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η προτροπή αυτή επαναλήφθηκε το 1992 σε πιο έντονο ύφος⁸⁰.

Το *Δίκαιο των Πληροφοριών* που προέρχεται από τη συνύπαρξη και την αλληλεπίδραση της Νομικής επιστήμης και των επιστημών της τεχνολογίας, διακρίνεται : πρώτον στο *Δίκαιο της Αξιοποίησης των Πληροφοριών (ή Δεδομένων)*, δεύτερον στο *Δίκαιο της Κυκλοφορίας ή Ανταλλαγής των Πληροφοριών (ή Δεδομένων)* και τρίτον στο *Δίκαιο της Οργάνωσης των Πληροφοριών (ή Δεδομένων)*⁸¹. Η σχέση των τριών αυτών κλάδων του Δικαίου των Πληροφοριών είναι στενότερη, καθώς αυτοί αλληλεξαρτώνται και αλληλεπιδρά ο ένας στους άλλους, ενώ στενότερη είναι η σχέση τους και με την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

B. Τα προσωπικά δεδομένα και η προστασία τους

Η τεχνολογική πρόοδος έδωσε νέες διαστάσεις και νέους προσανατολισμούς στη νομική σκέψη, καθώς έθεσε νέα προβλήματα προς λύση στους νομικούς που οι παλαιότερες γενεές αυτών δε μπορούσαν να προβλέψουν, παρά μόνο οι πλέον ευφάνταστοι από αυτούς. Η συλλογή προσωπικών στοιχείων και η επεξεργασία τους σε δεδομένα από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς για διάφορους σκοπούς, είτε για την απογραφή του πληθυσμού από τη μια, είτε για τη βελτίωση και την προώθηση κάποιου προϊόντος από την άλλη και η επεξεργασία που μπορούν να υποστούν αυτά με τα σύγχρονα μέσα της τεχνολογίας, τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές⁸², έφεραν τη νομική σκέψη ενώπιον ενός νέου κόσμου που όμως είναι τελικά ο πραγματικός. Η εξέλιξη αυτή κατέστησε δυνατή τόσο τη «*δαιώνιση των πληροφοριών*» του ανθρώπου, όσο όμως και τη δυνατότητα συνεχή ελέγχου του, δηλαδή την άσκηση παράνομης εξουσίας επ' αυτού⁸³.

Προσωπικά στοιχεία ή δεδομένα (από τη στιγμή που υπεισέρχεται η επεξεργασία τους με τις μεθόδους της Πληροφορικής) είναι οι πληροφορίες που αφορούν την υπόσταση του οποιουδήποτε ανθρώπου⁸⁴ από άποψη *φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική ή*

⁸⁰ Βλ. τις Συστάσεις του ΣτΕυρ R (80) 3 με τίτλο «*Διδασκαλία, έρευνα και εκπαίδευση στο πεδίο των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του Δικαίου*» και R (92) 15 με θέμα «*Διδασκαλία, έρευνα και εκπαίδευση στο πεδίο του Δικαίου και της Πληροφορικής*». Για περισσότερες πληροφορίες που αφορούν τη δεύτερη Σύσταση βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Β.** – «*Διδασκαλία, έρευνα και εκπαίδευση στο πεδίο του δικαίου και της πληροφορικής: μια σημαντική Οδηγία του Συμβουλίου της Ευρώπης που αναμένει την υλοποίησή της*» – Ελληνική Δικαιοσύνη – 1995, σελ. 255επ.

⁸¹ Διάκριση του Η. Ρ. Bull που αναφέρεται στο **ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ.** – *Πληροφορική και Δίκαιο* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1991 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 41.

⁸² Η εξέλιξη των ηλεκτρονικών υπολογιστών διακρίνεται σε δύο στάδια που χαρακτηρίζονται : πρώτον από την εμφάνιση των υπολογιστών, τύπου 360 της IBM, που ήσαν μεγάλοι, «αργοί», περιορισμένων δυνατοτήτων, δε συνδέονταν μεταξύ τους σε δίκτυα και ήσαν ιδιαίτερα ακριβοί σε σχέση με τους σημερινούς υπολογιστές και δεύτερον από την καθιέρωση της «*τηλεματικής*», δηλαδή της σύνδεσης των νεότερων μοντέλων με τα τηλεπικοινωνιακά μέσα, τα τηλεφωνικά δίκτυα και την τηλεόραση. Βλ. **KAYSER P.**, ο.π., σελ. 145. Για περισσότερες πληροφορίες για την ιστορική εξέλιξη των ηλεκτρονικών υπολογιστών, βλ. **ΕΛ.ΑΣ/ΔΕΕ/ΤΜΗΜΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ/ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΟΛΟΓΙΑΣ** – «*Ανάλυση Ηλεκτρονικών Υπολογιστών*» στο : **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ – ΤΜΗΜΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ/ΕΝΩΣΗ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΓΕΛΩΝ** – *Προστασία Προγραμμάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών* – Πρακτικά Ημερίδας – Αθήνα – 19/2/1999, σελ. 37 – 38.

⁸³ Βλ. **ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ.** – «*Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης των Πληροφοριών – Μια Νέα Πρόκληση*» – Διοικητική Δίκη – 1990, σελ. 23.

⁸⁴ Η «*Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα*» του ΣτΕυρ, της 28/1/1981, που είναι γνωστή και ως «*Σύμβαση 108*», στο άρθρο 2παρ.δ συμπεριλαμβάνει στο προστατευόμενο πεδίο της από την αθέμιτη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

κοινωνική⁸⁵. Κάποια από αυτά χαρακτηρίζονται ως «κοινά» ή συνηθισμένα (που θεωρείται ότι αποτελούν τα κατεξοχήν προσωπικά δεδομένα) και κάποια ως «ευαίσθητα» δεδομένα, κυρίως αυτά

«...που αφορούν τη φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και την ερωτική ζωή, καθώς και τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες»⁸⁶.

Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι η διάκριση αυτή και η αναγνώριση κάποιων προσωπικών δεδομένων ως ευαίσθητων διευρύνει τη συζήτηση πέραν των παραβιάσεων του ιδιωτικού βίου και στο πεδίο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Κατά τον ίδιο τρόπο εισάγεται ο διαχωρισμός της προσωπικότητας του ανθρώπου και του ιδιωτικού του βίου σε «ομόκεντρους κύκλους», εντός των οποίων μειώνεται η προστασία του κράτους και η δυνατότητα «πληροφοριακού αυτοπροσδιορισμού» του ανθρώπου στους πλέον απομακρυσμένους από το κοινό τους κέντρο. Σύμφωνα με το Β. Αραβαντινό, υπάρχουν τρεις τέτοιοι «κύκλοι-πυρήνες»: πρώτον ο «πυρήνας απόλυτης προστασίας», που αποτελεί το σκληρό πυρήνα της προσωπικότητας του ανθρώπου που απολαμβάνει απόλυτης προστασίας σε κάθε περίπτωση, δεύτερον ο «πυρήνας σχετικής προστασίας», ένας δεύτερος σκληρός πυρήνας που όμως απολαμβάνει σχετικής προστασίας, καθώς εξαρτάται από το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται ο άνθρωπος, προστατευόμενο ή όχι και τρίτον ο «υποκειμενικός πυρήνας προστασίας», που απολαμβάνει τόσης προστασίας όση του εξασφαλίζουν οι προσπάθειες του ανθρώπου να διατηρήσει ανέπαφη την ιδιωτικότητα του⁸⁷.

Ο «πληροφοριακός αυτοπροσδιορισμός» του ανθρώπου⁸⁸, που συνίσταται στη δυνατότητα του να αποφασίζει αυτόνομα για τη δημοσιοποίηση και τη χρήση των προσωπικών του δεδομένων δε συνεπάγεται την απόλυτη εξουσία του σ' αυτά, παρά το ότι αυτό το δικαίωμα του είναι απαραίτητο για «...να προγραμματίζει και να αποφασίζει αυτόνομα»⁸⁹. Πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η κοινωνική πραγματικότητα⁹⁰. Το κράτος, από τη στιγμή που λαμβάνει τις πληροφορίες που αφορούν τον πολίτη, πρέπει να τηρεί την αρχή της αναλογικότητας και αφού λάβει υπόψη του την κοινωνική διάσταση του θέματος και

⁸⁵ Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β. – Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική – Αθήνα/Κομοτηνή – 1997 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 25.

⁸⁶ Άρθρο 2παρ.β του ν. 2472/1997 για την «Προστασία του Ατόμου από την Επεξεργασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα» που αντιγράφει το άρθρο 8 της Οδηγίας 95/46/ΕΚ.

⁸⁷ Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β. – Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική, ο.π., σελ. 30 και για ανάλογη διάκριση ΧΑΛΑΖΩΝΙΤΗΣ Κ. – «Οι Ευαίσθητες Πληροφορίες» στο: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ – Ασφάλεια Πληροφοριών – Τεχνικά, Νομικά και Κοινωνικά Θέματα – Αθήνα – 1995, σελ. 313 - 314. Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει ότι η διάκριση αυτή μεταξύ «ευαίσθητων» και «κοινών» δεδομένων δεν έχει γίνει κοινά αποδεκτή. Πχ στην Αυστραλία, στο Κεμπέκ, στο Οντάριο και αλλού οι σχετικοί νόμοι δεν προβαίνουν σ' αυτήν τη διάκριση. Βλ. ο.π., σελ. 305 (σημ.8) Μία άλλη διάκριση πυρήνων προστασίας του ανθρώπου ακολουθεί και ο Καθηγητής Ποινικού Δικαίου Δ. Σπινέλλης στην ανάλυση των «εγκλημάτων περί τιμής» του Ποινικού Κώδικα (άρθρα : 361 – 369). Βλ. ΣΠΙΝΕΛΛΗ Δ. – Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος – Εγκλήματα κατά της Τιμής – β' έκδοση – Αθήνα/Κομοτηνή – 1982 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 24 – 26.

⁸⁸ Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει ασχοληθεί με πλειάδα σημαντικών υποθέσεων που αφορούσαν την αθέμιτη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, μεταξύ των οποίων Volkszählungsurteil, Mikrozensus, Lebach και Gegendarstellungsrecht και έχει ορίσει θαυμάσια το δικαίωμα «πληροφοριακού αυτοπροσδιορισμού» εντός αυτών.

⁸⁹ Βλ. ΜΗΤΡΟΥ Λ. – «Προστασία του Περιβάλλοντος Εναντίον της Προστασίας Πληροφοριών,» – Νόμος και Φύση – 1996, σελ. 14. Ο Καθηγητής Σπ. Σημίτης τονίζει σχετικά ότι η αυτονομία του ανθρώπου «...εξαρτάται άμεσα από την καθιέρωση πληροφοριακών κενών...». Βλ. ΣΗΜΙΤΗΣ ΣΠ., ο.π., σελ. 532.

⁹⁰ Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – «Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης των Πληροφοριών – Μια Νέα Πρόκληση», ο.π., σελ. 31.

την ανάγκη προστασίας των αποκτημένων πληροφοριών, να προσδιορίσει την έκταση και τη μορφή της προστασίας του ανθρώπου από την αυτόματη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του⁹¹. Ο άνθρωπος δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να καθίσταται «...αντικείμενο της πληροφοριακής διαδικασίας»⁹².

Γ. Η συλλογή, η επεξεργασία και η χρήση τους

Αυτό που τρομάζει στο θέμα της συλλογής και της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς είναι ότι όλες οι πληροφορίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για αθέμιτους σκοπούς, ακόμη και αυτές που εκ πρώτης όψεως ανταποκρίνονται σε κοινά προσωπικά δεδομένα. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, που από κάποιους έχει δαιμονοποιηθεί άδικα, αποτελεί απλώς τον «*καταλύτη*» και όχι το κεντρικό θέμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων⁹³.

Η συλλογή των προσωπικών δεδομένων μπορεί να γίνει : πρώτον από *το ίδιο το υποκείμενο*, με τη θέληση του ή χωρίς αυτήν, πχ καταγραφή των στοιχείων του αγοραστή από τον πωλητή, δεύτερον από κάποιον *τρίτο*, με την έγκριση του υποκειμένου ή χωρίς αυτήν, πχ καταγραφή των στοιχείων του υποκειμένου, λόγω αγοράς που έχει πραγματοποιήσει τρίτος για αυτόν και τρίτον από *δημόσιο μητρώο ή άλλη δημόσια πηγή* προσιτή σε πολλούς, πχ ένα πολιτικό κόμμα προκειμένου να «προσεγγίσει» κάποια εξέχοντα στελέχη ενός επιστημονικού συλλόγου, λαμβάνει προσωπικά τους στοιχεία από τον οικείο σύλλογο⁹⁴.

Η συλλογή των προσωπικών δεδομένων γίνεται σε *ηλεκτρονικές τράπεζες δεδομένων*⁹⁵, που αποτελούν *αρχεία* (συνδεόμενα μεταξύ τους δημιουργούν «*πληροφοριακά δίκτυα*») εντός των οποίων τα στοιχεία του ανθρώπου γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας, δηλαδή υφίστανται «...*συστηματική συλλογή, καταχώριση, συσχέτιση, τροποποίηση, διαγραφή και μετάδοση προσωπικών πληροφοριών...*»⁹⁶, η οποία διακρίνεται σε τρεις χωριστές ενέργειες σ' αυτό το στάδιο : πρώτον την *εγγραφή* ή τη *διαγραφή* στοιχείων, δεύτερον τη *λογική επεξεργασία* των στοιχείων με βάση κανόνες και μεθόδους διαφόρων

⁹¹ Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – «*Η Ηλεκτρονική Επεξεργασία των Προσωπικών Πληροφοριών*» – Το Σύνταγμα – 1989, σελ. 61. Ο ίδιος ο συγγραφέας αναφέρει αλλού, ότι οι νομοθετικές ρυθμίσεις που αναφέρονται στην εφαρμογή της πληροφορικής, δηλαδή ακόμη και για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, προϋποθέτουν τη σχετική περιστολή της ελευθερίας του ατόμου. Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – *Πληροφορική και Δίκαιο*, ο.π., σελ. 39.

⁹² Βλ. ΜΗΤΡΟΥ Λ. – *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999 (Αντ. Σάκκουλας/ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ – FORUM ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ), σελ. 31.

⁹³ Βλ. HONDIUS F. – “*A Decade of International Data Protection*” – Netherlands International Law Review – 1983, σελ. 104. Αλλωστε, για τους επιστήμονες της Πληροφορικής και τους γνωρίζοντες ο υπολογιστής δεν αποτελεί παρά το «μεγάλο ανόητο» που επεξεργάζεται τα στοιχεία με τα οποία τον τροφοδοτούν, χωρίς να είναι σε θέση να αντιληφθεί το περιεχόμενο και τη σημασία τους, που είναι κωδικοποιημένα σε δυαδική μορφή. Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β. – «*Η Σχέση Συστήματος, Στοιχείου και Πληροφορίας στην επιστήμη της Νομοπληροφορικής*», ο.π., σελ. 23. Κατά το Ντ. Μπράουν το κρίσιμο ερώτημα επί του θέματος δεν είναι «*Τι μπορούν να κάνουν οι μηχανές;*», αλλά «*Ποιος θα κρατά τα κλειδιά; Ποιος ή τι θα έχει τον πολύ σημαντικό ρόλο του εμπιστου ενδιάμεσου;*». Βλ. ΜΠΡΑΟΥΝ ΝΤ. – *Η Δικτατορία στον Κυβερνοχώρο – Το Τέλος της Δημοκρατίας στην Εποχή της Πληροφορικής* – Αθήνα – 1999 (Καστανιώτης), σελ. 67.

⁹⁴ Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β. – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 40 – 41.

⁹⁵ Όπως μας πληροφορεί ο Απ. Γέροντας, το 1951 δημιουργήθηκε από τη στατιστική υπηρεσία των ΗΠΑ η πρώτη βάση δεδομένων για την απογραφή του πληθυσμού της χώρας. Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – *Πληροφορική και Δίκαιο*, ο.π., σελ. 63.

⁹⁶ Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – «*Η Ηλεκτρονική Επεξεργασία των Προσωπικών Πληροφοριών*», ο.π., σελ. 76.

επιστημών, όπως της Κοινωνιολογίας, της Ψυχολογίας, της Στατιστικής, αλλά και της κοινής λογικής και τρίτον τη *φύλαξη* των στοιχείων, ασχέτως της επεξεργασίας που έχουν υποστεί⁹⁷.

Η διαδικασία της επεξεργασίας αφορά: πρώτον το *υποκείμενο των στοιχείων*, που είναι φυσικό πρόσωπο ή και νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, δεύτερον τον *υπεύθυνο της επεξεργασίας*, φυσικό ή νομικό πρόσωπο που καθορίζει την ανάγκη και το σκοπό της επεξεργασίας και φέρει την ευθύνη (ποινική, αστική και διοικητική) για αυτήν, τρίτον τον *εκτελούντα την επεξεργασία*, φυσικό ή νομικό πρόσωπο στην υπηρεσία του υπευθύνου της επεξεργασίας, τέταρτον τον *αποδέκτη του αποτελέσματος* της επεξεργασίας, πέμπτον οποιονδήποτε *τρίτο*, που μπορεί να συμμετέχει σε διάφορα στάδια της επεξεργασίας και έκτον την *Αρχή* ή τον *Επίτροπο Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, που είναι ανεξάρτητο διοικητικό όργανο που ελέγχει τη διαδικασία της επεξεργασίας (σκοπό, νομιμότητα κλπ)⁹⁸.

Τα προβλήματα και οι απαγορεύσεις που αφορούν την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων σχετίζονται με τη δυνατότητα *άμεσης παρακολούθησης, καθολικού ελέγχου* του ανθρώπου, καθώς και *αυθαίρετων αυτοματοποιημένων αποφάσεων και κατηγοριοποιήσεων* που τον αφορούν βάσει των προσωπικών δεδομένων του που έχουν συλλεχθεί και φέρνουν στο μυαλό όλων το «Μεγάλο Αδελφό» του G. Orwell στο πασίγνωστο έργο του «1984»⁹⁹. Το πρόβλημα όμως δεν είναι απλώς η συλλογή και η επεξεργασία κάποιων προσωπικών στοιχείων των πολιτών. Αυτό έγινε δεκτό παραπάνω ότι αποτελεί ανυπέρθετη ανάγκη της σύγχρονης κοινωνίας για τη λειτουργία της.

Οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν κατά τη συλλογή και την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων συνδέονται με τα προηγούμενα και είναι : πρώτον η *παραποίηση της προσωπικότητας* του υποκειμένου των δεδομένων από την επιλογή χρήσης ανακριβών ή ελλιπών στοιχείων, καθώς ο άνθρωπος συγκρίνεται με έναν «*ιδεατό τύπο*» προκειμένου να κατηγοριοποιηθεί και να ληφθούν αυτοματοποιημένες αποφάσεις για αυτόν¹⁰⁰ και δεύτερον η *διατήρηση των δεδομένων* για άλλες μελλοντικές χρήσεις, καθώς πολλές φορές τα αρχεία δεν καταστρέφονται μετά την πλήρωση του αρχικού σκοπού¹⁰¹. Αυτές οι δύο παράμετροι μεταφράζονται στη «*θέση υπεροχής*» ορισμένων φορέων επί των πολιτών με την αθέμιτη χρήση προσωπικών τους δεδομένων¹⁰². Αυτό που τρομοκρατεί τους ανθρώπους είναι ότι η

⁹⁷ Βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 42.

⁹⁸ Βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 46 – 48.

⁹⁹ Το ρατσιστικό καθεστώς της Νότιας Αφρικής, ήδη από το 1955, χρησιμοποίησε υπολογιστές IBM, προκειμένου να καταχωρίσει το μαύρο πληθυσμό της χώρας σε ηλεκτρονικά μητρώα για να ελέγχει καλύτερα την απασχόληση του και να γνωρίζει ανά πάσα στιγμή την κατοικία ή τη διαμονή του. Επίσης στις ΗΠΑ, ουδείς μπορεί να πει με βεβαιότητα ότι γνωρίζει τις δραστηριότητες της National Security Agency (NSA), που σε αντίθεση με τη CIA και το FBI δεν ελέγχεται από τα κοινοβουλευτικά όργανα και πιθανότατα έχει αυτοματοποιημένα αρχεία πολιτών. Βλ. **LYON D.** – *Information Society : Issues and Illusions* – Cambridge – 1988 (Polity Press), σελ. 95 – 96.

¹⁰⁰ Για παράδειγμα στη Γαλλία η Εφορία χρησιμοποιεί το πρόγραμμα ηλεκτρονικών υπολογιστών με την ονομασία Proselec για να επιλέγει από τα ηλεκτρονικά αρχεία τους *εν δυνάμει φοροφυγάδες*. Βλ. **LACROIX G. & NAULLEAU D.** – «*Η ανάγκη για έλεγχο της πληροφορικής τεχνολογίας*» στο: **LE MONDE DIPLOMATIQUE – MANIÈRE DE VOIR – Μέσα Ενημέρωσης – Μηχανισμοί Χειραγώγησης**– Τεύχος 8, σελ. 92.

¹⁰¹ Βλ. **KAYSER P.**, ο.π., σελ. 148. Παράδειγμα μελλοντικής χρήσης και μάλιστα με αποκομιδή κέρδους από τον αρχικό κάτοχο του αρχείου αποτελούν οι δραστηριότητες εταιριών, όπως η Dun και η Bradstreet στις ΗΠΑ και η InfoLink στο ΗΒ που πληροφορούν τον οποιοδήποτε ενδιαφερόμενο έναντι αμοιβής για τα χρέη κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου με το οποίο θέλει να αναπτύξει οικονομικές συναλλαγές. Βλ. **LYON D.**, ο.π., σελ. 97. «*Διδασκαλία, έρευνα και εκπαίδευση στο πεδίο των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του Νόμου*» Παρόμοιες δραστηριότητες αναπτύσσει στην Ελλάδα η «*Τειρεσίας Α.Ε.*».

¹⁰² Βλ. **ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ.** – *Πληροφορική και Δίκαιο*, ο.π., σελ. 61.

αυτοματοποίηση της επεξεργασίας των πληροφοριών σε συνδυασμό με τις δυνατότητες των σημερινών τηλεπικοινωνιών τροποποιούν σε μεγάλο βαθμό τις εξουσιαστικές σχέσεις, όπως δεν είχε συμβεί ποτέ στην ανθρώπινη ιστορία¹⁰³.

Το ζητούμενο είναι οι *συνθήκες* υπό τις οποίες γίνεται η επεξεργασία των στοιχείων, δηλαδή για ποιο σκοπό τελικά αυτά συλλέγονται και από ποιον τελικά θα χρησιμοποιηθούν. Ο σκοπός της επεξεργασίας πρέπει να είναι ορισμένος, άμεσος και νόμιμος και να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας¹⁰⁴. Αυτό σημαίνει ότι απαγορεύεται να συλλεχθούν στοιχεία για να χρησιμοποιηθούν μελλοντικά υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες¹⁰⁵. Επίσης, απαγορεύεται να χρησιμοποιηθούν από άλλον από τον αρχικό υπεύθυνο της επεξεργασίας, απαγορεύεται δηλαδή η «υπέρβαση του αρχικού σκοπού»¹⁰⁶. Τα αρχεία πρέπει να καταστρέφονται μετά τη χρήση τους ή μπορούν να διατηρούνται μόνο για ιστορικούς, επιστημονικούς ή στατιστικούς λόγους.

Δ. Έλεγχος και κυρώσεις – ανεξάρτητη Αρχή ελέγχου

Θεματοφύλακας των ελευθεριών του ανθρώπου καθίσταται το κράτος που είναι ταυτόχρονα και η σημαντικότερη πηγή διακινδύνευσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου εν γένει. Η δημοκρατική του διάρθρωση του επιβάλλει να αναλάβει αυτόν το ρόλο που θα του εξασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία του. Τα διεθνή κείμενα και κατ' επέκταση οι εθνικοί νόμοι καθιερώνουν σύστημα ελέγχου, *προληπτικό* και *κατασταλτικό*, καθώς και κυρώσεις.

Ο προληπτικός έλεγχος μεταφράζεται συνήθως στην προηγούμενη χορήγηση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας των μέσων επεξεργασίας και προϋποθέτει την υποβολή σχετικής αίτησης του υπεύθυνου της επεξεργασίας μαζί με τα δικαιολογητικά που θα του ζητηθούν. Υπάρχει και το σύστημα πρόληψης «*δια της πειθούς*», που σημαίνει ότι η Αρχή δεν είναι εξοπλισμένη με αποφασιστικές και ρυθμιστικές αρμοδιότητες, αλλά έχει μόνο *συμβουλευτικό ρόλο*, δηλαδή διαφωτίζει και ενημερώνει το νομοθέτη, τον καθημερινό εφαρμοστή του δικαίου και την κοινή γνώμη και *ασκεί πίεση* σε όσους παραβιάζουν τις αρχές της προστασίας προσωπικών δεδομένων. Η αποτελεσματικότητα του είναι μάλλον περιορισμένη¹⁰⁷.

Ο κατασταλτικός έλεγχος κινείται αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν καταγγελίας και μπορεί να καταλήξει σε διατύπωση υποδείξεων από την Αρχή ελέγχου προς αυτόν που επεξεργάζεται αθέμιτα κάποια στοιχεία ή στην επιβολή κυρώσεων από τα εθνικά Δικαστήρια. Οι κυρώσεις αυτές μπορεί να είναι αστικής, ποινικής και διοικητικής φύσης. Η αστικής φύσης τιμωρία συνίσταται στην αποζημίωση του θιγόμενου προσώπου (αρκεί η αθέμιτη χρήση προσωπικών στοιχείων του και όχι η ουσιαστική βλάβη του), η ποινικής φύσης στον ποινικό

¹⁰³ Βλ. LACROIX G. & NAULLEAU D., ο.π., σελ. 91.

¹⁰⁴ Βλ. ΜΗΤΡΟΥ Λ. – *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ο.π., σελ. 22.

¹⁰⁵ Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – «*Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης των Πληροφοριών – Μια Νέα Πρόκληση*», ο.π., σελ. 32.

¹⁰⁶ Δηλαδή απαγορεύεται η «*πληροφοριακή ενότητα*» της δημόσιας διοίκησης. Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – «*Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης των Πληροφοριών – Μια Νέα Πρόκληση*», ο.π., σελ. 33.

¹⁰⁷ ΜΗΤΡΟΥ Λ. – «*Ο Θεσμικός Έλεγχος της Προστασίας Προσωπικών Πληροφοριών – Εξέλιξη και Προβλήματα*» στο: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ, ο.π., σελ. 348 – 349.

κολασμό αυτού που επεξεργάζεται αθέμιτα τα προσωπικά δεδομένα άλλων και η διοικητικής φύσης στην επιβολή προστίμων ή άλλων διοικητικών μέτρων εις βάρος του υπευθύνου της επεξεργασίας¹⁰⁸. Μπορεί επίσης να καθιερωθεί και ένα σύστημα «εξωνομικών», πολιτικών κυρώσεων το οποίο θα προβλέπει τη δυνατότητα της Αρχής πρώτον να δίνει δημοσιότητα στις παραβιάσεις, δεύτερον να καταγγέλλει τις παραβάσεις στο Κοινοβούλιο και τρίτον να συντάσσει ετήσια έκθεση που θα περιέχει τα προβλήματα εφαρμογής του σχετικού νόμου και τις παραβιάσεις αυτού¹⁰⁹.

Τον έλεγχο και τη διαπίστωση των παραβάσεων επωμίζεται συνήθως μία ανεξάρτητη διοικητική Αρχή¹¹⁰. Αποφεύγεται να ανατεθεί η προστασία των προσωπικών δεδομένων από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικό υπολογιστή στις ήδη υπάρχουσες δημόσιες αρχές για να διατηρηθεί ένα υψηλό επίπεδο παρεχόμενης προστασίας, το οποίο δε θα επιτυγχανόταν με την πληθώρα των ευθυνών που έχουν οι ήδη υπάρχουσες υπηρεσίες.

Η ανεξαρτησία της Αρχής – μονοπρόσωπης ή συλλογικής¹¹¹ – αποτελεί στοιχείο «εκ των ων ουκ άνευ», καθώς ο έλεγχος της στρέφεται εξίσου προς τους ιδιώτες και τις δημόσιες υπηρεσίες που τελούν και αυτές επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των ατόμων. Έναντι αυτών οφείλει να κρατά ίσες αποστάσεις. Η ανεξαρτησία αυτής μπορεί να είναι εκτός από λειτουργική και οργανική και αυτό διασφαλίζεται με την αποσύνδεση της Αρχής από την εκτελεστική εξουσία¹¹². Η Αρχή εμφανίζεται ως «συμπαραστάτης του πολίτη»¹¹³, παρ' ότι μόνο το 10% των ατόμων στρέφονται προς τις Αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων προκειμένου να ελέγξουν το μέγεθος, αλλά και την ακρίβεια των καταχωρισμένων πληροφοριών που τους αφορούν¹¹⁴.

Οι αρμοδιότητες μιας τέτοιας Αρχής ποικίλλουν. Αλλού αποτελεί απλά γνωμοδοτικό – συμβουλευτικό όργανο και αλλού έχει ευρείες αποφασιστικές αρμοδιότητες και εκδίδει εκτελεστές διοικητικές πράξεις ή και κανονιστικές ρυθμίσεις για επιμέρους τεχνικά και λεπτομερειακά θέματα.

¹⁰⁸ Βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 64 και **ΠΕΡΑΚΗΣ Π.** – *«Η Προστασία της Ιδιωτικής Ζωής από τις Νέες Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας – Εισαγωγή στο πρόβλημα και την αντιμετώπιση του»* στο: **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ**, ο.π., σελ. 338 – 339.

¹⁰⁹ Βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ο.π., σελ. 40. Όσον αφορά την **ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – 1999**, βλ. την ιστοσελίδα της Αρχής www.dpa.gr

¹¹⁰ Στην Ελλάδα λειτουργεί αντίστοιχη Αρχή με το νόμο 2472/1997. Για περισσότερες πληροφορίες για τη λογική της λειτουργίας, αλλά και της διάρθρωσης μιας τέτοιας Αρχής, βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – *«Ο Θεσμικός Έλεγχος της Προστασίας Προσωπικών Πληροφοριών – Εξέλιξη και Προβλήματα»*, ο.π., σελ. 341 – 367.

¹¹¹ Είναι προτιμητέο η Αρχή να είναι συλλογικό όργανο και όχι ένας Επίτροπος, καθώς θα βρίσκεται ευκολότερα η λύση σε πολιτικά προβλήματα που θα ανακύπτουν με την κυβέρνηση κυρίως, ή και τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Κάτι τέτοιο προτιμήθηκε στη Γαλλία, τη Νορβηγία, την Ελλάδα και αλλού. Στην Ομοσπονδιακή Γερμανία έχει προτιμηθεί Επίτροπος, τόσο σε επίπεδο ομοσπονδίου κράτους, όσο και σε επίπεδο κρατιδίων αντί για συλλογικό όργανο. Πάντως υποστηρίζεται και η αντίθετη γνώμη περί της ουσιαστικής ανεξαρτησίας αυτών των οργάνων από την πολιτική εξουσία. Βλ. **ΤΟΥΜΑΣΑΤΟΣ Κ.** – *Σύμβαση ΣΕΝΓΚΕΝ* – Αθήνα – 2000 (Σύγχρονη Εποχή), σελ. 25.

¹¹² Βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 66. Το ελληνικό σύστημα προστασίας προβλέπει την εμπλοκή του Κοινοβουλίου στη διαδικασία επιλογής των μελών. Βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ο.π., σελ. 34 – 36. Στη Γερμανία, τόσο σε ομοσπονδιακό όσο και σε επίπεδο κρατιδίων, οι Επίτροποι εκλέγονται και λογοδοτούν στην εκτελεστική εξουσία. Βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – *«Ο Θεσμικός Έλεγχος της Προστασίας Προσωπικών Πληροφοριών – Εξέλιξη και Προβλήματα»*, ο.π., σελ. 357.

¹¹³ Βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ο.π., σελ. 38.

Ε. Οι Κανόνες θεμιτής επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων

Όπως αναλύθηκε παραπάνω για το δικαίωμα προστασίας του ιδιωτικού βίου, αυτό δεν είναι *απόλυτο δικαίωμα*, επιδέχεται δηλαδή περιορισμών υπό προϋποθέσεις. Η προστασία προσωπικών δεδομένων, που τελεί σε σχέση μέρους προς όλο ως προς το δικαίωμα προστασίας του ιδιωτικού βίου, μπορεί ομοίως να υποστεί περιορισμούς.

Ως πιθανές λύσεις όσον αφορά τους κανόνες θεμιτής επεξεργασίας παρουσιάζονται οι εξής : πρώτον η *συναίνεση του υποκειμένου των στοιχείων*, ρητή ή σιωπηρή, αφού προηγηθεί ικανοποιητική ενημέρωση προς αυτόν, δεύτερον η *εξισορρόπηση των συμφερόντων* του υποκειμένου των στοιχείων και ενός τρίτου μέρους, κατά βάση καλόπιστου στο οποίο, καταχρηστικά, δεν παραχωρούνται στοιχεία του υποκειμένου, τρίτον *συνδυασμός λύσεων*, που προτιμάται στα περισσότερα κράτη με τη χρήση ασφαλιστικών δικλείδων, όπως *συναινετική επεξεργασία με έντιμο τρόπο* και τέταρτον το *τελείως επιτρεπτό* της επεξεργασίας, που δεν έχει επιλεγεί με κανένα νομικό κείμενο¹¹⁵.

Κατ' αρχάς η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων *απαγορεύεται* και καθίσταται νόμιμη υπό τις προϋποθέσεις του νόμου. Σε περίπτωση αμφιβολίας η ερμηνεία γίνεται υπέρ της απαγόρευσης της επεξεργασίας¹¹⁶. Ο σκοπός του όλου πλέγματος προστασίας είναι να μειωθούν οι κίνδυνοι προσβολής της προσωπικότητας του υποκειμένου των στοιχείων και να εξασφαλισθεί διαρκής δυνατότητα ελέγχου της νομιμότητας της επεξεργασίας. Για τη δημιουργία ενός πληροφοριακού συστήματος πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη από το *νόμο* και να τηρείται η *αρχή της αναλογικότητας*¹¹⁷.

Ο οποιοσδήποτε ενδιαφέρεται να συλλέξει και να επεξεργασθεί ατομικά στοιχεία οφείλει να κοινοποιήσει αυτό εκ των προτέρων προς την αρμόδια Αρχή ελέγχου. Η κοινοποίηση αυτή μπορεί να απλουστευθεί ή να παραβλεφθεί στις εξής περιπτώσεις : πρώτον εφόσον δε θίγονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των υποκειμένων των στοιχείων και ορίζονται τα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν και οι τρόποι επεξεργασίας, δεύτερον εφόσον ορίζεται από τον υπεύθυνο της επεξεργασίας ένας άλλος ο οποίος θα έχει ως αποστολή απ' τη μια να διασφαλίζει, κατ' ανεξάρτητο τρόπο, την εσωτερική εφαρμογή των σχετικών εθνικών διατάξεων και απ' την άλλη να τηρεί μητρώο των πραγματοποιούμενων επεξεργασιών με όλες τις σχετικές πληροφορίες και τρίτον εφόσον η επεξεργασία των στοιχείων γίνεται για την παροχή πληροφοριών στο κοινό και είναι δυνατή η έρευνα της από τον οποιονδήποτε.

Για να νομιμοποιηθεί η συλλογή κάποιων προσωπικών δεδομένων, οφείλεται να δοθεί η *συγκατάθεση* του υποκειμένου των δεδομένων. Στη συνέχεια τα στοιχεία που συλλέγονται πρέπει να διατηρούνται με ακρίβεια, να διατηρούνται μόνο όσα είναι απαραίτητα

¹¹⁴ Βλ. ΜΗΤΡΟΥ Α. – «Ο Θεσμικός Έλεγχος της Προστασίας Προσωπικών Πληροφοριών – Εξέλιξη και Προβλήματα», ο.π., σελ. 342.

¹¹⁵ Βλ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β. – Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική, ο.π., σελ. 53 – 55.

¹¹⁶ Βλ. ΜΗΤΡΟΥ Α. – Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, ο.π., σελ. 16 – 17. Ο Σπ. Σημίτης τονίζει ότι η συλλογή προσωπικών στοιχείων πολιτών από το κράτος πρέπει να αποτελεί για αυτό εξαιρετικό μέσο απόκτησης πληροφοριών. Βλ. ΣΙΜΙΤΙΣ Σ., ο.π., σελ. 738.

¹¹⁷ Βλ. ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ. – «Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης των Πληροφοριών – Μια Νέα Πρόκληση», ο.π., σελ. 24.

για την επίτευξη του σκοπού της συλλογής και να διατηρούνται μόνο για όσο χρονικό διάστημα είναι απαραίτητο προκειμένου να επιτευχθεί ο αρχικός σκοπός που πρέπει φυσικά να είναι νόμιμος. Τίθενται επίσης κάποιοι περιορισμοί στη διακριτική ευχέρεια χορήγησης συγκατάθεσης του υποκειμένου των στοιχείων προκειμένου να *ικανοποιηθεί υπέρτερο γενικό συμφέρον* ή να *πραγματοθούν δικαιώματα τρίτου* ή να *ικανοποιηθεί έννομο συμφέρον του ίδιου του υποκειμένου των δεδομένων*¹¹⁸. Υπάρχει σύγκρουση της προστασίας προσωπικών δεδομένων και της ελευθερίας της πληροφόρησης των υπολοίπων μελών της κοινωνίας. Αυτοί οι δύο «πόλοι» αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους ενός κανονιστικού συστήματος που πρέπει να βασίζεται στην ικανότητα επικοινωνίας των πολιτών¹¹⁹.

Πάρα ταύτα και σε αυτές τις περιπτώσεις χορηγούνται κάποια δικαιώματα στο υποκείμενο των δεδομένων : πρώτον το *δικαίωμα ενημέρωσης* του για το σύνολο των στοιχείων του που έχουν συλλεχθεί, για την επεξεργασία που αυτά θα υποστούν και το σκοπό αυτής, δεύτερον το *δικαίωμα γενικής αντίταξης* (opt-out¹²⁰) για να παύσουν οι κατέχοντες τα δεδομένα του υποκειμένου να τα χρησιμοποιούν καθ' οιονδήποτε τρόπο, τρίτον το *δικαίωμα ειδικής αντίταξης* στο περιεχόμενο ή στην ύπαρξη επιμέρους στοιχείων με δυνατότητα διόρθωσης ή διαγραφής τους και τέταρτον το *δικαίωμα αντίταξης στην απόφαση* που λαμβάνεται μετά τη συλλογή των δεδομένων, δηλαδή με τη γνωστοποίηση στο υποκείμενο των στοιχείων των μεθόδων και επιστημονικών βοηθημάτων που χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να ληφθεί η απόφαση¹²¹.

ΣΤ. Ο κίνδυνος διακρατικής επεξεργασίας κινητοποιεί τα ευρωπαϊκά κράτη

Αφού οριοθετήθηκε ο όρος προσωπικά δεδομένα, συμφωνήθηκε η κατ' αρχήν αθέμιτη επεξεργασία τους και κατ' εξαίρεση οι όροι που την καθιστούν θεμιτή και η αναγκαιότητα μιας εποπτικής διοικητικής Αρχής, ως μεγαλύτερος κίνδυνος παρουσιάζεται η ροή των δεδομένων από κράτος σε κράτος, ή από ήπειρο σε ήπειρο.

¹¹⁸ Στην περίπτωση σύγκρουσης ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαφορετικών φορέων είναι αναγκαία η προσφυγή στην αρχή της *πρακτικής αρμονίας*, βάσει της οποίας η άρση της σύγκρουσης πρέπει να γίνεται κατά τρόπο που να επιτυγχάνεται η μεγαλύτερη δυνατή άσκηση όλων των συγκρουόμενων δικαιωμάτων με αναλογικό περιορισμό τους. Βλ. **ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ.** – «*Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης των Πληροφοριών – Μια Νέα Πρόκληση*», ο.π., σελ. 37. Παρόμοια είναι και η θεωρία της «*κοινωνικής προσφορότητας*», σύμφωνα με την οποία ενέργειες που προσβάλλουν έννομα αγαθά τρίτων είναι θεμιτές αν η κοινωνική τους χρησιμότητα δεν είναι δυσανάλογα μικρή σε σχέση με τις βλάβες που προκαλούνται στα θιγόμενα ατομικά αγαθά. Βλ. **ΤΣΑΤΣΟΥ Δ./ΣΚΟΥΡΗ Β./ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Φ.** – «*Γνωμοδότηση : Ελευθερία του τύπου και προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών πληροφοριών*» – Το Σύνταγμα – 1998, σελ. 514.

¹¹⁹ Βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Α.** – «*Προστασία του Περιβάλλοντος Εναντίον της Προστασίας Πληροφοριών*», ο.π., σελ. 19.

¹²⁰ Ο ελληνικός νόμος δεν προβλέπει τη διαδικασία του opt-out και opt-in, που βάσει της πρώτης επιτρέπεται κατ' αρχάς να ξεκινήσει η επεξεργασία εκτός αν αντιτεθεί σ' αυτήν το υποκείμενο των στοιχείων, ενώ βάσει της δεύτερης η συγκατάθεση απαιτείται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως τη συλλογή ευαίσθητων δεδομένων. Αυτό το σύστημα ισχύει στις ΗΠΑ. Βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Α.** – «*Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*», ο.π., σελ. 18 – 19.

¹²¹ Βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – «*Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*», ο.π., σελ. 57 – 58. Πρέπει να σημειωθεί ότι διάφοροι μελετητές του θέματος, όπως ο Καθηγητής Fg. Rigaux, θεωρούν το ατομικό δικαίωμα του πολίτη να αντιταχθεί στην επεξεργασία των δεδομένων του ως ανεπαρκές και προτείνουν την καθιέρωση της «*συλλογικής αγωγής*» (class-action) από οργανώσεις ως εναλλακτικό μέσο. Βλ. **RIGAUX FR.** – «*La protection de la vie privée et des autres biens de la personnalité – Bruxelles/Paris – 1990 (Émile Bruylant/Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence)*», σελ. 595. Επίσης, ο ίδιος αναφέρει άλλου ότι τα προσωπικά δεδομένα και η επεξεργασία αυτών συνδέεται με συλλογικά οικονομικά συμφέροντα, τουλάχιστον πριν αναβαθμισθούν τόσο τα δικαιώματα του ανθρώπου, όπως έγινε κατά τη δεκαετία του '90. Βλ. **RIGAUX FR.** – «*Le régime des données informatisées en droit international privé*» – Journal du Droit International – 1986, σελ. 319.

Η δυνατότητα διαδικτύωσης όλων των υπολογιστών ανά τον κόσμο (με το Internet, το Tymnet, το Euronet κλπ) αυξάνει την ανησυχία, καθώς συχνά οι χώρες υποδοχής των στοιχείων προς επεξεργασία ή των δεδομένων προς χρήση δεν έχουν νομικό καθεστώς προστασίας αυτής της διάστασης του ιδιωτικού βίου των ανθρώπων. Αυτές οι χώρες θα προσελκύσουν όσους ενδιαφέρονται να χρησιμοποιήσουν προσωπικά δεδομένα προς εξυπηρέτηση των σκοπών τους, χωρίς να υπακούουν στους πιθανότατα αυστηρούς κανόνες της χώρας προέλευσης των υποκειμένων των στοιχείων ή του υπεύθυνου επεξεργασίας. Τους έχει δοθεί η ονομασία, έστω με κάποια δόση υπερβολής και κατ' αναλογία των φορολογικών παραδείσων και των χωρών με σημαίες ευκαιρίας στο χώρο της εμπορικής ναυτιλίας, «πληροφοριακοί παράδεισοι»¹²². Αρκετές χώρες, μη ευρωπαϊκές, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Ιαπωνία, δεν έχουν επεκτείνει τη νομοθεσία τους σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων και στον ιδιωτικό τομέα με αποτέλεσμα ευρωπαϊκά κράτη (πχ ΗΒ το 1990) να απαγορεύουν σε πολλές περιπτώσεις τη μεταφορά των δεδομένων σ' αυτές τις χώρες¹²³.

Τα ορατά προβλήματα από τη διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων προκειμένου να τύχουν εκ νέου επεξεργασίας είναι : πρώτον η αδυναμία ελέγχου και η έλλειψη δικαιοδοσίας του κράτους προέλευσης στο κράτος υποδοχής όπου πραγματοποιείται η αθέμιτη επεξεργασία και δεύτερον η αδυναμία ελέγχου της διασυνοριακής ροής των προσωπικών στοιχείων από κράτος σε κράτος¹²⁴. Σύντομα τα ευρωπαϊκά κράτη (και κάποια της Βόρειας Αμερικής) αντελήφθησαν την ανεπάρκεια των εθνικών νομοθεσιών τους, αρκετές από τις οποίες ανατρέχουν στη δεκαετία του '70¹²⁵ (πχ Πορτογαλία – 1976 και Ισπανία – 1978 με συνταγματικές διατάξεις, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας – 1977 και Γαλλία - 1978 με εθνικούς νόμους) και την ανάγκη διεθνούς συνεργασίας, τουλάχιστον σε περιφερειακό επίπεδο.

Για λόγους πληρότητας πρέπει να αναφερθούν και οι προσπάθειες επί του θέματος στα πλαίσια του ΟΗΕ, που περιορίστηκαν σε Αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης (ΓΣ). Αρχικά, η ΓΣ με την Απόφαση της 2-450/19-12-1968 προσπάθησε να θέσει τα όρια που μια δημοκρατική κοινωνία πρέπει να θέσει στην ανάπτυξη της Πληροφορικής για να προστατευθούν τα δικαιώματα του ανθρώπου. Στη συνέχεια, με την Απόφαση της 3384(XXX)/10-11-1975, η ΓΣ υιοθέτησε τη «*Διακήρυξη για τη Χρήση της Επιστημονικής και Τεχνολογικής Προόδου προς το Συμφέρον της Ειρήνης και για το Καλό της Ανθρωπότητας*». Τέλος, με την Απόφαση 45/95-14-12-1990 η ΓΣ υιοθέτησε «*Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Ρύθμιση των Ψηφιακών Αρχείων Προσωπικών Δεδομένων*».

Σε επίπεδο περιφερειακών οργανισμών πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στο ρόλο των ΗΠΑ, οι οποίες ήδη από το 1974 είχαν θεσπίσει την περίφημη *Privacy Act* και αποτέλεσαν το μεγαλύτερο εμπνευστή και υπέρμαχο μιας διασυνοριακής συνεργασίας για τον έλεγχο της

¹²² Βλ. **HONDIUS F.**, ο.π., σελ. 111.

¹²³ Βλ. **MICHAEL J.** – *Privacy and Human Rights* – Aldershot – 1994 (Dartmouth), σελ. 44 – 45.

¹²⁴ Βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 69.

¹²⁵ Για τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι νομοθεσίες «πρώτης γενεάς», λόγω των αναμενόμενων ατελειών τους, βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 14.

ροής των προσωπικών δεδομένων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, υπό την άκρατη επιρροή τους ο *Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη* (Ο.Ο.Σ.Α.), καθαρά οικονομικής φύσης οργανισμός, το Σεπτέμβριο του 1980 υιοθέτησε μία Σύσταση με τίτλο : «*Αρχές διέπουσες την προστασία της προσωπικής σφαίρας του ανθρώπου και τις διασυνοριακές ροές προσωπικών στοιχείων*».

Το ΣτΕυρ, ένας καθαρά ευρωπαϊκός οργανισμός – χωρίς την εποπτεία και την επίδραση των ΗΠΑ – προσανατολισμένος στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, υιοθέτησε τον Ιανουάριο του 1981 τη «*Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα*», γνωστή και ως «*Σύμβαση 108*», ενώ συνέχισε με τις *Συστάσεις* του, το πλούσιο έργο του που ανατρέχει στη δεκαετία του '70¹²⁶ και συνεχίσθηκε στις δεκαετίες του '80 και του '90.

Η ΕΕ, πρώην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), παρά το γεγονός ότι κινήθηκε καθυστερημένα¹²⁷ προς τη νομική ρύθμιση του ευρύτερου τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ως εκ τούτου της προστασίας προσωπικών δεδομένων αυτή τη στιγμή ασχολείται ευρέως με τα προσωπικά δεδομένα και έχει δημιουργήσει το εκτενέστερο πλαίσιο προστασίας τους βάσει της Οδηγίας 95/46/ΕΚ «*για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών*», με την εισαγωγή του «κοινοτικού κεκτημένου» της «*Συμφωνίας Schengen*» του 1985 που προβλέπει το «*Σύστημα Πληροφόρησης Schengen*» (Τίτλος IV) και προστατεύει τα προσωπικά δεδομένα (Τίτλος VI) και με τη σύμβαση της Ευροπρ της 18/7/1995.

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση και την εκ του σύνεγγυς παρακολούθηση της κατάστασης όπως έχει διαμορφωθεί στην ευρωπαϊκή κυρίως ήπειρο από τους περιφερειακούς οργανισμούς που υπάρχουν σ' αυτήν, η συνήθης απορία που απασχολεί όλους όσους ασχολούνται με τα δικαιώματα του ανθρώπου, μόνιμα ή περιστασιακά, ανακύπτει για άλλη μία φορά. Τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι μία καθαρά ευρωπαϊκή υπόθεση ή έστω του δυτικού κόσμου; Η προστασία των προσωπικών δεδομένων που υπάγεται και αυτή στο πεδίο των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι και αυτή ομοίως αποκλειστικά υπόθεση του δυτικού νομικού διαλόγου; Τα μέχρι τώρα στοιχεία δείχνουν ότι η κατάσταση παραμένει η ίδια και η πρόοδος που σημειώνεται σε άλλα σημεία του κόσμου, που γεωγραφικά καλύπτουν τα 4/5 της υδρογείου, είναι αργή και εν πολλοίς ασήμαντη στο πρακτικό επίπεδο. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων, φυσικώ τω λόγω, βρίσκεται σε ακόμη πιο πρώιμο στάδιο, καθώς η τεχνολογική πρόοδος που την ωθεί δεν είναι ισόποσα και ισότιμα καταμερισμένη¹²⁸.

¹²⁶ Το ΣτΕυρ υιοθέτησε δύο Συστάσεις, την 73(22) το 1973 και την 74(29) το 1974, που αφορούσαν αρχές για τη νομοθεσία για την προστασία προσωπικών δεδομένων στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα αντίστοιχα. Βλ. **HONDIUS F.**, ο.π., σελ. 104.

¹²⁷ Ήδη από το 1979 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕυρΚ) υιοθέτησε Ψήφισμα με το οποίο υποστήριζε τις προσπάθειες που είχαν πραγματοποιηθεί μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο από το ΣτΕυρ στο θέμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και ζήτησε να υιοθετηθεί μία Οδηγία για την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών, αίτημα που επαναλήφθηκε με Ψήφισμα του 1982. Βλ. **HONDIUS F.**, ο.π., σελ. 105.

¹²⁸ Βλ. **LEBEN CH.** – «*Is there a European Approach to Human Rights?*» στο: **ALSTON PH./ BUSTELO M./HEENAN J. (eds)** – *The European Union and Human Rights* – Oxford – 1999 (Academy of European Law/European University Institute/Oxford University Press), σελ. 69 – 97.

Η πρόνοια των ανεπτυγμένων (και στον τομέα της προστασίας προσωπικών δεδομένων) κρατών έναντι όλων αυτών που κατοικούν σε κράτη, που δεν είναι εξοπλισμένα με νομοθετικό πλαίσιο ρύθμισης του προβλήματος, εκφράζεται με τη δημιουργία και τη δραστηριότητα ιδιωτικών φορέων, με γνωστότερο τον επωνομαζόμενο PRIVACY INTERNATIONAL (κατ' αναλογία της AMNESTY INTERNATIONAL) του οποίου μέλη αποτελούν πολλά κράτη¹²⁹.

---

¹²⁹ Βλ. ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ Γ. – «Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων – Σκέψεις για το παρόν και το μέλλον» στο: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ, ο.π., σελ. 326.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ :
ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΜΕ ΤΙΣ «ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ» ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΤΗΣ 23/9/1980 ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ – ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ;

Α. Ο ΟΟΣΑ, ένας οικονομικός κατά βάση οργανισμός, θα αποτελέσει τον πρώτο διεθνή θεσμό που θα ασχοληθεί με τα προσωπικά δεδομένα

Ο ΟΟΣΑ αποτελεί βάσει του καταστατικού του ένα διεθνή οργανισμό που αποσκοπεί στην ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας και αποτελείται από 30 κράτη μέλη¹³⁰. Ως εκ τούτου, σε πρώτη φάση προκαλείται κατάπληξη στο μελετητή του θέματος της προστασίας των προσωπικών δεδομένων από την ενασχόληση με το θέμα ενός τέτοιου οργανισμού.

Η εξήγηση δίνεται από τον ίδιο τον οργανισμό στο προοίμιο της Σύστασης¹³¹, στο οποίο αναγνωρίζει ότι «[τ]α κράτη μέλη έχουν κοινό ενδιαφέρον στην προστασία του ιδιωτικού βίου και των ατομικών ελευθεριών και να συμφιλιώσουν θεμελιώδεις, αλλά ανταγωνιστικές αξίες, όπως ο ιδιωτικός βίος και η ελεύθερη ροή των πληροφοριών». Και συνεχίζει : «[η] αυτοματοποιημένη επεξεργασία και η διασυνοριακή ροή προσωπικών δεδομένων δημιουργούν νέες μορφές σχέσεων μεταξύ των κρατών και προϋποθέτουν την εξέλιξη συμβατών κανόνων και πρακτικών».

Το κείμενο της Σύστασης περιέχει τέσσερις «προτροπές» προς τα κράτη μέλη : πρώτον να λάβουν υπόψη τους στις εσωτερικές νομοθεσίες τους τις αρχές που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα της Σύστασης σχετικά με την προστασία του ιδιωτικού βίου και τις ατομικές ελευθερίες, δεύτερον να προσπαθήσουν να αφαιρέσουν ή να αποφύγουν να δημιουργήσουν, στο όνομα της προστασίας του ιδιωτικού βίου, αδικαιολόγητα εμπόδια στη διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων, τρίτον να συνεργασθούν για την ενσωμάτωση των Κατευθυντήριων Γραμμών που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα και τέταρτον να συμφωνήσουν το ταχύτερο δυνατό σε συγκεκριμένες διαδικασίες συνεργασίας και πληροφόρησης για την εφαρμογή αυτών των Κατευθυντήριων Γραμμών.

¹³⁰ Για τον οργανισμό, τους σκοπούς του και τη λειτουργία του βλ. **ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΡΑΚΗ Π.** – *Το Δίκαιο Των Διεθνών Οργανισμών Ι' – Η Θεσμική Διάσταση* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1993 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 241 – 246, καθώς και την ιστοσελίδα του οργανισμού στο διαδίκτυο στη «διεύθυνση» www.oecd.org. Κράτη μέλη του οργανισμού αποτελούν η Αυστραλία (από το 1971), η Φιλανδία (από το 1969), η Ν. Κορέα (από το 1996), η Πολωνία (από το 1996), η Τσεχία (από το 1995), η Ουγγαρία (από το 1996), η Ν. Ζηλανδία (από το 1973), η Ιαπωνία (από το 1964), το Μεξικό (από το 1994), η Σλοβακία (από το 2000) ενώ ιδρυτικά μέλη του οργανισμού από το 1961 είναι ο Καναδάς, η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ολλανδία, η Ισπανία, η Τουρκία, η Αυστρία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Πορτογαλία, η Σουηδία, το ΗΒ, η Ελβετία, οι ΗΠΑ, το Βέλγιο, η Δανία, η Γερμανία, η Ισλανδία και η Νορβηγία.

¹³¹ Έστω και ο αποδυναμωμένος νομικά όρος : «Σύσταση» δείχνει το consensus που υπάρχει μεταξύ των κρατών μελών του οργανισμού επί του θέματος και θεωρείται ότι το κείμενο της περιέχει διατάξεις που χαρακτηρίζονται “soft law”, δηλαδή υπό διαμόρφωση δίκαιο που μπορεί να αποτελέσει υπό τις γνωστές στο Διεθνές Δίκαιο προϋποθέσεις (σταθερή και ομοιόμορφη πρακτική και πεποίθηση δικαίου) (de facto) διεθνές έθιμο, όπως ισχυρίζεται ο Η. Ρ. Gassmann. Βλ. σχετικά **GASSMANN H.P.** – “Vers un Cadre Juridique International Pour l' Informatique et Autres Nouvelles Techniques de l' Information” – Annuaire Française de Droit International – 1985, σελ. 750.

Όμως η κατάληξη στη Σύσταση του Συμβουλίου του οργανισμού της 23/9/1980 «κρύβει» αρκετές διαβουλεύσεις και προεργασίες που εκκινούν το 1969. Το έτος αυτό η «Ομάδα Συζήτησης της Τράπεζας Δεδομένων» του οργανισμού αναγνώρισε, για πρώτη φορά στην ιστορία οποιουδήποτε διεθνούς θεσμού, τις επιπλοκές του ιδιωτικού βίου από τη διασυνοριακή ροή προσωπικών δεδομένων. Στη συνέχεια, το έτος 1978, συστάθηκε από το Συμβούλιο του ΟΟΣΑ μία «*ad hoc* Ομάδα Εμπειρογνομώνων για τους περιορισμούς διασυνοριακής ροής προσωπικών δεδομένων και την προστασία του ιδιωτικού βίου» προκειμένου να καταρτίσει μια σειρά Κατευθυντήριων Γραμμών με σκοπό να εναρμονισθούν το δίκαιο των κρατών μελών του οργανισμού επί του θέματος. Η κατάληξη αυτής της προσπάθειας ήταν οι «Κατευθυντήριες Γραμμές» του 1980. Το «μεγάλο στοίχημα» για την υιοθέτηση αυτών ήταν να πεισθούν τα μη ευρωπαϊκά κράτη για την αναγκαιότητα τους, καθώς αυτά δεν είχαν βιώσει τη φρικτή εμπειρία της καταχρηστικής συλλογής και χρήσης προσωπικών δεδομένων των πολιτών τους από τις ναζιστικές αρχές, πριν και κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου¹³². Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι κράτη μέλη του οργανισμού, εκτός από τα περισσότερα κράτη μέλη του ΣτΕυρ, αποτελούν και οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία. Τα δύο τελευταία κράτη μαζί με την Τουρκία, το ΗΒ και την Ιρλανδία απείχαν από την ψηφοφορία για την υιοθέτηση της Σύστασης. Χάρη όμως στη διαφορετική θεώρηση των πραγμάτων των ΗΠΑ και των ευρωπαϊκών κρατών επετεύχθη μία σχετική ισορροπία σ' αυτό το πρώτο και εν πολλοίς «πειραματικό» κείμενο μεταξύ της ελεύθερης ροής των προσωπικών δεδομένων που αντιπροσωπεύει για τις ΗΠΑ το *ελεύθερο παγκόσμιο εμπόριο* και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων που αντιπροσωπεύει την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αλλά και την ακεραιότητα της *εθνικής κυριαρχίας και οικονομίας* τους για τα ευρωπαϊκά κράτη¹³³.

B. Τα πέντε μέρη του Παραρτήματος της Σύστασης

α. Μέρος Πρώτο : Γενικοί ορισμοί

Αυτό το Πρώτο Μέρος περιέχει *ορισμούς* (για τον *υπεύθυνο που ελέγχει* τη συλλογή των προσωπικών δεδομένων, τα προσωπικά δεδομένα σχετικά με *προσδιορισμένα ή προσδιορίσιμα άτομα*, τη *διασυνοριακή ροή* τους – παράγραφος 1) και καθορίζει το *πεδίο εφαρμογής* των Κατευθυντήριων Γραμμών στα παράγραφοι 2 και 3. Σύμφωνα με αυτές οι Κατευθυντήριες Γραμμές εφαρμόζονται σε προσωπικά δεδομένα στο *δημόσιο* και τον *ιδιωτικό τομέα* τα οποία λόγω της επεξεργασίας που μπορούν να τύχουν θέτουν σε κίνδυνο τον ιδιωτικό βίο και τις ατομικές ελευθερίες. Η διακριτική ευχέρεια αφήνεται στα κράτη μέλη του οργανισμού. Αυτές οι Κατευθυντήριες Γραμμές δεν εμποδίζουν : πρώτον την εφαρμογή διαφορετικών προστατευτικών μέτρων, για διαφορετικές κατηγορίες προσωπικών δεδομένων, που οφείλονται στη φύση αυτών και στο πλαίσιο εντός του οποίου συλλέγονται, φυλάσσονται,

¹³² Βλ. **HOLVAST J./MADSEN W./ROTH P.**, ο.π., σελ. 1.

¹³³ Βλ. **BECKER R.** – “*Transborder Data Flows : Personal data*” – Harvard International Law Journal – 1981, σελ. 246.

γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας και «κυκλοφορούν», δεύτερον την εξαίρεση από την εφαρμογή τους εκείνων των προσωπικών δεδομένων που δεν περιέχουν κίνδυνο εις βάρος του ιδιωτικού βίου και των ατομικών ελευθεριών και τρίτον την εφαρμογή τους μόνο στην αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Αυτό σημαίνει ότι κατ' αρχάς στο πεδίο εφαρμογής των Κατευθυντήριων Γραμμών εμπίπτουν και τα προσωπικά δεδομένα που δεν επεξεργάζονται με ηλεκτρονικό υπολογιστή, δηλαδή και τα *«χειροκίνητα αρχεία»*.

Στην παράγραφο 4 δίνονται διευκρινίσεις για το εύρος των εξαιρέσεων που προβλέπονται στο δεύτερο και το τρίτο Μέρος. Αυτές πρέπει να είναι όσο το δυνατό λιγότερες και να γνωστοποιούνται στο κοινό. Στην παράγραφο 5 διαφαίνεται ο προβληματισμός που προηγήθηκε στο διάστημα προεργασίας της Σύστασης για τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν τα ομοσπονδιακά κράτη μέλη, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία. Κατ' αυτόν τον τρόπο γίνεται αναφορά και δίνεται προτεραιότητα στο *«διαχωρισμό των δυνάμεων»* εντός αυτών των κρατών που μπορεί να οδηγήσουν σε κάποιες παρεκκλίσεις των Κατευθυντήριων Γραμμών. Το Πρώτο Μέρος καταλήγει με την παράγραφο 6, στην οποία διακηρύσσεται ότι αυτές οι Κατευθυντήριες Γραμμές αποτελούν το *«ελάχιστο επίπεδο προστασίας»* που μπορεί να αυξηθεί προκειμένου να προστατευθούν ο ιδιωτικός βίος και οι ατομικές ελευθερίες.

β. Μέρος Δεύτερο : Θεμελιώδεις αρχές εθνικής εφαρμογής

Αυτό το Μέρος του Παραρτήματος απαρτίζεται από οκτώ παραγράφους (7 – 14).

Στην παράγραφο 7 επιτρέπεται η θέση *περιορισμών* στη συλλογή προσωπικών δεδομένων και τίθενται *όροι* συλλογής τους, όπως η *νομιμότητα* και η *εντιμότητα*, ενώ απαραίτητη είναι η *ενημέρωση* και η εξασφάλιση της *συναίνεσης* του υποκειμένου των στοιχείων.

Στην παράγραφο 8 ορίζεται η *ποιότητα* των προσωπικών δεδομένων, δηλαδή ότι τα συλλεγόμενα προσωπικά δεδομένα πρέπει να είναι *σχετικά με το σκοπό* της επεξεργασίας και επίσης *ακριβή, πλήρη* και *ενημερωμένα*.

Στην επόμενη παράγραφο (9), ορίζεται ότι ο *σκοπός* της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων πρέπει να καθορίζεται κατά το χρόνο της συλλογής αυτών. Η *χρήση* τους θα πρέπει να περιορίζεται στην εξυπηρέτηση του σκοπού συλλογής τους ή άλλων μη αντίθετων με τον αρχικό σκοπών που θα καθορίζονται κάθε φορά.

Σύμφωνα με την παράγραφο 10, τα προσωπικά δεδομένα *δεν πρέπει να αποκαλύπτονται, να γνωστοποιούνται με οποιονδήποτε τρόπο* ή να χρησιμοποιούνται για *σκοπό άλλον από τον αρχικό*, εκτός και αν δοθεί η *συναίνεση* του υποκειμένου αυτών ή αν υπάρχει *πρόβλεψη του νόμου*.

Βάσει της παραγράφου 11, τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να φυλάσσονται και να προστατεύονται με *κατάλληλα μέτρα ασφαλείας* κατά διαφόρων κινδύνων, όπως η *απώλεια* τους, ή η *ανεπίτρεπτη πρόσβαση* σε αυτά, η *καταστροφή, χρήση, τροποποίηση* ή *αποκάλυψη* τους.

Η παράγραφος 12 περιέχει τη μεγάλη τομή στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, καθώς το εν λόγω κείμενο αποτελεί το πρώτο και μοναδικό που κατοχυρώνει την *αρχή της διαφάνειας* σχετικά με τις εξελίξεις, τις πρακτικές και τις πολιτικές για τα προσωπικά δεδομένα. Ζητείται η *υιοθέτηση μέσων*, προκειμένου να εξακριβώνεται η ύπαρξη και η φύση των προσωπικών δεδομένων κι ο κύριος σκοπός της χρήσης τους, καθώς και η ταυτότητα και η συνήθης διαμονή αυτού που τα ελέγχει.

Η παράγραφος 13 περιέχει ίσως τις σημαντικότερες προβλέψεις, καθώς αναφέρεται στα δικαιώματα που πρέπει να κατοχυρωθούν υπέρ του ατόμου, υποκειμένου των δεδομένων. Καθιερώνεται η *αρχή συμμετοχής του ατόμου*. Σύμφωνα με αυτήν το άτομο θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να γνωρίζει αν *συλλέγονται* στοιχεία του, να τα *πληροφορείται εντός λογικού χρονικού διαστήματος, χωρίς υπερβολικό κόστος, με λογικό και κατανοητό τρόπο*, να μπορεί να *αμφισβητεί* την αιτιολογημένη άρνηση ικανοποίησης του, και τελικά να πετυχαίνει τη *διαγραφή, διόρθωση, συμπλήρωση ή τροποποίηση* των δεδομένων.

Τέλος, η παράγραφος 14 κατευθύνει τα κράτη μέλη να *θεωρούν ως υπεύθυνο* για τις παραβιάσεις των παραπάνω αρχών, *αυτόν που ελέγχει τα δεδομένα*. Αυτός θα πρέπει να εφαρμόζει τα ληφθέντα από τα κράτη μέλη μέτρα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

γ. Μέρος Τρίτο : Θεμελιώδεις αρχές διεθνούς εφαρμογής: ελεύθερη ροή και νόμιμοι περιορισμοί

Το Μέρος αυτό, που αποτελείται από τέσσερις παραγράφους (15 – 18). Στην παράγραφο 15 αναφέρεται ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τις *συνέπειες της επεξεργασίας και της επανεξαγωγής* προσωπικών δεδομένων που υπάρχουν για άλλα κράτη μέλη. Με αυτήν την παράγραφο γίνεται έμμεση αναφορά, με διπλωματικό τρόπο, στο πρόβλημα της περιγραφής των εθνικών δικαίων που αναφέρονται στην προστασία των προσωπικών δεδομένων άλλων κρατών και της δημιουργίας «πληροφοριακών παραδείσων»¹³⁴.

Η παράγραφος 16 εμπεριέχει τη διακήρυξη της *αρχής της ελεύθερης, ανεμπόδιστης και ασφαλούς ροής προσωπικών δεδομένων* από κράτος μέλος σε κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένης και της περίπτωσης ροής *διαμέσου* ενός κράτους μέλους με προορισμό κάποιο άλλο.

Η παράγραφος 17 προβλέπει τη δυνατότητα *λήψης κάποιων περιορισμών* στη διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων μεταξύ των κρατών μελών. Παρ' ότι οι Κατευθυντήριες Γραμμές δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα για τα κράτη μέλη, τέτοιου είδους αναφορές στο κείμενο της Σύστασης τις καθιστούν «*εμμέσως εξαναγκαστές*». Πιο συγκεκριμένα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να *πράττουν σύμφωνα με αυτές* και σε περίπτωση που αυτό δε συμβαίνει δίνεται το δικαίωμα στα υπόλοιπα κράτη να *περιορίσουν* τη ροή των

---

¹³⁴ Βλ. MICHAEL J., ο.π., σελ. 41.

προσωπικών δεδομένων προς αυτά. Στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου, δίνεται το δικαίωμα στα κράτη μέλη να θέσουν περιορισμούς για τη διασυνοριακή ροή σε *συγκεκριμένες κατηγορίες προσωπικών δεδομένων* απ' τη στιγμή που το κράτος μέλος – «δέκτης» των δεδομένων αυτών δεν παρέχει για αυτά, με την εθνική του νομοθεσία, επαρκή προστασία του επιπέδου προστασίας του κράτους – «πομπού» των προσωπικών δεδομένων. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί ένα κράτος να προστατεύσει κάποια δεδομένα, που τα θεωρεί ευαίσθητα – παρ' ότι λείπει τέτοια διάκριση από τις Κατευθυντήριες Γραμμές, με ένα ισχυρότερο νομοθετικό πλαίσιο.

Τέλος, η παράγραφος 18, πανηγυρικά, διακηρύσσει την *αρχή της ελεύθερης ροής των προσωπικών δεδομένων* μεταξύ των κρατών μελών. Προτρέπει τα κράτη μέλη να αποφεύγουν με τις εθνικές τους νομοθεσίες να αναπτύσσουν πολιτικές, πρακτικές στο όνομα της προστασίας του ιδιωτικού βίου και των ατομικών ελευθεριών που θα δημιουργούσαν εμπόδια στη διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων και θα ξεπερνούσαν τις απαιτήσεις μιας τέτοιας προστασίας¹³⁵.

δ. Μέρος Τέταρτο : Εθνική εφαρμογή

Το Τέταρτο Μέρος συνδυάζεται με το Δεύτερο¹³⁶ και το Τρίτο Μέρος, καθώς στη μία και μοναδική παράγραφο (19) που το αποτελεί εμπεριέχονται *προτροπές* ούτως ώστε να εφαρμοσθούν, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στο εσωτερικό των κρατών οι προβλεπόμενες στις παραγράφους των Μερών αυτών αρχές. Η πρώτη προτροπή είναι να *ενσωματωθούν αυτές στο εθνικό δίκαιο* των κρατών μελών με την *παράλληλη υιοθέτηση νομικών, διοικητικών ή άλλων θεσμών ή διαδικασιών* για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και των ατομικών ελευθεριών.

Αυτό θα επιτευχθεί με την υιοθέτηση *κατάλληλων εθνικών νομοθεσιών*, με την ενθάρρυνση και την υποστήριξη της *«αυτορρύθμισης»*¹³⁷, με τη μορφή κωδίκων ή συμπεριφορών, με τη χορήγηση των *κατάλληλων δυνατοτήτων στα άτομα* προκειμένου να

¹³⁵ Όπως παρατηρεί ο J. Michael, η «*Διακήρυξη για τη Διασυνοριακή Ροή Προσωπικών Δεδομένων*» της Επιτροπής του ΟΟΣΑ για την Πληροφόρηση, τους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές και τις Επικοινωνίες, της 22/3/1985, προτρέπει τα κράτη μέλη να αποφεύγουν τη δημιουργία αδικαιολόγητων εμποδίων στη διεθνή ανταλλαγή δεδομένων και πληροφοριών. Βλ. **MICHAEL J.**, ο.π., σελ. 41. Σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς, με την εν λόγω παράγραφο επιβεβαιώνεται η *αρχή της ισοδύναμης προστασίας* από τις Κατευθυντήριες Γραμμές. Βλ. **ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ.** – *Όροι Προστασίας των Προσωπικών Δεδομένων – Το παράδειγμα του συστήματος πληροφοριών Schengen* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999, σελ. 79.

¹³⁶ Κυρίως με την παράγραφο 12 που εμπεριέχει την *«αρχή της διαφάνειας»* και την παράγραφο 14 που ορίζει ποιος είναι ο υπεύθυνος για την παραβίαση των Κατευθυντήριων Γραμμών.

¹³⁷ Η «αυτορρύθμιση» (Self-regulation) έχει την έννοια ότι οι ίδιοι οι υπεύθυνοι της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων θα θέτουν, σε περίπτωση που δεν υπάρχει το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο, τα πρότυπα και τους κανόνες προστασίας των προσωπικών δεδομένων και τους κανόνες θεμιτής επεξεργασίας τους. Η «αυτορρύθμιση» μπορεί να αποσκοπεί : πρώτον στην *αποφυγή* της κρατικής νομοθεσίας, δεύτερον στη *ρύθμιση εν αναμονή* της κρατικής νομοθεσίας, τρίτον στην *εφαρμογή* της κρατικής νομοθεσίας και τέταρτον στη *συμπλήρωση* της κρατικής νομοθεσίας. Βλ. **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική*, ο.π., σελ. 19 – 20. Στο γράφοντα η λογική της «αυτορρύθμισης» θυμίζει *διασταλτικά* την προτροπή της ακροτελεύτιας διάταξης (άρθρο 120) του Ελληνικού Συντάγματος του 1975/1986/2001 για την άφεση της τήρησης του «...στον πατριωτισμό των Ελλήνων...». Στους ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς που συλλέγουν και επεξεργάζονται προσωπικά στοιχεία δύσκολα μπορεί να εντοπίσει κανείς ανάλογα ψήγματα εθελούσιας νομιμοφροσύνης και πίστης σε μία υπέρτερη ιδέα, όπως είναι εδώ ο σεβασμός του ιδιωτικού βίου του ανθρώπου. Περαιτέρω ανάπτυξη εκφεύγει από το αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

ασκήσουν τα δικαιώματα τους, με την καθιέρωση *επαρκών μέτρων κυρώσεων και μέτρων θεραπείας* σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με τα μέτρα που ενσωματώνουν τις αρχές του Δεύτερου και του Τρίτου Μέρους και με τη *βεβαίωση μη άδικης διάκρισης* κατά των υποκειμένων των προσωπικών δεδομένων.

ε. Μέρος Πέμπτο : Διεθνής συνεργασία

Αυτό το Μέρος κλείνει το Παράρτημα της Σύστασης του ΟΟΣΑ με τις Κατευθυντήριες Γραμμές και αποτελείται από τρεις παραγράφους (20 – 22). Τίθενται κάποιες αρχές που θα καταστήσουν τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών του οργανισμού ευκολότερη και επωφελέστερη.

Στην παράγραφο 20, τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να *συνεργάζονται* και να *πληροφορούν* αλληλα με λεπτομέρειες για την τήρηση των αρχών που τέθηκαν με τις Κατευθυντήριες Γραμμές του οργανισμού. Τα κράτη μέλη καλούνται να διατηρούν *διαδικασίες* για τη διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων και την προστασία του ιδιωτικού βίου που είναι *απλές και συμβατές με αυτές που διατηρούν τα υπόλοιπα κράτη μέλη και που συνάδουν με τις Κατευθυντήριες Γραμμές* του κειμένου. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 20, που μόλις παρουσιάστηκε, συνδυάζεται με την παράγραφο 18 (βλέπε παραπάνω) που διακηρύσσει την αρχή της ελεύθερης ροής των προσωπικών δεδομένων μεταξύ των κρατών μελών.

Η παράγραφος 21 προωθεί την *ανάπτυξη συνεργασίας* μεταξύ των κρατών μελών σε θέματα : πρώτον *ανταλλαγής πληροφοριών* σχετικά με τις Κατευθυντήριες Γραμμές και δεύτερον *αμοιβαίας βοήθειας* σε θέματα σχετικά με τις διαδικασίες και την έρευνα επί του θέματος.

Η τελευταία παράγραφος (22) κλείνει με τη συνήθη ευχή και προτροπή προς τα κράτη μέλη να εργασθούν από κοινού προκειμένου να *αναπτύξουν αρχές, εθνικές και διεθνείς*, σχετικά με την ελεύθερη ροή των προσωπικών δεδομένων.

Γ. Παρατηρήσεις για τις Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ – Ενισχύεται η διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων

Αμέσως μετά την υιοθέτηση των Κατευθυντήριων Γραμμών από τον ΟΟΣΑ, αρκετά κράτη μέλη, όπως το ΗΒ, ο Καναδάς και η Αυστραλία, που όπως αναφέρθηκε μάλιστα απείχαν από τη διαδικασία ψήφισης της Σύστασης, υιοθέτησαν εθνικές νομοθεσίες για την πληροφορική και τις ελευθερίες της, που είναι πλήρως εναρμονισμένες με τις Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ, ενώ άλλα κράτη μέλη προσάρμοσαν τα ήδη υφιστάμενα νομικά τους πλαίσια σ' αυτές. Μάλιστα, πρέπει να σημειωθεί ότι περίπου 180 αμερικάνικες πολυεθνικές εταιρίες υιοθέτησαν εθελούσια τις Κατευθυντήριες Γραμμές του οργανισμού και τις ενσωμάτωσαν στις εσωτερική τους πολιτική¹³⁸.

¹³⁸ Βλ. GASSMANN H.P., ο.π., σελ. 750.

Ο ΟΟΣΑ, με τις Κατευθυντήριες Γραμμές του, τάσσεται ξεκάθαρα υπέρ της ελεύθερης διασυνοριακής ροής των προσωπικών δεδομένων, θεωρώντας την ως μία σημαντική οικονομική διαδικασία για την «παγκοσμιοποιημένη οικονομία» όπως την οραματίζονταν εξ αρχής τα κράτη μέλη του. Ως εκ τούτου, προτείνει ένα ελάχιστο πλαίσιο εγγυήσεων και προστασίας του ιδιωτικού βίου των ανθρώπων και των ατομικών ελευθεριών τους, αφήνοντας μεγάλη διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη, ενώ γίνεται λόγος και για τη δυνατότητα «αυτορρύθμισης».

Ο ΟΟΣΑ, όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι οικονομικός οργανισμός και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν αποτελεί καταστατική του αποστολή ή αυτοσκοπό του. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές για τα προσωπικά δεδομένα δε δίνουν έμφαση στην προστασία τους, τη νομική και κοινωνική διάσταση τους, αλλά στην ελευθερία της διασυνοριακής ροής τους, δηλαδή την οικονομική τους σημασία. Κατ' αυτόν τον τρόπο απαντάται και το ερώτημα στην επικεφαλίδα του Κεφαλαίου για το αν υπάρχει πολιτική του οργανισμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Άλλωστε και σημειολογικά ιδωμένη η αποφυγή της χρήσης του όρου *δικαιώματα του ανθρώπου* και η χρήση *ατομικές ελευθερίες*, που προτιμάται σε όλο το κείμενο της Σύστασης, δεν περνά απαρατήρητη.

Εν τούτοις θα έλεγα ότι οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ δεν έχουν χάσει την αξία τους στο ελάχιστο παρά την εικοσαετία και πλέον που έχει παρέλθει από την ημέρα υιοθέτησής τους από τον οργανισμό και το περαιτέρω έργο που παρουσίασε αυτός.

Δ. Νεότερο έργο του οργανισμού

Από το 1982 και εφεξής το παγκόσμιο ενδιαφέρον στρέφεται σταδιακά προς τη διασυνοριακή ροή των *δεδομένων εν γένει* και όχι συγκεκριμένα των προσωπικών δεδομένων. Για αυτό και ο ΟΟΣΑ θα στραφεί προς τη ρύθμιση αυτού του θέματος και θα καταλήξει τον Απρίλιο του 1985 σε μία «*Διακήρυξη των κυβερνήσεων των κρατών μελών για τη διασυνοριακή ροή των δεδομένων*»¹³⁹.

Ο ΟΟΣΑ έχει συστήσει ήδη από το Φεβρουάριο του 1998 ένα forum εμπειρογνομόνων για την προστασία του ιδιωτικού βίου στην παγκοσμιοποιημένη και διαδικτυωμένη κοινωνία, στο οποίο συμμετέχουν εκπρόσωποι εθνικών Αρχών προστασίας προσωπικών δεδομένων και της Επιτροπής (Ε) της ΕΕ. Αντικείμενο των εργασιών αυτού του forum ήταν οι διαφορετικές προσεγγίσεις της προστασίας του ιδιωτικού βίου από πλευράς κυβερνήσεων, εκπροσώπων του βιομηχανικού τομέα και των καταναλωτών. Η προεδρία του forum κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ του 1980 για την προστασία του ιδιωτικού βίου είναι επίκαιρες και για τη ροή δεδομένων μέσω «ανοικτών δικτύων», αλλά ζητήθηκαν διευκρινίσεις και συγκεκριμενοποιήσεις για ορισμένα ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή τους στο χώρο του ηλεκτρονικού εμπορίου. Με βάση τα πορίσματα

¹³⁹ Η Διακήρυξη αυτή προέβη στην εξής διάκριση των δεδομένων που ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής τους: πρώτον δεδομένα *άμεσης εμπορικής αξίας*, δεύτερον δεδομένα που μεταδίδονται προκειμένου να *εξυπηρετήσουν διεθνείς συναλλαγές* (αεροπορικές και ναυτιλιακές), τρίτον δεδομένα που μεταδίδονται *μεταξύ υποκαταστημάτων της ίδιας επιχείρησης* και τέταρτον δεδομένα που *ανταλλάσσονται μεταξύ διαφορετικών ιδιωτικών εταιριών*. Βλ. **GASSMANN H.P.**, ο.π., σελ. 751 – 752.

των εμπειρογνομόνων η συνδιάσκεψη υπουργών του ΟΟΣΑ, στην Οτάβα του Καναδά, υιοθέτησε μία «Υπουργική Διακήρυξη για την Προστασία του Ιδιωτικού Βίου στα Παγκοσμιοποιημένα Δίκτυα» στην οποία επαναβεβαιώνεται η σημασία των Κατευθυντηρίων Γραμμών του 1980, ενώ παράλληλα διαβεβαίωσε ότι θα ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε οι Κατευθυντήριες Γραμμές να εφαρμόζονται και στην περιοχή των παγκοσμιοποιημένων δικτύων.

Επίσης, ο οργανισμός βρίσκεται στη διαδικασία της επεξεργασίας και Κατευθυντηρίων Γραμμών για την *προστασία του καταναλωτή* ώστε αυτός να απολαμβάνει την ίδια προστασία των προσωπικών του δεδομένων όταν πραγματοποιεί αγορές *on-line*, με αυτή που απολαμβάνει και κατά τις συμβατικές αγορές¹⁴⁰.

---

¹⁴⁰ Βλ. ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – 1999, ο.π., σελ. 88.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΣΥΜΒΑΣΗ 108/81, ΟΙ ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΟΙΠΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Α. Το Συμβούλιο της Ευρώπης : πρώτος οργανισμός με καταστατικό προσανατολισμό στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το ΣτΕυρ προήλθε από τις ιστορικές διεργασίες που «ζυμώθηκαν» στη συνείδηση των Ευρωπαίων αμέσως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (το 1949) και στόχευαν στη θεσμοποίηση της συνεργασίας και της ενοποίησης των κρατών της ηπείρου. Αποτελεί κυρίως πολιτικό οργανισμό που όμως δεν αδιαφορεί για οικονομικά, κοινωνικά, επιστημονικά, πολιτιστικά, νομικά και διοικητικά θέματα. Μετά το έτος – ορόσημο, το 1989, για την ανθρώπινη ιστορία και τη διεθνή πολιτική, ο οργανισμός έστρεψε το βλέμμα του και προς τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης που ενστερνίσθηκαν τη δημοκρατία και τη φιλελεύθερη οικονομία¹⁴¹. Η ανταπόκριση από αυτά τα κράτη υπήρξε άμεση και μαζική.

Ο οργανισμός χρησιμοποίησε σε πολλές περιπτώσεις και συνεχίζει να πράττει ομοίως την καταστατική του επιταγή για προστασία και σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και μάλιστα απέναντι στα νεοσύστατα ή τα «νεοφώτιστα» στη δημοκρατία που προέκυψαν μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Στα άρθρα 1, 2β και 3 του Καταστατικού του οργανισμού εξαγγέλλεται και κατοχυρώνεται η παραπάνω επιταγή. Στο άρθρο 1 καθορίζεται ως στόχος του ΣτΕυρ η πραγματοποίηση μιας *στενής ένωσης* μεταξύ των κρατών μελών του για την *προαγωγή των ιδεωδών και των αρχών* που αποτελούν την *κοινή κληρονομιά* τους και για να ευνοηθεί η *οικονομική και κοινωνική πρόοδος*. Στο άρθρο 2β υποστηρίζεται από τους συντάκτες του Καταστατικού και τα κράτη μέλη ότι ο παραπάνω στόχος επιδιώκεται και με την προστασία και ανάπτυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών του. Τέλος, στο άρθρο 3 τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν απ' τη μια την υπεροχή του δικαίου και απ' την άλλη την υποχρέωση τους να εξασφαλίζουν στον κάθε άνθρωπο που βρίσκεται στην επικράτεια τους την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών του. Όπως παρατηρεί ο Καθηγητής Στ. Περράκης, η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν αποτελεί για το ΣτΕυρ απλά έναν από τους «*κύριους άξονες*

¹⁴¹ Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 83. Για τον οργανισμό, τους σκοπούς του και τη λειτουργία του βλ. επίσης ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΡΑΚΗ Π., ο.π., σελ. 175 – 194, καθώς και την ιστοσελίδα του οργανισμού στο διαδίκτυο στη «*διεύθυνση*» www.coe.int. Τα 43 κράτη μέλη του οργανισμού είναι η Αλβανία (από το 1995), η Ανδόρα (από το 1994), η Αρμενία (από το 2001), η Αυστρία (από το 1956), το Αζερμπαϊτζάν (από το 2001), η Βουλγαρία (από το 1992), η Κροατία (από το 1996), η Κύπρος (από το 1961), η Τσεχία (από το 1993), η Εσθονία (από το 1993), η Φιλανδία (από το 1989), η Γεωργία (από το 1999), η Γερμανία (από το 1950), η Ουγγαρία (από το 1990), η Ισλανδία (από το 1950), η Λετονία (από το 1995), το Λιχτενστάιν (από το 1978), η Λιθουανία (από το 1993), η Μάλτα (από το 1965), η Μολδαβία (από το 1995), η Πολωνία (από το 1991), η Πορτογαλία (από το 1976), η Ρουμανία (από το 1993), η Ρωσία (από το 1996), ο Άγιος Μαρίνος (από το 1988), η Σλοβακία (από το 1993), η Σλοβενία (από το 1993), η Ισπανία (από το 1977), η Ελβετία (από το 1963), η «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» (από το 1995), η Τουρκία (από το 1950), η Ουκρανία (από το 1995), ενώ ιδρυτικά μέλη του οργανισμού υπήρξαν από το 1949, το Βέλγιο η Δανία, η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία και το ΗΒ. Η Ελλάδα προσχώρησε αργότερα μέσα στο 1949.

δραστηριοτήτων» του, αλλά και «...μία από τις γενεσιουργές αιτίες της ίδιας της υπάρξεως του Οργανισμού»¹⁴².

Το ΣτΕυρ έχει τα συνήθη πολιτικά όργανα που έχουν οι περισσότεροι από τους διεθνείς θεσμούς, δηλαδή, την *Κοινοβουλευτική Συνέλευση*, την *Επιτροπή των Υπουργών*, το *Γενικό Γραμματέα*, αλλά και ένα *sui generis* όργανο, τον *Ύπατο Αρμοστή για τα δικαιώματα του ανθρώπου* από το 1999 με τη Διακήρυξη της Βουδαπέστης και τη *Σύνοδο των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών*, από το 1994 που καλείται να συνδράμει τα νέα κράτη μέλη σε πρακτικά θέματα που προέρχονται από τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Αυτοδιακυβέρνησης.

Β. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το δικαίωμα ατομικής προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Πρωτόκολλο 11)

Μέσα από γόνιμες, αλλά και σκληρές διαβουλεύσεις Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και Επιτροπής των Υπουργών το κείμενο της ΕΣΔΑ έγινε πραγματικότητα, με ελαφρές τροποποιήσεις σε σχέση με το αρχικό σχέδιο Σύμβασης, στις 4/11/1950 στη Ρώμη και υπεγράφη αρχικά από δεκατέσσερα κράτη μέλη, ενώ ετέθη σε ισχύ το 1953. Συνοδεύεται από ένδεκα Πρωτόκολλα¹⁴³. Κράτη μέλη της ΕΣΔΑ είναι όλα τα κράτη μέλη του ΣτΕυρ, εκτός από την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν. Μέρος του ελληνικού δικαίου αποτελεί με το ν.δ. 53/19-9-1974 (Φ.Ε.Κ. Α' 256).

Το σύστημα που καθιέρωσε η ΕΣΔΑ αποτέλεσε εν πολλοίς καινοτομία στα ειωθότα της εποχής. Για πρώτη φορά σε διεθνές επίπεδο, έστω περιφερειακό, εγκαθίσταται διεθνής δικαστικός μηχανισμός προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτό που απέμεινε και για αρκετούς απομένει ακόμη είναι να ενσωματωθεί η Σύμβαση στη συνείδηση των εθνικών οργάνων εφαρμογής¹⁴⁴. Σε πρώτη φάση καθιερώθηκε δικαίωμα *διακρατικής και ατομικής προσφυγής* ενώπιον της ΕΕΔΑ, η οποία είχε το δικαίωμα να κρίνει το *παραδεκτό*, το *βάσιμο* και το *μη καταχρηστικό* της κάθε προσφυγής και να συντάξει μία *έκθεση* προς την Επιτροπή των Υπουργών και να αποστείλει ύστερα την υπόθεση στο ΕΔΔΑ ή να την *αποστείλει απευθείας* σ' αυτό¹⁴⁵.

¹⁴² Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 85.

¹⁴³ Για περισσότερες πληροφορίες για αυτά τα Πρωτόκολλα, βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 88 – 90. Σημαντικότερο θεωρείται το ενδέκατο Πρωτόκολλο (βλ. παρακάτω), που υπεγράφη στις 11/5/1994 στο Στρασβούργο και ενοποίησε το σύστημα ελέγχου που εγκαθιδρύει η ΕΣΔΑ, καθώς ενσωματώνει εντός του Δικαστηρίου την Επιτροπή. Άλλα σημαντικότερα Πρωτόκολλα είναι το πρώτο, το τέταρτο και το έβδομο, που διευρύνουν τον κατάλογο των προστατευόμενων από την ΕΣΔΑ δικαιωμάτων, το έκτο, που καταργεί την θανατική ποινή και το ένατο που εισάγει το δικαίωμα ατομικής προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ.

¹⁴⁴ Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ. – «Οι Μελλοντικές Προοπτικές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1989, σελ. 523.

¹⁴⁵ Για περισσότερες πληροφορίες για τον τρόπο λειτουργίας του δικαιοδοτικού συστήματος πριν την εφαρμογή του ενδέκατου Πρωτοκόλλου, βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – «Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» στο: ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ. – ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Εισαγωγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη* – Τεύχος Ι: *Γενική θεωρία και θεσμικές εφαρμογές* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1984 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 201 – 212, ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ο.π., σελ. 107 – 156, ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε., ο.π., σελ. 110 – 126, JACOBS FR. – «The European Convention of Human Rights» στο : BERNHARDT R. & JOLOWICZ J.A. (eds), ο.π., σελ. 34 – 41 και ΤΑΓΑΡΑ Χ., ο.π., σελ. 23 – 54.

Το σύστημα δικαστικής προστασίας αναμορφώθηκε, λαμβάνοντας εντελώς διαφορετική μορφή, με το ενδέκατο Πρωτόκολλο. Η ΕΕΔΑ ενσωματώθηκε στο ΕΔΔΑ και αποτέλεσαν ένα ενιαίο όργανο, το νέο *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου* (ΕΔΔΑ). Προφανής σκοπός μιας τέτοιας αλλαγής υπήρξε η επιτάχυνση της διαδικασίας. Το ενιαίο όργανο συνεδριάζει *διαρκώς* και όχι περιοδικά, όπως η ΕΕΔΑ¹⁴⁶ και το ΕΔΔΑ μέχρι πρότινος.

Το ΕΔΔΑ θα συνεδριάζει με τις ακόλουθες συνθέσεις : πρώτον *Ολομέλεια*, δεύτερον *Επιτροπές των τριών Δικαστών*, τρίτον *Τμήματα των επτά Δικαστών* και τέταρτον ένα *Μεγάλο Τμήμα των δεκαεπτά Δικαστών*.

Τόσο για τις *ατομικές* όσο και για τις *διακρατικές* προσφυγές, που πρέπει όλες να είναι *επώνυμες* και να μην εκκρεμούν σε άλλο διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, το ΕΔΔΑ επιλαμβάνεται αφού έχουν *εξαντληθεί τα εσωτερικά ένδικα μέσα σε προθεσμία έξι μηνών*.

Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ πρέπει να είναι *αιτιολογημένες* και είναι *εκτελεστές*, ενώ και οι γνωμοδοτήσεις του πρέπει να είναι *αιτιολογημένες*.

Δ. Η «Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα», γνωστότερη και ως «Σύμβαση 108» της 28/1/1981

Οι διεργασίες που οδήγησαν στην εξεταζόμενη Σύμβαση του ΣτΕυρ ξεκίνησαν ήδη το 1976, αμέσως μετά από δύο Διακηρύξεις που είχε υιοθετήσει η Επιτροπή των Υπουργών του οργανισμού τρία και δύο χρόνια νωρίτερα για την *«προστασία των προσωπικών δεδομένων από τις τράπεζες δεδομένων στον ιδιωτικό τομέα»* [Απόφαση (73) 22] και για την *«προστασία των προσωπικών δεδομένων από τις τράπεζες δεδομένων στο δημόσιο τομέα»* [Απόφαση (74) 29]. Η πρώτη απ' αυτές στο προοίμιο της έκανε λόγο στην ανάγκη υιοθέτησης ενός τέτοιου συμβατικού κειμένου¹⁴⁷. Τις εργασίες για το τελικό κείμενο της «Σύμβασης 108» επιφορτίστηκε μία διακυβερνητική επιτροπή εμπειρογνομόνων από τα κράτη μέλη σε στενή συνεργασία με τον ΟΟΣΑ με τη συμμετοχή παρατηρητών από κράτη μέλη του οργανισμού αυτού, που δεν ήταν κράτη μέλη του ΣτΕυρ, όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Ιαπωνία και οι ΗΠΑ. Παρατηρητές στάλθηκαν επίσης από την Ε της τότε ΕΟΚ και από τη Διάσκεψη του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου της Χάγης.

Οι εργασίες αυτές ολοκληρώθηκαν στις 17/9/1980 στο Στρασβούργο, όταν και υιοθετήθηκε το τελικό κείμενο από την Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ, ενώ προς υπογραφή άνοιξε στις 28/1/1981. Μέχρι σήμερα έχει επικυρωθεί από 24 κράτη μέλη του

¹⁴⁶ Ο φόρτος εργασίας των οργάνων της ΕΣΔΑ επέβαλε να λειτουργούν υπό το νέο ενιαίο καθεστώς σε μόνιμη βάση. Ήδη από το 1989 ο Κρ. Ιωάννου διέβλεπε την αδήριτη ανάγκη της μόνιμης λειτουργίας της ΕΕΔΑ και τη μετατροπή της σε ένα «*ημι-μόνιμο όργανο*», του οποίου τα μέλη θα εγκατέλειπαν όλες τις άλλες δραστηριότητες τους προκειμένου να βελτιώσουν το παρεχόμενο έργο τους, ενώ προέβλεψε την τελική ενοποίηση των δύο οργάνων, ΕΕΔΑ και ΕΔΔΑ, σε ένα, το (ενιαίο) ΕΔΔΑ. Βλ. **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – «*Οι Μελλοντικές Προοπτικές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*», ο.π., σελ. 519 – 520.

¹⁴⁷ Πρέπει να σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή η προστασία προσωπικών δεδομένων αντιμετωπιζόταν ως θέμα που αφορούσε αποκλειστικά τον ιδιωτικό τομέα. Βλ. **HONDIUS F.**, ο.π., σελ. 112.

οργανισμού¹⁴⁸. Αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί κείμενο αναφοράς για διάφορα διεθνή όργανα. Ακόμη και οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΚ) εξέτασαν το ενδεχόμενο να προσχωρήσουν στη Σύμβαση αυτή¹⁴⁹. Άλλωστε, η Ε των ΕΚ είχε εκδώσει στις 29/7/1981 Σύσταση προς τα κράτη μέλη αυτών να υπογράψουν τη Σύμβαση πριν τα τέλη του έτους και να την επικυρώσουν πριν τα τέλη του 1982¹⁵⁰.

Αξίζει να ειπωθεί ότι η «Σύμβαση 108» υιοθετήθηκε παρά τις αμφιβολίες και τις διαφωνίες που εκδηλώθηκαν για την αναγκαιότητα της, λόγω της ύπαρξης της ΕΣΔΑ και του άρθρου 8 αυτής. Το ίδιο το ΣτΕυρ, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70, θεώρησε ότι η παρεχόμενη προστασία από το άρθρο αυτό της ΕΣΔΑ δεν επαρκούσε και εξέδωσε τις δύο Αποφάσεις – Συστάσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω. Θεωρήθηκε ότι η ΕΣΔΑ δε μπορεί να εναρμονίσει τις νομοθεσίες των κρατών μελών της για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Χρειαζόταν μία νέα σύμβαση που θα ρύθμιζε το θέμα. Στο Προοίμιο της, η «Σύμβαση 108» διακηρύσσει ότι αυτό θα το πετύχει σεβόμενη ταυτόχρονα την έννοια του κράτους δικαίου, καθώς επίσης και τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες του. Τελικά η σύμβαση αυτή είχε ευρύτερη στόχευση, «οικουμενική», καθώς μη λαμβάνοντας τον επιθετικό προσδιορισμό «Ευρωπαϊκή» στον τίτλο της, κατέδειξε το σκοπό των συντακτών της να αποτελέσει ένα κείμενο που θα προσέλκυε και μη-ευρωπαϊκά κράτη¹⁵¹. Η δυνατότητα προσχώρησης κρατών μη-μελών επαναλήφθηκε και διατυπώθηκε πανηγυρικά στο άρθρο 23 της «Σύμβασης 108».

Τελικά, η «Σύμβαση 108» δεν υιοθετήθηκε για να υποκαταστήσει την ΕΣΔΑ, ή για να δείξει τις αδυναμίες της τελευταίας. Το θέμα θεωρήθηκε αρκετά εξειδικευμένο για να διατυπωθεί σε ένα τόσο γενικό κείμενο όσο η ΕΣΔΑ και πολύ πολύπλοκο για να αναλυθεί διεξοδικά στα πεπερασμένα πλαίσια αυτής. Οι δύο συμβάσεις, η ΕΣΔΑ και η «Σύμβαση 108», δε θεωρούνται ασύμβατες μεταξύ τους. Για να αποφευχθεί μία «σύγκρουση» μεταξύ αυτών, στη «Σύμβαση 108» δεν προβλέφθηκαν ad hoc δικαιοδοτικά όργανα που λειτουργούσαν παράλληλα με τα αντίστοιχα όργανα της ΕΣΔΑ. Ο Καθηγητής J.-P. Jacqué θεωρεί ότι οι συμβάσεις αυτές λειτουργούν συμπληρωματικά η μία της άλλης¹⁵².

Το κείμενο αυτό κατέστη *σύμβαση-πλαίσιο* για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, αλλά και για την ελεύθερη διασυνοριακή ροή αυτών και μάλιστα αποτελεί το πρώτο δεσμευτικό διεθνές κείμενο επί του θέματος που όμως δε δημιούργησε (αγώγιμα) δικαιώματα υπέρ των ατόμων.

Το ΣτΕυρ θεωρώντας ότι υπάρχουν τεράστιες δυνατότητες περαιτέρω εξέλιξης του θέματος της προστασίας προσωπικών δεδομένων, το Δεκέμβριο του 1982 διοργάνωσε στη

¹⁴⁸ Αυτά είναι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς επίσης και η Νορβηγία, η Ισλανδία, η Σλοβενία, η Ουγγαρία, η Ελβετία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Σλοβακία και η Τσεχία. Επίσης 7 κράτη έχουν υπογράψει τη σύμβαση, χωρίς να την έχουν επικυρώσει. Αυτά είναι η Βουλγαρία, η Κύπρος, Εσθονία, η Μολδαβία, η Πολωνία, η Ρουμανία και η Τουρκία. Η Ελλάδα έχει κυρώσει τη «Σύμβαση 108» με το νόμο 2068/92, ενώ την επικύρωσε στις 11/8/1995 και την έθεσε σε ισχύ στο εσωτερικό του κράτους στις 1/12/1995.

¹⁴⁹ Βλ. WALTER J. PH. – “La Convention du Conseil de l’Europe pour la Protection des Personnes à l’égard du traitement automatisé des données” στο : EPINEY AS. & FREIERMUTH M. (Hrsg.) – *Datenschutz in der Schweiz und in Europa / La Protection des Données en Suisse et en Europe* – Freiburg – 1999 (Éditions Universitaires Fribourg Suisse), σελ. 83.

¹⁵⁰ Βλ. KAYSER P., ο.π., σελ. 422.

¹⁵¹ Βλ. WALTER J. PH., ο.π., σελ. 113 και MICHAEL J., ο.π., σελ. 35.

Ρώμη από κοινού με το Ιταλικό Κοινοβούλιο *διάσκεψη για τις εξελίξεις στην εφαρμογή των εθνικών νομοθεσιών για την προστασία των προσωπικών δεδομένων*, ενώ στις 26-28/9/1984, διοργάνωσε στη Λισσαβόνα μια *συζήτηση για την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων*.

Το κείμενο χωρίζεται στο Προοίμιο και σε επτά Κεφάλαια που ρυθμίζουν το θέμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

α. Πρώτο Κεφάλαιο : Γενικές διατάξεις

Το Πρώτο Κεφάλαιο της «Σύμβασης 108» αποτελείται από τρία άρθρα (1 – 3). Στο πρώτο άρθρο καθορίζει το σκοπό και το αντικείμενο της, λέγοντας ότι το αιτούμενο της είναι να εξασφαλίσει σε κάθε άτομο, *ανεξαρτήτως εθνικότητας και κατοικίας, σεβασμό των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών* του και κυρίως του ιδιωτικού βίου αυτού σε σχέση με την αυτοματοποιημένη επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο άρθρο, προχωρεί στην παράθεση κάποιων *ορισμών* σχετικά με κάποιους συχνότατα χρησιμοποιούμενους όρους στο κείμενο, όπως τα «*προσωπικά δεδομένα*», το «*αυτοματοποιημένο αρχείο δεδομένων*», την «*αυτοματοποιημένη επεξεργασία*» των δεδομένων¹⁵³ και τον «*ελεγκτή του αρχείου*», δηλαδή τον υπεύθυνο της επεξεργασίας.

Το πεδίο εφαρμογής της «Σύμβασης 108» αναλύεται στο άρθρο 3. Εντός αυτού εμπίπτει η αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών στοιχείων του *δημοσίου* και του *ιδιωτικού τομέα*. Χορηγείται η δυνατότητα *περιορισμού του πεδίου εφαρμογής* της σύμβασης σε *ορισμένες κατηγορίες* αυτοματοποιημένων αρχείων με προσωπικά δεδομένα, με *δήλωση κράτους μέλους* που απευθύνεται προς το Γενικό Γραμματέα του ΣτΕυρ. Το άρθρο αυτό συνδυάζεται με το άρθρο 24 της «Σύμβασης 108» που δίνει το δικαίωμα σε κάθε κράτος μέλος αυτής να *περιορίσει το πεδίο εφαρμογής της ratione territoriae*. Σε όσα εδάφη θα ισχύει η σύμβαση, θα εφαρμόζεται στο σύνολο της. Πάντως, δίνεται και η *δυνατότητα επέκτασης του πεδίου εφαρμογής* της «Σύμβασης 108», *κατόπιν ενημέρωσης* (ελεύθερα ανακλητής) από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, σε κάποιες επιπλέον *ρητά αναφερόμενες κατηγορίες δεδομένων*, αλλά και σε *ομάδες προσώπων, περιουσιών, εταιρίες κλπ*, με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, ή τέλος και σε προσωπικά δεδομένα που δεν γίνονται αντικείμενο *αυτοματοποιημένης επεξεργασίας*.

Οι περιορισμοί που θέτει ένα κράτος τελούν υπό καθεστώς *αμοιβαιότητας* και του αφαιρείται το δικαίωμα να ζητεί την εφαρμογή της σύμβασης σε θέματα που το ίδιο έχει αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής της.

β. Δεύτερο Κεφάλαιο : Βασικές αρχές για την προστασία προσωπικών δεδομένων

¹⁵² Βλ. JACQUÉ J.-P. – “*La Convention pour la protection des personnes à l’égard du traitement informatisé des données à caractère personnel*” – Annuaire Français de Droit International – 1980, σελ. 778 – 779.

¹⁵³ Όπως σημειώνει ο J. Ph. Walter η αυτοματοποιημένη επεξεργασία περιλαμβάνει και την επεξεργασία που μπορεί να γίνει μέσω *Internet*, καθώς επίσης και την αντίστοιχη επεξεργασία της *φωνής* και της *εικόνας*. Βλ. WALTER J. PH., ο.π., σελ. 87.

Το Κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει οκτώ άρθρα (4 – 11) και επιχειρεί μερικές πολύ ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις για τα θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Καθορίζονται στο άρθρο 4 τα *καθήκοντα των κρατών μελών* που συμπυκνώνονται στην υποχρέωση τους να λάβουν όλα τα *κατάλληλα μέτρα* για την εφαρμογή της «Σύμβασης 108» τα οποία και πρέπει να ληφθούν το αργότερο μέχρι να *τεθεί σε ισχύ* η σύμβαση στο *εσωτερικό του ενδιαφερόμενου κράτους*.

Το άρθρο 5 καθορίζει, βάσει του τίτλου του, την *ποιότητα των δεδομένων*. Αυτή σχετίζεται με τον τρόπο επεξεργασίας αυτών που πρέπει να είναι *έντιμος και νόμιμος*, να συγκεντρώνονται τα στοιχεία για *καθορισμένους και νόμιμους λόγους* και να μη χρησιμοποιούνται για *ασύμβατους* προς αυτούς της σύμβασης σκοπούς, τα στοιχεία αυτά να είναι *επαρκή, σχετικά και όχι υπερβολικά* σε σχέση με το σκοπό συλλογής, να είναι *ακριβή* και όπου χρειάζεται να *ενημερώνονται τακτικά* και τέλος να διατηρούνται σε μορφή που επιτρέπει τον *προσδιορισμό του υποκειμένου αυτών* για *όσο χρόνο* απαιτείται για να ικανοποιηθεί ο σκοπός της συλλογής.

Στο επόμενο άρθρο, το άρθρο 6, γίνεται αναφορά σε *ειδικές κατηγορίες* προσωπικών δεδομένων. Πρόκειται για *ευαίσθητα δεδομένα* για τα οποία έγινε λόγος παραπάνω. Οι συντάκτες της σύμβασης δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στις *«εν γένει συνθήκες της επεξεργασίας»* (context) προκειμένου να χαρακτηρίσουν μια κατηγορία δεδομένων ως ευαίσθητα¹⁵⁴.

Η *ασφάλεια* των προσωπικών δεδομένων απασχολεί το άρθρο 7 που ορίζει τη λήψη *κατάλληλων μέτρων* προς αποφυγή *τυχαίας ή χωρίς έγκριση καταστροφής ή τυχαίας απώλειας*, καθώς και μέτρα κατά της *μη εξουσιοδοτημένης πρόσβασης, διαστρέβλωσης ή διάδοσης* τους. Το άρθρο 8 αφορά επιπλέον μέτρα ασφάλειας που χορηγούνται στο υποκείμενο των δεδομένων. Η «γλώσσα» που χρησιμοποιείται είναι μη αυτοδύναμης εφαρμογής. Αυτό συνάγεται από το δικαίωμα¹⁵⁵ που δίνεται στο υποκείμενο των δεδομένων από τα κράτη μέλη πρώτον να πληροφορηθεί την *ύπαρξη* του αυτοματοποιημένου αρχείου που τον αφορά, καθώς και τους *βασικούς σκοπούς* αυτού, την *ταυτότητα* και την *κατοικία του υπευθύνου αυτού*, δεύτερον να αποκτήσει μέσα σε *λογικό χρονικό διάστημα* και *χωρίς υπερβολικά έξοδα* πληροφορίες για τα προσωπικά του δεδομένα, τρίτον να απαιτήσει την *τροποποίηση* ή τη *διαγραφή* των προσωπικών δεδομένων αν είναι ανακριβή ή αν οι λόγοι που συλλέχθηκαν αντιβαίνουν σε διατάξεις του εσωτερικού δικαίου του κράτους και τέταρτον να έχει κάποιο *ένδικο βοήθημα* σε περίπτωση που τα αναφερόμενα παραπάνω βοηθήματα που του παρέχονται δεν ευοδωθούν.

Το άρθρο 9 περιλαμβάνει πολύ σημαντικές προβλέψεις που αφορούν *εξαιρέσεις* και *περιορισμούς* που μπορούν να επιτραπούν στα κράτη μέλη της «Σύμβασης 108». Αρχικά, απαγορεύεται οποιοδήποτε τέτοιο μέτρο για τα προαναφερόμενα άρθρα 5, 6 και 8 πέρα από

¹⁵⁴ Βλ. ΧΑΛΑΖΩΝΙΤΗΣ Κ., ο.π., σελ. 317.

¹⁵⁵ Ο Μ. Kirby ονομάζει αυτό το δικαίωμα «Χρυσό Κανόνα». Ο F. Hondius θεωρεί ότι αυτή η καινοτομία, που εισάγεται με τη «Σύμβαση 108», είναι η σημαντικότερη που συντελέστηκε στο νομικό χώρο της προστασίας προσωπικών δεδομένων σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Βλ. HONDIUS F., ο.π., σελ. 117.

τα οριζόμενα στο ίδιο το άρθρο. Δηλαδή οι περιορισμοί και οι εξαιρέσεις επιτρέπονται όταν προβλέπονται από *εθνικό νόμο*¹⁵⁶ όταν αυτός αποτελεί *απαραίτητο μέτρο σε δημοκρατική κοινωνία*, προκειμένου να προστατευθούν η *ασφάλεια του κράτους*, η *δημόσια ασφάλεια*, τα *νομισματικά συμφέροντα του κράτους* ή να επιτευχθεί η *καταστολή ποινικών παραβάσεων* και τέλος προκειμένου να προστατευθεί το *υποκείμενο των δεδομένων* ή τα *δικαιώματα* και οι *ελευθερίες άλλων*. Τέλος, στην τρίτη παράγραφο του άρθρου αναφέρονται κάποιοι *ειδικοί περιορισμοί* στην άσκηση των δικαιωμάτων του άρθρου 8παρ.β, γ και δ για *στατιστικούς λόγους* ή για *λόγους επιστημονικής έρευνας* όταν δεν υπάρχει *κανένα ρίσκο* για παραβίαση του ιδιωτικού βίου του υποκειμένου των στοιχείων.

Οι αναφερόμενοι στο άρθρο 9 περιορισμοί έχουν προέλθει από τη λογική της δεύτερης παραγράφου των άρθρων 8, 9, 10 και 11 της ΕΣΔΑ. Διαφορές εντοπίζονται στην πρόβλεψη της «Σύμβασης 108» για τα «νομισματικά συμφέροντα του κράτους» και την «καταστολή ποινικών παραβάσεων» και για τους «στατιστικούς λόγους» ή για τους «λόγους επιστημονικής έρευνας» υπό την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζεται η ασφάλεια του υποκειμένου των στοιχείων¹⁵⁷.

Το άρθρο 10 της «Σύμβασης 108» υποχρεώνει τα κράτη μέλη να εισαγάγουν στην εθνική τους νομοθεσίες *κατάλληλες κυρώσεις* και *ένδिका βοηθήματα* για τις παραβιάσεις διατάξεων του εσωτερικού νόμου προστασίας προσωπικών δεδομένων που θα συνάδουν με τα οριζόμενα στο Κεφάλαιο αυτό. Οι κυρώσεις μπορούν να είναι *αστικής, ποινικής και διοικητικής* φύσης. Βάσει των άρθρων 6 – 13 της ΕΣΔΑ, που αναφέρθηκαν παραπάνω, καθιερώνονται αποτελεσματικά ένδिका βοηθήματα στο εσωτερικό των κρατών μελών για το άτομο, καθώς και οι όροι λειτουργίας αυτών¹⁵⁸. Όμως δεν προβλέπει τη δημιουργία εθνικών οργάνων (Αρχών ή Επιτρόπων) προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Το τελευταίο άρθρο του Κεφαλαίου (11), δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να προβλέψουν *νομοθετικά ευρύτερο πλαίσιο προστασίας* του ατόμου από το προβλεπόμενο στη σύμβαση αν κριθεί αυτό αναγκαίο.

γ. Τρίτο Κεφάλαιο : Διασυνοριακή ροή δεδομένων

Το παρόν Κεφάλαιο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς ρυθμίζει τα σχετικά με την *ελευθερία της διασυνοριακής ροής των δεδομένων* και τη *σχέση της με το εσωτερικό δίκαιο* των κρατών μελών στο ένα και μοναδικό άρθρο που το αποτελεί (άρθρο 12).

Διάφοροι παράγοντες, όπως η παγκοσμιοποίηση των πληροφοριών, η ανάπτυξη των ανταλλαγών και του διεθνούς εμπορίου, καθώς και η διαρκής κινητικότητα των ανθρώπων σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη κατέστησαν αναγκαία μία τέτοια πρόβλεψη στο κείμενο της «Σύμβασης 108».

¹⁵⁶ Σύμφωνα με τον Αν. Παπαδόπουλο χρειάζεται αποκλειστικά «*τυπικός νόμος*». Βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ., ο.π., σελ. 82 – 83.

¹⁵⁷ Βλ. HONDIUS F., ο.π., σελ. 117.

¹⁵⁸ Βλ. WALTER J. PH., ο.π., σελ. 95.

Οι συντάκτες της σύμβασης ήδη από την πρώτη παράγραφο του άρθρου καθιστούν σαφή την πρόθεση τους επί του θέματος που δεν είναι άλλη από την κατοχύρωση της ελευθερίας της διασυνοριακής ροής των πληροφοριών που πραγματοποιείται με κάθε μέσο. Μάλιστα στη συνέχεια το κείμενο αποκτά επιτακτική χροιά (*"A Party shall not, ... prohibit"*), καθώς ορίζει ότι κανένα κράτος μέλος *δε θα μπορεί να περιορίσει την ελεύθερη ροή των δεδομένων* προς άλλο κράτος μέλος για λόγους προστασίας της *ιδιωτικότητας* των ατόμων.

Πάρα ταύτα προβλέπονται και *εξαιρέσεις* σε αυτή τη διάταξη. Πιο συγκεκριμένα, η ροή των δεδομένων μπορεί να περιορισθεί : πρώτον αν το κράτος – «πομπός» των δεδομένων έχει θέσει ένα *συγκεκριμένο πλαίσιο προστασίας* μιας κατηγορίας δεδομένων που *ξεπερνά* την αντίστοιχη προστασία του κράτους – «δέκτη» και δεύτερον αν παρ' ότι τα κράτη μέρη έχουν *ισάξια τεθειμένη προστασία* στο εσωτερικό τους, ένα από αυτά χρησιμεύει ως *ενδιάμεσος σταθμός* (transit) προς τον τελικό προορισμό των δεδομένων – μη μέλος της σύμβασης, όπου *η προστασία δεν είναι ισάξια* με την παρεχόμενη στα κράτη μέλη. Σκοπός της διάταξης που εμπεριέχει τις εξαιρέσεις είναι να περιορίσει στο ελάχιστο τη δυνατότητα *«ξεπλύματος προσωπικών δεδομένων»*, κατ' αναλογία του όρου του *«ξεπλύματος χρήματος»* για διάφορους παράνομους σκοπούς, στους επανομαζόμενους *«πληροφοριακούς παραδείσους»* για τους οποίους έγινε λόγος νωρίτερα¹⁵⁹.

δ. Τέταρτο Κεφάλαιο : Αμοιβαία αρωγή

Ως φυσικό επακόλουθο του Τρίτου Κεφαλαίου, που ρυθμίζει τα σχετικά με την ελεύθερη διασυνοριακή ροή, έπεται το Τέταρτο Κεφάλαιο (άρθρα 13 – 17) που ρυθμίζει τους όρους συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών της «Σύμβασης 108» που αναπτύσσεται με τη διασυνοριακή ροή των δεδομένων. Η *συνεργασία* αναπτύσσεται τόσο *μεταξύ των κρατών μελών* (άρθρο 13) όσο και με τη μορφή της *αρωγής ενός κράτους προς κάποιο υποκείμενο των δεδομένων που βρίσκεται στο εξωτερικό* (άρθρο 14). Επίσης τίθενται *όροι διασφάλισης της αρωγής* που παρέχεται *από κάποια αρμόδια Αρχή* προς τα άτομα (άρθρο 15), την *άρνηση παροχής αυτής* (άρθρο 16) και τέλος το *κόστος* και τη *διαδικασία* παροχής αυτής (άρθρο 17).

Το άρθρο 13 ρυθμίζει και καθιερώνει το *συνεργατικό πλαίσιο* μεταξύ των κρατών μελών της σύμβασης. Το κάθε κράτος υποχρεούται να παρέχει σε οποιοδήποτε κράτος μέλος αμοιβαία αρωγή *για την ενσωμάτωση* των οριζομένων από τη σύμβαση. Για να επιτευχθεί αυτό οι συντάκτες της σύμβασης θεώρησαν απαραίτητη τη *δημιουργία* και την *ύπαρξη κρατικών Αρχών* αρμόδιων για τη χορήγηση της αρωγής αυτής που θα λάβουν *νομιμοποίηση μέσω της κοινοποίησης της δημιουργίας τους και των σκοπών τους στο Γενικό Γραμματέα του ΣτΕυρ.* Οι Αρχές αυτές θα είναι επιφορτισμένες να *πληροφορούν τις λοιπές αντίστοιχες Αρχές*, αιτήσε τους, με πληροφορίες που αφορούν τον *εθνικό νόμο* για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και την ελεύθερη διασυνοριακή ροή αυτών και θα λαμβάνουν τα *κατάλληλα μέτρα* για τη *χορήγηση πληροφοριών* για την αυτοματοποιημένη επεξεργασία που

¹⁵⁹ Βλ. MICHAEL J., ο.π., σελ. 38.

γίνεται στην επικράτεια του κράτους με την *εξαίρεση της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων*.

Το επόμενο άρθρο, υπ' αριθμό 14, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να επεκτείνουν τη χορήγηση της *αρωγής τους σε οποιοδήποτε άτομο* το οποίο τυγχάνει κάτοικος εξωτερικού (άλλου κράτους μέλους) και θέλει να ασκήσει τα δικαιώματα που του χορηγούνται από τον *εθνικό νόμο* προστασίας προσωπικών δεδομένων και που σχετίζονται από τις αρχές του άρθρου 8 της «Σύμβασης 108». Όταν το άτομο αυτό κατοικεί ή διαμένει σε άλλο κράτος μέλος της σύμβασης θα του δοθεί η *εναλλακτική δυνατότητα* να ασκήσει το *δικαίωμα της ερώτησης*, για το αν έχουν συλλεχθεί και γίνει αντικείμενο αυτοματοποιημένης επεξεργασίας στο άλλο κράτος προσωπικά στοιχεία του, μέσω της Αρχής που υπάρχει στο κράτος που κατοικεί ή διαμένει με την προηγούμενη τήρηση των προϋποθέσεων της 3ης παραγράφου του άρθρου.

Το άρθρο 15 είναι ίσως το σημαντικότερο άρθρο του Κεφαλαίου, καθώς περιέχει μία εγγύηση για αυτό που οι Γερμανοί αποκαλούν «*προστασία κατά της προστασίας προσωπικών δεδομένων*»¹⁶⁰. Διασφαλίζεται δηλαδή ότι καμία κρατική Αρχή επιφορτισμένη με το καθήκον προστασίας των προσωπικών δεδομένων των ανθρώπων *δε θα έχει a priori το δικαίωμα να συλλέγει* με τη σειρά της *προσωπικά στοιχεία*, που προέρχονται από *ερώτημα* που τίθεται από *Αρχή άλλου κράτους μέλους εξ ονόματος πολίτη*, να τα επεξεργάζεται και να τα χρησιμοποιεί για αλλότριο σκοπό. Όσοι παρέχουν την εργασία τους σε τέτοιες Αρχές υποχρεούνται να τηρούν *απόλυτη εχεμύθεια* σε σχέση με τις συλλεγόμενες πληροφορίες. Προκειμένου η οποιαδήποτε Αρχή να προχωρήσει σε σύνταξη και υποβολή ερωτήματος σε ομόλογη προς αυτήν Αρχή άλλου κράτους μέλους πρέπει να έχει τη *ρητή συναίνεση του ενδιαφερόμενου ατόμου* για αυτό.

Στη συνέχεια το άρθρο 16 ρυθμίζει την *αδυναμία μιας Αρχής να αρνηθεί να υποβάλλει αίτημα*, εξ ονόματος κάποιου πολίτη, προς άλλη Αρχή εκτός από τις περιπτώσεις που πρώτον το αίτημα είναι πέραν των *αρμοδιοτήτων της υπηρεσίας*, στον τομέα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, προς την οποία απευθύνεται, δεύτερον το αίτημα δεν είναι σύμφωνο με τις *διατάξεις της «Σύμβασης 108»* και τρίτον λόγοι *κυριαρχίας, ασφάλειας και δημόσιας τάξης* του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου εδρεύει η Αρχή ή τα *δικαιώματα* και οι *θεμελιώδεις ελευθερίες* των ατόμων που βρίσκονται στη δικαιοδοσία του ίδιου κράτους δεν επιτρέπουν τη συμμόρφωση με το αίτημα αυτό.

Τέλος, το άρθρο 17 περιορίζει τα απαιτούμενα έξοδα για τη χορήγηση των αιτούμενων πληροφοριών και η πληρωμή του έργου των εμπλεκόμενων *εμπειρογνομώνων* και *μεταφραστών* θα γίνεται από το κράτος που τους έχει διορίσει στην αρμόδια Αρχή. Ο αλλοδαπός – πολίτης κράτους μέλους *δε θα επιβαρύνεται* κατά την αίτηση του προς Αρχή άλλου κράτους μέλους *με έξοδα υπέρτερα* από αυτά με τα οποία θα επιβαρυνόταν αν ήταν πολίτης του κράτους στην Αρχή του οποίου απευθύνεται το αίτημα. Τέλος, η σύμβαση αφήνει στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών να ορίσουν τα σχετικά με τον τρόπο, τη διαδικασία και τη γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ τους για τα παραπάνω ζητήματα.

¹⁶⁰ Βλ. HONDIUS F., ο.π., σελ. 122.

ε. Πέμπτο Κεφάλαιο : Συμβουλευτική Επιτροπή

Το παρόν Κεφάλαιο πρωτοτυπεί, καθώς προβλέπει τη δημιουργία ενός διακρατικού οργάνου, με την επωνυμία Συμβουλευτική Επιτροπή, με *συμβουλευτικό* και *όχι ελεγκτικό* χαρακτήρα.

Σύμφωνα με το άρθρο 18 την Επιτροπή αυτή θα αποτελούν *αντιπρόσωποι των κρατών μελών* της «Σύμβασης 108». Δίνεται όμως το δικαίωμα και στα *λοιπά κράτη μέλη του ΣτΕυρ* που δεν είναι συμβεβλημένα στη «Σύμβαση 108» να αποστείλουν *παρατηρητή* στην παραπάνω Επιτροπή. Επίσης, μπορεί να *αποφασισθεί ομόφωνα* από την Επιτροπή η *πρόσκληση* προς ένα κράτος μη μέλος του οργανισμού και της σύμβασης να αποστείλει επίσης *παρατηρητή* σε μία *συγκεκριμένη συνεδρίαση* της Επιτροπής. Ο λόγος δημιουργίας και ύπαρξης αυτής της Επιτροπής υπήρξε η ταχύτατη τεχνολογική εξέλιξη της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, καθώς οντολογικό αιτούμενο της Επιτροπής ήταν η χορήγηση βοήθειας προς τα κράτη μέλη σε θέματα πρακτικής ενσωμάτωσης της σύμβασης¹⁶¹.

Στο επόμενο άρθρο (19) εμπεριέχονται πολύ σημαντικά στοιχεία που αφορούν τη *λειτουργία της Επιτροπής*. Πιο συγκεκριμένα δίνεται το δικαίωμα στην Επιτροπή : πρώτον να κάνει *προτάσεις* προκειμένου να διευκολύνει ή να βελτιώνει την εφαρμογή της σύμβασης, δεύτερον να κάνει *προτάσεις για τροποποιήσεις* της σύμβασης σύμφωνα με το άρθρο 21, τρίτον να διατυπώνει τη *γνώμη* της για κάθε πρόταση για *τροποποίηση* της σύμβασης που συνάδει με το άρθρο 21παρ.3 και τέταρτον να εκφράζει *γνώμη*, αιτήσει κράτους μέλους, για κάθε θέμα που αφορά την *εφαρμογή της σύμβασης*.

Το επόμενο και τελευταίο άρθρο του Πέμπτου Κεφαλαίου (άρθρο 20) περιλαμβάνει *διαδικαστικά θέματα λειτουργίας* της Συμβουλευτικής Επιτροπής.

στ. Έκτο Κεφάλαιο : Τροποποιήσεις

Το Έκτο Κεφάλαιο, που ρυθμίζει τα σχετικά με τη *δυνατότητα τροποποίησης της σύμβασης*, επιβεβαιώνει την λήψη υπόψη από τους συντάκτες της σύμβασης των κινδύνων λόγω της ταχύτητας της τεχνολογικής εξέλιξης. Στο ένα και μοναδικό άρθρο (21) του Κεφαλαίου προβλέπεται ότι οι τροποποιητικές προτάσεις *προέρχονται από κράτη μέλη, από την Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ και από τη Συμβουλευτική Επιτροπή* του προηγούμενου Κεφαλαίου της σύμβασης. Ο *Γενικός Γραμματέας* του οργανισμού θα *κοινοποιεί* στα λοιπά κράτη μέλη της σύμβασης *την πρόταση τροποποίησης*. Σε κάθε περίπτωση που μία τροποποιητική πρόταση θα προέρχεται από κράτος μέλος ή από την Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ θα *κοινοποιείται και στη Συμβουλευτική Επιτροπή* της σύμβασης και θα *ζητείται η γνώμη* της, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω. Η *Επιτροπή των Υπουργών* θα *εξετάζει* κάθε τροποποιητική πρόταση και κάθε γνώμη που θα διατυπώνει η

¹⁶¹ Βλ. HONDIUS F., ο.π., σελ. 123.

Συμβουλευτική Επιτροπή και θα έχει τη δυνατότητα να την εγκρίνει. Την «τελευταία λέξη» για κάθε τέτοια πρόταση θα την έχουν τα κράτη μέλη.

ζ. Έβδομο Κεφάλαιο : Τελικές διατάξεις

Το Έβδομο και τελευταίο Κεφάλαιο της σύμβασης περιλαμβάνει ορισμένες πολύ σημαντικές διατάξεις για τη λειτουργία της σύμβασης.

Το άρθρο 22 ορίζει ότι η σύμβαση τίθεται σε ισχύ *τρεις μήνες μετά την πέμπτη επικύρωση* κράτους μέλους¹⁶². Τα έγγραφα επικύρωσης παραδίδονται στο Γενικό Γραμματέα του ΣτΕυρ.

Το άρθρο 23 κάνει τη «μεγάλη υπέρβαση», καθώς δίνει τη δυνατότητα προσχώρησης στη σύμβασης και σε *μη κράτη μέλη του ΣτΕυρ και μάλιστα σε μη ευρωπαϊκά κράτη*¹⁶³. Μάλιστα η *πρωτοβουλία* μπορεί να ληφθεί από την *Επιτροπή των Υπουργών* του οργανισμού για να καλέσει κάποιο κράτος να προσχωρήσει στη «Σύμβαση 108». Στη συνέχεια πρέπει να συμφωνήσει η *πλειοψηφία* των κρατών μελών του οργανισμού και να υπάρξει *ομόφωνη* συμφωνία των κρατών μελών της σύμβασης.

Το άρθρο 24 περιέχει επίσης πολύ σημαντικές διατάξεις, καθώς δίνεται η δυνατότητα σε κάθε κράτος μέλος της σύμβασης, κατά τη στιγμή της υπογραφής ή της επικύρωσης, να δηλώσει *σε ποια εδάφη της επικράτειας του θα εφαρμόζεται η σύμβαση*. Επίσης, χορηγείται δικαίωμα στα κράτη μέλη να *επεκτείνουν στη συνέχεια το πεδίο εφαρμογής της σύμβασης ratione territoriae* (βλ. και άρθρο 3 της σύμβασης), με δήλωση που θα απευθυνθεί προς το Γενικό Γραμματέα του ΣτΕυρ, για να λάβει η παραπάνω δήλωση τη δημοσιότητα και την επισιμότητα που απαιτείται, ενώ η οποιαδήποτε δήλωση *μπορεί να ανακληθεί ελεύθερα*, με προηγούμενη κοινοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του οργανισμού¹⁶⁴.

Το άρθρο 25 *απαγορεύει ρητά τις επιφυλάξεις* από τα κράτη μέλη της σύμβασης, αν και αυτή η απαγόρευση *καταστρατηγείται* από τους επιτρεπτούς στα κράτη μέλη περιορισμούς του άρθρου 3.

Το άρθρο 26 δείχνει μία άκρως φιλελεύθερη διάθεση που υπήρχε εξ αρχής στο μυαλό των συντακτών της «Σύμβασης 108», καθώς παραχωρείται η δυνατότητα σε οποιοδήποτε κράτος μέλος να *καταγγείλει τη σύμβαση όποτε θέλει* με τη μοναδική υποχρέωση (τυπικού χαρακτήρα) να ενημερώσει το Γενικό Γραμματέα του ΣτΕυρ. Το κράτος αποδεσμεύεται από τις υποχρεώσεις της σύμβασης μετά από έξι μήνες από την ενημέρωση του οργανισμού.

¹⁶² Αυτό έγινε την 1/10/1985 μετά τις επικυρώσεις που είχαν προηγηθεί από τη Γαλλία, τη Γερμανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και την Ισπανία. Από αυτές τις χώρες, όλες πλην Ισπανίας είχαν ήδη εισαγάγει στο εθνικό τους δίκαιο νόμους προστασίας προσωπικών δεδομένων. Το ισπανικό Σύνταγμα περιείχε πρόβλεψη, ενώ η χώρα βρισκόταν στη διαδικασία υιοθέτησης σχετικού νόμου κατά τη στιγμή επικύρωσης της σύμβασης.

¹⁶³ Αυτή η πρόβλεψη στη σύμβαση έχει ως σκοπό να προσελκύει και τα μη ευρωπαϊκά κράτη μέλη του ΟΟΣΑ, όπως τον Καναδά, τις ΗΠΑ, την Αυστραλία και την Ιαπωνία που έχουν προσυπογράψει τις Κατευθυντήριες γραμμές του οργανισμού, αλλά και οποιοδήποτε άλλο μη ευρωπαϊκό κράτος θα ήθελε να προσχωρήσει στη σύμβαση και να την εφαρμόζει. Βλ. **WALTER J. PH.**, ο.π., σελ. 39.

¹⁶⁴ Η μεγάλη αξία του αναφερόμενου άρθρου εντοπίζεται στη συμπερίληψη απομακρυσμένων από την ευρωπαϊκή ήπειρο εδαφών, που ανήκουν σε κράτη μέλη της σύμβασης, όπως το Χονγκ-Κονγκ (βρετανική αποικία μέχρι το 1997) όπου και μπορούσαν να μεταφέρονται προσωπικά δεδομένα προς διάφορες χρήσεις, χωρίς οποιονδήποτε έλεγχο, σε «ώρες εκτός αιχμής». Βλ. **MICHAEL J.**, ο.π., σελ. 39 – 40.

Τέλος, το ακροτελεύτιο άρθρο της σύμβασης (άρθρο 27) ρυθμίζει τις *υποχρεώσεις του Γενικού Γραμματέα* του ΣτΕυρ απέναντι στα κράτη μέλη της σύμβασης που συνοψίζονται στη γενική υποχρέωση του να τα ειδοποιεί για οποιαδήποτε υπογραφή του κειμένου από υποψήφιο κράτος μέλος, την επικύρωση της, την εφαρμογή της, καθώς και οποιαδήποτε σχετική ενέργεια.

Δ. Έργο και δραστηριότητες των πολιτικών οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των προσωπικών δεδομένων

Από τα όργανα του ΣτΕυρ, κυρίως η Επιτροπή των Υπουργών και δευτερευόντως η Κοινοβουλευτική Συνέλευση ανέπτυξαν δραστηριότητα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων ενισχύοντας και εκσυγχρονίζοντας το έργο της «Σύμβασης 108». Τα άλλα όργανα του οργανισμού, παρά την ενασχόληση τους με τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν έχουν παρουσιάσει ακόμη κάποια δραστηριότητα σχετικά με τα προσωπικά δεδομένα, ίσως λόγω της δυσκολίας που παρουσιάζει ως τεχνικό θέμα που απαιτεί τη συνδρομή ειδικών εμπειρογνομόνων που έλαβαν η Επιτροπή των Υπουργών, αλλά και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση.

α. Οι τομεακές Συστάσεις της Επιτροπής των Υπουργών

Ο χαρακτήρας της σύμβασης ως «σύμβαση-πλαίσιο» και οι ταχύτατες εξελίξεις της τεχνολογίας που αναδεικνύουν συνεχώς καινούργια θέματα προς επίλυση, αλλά εμπεριέχουν και τον κίνδυνο να εκθέσουν τους συντάκτες της σύμβασης ως κοντόφθαλμους οδήγησαν τον οργανισμό στην επίλυση των νέων προβλημάτων με την επιλογή των «*νομοθετημάτων τομεακού χαρακτήρα*» που σκοπό έχουν να δοθεί μία συμπληρωματική προστασία για να εξασφαλισθεί στο ακέραιο ο σεβασμός των σχετικών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι γενικές αρχές που ενυπάρχουν στη «Σύμβαση 108» καθίστανται λειτουργικότερες¹⁶⁵.

Η Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ, ήδη από το 1976, αντιλαμβανόμενη τη δυσκολία των προβλημάτων που σχετίζονται με τα προσωπικά δεδομένα δημιούργησε μία *Ομάδα Σχεδιασμού για τα Προσωπικά Δεδομένα* που αποτελείται από εμπειρογνώμονες επί του θέματος, που προέρχονται από τις εθνικές Αρχές προστασίας όλων των κρατών μελών του οργανισμού, ακόμη και αυτών που δεν έχουν επικυρώσει τη «Σύμβαση 108». Στο έργο τους υποβοηθούνται από συμβούλους, όταν το αντικείμενο των Συστάσεων είναι ιδιαίτερα εξειδικευμένο. Σε αυτές τις συναντήσεις των εμπειρογνομόνων καλούνται και εκπρόσωποι από ευρωπαϊκούς επαγγελματικούς οργανισμούς και μέλη μη-κυβερνητικών οργανισμών που ασχολούνται με το υπό εξέταση ζήτημα. Δεν παραλείπονται και εκπρόσωποι της ΕΕ. Το έργο της εν λόγω Ομάδας Σχεδιασμού δεν έχει περιορισθεί μόνο στην «παραγωγή» Συστάσεων,

---

¹⁶⁵ Βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ., ο.π. σελ. 85.

αλλά έχουν εκπονηθεί και μελέτες ειδικών για ποικίλα θέματα σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων¹⁶⁶.

Η Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ διαβλέποντας λοιπόν τις ανάγκες που παρουσιάζονταν στο διεθνές επίπεδο και με τη βοήθεια της παραπάνω Ομάδας Σχεδιασμού, λίγο πριν την υιοθέτηση της «Σύμβασης 108», υιοθέτησε την πρώτη από μια σειρά Συστάσεων με Απόφαση της, στις 23/1/1981. Επρόκειτο για τη «*Σύσταση για τη ρύθμιση των αυτοματοποιημένων τραπεζών ιατρικών δεδομένων*» [Απόφαση (81) 1]. Στη συνέχεια μετά από μία διετία, 23/9/1983, ακολούθησε η «*Σύσταση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για επιστημονικές έρευνες και στατιστικούς λόγους*» [Απόφαση (83) 10]. Στις 25/10/1985 υιοθετήθηκε η «*Σύσταση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για διαφημιστικούς σκοπούς*» [Απόφαση (85) 20]. Το επόμενο έτος, στις 23/1/1986, ακολούθησε μία πολύ σημαντική Σύσταση, η «*Σύσταση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για σκοπούς κοινωνικής ασφάλισης*» [Απόφαση (86) 1], καθώς συχνά τα προσωπικά στοιχεία που συλλέγονται και γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες κοινωνικής ασφάλισης αποτελούν *ευαίσθητα προσωπικά στοιχεία*. Το επόμενο έτος, στις 17/9/1987, υιοθετήθηκε, προκειμένου να αντιμετωπισθούν προβλήματα με τη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων και η περαιτέρω χρήση τους από τις κρατικές αστυνομικές αρχές, η «*Σύσταση για τη ρύθμιση της χρήσης των προσωπικών δεδομένων από την αστυνομία*» [Απόφαση (87) 15]. Στις 18/1/1989 η Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ επέλεξε εκ νέου τη μέθοδο της υιοθέτησης μίας Σύστασης, για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της συλλογής και της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από εργοδότες, ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς. Κατ' αυτόν τον τρόπο ακολούθησε η «*Σύσταση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για εργασιακούς σκοπούς*» [Απόφαση (89) 2]. Η τελευταία Σύσταση της δεκαετίας υπήρξε αυτή της 13/9/1990, γνωστότερη ως «*Σύσταση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για πληρωμές και άλλες συναφείς δραστηριότητες*» [Απόφαση (90) 19].

---

¹⁶⁶Συγκεκριμένα μέχρι τώρα έχουν κατατεθεί τέσσερις Εκθέσεις ειδικών για διάφορα θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων: 1) Έκθεση για την *προστασία προσωπικών δεδομένων στον αστυνομικό τομέα*, του 1998, του Alexandre Patijn, Νομικού Συμβούλου του υπουργείου Δικαιοσύνης της Ολλανδίας σχετικά με την αξιολόγηση της Σύστασης R (87)15 που μελετήθηκε από την Ομάδα Σχεδιασμού μέσα στο 1999 και εστάλη στην Επιτροπή των Υπουργών του οργανισμού για περαιτέρω εξέταση μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Νομική Συνεργασία. 2) Έγγραφο του Καθηγητή Σπύρου Σιμίτη, του Ερευνητικού Κέντρου για την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων του Πανεπιστημίου Johann Wolfgang Goethe, της Φρανκφούρτης με τίτλο : *Επαναπροσδιορισμός των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων* του 1999 που αποτελείται από απαντήσεις του σε ερωτηματολόγιο που του έθεσε η Συμβουλευτική Επιτροπή της «Σύμβασης 108». 3) Έκθεση του Giovanni Buttarelli, Γενικού Γραμματέα της ιταλικής Αρχής προστασίας προσωπικών δεδομένων που ζητήθηκε και εξετάστηκε από την Ομάδα σχεδιασμού με θέμα : *Προστασία προσωπικών δεδομένων σχετικά με την ηλεκτρονική παρακολούθηση* (2000). 4) Έκθεση του Jérôme Huef, Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Παρισιού II (Panthéon-Assas), που εξετάστηκε από τη Συμβουλευτική Επιτροπή της «Σύμβασης 108», κατά την 6η συνάντησή της στο Στρασβούργο, μεταξύ 7-9 Φεβρουαρίου του 2001 με τίτλο : *Μελέτη συμβάσεων σχετικά με τη διασυνοριακή ροή προσωπικών δεδομένων μεταξύ κρατών μελών της «Σύμβασης 108» και τρίτων κρατών που δεν παρέχουν επαρκές επίπεδο προστασίας*.

Τη δεκαετία που ακολούθησε συνεχίσθηκαν οι δραστηριότητες της Επιτροπής των Υπουργών με τη μέθοδο των Συστάσεων επί διαφόρων καινοφανών και εν πολλοίς αρρυθμιστων θεμάτων, όπως στις 9/9/1991 με τη «*Σύσταση για την κοινοποίηση σε τρίτα πρόσωπα των προσωπικών δεδομένων που φυλάσσονται από δημόσιους οργανισμούς*» [Απόφαση (91) 10]. Με παύση τριών και πλέον ετών ακολούθησε, στις 7/2/1995, η «*Σύσταση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στο χώρο των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και κυρίως των τηλεφωνικών υπηρεσιών*» [Απόφαση (95) 4]. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90, ακολούθησαν άλλες τρεις Συστάσεις. Δύο το 1997, στις 13/2/1997, γνωστότερη ως «*Σύσταση για την προστασία των ιατρικών προσωπικών δεδομένων*» [Απόφαση (97) 5] και στις 30/9/1997, γνωστότερη ως «*Σύσταση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων που συλλέγονται και γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας για στατιστικούς λόγους*» [Απόφαση (97) 18]. Παρατηρούμε ότι στα τέλη της δεκαετίας αυτής το ΣτΕυρ επανέρχεται σε θέματα που το είχαν απασχολήσει και στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας με τις Αποφάσεις (81) 1 και (83) 10. Τέλος, στις 25/2/1999 υιοθετήθηκε μία πρωτοποριακή Σύσταση, η «*Σύσταση για την προστασία της ιδιωτικότητας στο Internet*» [Απόφαση (99) 5]¹⁶⁷. Χαρακτηριστικό στοιχείο όλων των Συστάσεων που προαναφέρθηκαν είναι ότι κινούνται μέσα στα πλαίσια που έθεσε η «*Σύμβαση 108*», λαμβανομένης πάντα υπόψη της ιδιαιτερότητας του κάθε θέματος¹⁶⁸.

Εντός του 2001 η Επιτροπή των Υπουργών υιοθέτησε μία σημαντικότερη Σύσταση, τη «*Σύσταση για τον Ευρωπαϊκό Κώδικα Δεοντολογίας της Αστυνομίας*» [Απόφαση (2001) 10], σύμφωνα με διάταξη της οποίας οι αστυνομικές αρχές θα πρέπει να δεσμευθούν να συλλέγουν και να χρησιμοποιούν προσωπικά δεδομένα σύμφωνα με τις *διεθνείς αρχές* προστασίας προσωπικών δεδομένων¹⁶⁹.

Αυτόν τον καιρό η υπαγόμενη στην Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ Ομάδα Σχεδιασμού προχωρεί στην κατάρτιση μίας Σύστασης για την προστασία των προσωπικών δεδομένων που συλλέγονται και γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας για σκοπούς ασφάλισης και μίας άλλης σχετική με τις οικονομικές υπηρεσίες. Την Ομάδα απασχολεί μάλιστα και η χρήση προσωπικών δεδομένων για αστυνομικούς σκοπούς και προσπαθεί να λάβει υπόψη της τις εξελίξεις στο συγκεκριμένο τομέα.

β. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση αναπτύσσει δραστηριότητες για έμμεση και άμεση ενίσχυση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο χώρο του Συμβουλίου της Ευρώπης

¹⁶⁷ Προσδοκάται ότι το σχετικό έργο θα επεκταθεί στο μέλλον και στον τομέα των «έξυπνων καρτών» και της ηλεκτρονικής επιτήρησης.

¹⁶⁸ Βλ. SICILIANOS L.AL. – “*International Protection of Personal Data : Privacy, Freedom of Information or Both*” στο : SICILIANOS L.AL. & GAVOUNELI M. (eds.), ο.π., σελ. 124.

¹⁶⁹ Αποτελεί πλέον πεποίθηση πολλών ότι έχει σχηματισθεί ένα corpus διεθνών αρχών προστασίας προστασίας προσωπικών δεδομένων και η Σύσταση το επιβεβαιώνει πανηγυρικά.

Το κοινοβουλευτικό όργανο του οργανισμού έχει αναπτύξει ουσιαστική δραστηριότητα στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων έχει απασχολήσει την Κοινοβουλευτική Συνέλευση παρεμπιπτόντως, αλλά και άμεσα.

Ήδη, από το 1989, απασχόλησε το θέμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων την Κοινοβουλευτική Συνέλευση επ' ευκαιρία της Σύστασης της 29/9/1989 με αριθμό 1116 «για το AIDS και τα δικαιώματα του ανθρώπου» και την ανάγκη προστασίας των προσωπικών δεδομένων των φορέων και ασθενών του AIDS.

Στη συνέχεια, το έτος 1997 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση (με το Μνημόνιο 239) απευθύνθηκε προς τα τότε σαράντα κράτη μέλη του οργανισμού, υποστηρίζοντας αφενός τη χρήση των νέων μέσων πληροφόρησης και τεχνολογίας και αφετέρου τη λήψη εσωτερικών μέτρων για την προστασία της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου και περαιτέρω των προσωπικών δεδομένων των ατόμων.

Μέσα στο 2000 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση ασχολήθηκε ευθέως με το θέμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, εκφράζοντας την υποστήριξη της και χορηγώντας τη σύμφωνη γνώμη της σε ένα *Πρόσθετο Πρωτόκολλο σχετικά με τις Εποπτικές Αρχές και τη Διασυνοριακή Ροή των Δεδομένων*, που έγινε τελικά δεκτό στις 8/11/2001 και είχε υιοθετήσει νωρίτερα η Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ για την ενδυνάμωση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων με τη δημιουργία εθνικών Αρχών ελέγχου και με τον έλεγχο της διασυνοριακής ροής των δεδομένων σε τρίτα κράτη εκτός ΣτΕυρ και εκτός «Σύμβασης 108». Αυτό το κείμενο αποτέλεσε την πρώτη υπονοούμενη εκδήλωση της διάθεσης των κρατών μελών της «Σύμβασης 108» για σχετικές τροποποιήσεις και προσαρμογή της στις νεότερες εξελίξεις.

Στη συνέχεια και εντός του 2001, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση αναφέρθηκε εκ νέου στα προσωπικά δεδομένα με έμμεσο όμως τρόπο, σε δύο κείμενα της που αποτελούν σχέδια συμβάσεων, το ένα για το *κυβερνο-έγκλημα*, δηλαδή τις ποινικά κολάσιμες πράξεις που τελούνται με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών μέσα στο διαδικτυακό χώρο (Έγγραφο 9031/10-4-2001) και το άλλο για την πληροφόρηση και τη νομική συνεργασία σχετικά με τις «Υπηρεσίες της Κοινωνίας της Πληροφορίας» (Έγγραφο 9072/3-5-2001) θεωρώντας αυτές ως σημαντικότερες για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και για το σύνολο του έργου του ΣτΕυρ. Τα κείμενα αυτά προήλθαν από την Επιτροπή Νομικών Υποθέσεων και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Ε. Η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων

Το ΣτΕυρ με τα όργανα που συνέστησε η ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ και η ΕΕΔΑ (πριν ενσωματωθεί στο ΕΔΔΑ), δε μπορούσε να θεωρήσει τη «Σύμβαση 108» ως ένα απλά διακηρυκτικό κείμενο με μικρή πρακτική αξία. Άλλωστε η αξία των παραπάνω οργάνων και της εν γένει προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε διεθνές (παγκόσμιο ή

περιφερειακό επίπεδο) έγκειται στη δυνατότητα παροχής πρακτικών λύσεων και όχι στις λεκτικές διακηρύξεις που δεν περιορίζουν στο ελάχιστο τους εν δυνάμει παραβάτες αυτών.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, τόσο το ΕΔΔΑ όσο και η ΕΕΔΑ δε δίστασαν να ασχοληθούν με τις νέες παραβιάσεις του ιδιωτικού βίου του ανθρώπου που προέρχονται από την καταχρηστική εφαρμογή της τεχνολογίας, δηλαδή την αθέμιτη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του ανθρώπου με ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Τα όργανα μάλιστα της ΕΣΔΑ είχαν ήδη προβεί στη λήψη αποφάσεων που αφορούσαν τη συλλογή, τη διατήρηση και τη χρήση προσωπικών στοιχείων, υπάγοντας την προστασία αυτών στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, σε περιπτώσεις που αυτά δεν υφίσταντο επεξεργασία από ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν αρκετές υποθέσεις όπως η Χ/ΗΒ (Απόφαση ΕΕΔΑ της 6/10/1982), η Χ/Βελγίου (Απόφαση ΕΕΔΑ της 7/12/1982), η Mc Veigh, O'Neill & Evans/ΗΒ (Αναφορά ΕΕΔΑ της 18/3/1981, η Friedl/Αυστρίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 31/1/1995) και άλλες.

Όμως το νομολογιακό έργο των δύο οργάνων δεν άργησε να επεκταθεί σύντομα και στην προστασία προσωπικών δεδομένων από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Από τις πλέον αξιωμακρονομημονεύτες είναι η Leander/Σουηδίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 26/3/1987) και η Gaskin/ΗΒ (Απόφαση ΕΔΔΑ της 7/7/1989), ενώ μνείας χρήζουν και άλλες όπως η Andersson/Σουηδίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 27/8/1997), η Martin/Ελβετίας (Απόφαση ΕΕΔΑ της 5/4/1995), η Ζ/Φιλανδίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 25/2/1997), η M.S./Σουηδίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 27/8/1997), η Amann/Ελβετίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 16/2/2000) και άλλες. Σημαντικό ενδιαφέρον σίγουρα θα παρουσιάσουν οι αναμενόμενες αποφάσεις για υποθέσεις μασόνων κατά της Ιταλίας που έχουν ήδη προσελκύσει το ενδιαφέρον όσων ασχολούνται με την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Τα θέματα που απασχόλησαν την ΕΕΔΑ και το ΕΔΔΑ κάλυψαν σχεδόν όλες τις διαστάσεις της προστασίας προσωπικών δεδομένων. Δηλαδή τη συλλογή προσωπικών στοιχείων για την *εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού* (βλ. υπόθεση Χ/ΗΒ) ή για την *εξυπηρέτηση άλλου από τον αρχικό σκοπό* (βλ. υπόθεση Andersson/Σουηδίας), για την *πρόληψη εγκλημάτων* (βλ. υπόθεση Mc Veigh, O'Neill & Evans/ΗΒ και παλαιότερα η υπόθεση Χ/Γερμανίας – Απόφαση ΕΕΔΑ της 7/5/1981), για την *προστασία της εθνικής ασφάλειας* (βλ. υπόθεση Leander/Σουηδίας και υπόθεση Hilton/ΗΒ – Απόφαση ΕΕΔΑ της 6/7/1988). Η ΕΕΔΑ και το ΕΔΔΑ προσέγγισαν την κάθε υπόθεση *per se* αν και απέφυγαν να εξαντλήσουν την αυστηρότητα τους ή τη διακριτική ευχέρεια τους για τη λήψη απόφασης που τους παρέχεται από την ΕΣΔΑ και από τη «Σύμβαση 108».

Σε αρκετές πρώιμες αποφάσεις τους δίστασαν να χαρακτηρίσουν κρατικές ενέργειες ως επέμβαση στον ιδιωτικό βίο του ανθρώπου, βάσει του άρθρου 8παρ.2 της ΕΣΔΑ (ή αργότερα του άρθρου 9 της «Σύμβασης 108»), επειδή οι εν λόγω ενέργειες είχαν ως έρεισμα *κρατικό νόμο* (βλ. υπόθεση Mc Veigh, O'Neill & Evans/ΗΒ) ή δικαιολόγησαν τις παρεκκλίσεις από το νόμο, λόγω της *έλλειψης ζημίας του ατόμου* (βλ. υπόθεση Hilton/ΗΒ) ή λόγω της *ανώνυμης καταχώρησης* (βλ. υπόθεση Friedl/Αυστρίας) ή λόγω της *ύπαρξης επαρκών εγγυήσεων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων* (βλ. υπόθεση Martin/Ελβετίας), ή

λόγω του απίθανου λογικά της συλλογής των προσωπικών στοιχείων (βλ. υπόθεση Hilton/HB).

Βέβαια, η χρήση δεδομένων για άλλον από τον αρχικό σκοπό, *χωρίς τη συναίνεση του υποκειμένου τους*, αποτελεί παραβίαση του ιδιωτικού βίου του ατόμου, ενώ παλαιότερα υπήρξε δισταγμός για ανάλογη απόφαση (βλ. υπόθεση Χ/Γερμανίας). Τέλος, η *μη κατοχύρωση των* σύμφυτων με την προστασία προσωπικών δεδομένων, *δικαιωμάτων του ανθρώπου* από κάποιο κράτος, όπως το *δικαίωμα ενημέρωσης για τα συλλεχθέντα στοιχεία* και η *δυνατότητα αμφισβήτησης* τους και τελικά *διαγραφής* τους, θεωρείται ως *παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και των σχετικών διατάξεων της «Σύμβασης 108»* (βλ. υπόθεση Leander/Σουηδίας) και ως *παράλειψη θετικής υποχρέωσης του κράτους* (βλ. υπόθεση Gaskin/HB).

Η νομολογία του ΕΔΔΑ (ενοποιημένο πλέον με την ΕΕΔΑ) έχει επιτελέσει σημαντικότερο ρόλο στην όξυνση της αντίληψης του νομικού των κρατών μελών, Δικηγόρου και κυρίως Δικαστή, ενώ διαδραματίζει επιτυχημένα το ρόλο του νέου κανονιστικού πόλου στο ευρωπαϊκό στερέωμα που συμπληρώνει την εθνική νομοθετική και νομολογιακή παραγωγή και παράλληλα απασχολεί και τον πολιτικό για το ρόλο και την παρουσία του. Το ΕΔΔΑ παρουσιάζει μία *δυναμική αυξανουσας προστασίας* προς τα άτομα και *ελέγχου* προς τα κράτη μέλη¹⁷⁰. Το ΕΔΔΑ έχει τεράστια συνεισφορά στην ευρωπαϊκή σκέψη, αναγνωριζόμενο ως *«συνταγματικό όργανο της δημόσιας ευρωπαϊκής τάξης»* (βλ. υπόθεση Λοϊζίδου/Τουρκίας – Απόφαση ΕΔΔΑ της 23/3/1995)¹⁷¹.

ΣΤ. Παρατηρήσεις στο συνολικό έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία προσωπικών δεδομένων

Το συνολικό έργο του ΣτΕυρ επί της προστασίας προσωπικών δεδομένων παρουσιάζεται ιδιαίτερα πλούσιο, καθώς προϋπάρχει η σημαντικότερη σύμβαση-πλαίσιο για την εν γένει προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η ΕΣΔΑ, που καθιερώνει όργανα και μηχανισμούς προστασίας αυτών, ενώ καλύπτει ένα ευρύ φάσμα δικαιωμάτων. Στη συνέχεια ο οργανισμός προέβη στην υιοθέτηση μιας ειδικής σύμβασης για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, τη «Σύμβαση 108», την οποία μάλιστα απέφυγε να χαρακτηρίσει ως *«ευρωπαϊκή»*, προκειμένου να προσελκύσει και μη ευρωπαϊκά κράτη που θεωρούν την προστασία προσωπικών δεδομένων ως ένα σημαντικότερο θέμα για την εσωτερική έννομη τάξη τους. Στη συνέχεια και προκειμένου να διατηρηθεί αναλλοίωτος ο χαρακτήρας της «Σύμβασης 108» ως σύμβαση-πλαίσιο ειδικού χαρακτήρα, ο οργανισμός προχώρησε στην υιοθέτηση Συστάσεων τομεακού χαρακτήρα και κάποιων υπό κατάρτιση συμβάσεων (με έμμεσες αλλά σημαντικές αναφορές στην προστασία των προσωπικών δεδομένων) που σκοπό έχουν να ρυθμίσουν ακόμη πιο εξειδικευμένα θέματα που ανακύπτουν συν τω χρόνω,

¹⁷⁰ LE GLOAN J. – “L’ influence croissante de la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l’ Homme sur les droits nationaux” – Revue du Droit Public – 1999, σελ. 1767 επ.

¹⁷¹ Αυτή η θέση θυμίζει μία αντίστοιχη που είχε λάβει το ΔΕΚ στην υπόθεση Van Gent en Loos, στις 5/2/1963, όταν έκανε λόγο για μια «νέα δικαστική τάξη» στην Ευρώπη.

όπως η έξαρση της χρήση του Διαδικτύου (Internet) σε σχέση με τη ροή των προσωπικών δεδομένων κλπ. Τέλος, σημαντικότερο στοιχείο αποτελούν και οι Αποφάσεις που λήφθηκαν από την ΕΕΔΑ (πριν την ενσωμάτωση της πρώτης στο δεύτερο) και το ΕΔΔΑ. Στην αρχή το σκεπτικό αυτών στηρίχθηκε κυρίως στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ (πριν την αυτοματοποίηση της επεξεργασίας των προσωπικών στοιχείων), ενώ στη συνέχεια στη «Σύμβαση 108» και τα σχετικά άρθρα αυτής.

Όμως το όλο σύστημα και κυρίως η «Σύμβαση 108» παρουσιάζει εκτός από θετικές και αρνητικές όψεις. Η «οικουμενικότητα» της, καθώς προσκαλεί και κράτη μη μέλη, ευρωπαϊκά και μη, να προσχωρήσουν σε αυτήν, η γενικότητα της που της επιτρέπει να είναι ευπροσάρμοστη στις νέες τεχνολογικές απαιτήσεις και ο δικαστικά εξαναγκαστός χαρακτήρας της είναι τα στοιχεία που χρήζουν ιδιαίτερης, θετικής μνείας και επισήμανσης από πλευράς μελετητών. Απ' την άλλη όμως, το πεδίο εφαρμογής που περιορίζεται σε αρκετές περιπτώσεις και αφήνεται στα κράτη μέλη η διακριτική ευχέρεια να το επεκτείνουν, τα διαφορετικά επίπεδα προστασίας για κατηγορίες δεδομένων, το ευρύ πεδίο περιορισμών που ξεπερνούν το αντίστοιχο της ΕΣΔΑ, η μη αυτοδύναμη εφαρμογή των διατάξεων της και η ανεπάρκεια των ρυθμίσεων στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο του σήμερα αποτελούν τα μεγαλύτερα αρνητικά στοιχεία της σύμβασης.

Τα αρνητικά στοιχεία της «Σύμβασης 108» και ο προβληματισμός που προηγήθηκε οδηγούν σε ένα ερώτημα που έρχεται αβίαστα στο μυαλό του οποιουδήποτε και έχει απασχολήσει και τα κράτη μέλη της σύμβασης και είναι η ανάγκη τροποποίησης της εν όψει των αλλαγών που έχουν ήδη σημειωθεί, αλλά και άλλων που αναμένονται με βεβαιότητα στο προσεχές μέλλον. Η «ανάγκη τροποποίησης» της σύμβασης, όπως ονομάστηκε στους κόλπους του οργανισμού οδήγησε, όπως είδαμε, στην προετοιμασία του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου για τις εθνικές Αρχές ελέγχου και τη διασυννοριακή ροή των δεδομένων. Επίσης το αίτημα της ΕΕ για εκκίνηση διαπραγματεύσεων προκειμένου να προσχωρήσει στη «Σύμβαση 108», οδήγησε στην κατάρτιση από πλευράς Ε ενός *Προσχεδίου Τροποποιήσεων της Σύμβασης* που τελικά υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή των Υπουργών του ΣτΕυρ στο Στρασβούργο στις 15/6/1999 και θα επιφέρουν αρκετά σημαντικές αλλαγές στη σύμβαση αναβαθμίζοντας τη θέση της ΕΕ εντός αυτής, αλλά θα ισχύσουν όταν γίνουν δεκτές από όλα τα κράτη μέλη.

Άλλωστε η Ε συμμετέχει στη Συμβουλευτική Επιτροπή της σύμβασης και στην «ομάδα εργασίας για τα προσωπικά δεδομένα» του οργανισμού σε περίπτωση που αντικείμενο συζήτησης διαπραγμάτευσης και συζήτησης είναι θέματα που εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής και προστασίας των Οδηγιών 95/46 και 97/66 της ΕΕ¹⁷².

---

¹⁷² Βλ. ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – 1999, ο.π., σελ. 82.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΟΔΗΓΙΑ 95/46, ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ SCHENGEN ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΑΣΗ EUROROL ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ – Η ΝΕΑ ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Α. Σεβασμός και προστασία οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες

Παρά το γεγονός ότι το όραμα του Γάλλου υπουργού των Εξωτερικών, Robert Schuman, για συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών την επαύριον του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εξ αρχής ως μεγαλεπήβολο, ευοδώθηκε τελικά με τη δημιουργία των τριών Κοινοτήτων οικονομικού χαρακτήρα, της *Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα* (ΕΚΑΧ), στις 18/4/1951, της *Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας* (ΕΟΚ) και της *Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας* (ΕΚΑΕ), στις 25/3/1957¹⁷³ αλλά υπήρξε συνάμα και ένα σχέδιο περιορισμένης στόχευσης λόγω της ιστορικής συγκυρίας που είχε μόλις προηγηθεί.

Αφού καταπολεμήθηκε για πολλά χρόνια αργά και μεθοδικά η εκατέρωθεν καχυποψία των πρώτων κρατών μελών, η ΕΚ, όπως συνηθίζεται να αποκαλείται η κοινή δράση των τριών επιμέρους Κοινοτήτων ήδη από τη δεκαετία του '70, άρχισε να απασχολεί και να υπεισέρχεται στην καθημερινή ζωή των πολιτών των κρατών μελών, στην αρχή μόνο σε *οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα* και σταδιακά σε όλες τις διαστάσεις της ζωής τους, καθώς οντολογικός σκοπός της είναι η σταδιακή «ολοκλήρωση» του ευρωπαϊκού χώρου¹⁷⁴. Ως εκ τούτου, οι αρχικές Συνθήκες του υπερεθνικού οργανισμού της Ευρώπης περιορίζονταν στην αρχή της *μη διάκρισης λόγω ιθαγένειας* (άρθρο 7 ΣυνθΕΟΚ), στην *ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων* και σε άλλες διατάξεις που ρύθμιζαν ζητήματα σχετικά με την *οικονομική δραστηριότητα, τους όρους εργασίας, την κοινωνική ασφάλιση, την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων* κλπ (βλ. ενδεικτικά άρθρα 48, 52, 65, 67, 85, 86, 117 κ.ά. ΣυνθΕΟΚ). Εκ των υστέρων προκαλεί κατάπληξη η σιγή των Συνθηκών για τα δικαιώματα του ανθρώπου, καθώς αυτές «...κυοφορήθηκαν σε μια περίοδο ιστορικών

---

¹⁷³ Για τις Κοινότητες, τους σκοπούς τους και τη λειτουργία τους και την ΕΕ βλ. **ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΡΑΚΗ Π.**, ο.π., σελ. 254 – 279, καθώς και **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο – Ι'* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1985 (Αντ. Σάκκουλας), **IPSEN H.P.** – *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο – Ι'* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1981 (Αντ. Σάκκουλας), **DUPRAT G.** – *L' Union Européenne - droit, politique, démocratie* – Paris – 1998 (puf), **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – *Η Ευρωπαϊκή Ένωση σε μετεξέλιξη. Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας), όπως και την ιστοσελίδα του οργανισμού στο διαδίκτυο στη «διεύθυνση» www.euroopa.eu.int. Για το ΔΕΚ βλ. **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – «*Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*» στο: **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.**, ο.π., σελ. 213 – 243, καθώς και **ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ.** – *Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 85 - 93. Αρχικά κράτη μέλη των τριών αυτών Κοινοτήτων ήταν η Ιταλία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Γαλλία και η Γερμανία. Το 1973 προστέθηκαν το ΗΒ, η Ιρλανδία, καθώς και η Δανία, το 1981 η Ελλάδα, το 1986 η Ισπανία με την Πορτογαλία και το 1995 η Αυστρία, η Σουηδία με τη Φιλανδία.

¹⁷⁴ **ΜΟΥΣΗΣ Ν.** – *Ευρωπαϊκή Ένωση – Δίκαιο/Οικονομία/Πολιτική* – 7η Έκδοση – Αθήνα – 1998 (Παπαζήσης), σελ. 3 – 7.

διεργασιών για το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον ευρωπαϊκό χώρο...»¹⁷⁵. Το «ευρωπαϊκό πείραμα» όμως έπρεπε να διαβεί αρκετά στάδια μέχρι τα ίδια τα κράτη μέλη, που είχαν συστήσει τις Κοινότητες και είχαν εκχωρήσει τις πρώτες εξουσίες σε αυτές, να συνειδητοποιήσουν τον αυξημένο ρόλο αυτών στην καθημερινή ζωή των πολιτών τους και την *αναγκαιότητα* της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου εντός αυτών¹⁷⁶.

Β. Οι διαρκώς διευρυνόμενες αρμοδιότητες των Κοινοτήτων οδηγούν στη νομολογιακή προστασία (γενικές αρχές του δικαίου – άρθρο Κοινοτικό Δίκαιο) των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στη σκέψη για προσχώρηση αυτών στην ΕΣΔΑ

Τα κράτη μέλη βρέθηκαν ενώπιον ενός νέου φορέα διακινδύνευσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, χαρακτηριστικό του οποίου μάλιστα ήταν, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η έλλειψη ρυθμίσεων προστασίας αυτών. Το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο και το αντίστοιχο ιταλικό (κατά δεύτερο λόγο) βρέθηκαν ενώπιον ενός σημαντικότερου κενού δικαίου που αφορούσε την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και παρέμενε αρρυθμιστο από το Κοινοτικό Δίκαιο και οι λύσεις δίνονταν από το εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών των ΕΚ¹⁷⁷.

Το κενό αυτό του Κοινοτικού Δικαίου χαρακτηρίστηκε ως το «δημοκρατικό έλλειμμα» των Κοινοτήτων¹⁷⁸. Τη δεκαετία του '50, παρουσιάστηκε ενώπιον του ΔΕΚ η πρώτη υπόθεση που αφορούσε προσβολή κάποιου ατομικού δικαιώματος (*Stork* – 1959) αλλά το ΔΕΚ απέφυγε να υπεισέλθει στην εξέταση της ουσίας της υπόθεσης. Την ίδια πολιτική ακολούθησε το ΔΕΚ και κατά την επόμενη δεκαετία, θεωρώντας εαυτό αναρμόδιο, στις υποθέσεις *Comptoir de Vente du Charbon de la Rhur* (1960) και *Sgarlata* (1965)¹⁷⁹.

Ο τέως Δικαστής στο ΔΕΚ Κ. Κακούρης αναγνωρίζει ως τρεις τις δυνατότητες – λύσεις της ΕΚ για αντιμετώπιση του κενού της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου : πρώτον τη συμπλήρωση της ΣυνθΕΟΚ με μια Διακήρυξη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δεύτερον την προσχώρηση της ΕΚ, ως υποκείμενο Διεθνούς Δικαίου, στην ΕΣΔΑ και τρίτον

¹⁷⁵ Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – *Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου* – (Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου – 8) – Αθήνα/Κομοτηνή – 1986 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 8.

¹⁷⁶ Βλ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ. – «*Η Προστασία των Ατομικών Δικαιωμάτων στο Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*», ο.π., σελ. 5. Προς επίρρωση αυτού και σύμφωνα με το J. Weiler, προτρέχοντας λίγο, ο αριθμός των υποθέσεων παραβίασης δικαιωμάτων του ανθρώπου που καταλήγουν στο οποιοδήποτε Δικαστήριο, όπως και το ΔΕΚ, είναι ασυγκρίτως λιγότερες από τον πραγματικό αριθμό παραβιάσεων που διαπράττονται. Βλ. WEILER J. – “*Protection of Fundamental Human Rights within the Legal Order of the European Communities*” στο : BERNHARDT R. & JOLOWICZ J.A. (eds), ο.π., σελ. 113.

¹⁷⁷ Το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο στην περίφημη απόφαση του *Solang* – 1, της 29/5/1974, απεφάνθη ότι εφ' όσον χρόνο η ΕΚ δεν έχει κατάλογο δικαιωμάτων του ανθρώπου, στα πλαίσια του πρωτογενούς Κοινοτικού Δικαίου, ψηφισμένο από σώμα που έχει αναδειχθεί από ελεύθερες εκλογές, το Δικαστήριο αυτό θα έχει τη δικαιοδοσία να κρίνει αν διατάξεις του Κοινοτικού Δικαίου σχετικές με τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι αντίθετες με τις αντίστοιχες του γερμανικού δικαίου. Παρόμοια θέση είχε υιοθετήσει νωρίτερα και το ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο (βλ. σχετικά Frontini et al/Ministero delle Finanze της 27/12/1973).

¹⁷⁸ Βλ. ΜΑΡΙΑΣ Ν. – *Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση των Πολιτών και της Αλληλεγγύης – η πορεία προς το Άμστερνταμ* – Αθήνα – 1998 (Τυπωθήτω), σελ. 190 και ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε., ο.π., σελ. 211.

¹⁷⁹ Για περισσότερες πληροφορίες για αυτές τις υποθέσεις και άλλες σχετικά με τη νομολογιακή αντιμετώπιση των δικαιωμάτων του Ανθρώπου εντός της ΕΟΚ βλ. ΜΟΥΡΓΕΛΑ Ι. – «*Η προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες*» – Νομικό Βήμα – 1980, σελ. 635 – 637.

τη συμπλήρωση των κενών, σε περίπτωση μη πραγματοποίησης των παραπάνω λύσεων, από τη νομολογία του ΔΕΚ¹⁸⁰.

Το ΔΕΚ συν το χρόνω υιοθέτησε μία πιο «θαρραλέα» προσέγγιση¹⁸¹ του θέματος της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου επεκτείνοντας σε μεγάλο βαθμό την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, φθάνοντας στη δημιουργία ενός οιονεί κοινοτικού καταλόγου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το 1969, με την υπόθεση *Stauder*, το ΔΕΚ «έκανε το μεγάλο βήμα» αρθρώνοντας λόγο για κάποιες προσβολές δικαιωμάτων του ανθρώπου από την κοινοτική δράση. Το ΔΕΚ από την πλευρά του αυτό που μπορούσε να κάνει λόγω του κενού στο πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο ήταν να προβλέψει κάποιες «απαγορεύσεις» όσον αφορά τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου («*αρνητική ενσωμάτωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου*»)¹⁸². Ακολούθησαν υποθέσεις – ορόσημα, όπως *Hauer* (1979), *National Panasonic* (1980), *Forcheri* (1983), *Cinéthèque* (1985), *Demirel* (1986).

Μάλιστα το ΔΕΚ στις αποφάσεις που αφορούν τις δύο τελευταίες αυτές υποθέσεις έδωσε και μία πρώτη απάντηση στο μεγάλο θέμα μιας πιθανής προσχώρησης της ΕΚ (και αργότερα της ΕΕ) στην ΕΣΔΑ, δηλώνοντας ότι οι Κοινότητες εφαρμόζουν την ΕΣΔΑ μόνο κατά το μέτρο που η κρινόμενη πράξη εντάσσεται στην κοινοτική δράση και στα πλαίσια της κοινοτικής δράσης¹⁸³. Η απάντηση στο θέμα κατέστη επιτακτική λόγω της σωρείας ατομικών προσφυγών ενώπιον της ΕΕΔΑ, από το 1978 και μετά που ενέπλεκαν όλο και περισσότερο θέματα για τη σχέση μεταξύ της ΕΣΔΑ και της κοινοτικής έννομης τάξης¹⁸⁴.

Η Ε διαβλέποντας τις δυσκολίες για την τροποποίηση των συνθηκών και τη συμπερίληψη εντός αυτών ενός κοινοτικού καταλόγου δικαιωμάτων του ανθρώπου συνέταξε το «*υπόμνημα για τα δικαιώματα του ανθρώπου*», στις 4/2/1976. Το 1977 οι Πρόεδροι των τριών πολιτικών οργάνων της ΕΟΚ, της Ε, του Συμβουλίου (Σ) και του ΕυρΚ προχώρησαν από κοινού στη δημοσίευση μιας κοινής διακήρυξης για την «υψηλή σημασία» που αναγνωρίζει η ΕΟΚ στα δικαιώματα του ανθρώπου. Σε μεταγενέστερο υπόμνημα της Ε, στις 4/4/1979, αυτή ζήτησε απλώς την τυπική προσχώρηση της ΕΚ στην ΕΣΔΑ, εκεί όπου άλλωστε όλα τα κράτη μέλη της είχαν ήδη προσχωρήσει κατά μόνες. Όμως τα ανυπέβλητα

¹⁸⁰ Βλ. **ΚΑΚΟΥΡΗΣ Κ.** – «*Η Νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σχετικά με τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*» – Το Σύνταγμα – 1987, σελ. 10.

¹⁸¹ Ο Καθηγητής Κ. Στεφάνου έχει αποδώσει εύστοχα τη νομολογιακή προσπάθεια του ΔΕΚ να καλύψει το κενό ενός κοινοτικού καταλόγου των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως «...*μία τολμηρή νομική κατασκευή*...». Βλ. **ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ.** – «*Προς ένα κοινοτικό κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων*» στο : **ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. (επ.)** – *Τα Δικαιώματα του Πολίτη στην Κοινοτική Έννομη Τάξη* – Θεσσαλονίκη – 1993 (Παρατηρητής – Ελληνική Πανεπιστημιακή Ένωση Ευρωπαϊκών Σπουδών), σελ. 194.

¹⁸² Βλ. **ALSTON PH. & WEILER J.** – «*An 'Ever Closer Union' in Need of a Human Rights Policy*» – *European Journal of International Law* – 1998, σελ. 665.

¹⁸³ Βάσει αυτής της νομολογίας και με τη χορηγούμενη δυνατότητα των «*προδικαστικών ερωτημάτων*» (άρθρο 177 ΣυνθΕΚ) είχε καταστεί δυνατή η έμμεση εφαρμογή της ΕΣΔΑ και σε κράτη μέλη των Κοινοτήτων που είχαν επικυρώσει τη σύμβαση, αλλά δεν την είχαν θέσει σε ισχύ στο εσωτερικό τους, όπως η Δανία, η Ιρλανδία και το ΗΒ. Βλ. **JACOBS F.** – «*The Protection of Human Rights in the Member States of the European Community – The impact of the Case Law of the Court of Justice*» στο : **O' REILLY J. (ed.)**, ο.π., σελ. 250.

¹⁸⁴ Βλ. **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – «*Η κοινοτική έννομη τάξη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Η προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων ταξιδεύει από το Λουξεμβούργο στο Στρασβούργο μετ' επιστροφής*» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1990, σελ. 29. Επίσης επισημαίνεται ότι η ΕΕΔΑ απέρριπτε τις παραπάνω προσφυγές θεωρώντας αυτήν αναρμοδία *ratione personae*, λόγω του ότι η ΕΚ δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος της ΕΣΔΑ. Βλ. ο.π., σελ. 30.

νομικά προβλήματα¹⁸⁵ που θα προέκυπταν από μία τέτοια απόφαση απέτρεψαν ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η παρέμβαση του ΕυρΚ προς την Ε, με απόφαση του της 27/4/1979, υπήρξε καταλυτική. Στη συνέχεια όμως και μέχρι τη Συνθήκη του Μάαστριχτ υπήρξαν πολλές προτάσεις προσχώρησης της ΕΚ στην ΕΣΔΑ, ακόμη και από το ΕυρΚ¹⁸⁶ που είδαμε αμέσως παραπάνω ότι απέτρεψε, κατά τη δεκαετία του '70, την Ε από αυτό το ενδεχόμενο. Τελικά όμως, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (άρθρο ΣΤ ΣυνθΕΕ) επαναλήφθηκε σε επίπεδο πλέον πρωτογενούς Κοινοτικού Δικαίου, η επιβεβαίωση της ισχύος της ΕΣΔΑ εντός της ΕΕ.

Γ. Προβλέψεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και από το πρωτογενές Κοινοτικό Δίκαιο – από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και τις Συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ στη Χάρτα της Νίκαιας

Η σταδιακή ανάπτυξη της νομολογιακής προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου εντός της ΕΚ αποτέλεσε για πολλά χρόνια (και αποτελεί και σήμερα) τον έναν ισχυρό «πόλο» της συνολικής προστασίας αυτών¹⁸⁷. Τον άλλο «πόλο» αποτέλεσε σταδιακά το πρωτογενές Κοινοτικό Δίκαιο, («θετική ενσωμάτωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου») μετά τη συμπερίληψη στο Προοίμιο της «Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης»¹⁸⁸, της 1/7/1987, της κοινής υποχρέωσης των κρατών να προωθήσουν τη δημοκρατία, με βάση τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζουν τα Συντάγματα και οι σχετικοί εθνικοί νόμοι τους, η ΕΣΔΑ και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Τορίνο – 1961).

Η πρώτη ουσιαστική πρόβλεψη του πρωτογενούς Κοινοτικού Δικαίου για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου υπήρξε η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Το άρθρο ΣΤπαρ.2 αυτής κωδικοποιεί την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου όπως διαμορφώθηκε μέσα από τις Αποφάσεις του ΔΕΚ μέσα από «αγώνες» δεκαετιών. Δηλαδή η νεοπαγής ΕΕ

«...σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, και όπως προκύπτουν απ' τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, ως γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου».

¹⁸⁵ Αυτά τα προβλήματα συνοψίζονται : πρώτον στη «δικαστική δυσarchία» που θα δημιουργείτο μεταξύ του ΔΕΚ και του ΕΔΔΑ και δεύτερον στην ανάγκη αναγνώρισης νομικής προσωπικότητας στην ΕΕ, προκειμένου να προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ, όπου προβλέπεται η προσχώρηση μόνο κρατών (Προδικαστική Απόφαση – Γνωμοδότηση 2/94 του ΔΕΚ της 28/3/1996 που προκλήθηκε από το Σ της ΕΕ). Αναλυτικότερα για αυτήν τη Γνωμοδότηση βλ. **ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ ΕΥ.** – «Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποτρέπει την προσχώρηση της Κοινότητας στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1996, σελ. 581 – 605.

¹⁸⁶ Το ΕυρΚ μάλιστα παρουσίασε σημαντικό έργο στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, παρά το ότι αρχικά απέτρεψε την Ε στη θέση της για προσχώρηση της ΕΚ στην ΕΣΔΑ. Στις 12/4/1989 το ΕυρΚ υιοθέτησε με μεγάλη πλειοψηφία ένα ψήφισμα με τίτλο «Διακήρυξη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών» που περιέχει λεπτομερειακό κατάλογο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αλλά στερείται δεσμευτικότητας, αν και δεν πρέπει να υποτιμάται η πολιτική του αξία. Περισσότερα για το πλούσιο έργο του ΕυρΚ στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου βλ. **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ο.π.

¹⁸⁷ Βλ. **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – «Η Διακήρυξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ελευθερίες» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1989, σελ. 575.

¹⁸⁸ Για περισσότερες πληροφορίες για την «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη», που πραγματοποίησε την ιδέα της ευρωπαϊκής εσωτερικής αγοράς, βλ. **ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΗΣ Γ.** – Η Ευρωπαϊκή Ιδέα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ελλάδα – Ιστορική Διαδρομή, Σύγχρονη Εποχή, Προοπτικές – Αθήνα 1995 (Ι. Σιδέρης/ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ), σελ. 102 – 114, **ΚΩΣΤΙΤΣΗΣ Ν.** – Η Ευρωπαϊκή Ένωση – Ένα σύντομο οδοιπορικό στην ιστορία, τους θεσμούς και τις βασικές πολιτικές της – Αθήνα – 1998 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – Γραφείο για την

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ υπήρξε όμως θνησιγενής και προς τούτο η παρεχόμενη προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου από το κείμενο της δε θεωρήθηκε οριστική. Στα δύο στάδια της αναθεώρησης αυτής¹⁸⁹, που ακολούθησαν κατά την υστεραία αυτής, κατατέθηκαν σημαντικές σκέψεις και απόψεις για την καλύτερη δυνατή προστασία αυτών. Βάσει «Σύστασης» της Ομάδας Προβληματισμού, η Διακυβερνητική Διάσκεψη εξέτασε εκ νέου το γνωστό δίπτυχο σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου, δηλαδή πρώτον την πιθανότητα προσχώρησης της ΕΕ (πλέον) στην ΕΣΔΑ και δεύτερον την κατάρτιση ενός κοινοτικού καταλόγου ή χάρτη δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τελικά μετά από συνεχείς συζητήσεις και παράθεση πλούσιας επιχειρηματολογίας ένθεν και κακείθεν αποφασίσθηκε η νέα Συνθήκη, που θα ακολουθούσε, να συμπεριλάβει τελικά ένα άρθρο, τροποποιημένο σε σχέση με το άρθρο ΣΤ της Συνθήκης του Μάαστριχτ, το (νέο) άρθρο 6παρ.1 της Συνθήκης του Άμστερνταμ το οποίο διαλαμβάνει ως εξής : «[η] Ένωση βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και του κράτους δικαίου, αρχές οι οποίες είναι κοινές στα κράτη μέλη». Ήδη στο Προοίμιο της νέας Συνθήκης (άρθρο 1παρ.1) γίνεται λόγος για «... την προσήλωση τους [των κρατών μελών της ΕΕ] στα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα, όπως ορίζονται απ' τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που υπογράφηκε στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961 και τον Κοινοτικό Χάρτη θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων του 1989». Προχωρώντας τα κράτη μέλη ακόμη περισσότερο σχετικά με την αναβάθμιση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου τροποποίησαν το άρθρο Ξ της Συνθήκης του Μάαστριχτ μετονομάζοντας το σε άρθρο 49 της νέας Συνθήκης (ΣΕΕ), σύμφωνα με το οποίο η προσχώρηση των νέων κρατών στην ΕΕ τελεί υπό την αίρεση του (έμπρακτου) σεβασμού του άρθρου 6 που αναφέρθηκε παραπάνω¹⁹⁰.

Σημαντικότερη καινοτομία που εισήχθη στο σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ είναι η θέσπιση μηχανισμού κυρώσεων (με το άρθρο 7 ΣΕΕ) για τις παραβιάσεις που σχετίζονται με αυτά. Οι κυρώσεις αυτές είναι : πρώτον η διαπίστωση της παραβίασης των αρχών της ΕΕ από το ΕΣ¹⁹¹ με πρόταση του 1/3 των κρατών μελών ή της Ε και με τη σύμφωνη γνώμη του ΕυΚ (παράγραφος 1), δεύτερον η αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων των κρατών μελών (παράγραφος 2), τρίτον η συνέχιση των υποχρεώσεων των κρατών μελών (παράγραφος 2, 3ο εδ.) και τέταρτον οι ενισχυμένες

Ελλάδα/Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα), σελ. 17, καθώς και ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. – *Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, ο.π., σελ. 26 – 27.

¹⁸⁹ Η διαδικασία της αναθεώρησης, που οδήγησε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) διακρίνεται σε δύο στάδια : πρώτον το προπαρασκευαστικό στάδιο (από τον Ιούνιο έως το Δεκέμβριο 1995) κατά το οποίο δραστηριοποιήθηκε κυρίως η Ομάδα Προβληματισμού και δεύτερον το ουσιαστικό αναθεωρητικό, διαπραγματευτικό στάδιο (από το Μάρτιο του 1996 έως τον Ιούνιο 1997) στα πλαίσια της Διακυβερνητικής Διάσκεψης. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – ΚΟΤΖΙΑ Ν. – *Στόχοι και τακτικές στην Διακυβερνητική Διάσκεψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 1996 – 1997 – Η αναθεώρηση των συνθηκών της ευρωπαϊκής κοινότητας/ένωσης* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999 (Αντ. Σάκκουλας), ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π. – *Η Συνθήκη του Άμστερνταμ – Νέο πρότυπο ολοκλήρωσης ή σύμπτωμα απο-ολοκλήρωσης;* – Αθήνα – 1998 (Θεμέλιο/ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ), σελ. 30επ, καθώς επίσης και ΦΡΑΓΚΑΚΗΣ Ν. – ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ.(επ.) – *Η πορεία της διαπραγμάτευσης για την αναθεώρηση του Μάαστριχτ – Αθήνα/Κομοτηνή – 1997* (ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ – Αντ. Σάκκουλας).

¹⁹⁰ Όπως επισημαίνει ο Καθηγητής Π. Ιωακείμιδης με το άρθρο 49 «συνταγματοποιήθηκαν» τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης (Ιούνιος 1993) που έθεταν ως προϋπόθεση για την εισδοχή νέων κρατών στην ΕΕ το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Βλ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., ο.π., σελ. 79 – 80.

¹⁹¹ Ο Στ. Περράκης και ο Ν. Κοτζιάς θεωρούν σε αυτό το σημείο ως αδυναμία της διάταξης την ανάθεση ρόλου Δικαστηρίου στο ΕΣ που είναι το κατεξοχήν πολιτικό όργανο της ΕΕ. Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – ΚΟΤΖΙΑ Ν., ο.π., σελ. 170 – 171.

μέθοδοι λήψης αποφάσεων από τα κοινοτικά όργανα για τις παραβιάσεις και τα ληπτέα μέτρα (παράγραφος 4).

Επίσης και οι δύο Συνθήκες περιέλαβαν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στους «πυλώνες» της Κοινής εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και της Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΔΕΥ) στη Συνθήκη του Μάαστριχτ ή «Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις» στη Συνθήκη του Άμστερνταμ¹⁹². Σχετικά με την ΚΕΠΠΑ τα άρθρα 1.1 και 11 των Συνθηκών Μάαστριχτ και Άμστερνταμ αντίστοιχα διαλαμβάνουν στην 1η παράγραφο τους ότι «η ανάπτυξη και η εδραίωση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, καθώς και ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών» βρίσκονται εντός των στόχων της ΕΕ. Όσον αφορά τη ΔΕΥ το άρθρο Κ.2παρ.1 της Συνθήκης του Μάαστριχτ προβλέπει ότι

«[τ]α θέματα που απαριθμούνται στο άρθρο Κ.1 εξετάζονται σύμφωνα με τις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, και της Σύμβασης για το Νομικό Καθεστώς των Προσφύγων της 28ης Ιουλίου 1951...»

Όπως αναφέρθηκε η Συνθήκη του Άμστερνταμ τροποποιεί τον «τρίτο πυλώνα» της ΕΕ, με την κοινοτικοποίηση αρκετών θεμάτων που υπάγονταν σε αυτόν, σε «Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις» (Τίτλος VI) της ΣΕΕ, όπου ρητά επεκτείνεται η δικαιοδοσία του ΔΕΚ (άρθρο Λστοιχ.δ) και στην παράγραφο 2 του άρθρου 6 που αφορά στο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως εξής : «...στο άρθρο ΣΤ παράγραφος 2 όσον αφορά τη δραστηριότητα των οργάνων, στο μέτρο που το Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα βάσει των συνθηκών περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και βάσει της παρούσας συνθήκης».

Οι προσπάθειες ετών και η προσήλωση, μέχρι εμμονής, της ΕΕ στο σεβασμό και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως στοιχείο του «ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού» οδήγησαν, νομοτελειακά για πολλούς, σε ένα συνολικό κείμενο – κατάλογο των προστατευόμενων δικαιωμάτων του ανθρώπου από τα κράτη μέλη της ΕΕ στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο. Ονομάστηκε «Χάρτης θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» και είναι γνωστός και ως «Χάρτα της Νίκαιας», καθώς το πλήρες κείμενο του υπογράφηκε από τους Προέδρους του ΕυρΚ, του Σ και της Ε κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (ΕΣ) της Νίκαιας, στις 7/12/2000¹⁹³.

Είναι η πρώτη φορά που ένα κείμενο της ΕΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου περιλαμβάνει στο «σώμα» του το σύνολο των αστικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όλων όσων βρίσκονται εντός του χώρου της ΕΕ. Το κείμενο διαρθρώνεται σε έξι Κεφάλαια που αφορούν : πρώτον την Αξιοπρέπεια, δεύτερον τις Ελευθερίες, τρίτον την Ισότητα, τέταρτον την Αλληλεγγύη, πέμπτον τα Δικαιώματα των

¹⁹² Για μία συνοπτική, αλλά περιεκτική παρουσίαση του δεύτερου και τρίτου πυλώνα της ΣΕΕ, βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. – Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, ο.π., σελ. 535 – 548, καθώς και ΜΟΥΣΗΣ Ν., ο.π., σελ. 613 – 619 και 565 – 570 αντίστοιχα .

¹⁹³ Όλα ξεκίνησαν όταν το ΕΣ της Κολωνίας (3-4/6/1999) έδωσε εντολή σε μία ειδική Συντακτική Συνέλευση να συντάξει ένα σχέδιο κειμένου. Η Συνέλευση αυτή συστάθηκε το Δεκέμβριο του 1999 και ενέκρινε το σχέδιο στις 2/10/2000. Στη συνέχεια το ΕΣ του Μπιαρίτς (13-14/10/2000) συμφώνησε ομόφωνα επί του προταθέντος σχεδίου και

Πολιτών και έκτον τη Δικαιοσύνη. Για τη μερίδα των Ευρωπαίων «φεντεραλιστών» το κείμενο αυτό θα αποτελέσει την απαρχή ενός αυριανού ευρωπαϊκού Συντάγματος. Αυτό μπορεί να γίνει με την ενσωμάτωση του Χάρτη στη ΣΕΕ, καθώς τότε αυτό θα αποκτήσει νομικά δεσμευτική ισχύ εγκαταλείποντας τη διακηρυκτική ισχύ που έχει από τη φύση του¹⁹⁴.

Πάρα ταύτα, η εν γένει πολιτική της ΕΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου χαρακτηρίζεται ως «παράδοξη», καθώς απ' τη μια αποτελεί ένθερμο υποστηρικτή τους στον κοινοτικό και στο διεθνή χώρο, αλλά απ' την άλλη η πολιτική της δεν έχει συνοχή και δεν είναι κατανοητή. Αμφισβητείται άλλωστε κατά πόσο τα όργανα της ΕΕ που ασχολούνται με τα δικαιώματα του ανθρώπου κατέχουν πραγματικά αποτελεσματικές νομικές αρμοδιότητες επί του θέματος¹⁹⁵.

Αυτό που προτείνεται από μελετητές των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην ΕΕ, προκειμένου να υπάρχει πραγματικός σεβασμός και έλεγχος επ' αυτού μέσα στην Ένωση, είναι η κατ' αρχάς αναβάθμιση ήδη υπάρχοντων θεσμών προστασίας αυτών, που θα επιτευχθεί πρώτον με την καθιέρωση ξεχωριστών αρμοδιοτήτων για την Ε επί των δικαιωμάτων του ανθρώπου με τη δημιουργία ενός Γενικού Διευθυντηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο οποίο θα προΐσταται ένας Επίτροπος, δεύτερον με την ανάπτυξη της λειτουργίας επίβλεψης που θα επιτευχθεί με τη δημιουργία ενός νέου οργάνου ή με την αναβάθμιση και ουσιαστική ενδυνάμωση του ήδη υπάρχοντος Ευρωπαϊκού Κέντρου Επίβλεψης για το Ρατσισμό και την Ξενοφοβία που εδρεύει στη Βιέννη και τρίτον με την ανάπτυξη μίας ομάδας εμπειρογνομόνων για τα δικαιώματα του ανθρώπου με καθήκοντα που τώρα έχει αναλάβει ο Ανώτατος Αντιπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ¹⁹⁶.

Δ. Η Οδηγία 95/46/EυρΚ και του Σ της 24/10/1995 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών»

Η ΕΚ δεν έμεινε αδιάφορη ενώπιον του νέου κινδύνου του ιδιωτικού βίου που συνάμα μπορεί να αποτελεί και σημαντικό παράγοντα της εμπορικής – οικονομικής ανάπτυξης αυτής. Έτσι, η προστασία προσωπικών δεδομένων απασχόλησε για πρώτη φορά την ΕΚ το 1974 όταν κατατέθηκε η εισήγηση του Άγγλου ευρωβουλευτή, λόρδου Μάνσφιλντ, προς το ΕυρΚ με την οποία καλούσε την ΕΚ να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των πολιτών από τις τεχνολογικές εξελίξεις. Το ΕυρΚ έλαβε μία σχετική απόφαση «για την προστασία του ατόμου από την τεχνολογική εξέλιξη» στις 8/5/1979 με βάση την έκθεση Bayerl, όπου γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στη δημιουργία μιας κοινής αγοράς της πληροφορικής, αλλά η προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν ήταν στις προτεραιότητες ούτε του ΕυρΚ ούτε της ΕΚ γενικά την περίοδο εκείνη. Άλλωστε και η διερευνητική προσπάθεια της Ε το 1976 μέσω της ανάθεσης του έργου αυτού σε ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δυνατότητα

το διαβίβασε στο ΕυρΚ και την Ε. Το πρώτο συμφώνησε στις 14/11/2000, ενώ η δεύτερη στις 6/12/2000. Από κοινού υπέγραψαν οι Πρόεδροι των τριών οργάνων στις 7/12/2000.

¹⁹⁴ Το θέμα συζητείται από το ΕΣ της Νίκαιας στα πλαίσια της συζήτησης για το μέλλον της ΕΕ (από την 1/1/2001).

¹⁹⁵ Βλ. ALSTON PH. & WEILER J., ο.π., σελ. 661.

¹⁹⁶ Βλ. ALSTON PH. & WEILER J., ο.π., σελ. 677.

εναρμόνισης των εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών των Κοινοτήτων δεν είχε το ποθητό αποτέλεσμα.

Τα μέτρα κατά τη δεκαετία του '80 ήσαν ελάχιστα. Περιορίζονται στη Σύσταση που απεύθυνε η Ε προς τα κράτη μέλη της ΕΚ να υπογράψουν και να επικυρώσουν εντός του 1982 τη «Σύμβαση 108» του ΣΤΕυρ. Για πολλά όμως χρόνια πολλά κράτη μέλη δε συμμορφώθηκαν στο «ευχολόγιο» της σύστασης αυτής. Καθώς το θέμα όμως από τη φύση του καθημερινά γιγαντώνεται, η ΕΚ δε σταμάτησε να ασχολείται με αυτό καθόλου και η Ε ως εκ τούτου κατέθεσε το 1990 και το 1992 δύο προτάσεις οδηγιών που όμως δεν ψηφίσθηκαν από την πλειοψηφία του Σ. Στη συνέχεια, ένα χρόνο πριν την Οδηγία 95/46, παρουσιάσθηκε στα μέλη του ΕΣ από την ομάδα Bangemann το σύνολο των μέτρων που η ΕΕ θα έπρεπε να λάβει προκειμένου να αντιμετωπίσει την πρόκληση της «Κοινωνίας της Πληροφορίας»¹⁹⁷. Οι συστάσεις της ομάδας αυτής προκάλεσαν και το σχέδιο δράσης της Ε με τίτλο «Η πορεία της Ευρώπης προς την Κοινωνία των Πληροφοριών». Με το ίδιο θέμα είχε ασχοληθεί νωρίτερα και το *Λευκό Βιβλίο* του 1993 για την Ανάπτυξη, την Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση.

Η ΕΕ παρ' ότι δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον για την προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν προέβη, λόγω των ιδιομορφιών του καθεστώτος της ως περιφερειακός οργανισμός που αποσκοπεί στην ολοκλήρωση και στη δημιουργία ενός «μετα-κράτους», στην υιοθέτηση ενός συμβατικού κειμένου στα πρότυπα του ΣΤΕυρ, όπου άλλωστε όλα τα κράτη μέλη της είναι ομοίως μέλη και έχουν θέσει σε ισχύ στο εσωτερικό τους την ΕΣΔΑ. Προτιμήθηκε η μέθοδος της υιοθέτησης *οδηγίας* από το ΕυρΚ και το Σ, δηλαδή η έκδοση ενός μονομερούς κανόνα δικαίου, που αποτελεί στην κοινοτική νομική διάλεκτο *παράγωγο εσωτερικό δίκαιο*, ή αλλιώς οιοσδήποτε συνταγματική πράξη¹⁹⁸. Όπως παρατηρεί όμως ο Καθηγητής Απ. Γεωργιάδης, η οδηγία αποτελεί τη σημαντικότερη μέθοδο εναρμόνισης των εθνικών δικαίων των κρατών μελών της ΕΕ, παρ' ότι απαιτούνται κρατικές πράξεις προκειμένου να ενσωματωθούν στις εθνικές έννομες τάξεις¹⁹⁹. Κύριο χαρακτηριστικό των οδηγιών είναι η λεπτομερέστατη καταγραφή τόσο των σκοπών όσων και των αναγκών για την επίτευξη αυτών μέσων και αφήνει μικρή διακριτική ευχέρεια στον εθνικό νομοθέτη που περιορίζεται στην επιλογή της νομικής μορφής ενσωμάτωσης της οδηγίας (νόμος, προεδρικό διάταγμα ή υπουργική απόφαση).

¹⁹⁷ Για περισσότερες πληροφορίες για την «Κοινωνία των Πληροφοριών», βλ. **MEYER P.** – «Κοινωνία των Πληροφοριών» στο : **WEIDENFELD W. & WESSELS W.** – *Η Ευρώπη από το Α έως το Ω – Οδηγός της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* – Λουξεμβούργο – 1997 (Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Institut für Europäische Politik), σελ. 165 – 167.

¹⁹⁸ Στην ίδια κατηγορία, που έπεται του πρωτογενούς Κοινοτικού Δικαίου, υπάγονται επίσης και οι *Κανονισμοί* και οι *Αποφάσεις* οργάνων της ΕΕ. Βλ. **ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ Ν.** – *Ευρωπαϊκό Δίκαιο – Θεσμοί και Έννομες Τάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης* – Ι' – Αθήνα/Κομοτηνή – 1997, σελ. 323 – 325. Ο Γ. Λουκέρης υποστηρίζει ότι προτιμήθηκε η «μέθοδος της οδηγίας» έναντι της αντίστοιχης του «ανελαστικού κανονισμού» επειδή κυρίως μέλημα της ΕΕ ήταν «...η εγκατάσταση ενιαίων αρχών προστασίας των δεδομένων στα εθνικά δίκαια των κρατών μελών και όχι η επιβολή λεπτομερειακών νόμων», κάτι που κατά τη γνώμη μου αμφιβάλλω αν αποφεύχθηκε πλήρως. Βλ. **ΛΟΥΚΕΡΗΣ Γ.** – «Εναρμόνιση του δικαίου της προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση» – Νομικό Βήμα – 1997, σελ. 555.

¹⁹⁹ Βλ. **ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΑΠ.** – «Η Εναρμόνιση του Ιδιωτικού Δικαίου στην Ευρώπη» – Νομικό Βήμα – 1994, σελ. 328. Για τα «άμεσα έννομα αποτελέσματα» των Οδηγιών στο εσωτερικό των κρατών μελών, βλ. **ΓΙΟΚΑΡΗΣ ΑΓΓ.** – *Η πρακτική των Δικαιοδοτικών Οργάνων στην εφαρμογή του Διεθνούς Συμβατικού Δικαίου – Ελληνική πρακτική και συγκριτικό πλαίσιο* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1986 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 66 – 70 και **ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ.** – *Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, ο.π., σελ. 208 – 210. Πάντως το ΔΕΚ στην υπόθεση *Leberpfenning* (1970) αναγνώρισε τη δυνατότητα της άμεσης ισχύος (κατ' αναλογία της *effet utile*) των οδηγιών στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών μετά τη λήξη της προθεσμίας εφαρμογής. Πάντως σύμφωνα με τη F. Carlin η υπό εξέταση Οδηγία δεν αποσκοπεί τόσο στην εναρμόνιση όσο στην προσέγγιση των εσωτερικών δικαίων των κρατών μελών. Βλ. **CARLIN F.**, ο.π., σελ. 69.

Η Οδηγία 95/46 της 24/10/1995 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών» αποτελεί ομοίως ένα μακροσκελές και εξαντλητικό κείμενο επτά Κεφαλαίων το οποίο χαρακτηρίζεται ως ένας τελικός συμβιβασμός μεταξύ της «*Ευρώπης του εμπορίου και της οικονομίας*» και της «*Ευρώπης των δικαιωμάτων του ανθρώπου*»²⁰⁰.

α. Πρώτο Κεφάλαιο: Γενικές διατάξεις

Το Πρώτο Κεφάλαιο αποτελείται από τέσσερα άρθρα στα οποία καταγράφονται ο στόχος της Οδηγίας, παρατίθενται διάφοροι ορισμοί, προσδιορίζεται το πεδίο εφαρμογής και τέλος καθορίζεται το κάθε φορά εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο.

Ως στόχος της Οδηγίας (άρθρο 1) ορίζεται η προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων των φυσικών προσώπων και κυρίως του δικαιώματος του ιδιωτικού βίου από την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, αλλά εκ παραλλήλου διασφαλίζεται και η ελεύθερη διασυνοριακή, εντός του κοινοτικού χώρου, ροή των προσωπικών δεδομένων²⁰¹.

Η Οδηγία στη συνέχεια, κατά την παράθεση ορισμών (άρθρο 2), επιτελεί και τον «εκπαιδευτικό» της χαρακτήρα αποσαφηνίζοντας ορισμένες έννοιες ή δίνοντας έμφαση σε ορισμένες διαστάσεις αυτών που κατά τον κοινοτικό νομοθέτη είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Ορίζονται, τόσο λεπτομερειακά όσο σε κανένα άλλο διεθνές κείμενο τα *δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα*, που αφορούν μόνο φυσικά πρόσωπα εξακριβωμένα ή εξακριβώσιμα, η επεξεργασία αυτών των δεδομένων με αυτοματοποιημένο ή μη τρόπο, το *αρχείο προσωπικών δεδομένων*, ο *υπεύθυνος της επεξεργασίας*, φυσικό ή νομικό πρόσωπο και δημόσια αρχή, ο *εκτελών την επεξεργασία* για λογαριασμό του υπεύθυνου της επεξεργασίας, οι *τρίτοι*, δηλαδή όποιος άλλος είναι εξουσιοδοτημένος να επεξεργάζεται τα προσωπικά δεδομένα, ο *αποδέκτης* που του ανακοινώνονται τα δεδομένα και τέλος η *συγκατάθεση* του υποκειμένου των στοιχείων που πρέπει να είναι ελεύθερη και ρητή και εν πλήρει επιγνώσει του.

Το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας είναι ευρύτατο (άρθρο 3) και περιλαμβάνει *κάθε επεξεργασία, αυτοματοποιημένη ή μη*, προσωπικών δεδομένων που θα *περιληφθούν σε αρχείο*. Στη συνέχεια από το πεδίο εφαρμογής *εξαιρούνται* οι δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στους *Τίτλους V* (ΚΕΠΠΑ) και *VI* (ΔΕΥ) της ΣυνθΕΕ και εν γένει σε κάθε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων σχετικά με τη *δημόσια ασφάλεια*, την *εθνική άμυνα*, την *ασφάλεια του κράτους* (συμπεριλαμβανομένης και της *οικονομικής ευημερίας* του, όταν συνδυάζεται με θέματα ασφαλείας του κράτους) και τις δραστηριότητες του κράτους σε θέματα *ποινικού δικαίου*. Επίσης η Οδηγία δεν εφαρμόζεται και σε περιπτώσεις επεξεργασίας από φυσικό πρόσωπο στα πλαίσια *προσωπικών και οικιακών δραστηριοτήτων*.

²⁰⁰ Βλ. PONTTHOREAU M-CL. – “La directive 95/46 CE du 24 Octobre 1995 relative à la protection des personnes physiques à l’égard du traitement des données à caractère personnel et à la libre circulation de ces données” – Revue Française de Droit Administratif – 1997, σελ. 125.

²⁰¹ Σημειωτέον ότι σύμφωνα με την πρόταση οδηγίας του 1990 επί του θέματος ως στόχος της ΕΚ οριζόταν μόνο η προστασία του ιδιωτικού βίου του ανθρώπου απ’ την αθέμιτη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του.

Η καθιέρωση του κάθε φορά εφαρμοστέου εθνικού δικαίου (άρθρο 4) αποσκοπεί στην αποτροπή της υπονόμησης των κανόνων που θέτει η Οδηγία από την *εγκατάσταση της έδρας του υπεύθυνου της επεξεργασίας εκτός της ΕΕ ή σε περισσότερα κράτη μέλη*. Για αυτό το λόγο τα κάθε κράτος μέλος *υποχρεούται να εφαρμόζει το δίκαιο που θέτει η Οδηγία*.

β. Δεύτερο Κεφάλαιο: Γενικές προϋποθέσεις σχετικά με τη θεμιτή επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Το Δεύτερο Κεφάλαιο της Οδηγίας αποτελείται από δεκαεπτά άρθρα και διακρίνεται σε εννέα Τμήματα. Τα εννέα αυτά Τμήματα εξειδικεύουν τις προϋποθέσεις σχετικά με τη θεμιτή επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, δηλαδή τις *αρχές που πρέπει να τηρούνται ως προς την ποιότητα των δεδομένων* (Τμήμα I), τις *βασικές αρχές της νόμιμης επεξεργασίας δεδομένων* (Τμήμα II), τις *ειδικές κατηγορίες επεξεργασίας* (Τμήμα III), την *ενημέρωση του ενδιαφερόμενου προσώπου* (Τμήμα IV), το *δικαίωμα πρόσβασης του υποκειμένου των δεδομένων* (Τμήμα V), τις *εξαιρέσεις και τους περιορισμούς από αυτήν* (Τμήμα VI), το *δικαίωμα αντίταξης του υποκειμένου των δεδομένων* (Τμήμα VII), το *απόρρητο και την ασφάλεια της επεξεργασίας* (Τμήμα VIII) και την *δικαίωμα κοινοποίησης* (Τμήμα IX).

Το 1ο Τμήμα (άρθρο 6) ορίζει ότι τα προσωπικά δεδομένα επιτρέπεται να υφίστανται *σύννομη και θεμιτή επεξεργασία για σαφείς και νόμιμους σκοπούς*. Επιτρέπεται η μεταγενέστερη επεξεργασία για *ιστορικούς, στατιστικούς ή επιστημονικούς σκοπούς*. Τα δεδομένα αυτά πρέπει οπωσδήποτε να είναι *κατάλληλα, συναφή προς το θέμα και όχι υπερβολικά* σε σχέση με το σκοπό συλλογής, καθώς επίσης πρέπει να είναι *ακριβή, ενημερωμένα και να διορθώνονται οι όποιες ανακρίβειες τα αφορούν*. Επίσης ορίζεται ότι τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να *διατηρούνται για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, μέχρι να πραγματοποιηθεί ο αρχικός σκοπός της συλλογής και της επεξεργασίας τους, ενώ ο σεβασμός και η τήρηση των παραπάνω αρχών αφήνεται στην «καλή θέληση» του υπευθύνου της επεξεργασίας*.

Το 2ο Τμήμα (άρθρο 7) καθιερώνει την *προηγούμενη ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων* προκειμένου να γίνει η επεξεργασία τους. Αμέσως μετά όμως εισάγονται και *εξαιρέσεις* από τη ρητή συγκατάθεση, όπως όταν η συλλογή και επεξεργασία τους είναι *απαραίτητες για την εκτέλεση σύμβασης στην οποία το υποκείμενο των στοιχείων είναι συμβαλλόμενο μέρος ή για την εκτέλεση προσυμβατικών μέτρων που λήφθηκαν μετά από αίτηση του*. Επίσης όταν η συλλογή είναι *απαραίτητη για την τήρηση υποχρέωσης από το νόμο του υπεύθυνου της επεξεργασίας ή για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου των δεδομένων ή για την εκπλήρωση έργου δημοσίου συμφέροντος ή έργου που εμπίπτει στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο της επεξεργασίας ή στο υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων ή τέλος στην επίτευξη του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας ή τρίτοι που λαμβάνουν τα δεδομένα απ' τη στιγμή που δεν προέχει το συμφέρον και τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι ελευθερίες του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων που απολαμβάνουν την προστασία που ορίζεται στο άρθρο 1 της Οδηγίας*.

Το 3ο Τμήμα (άρθρα 8 – 9) προβαίνει στη γνωστή διάκριση προσωπικών δεδομένων σε *ευαίσθητα και την κατ' αρχήν απαγόρευση συλλογής και επεξεργασίας τους*. Το άρθρο 8 όμως καταπιάνεται κυρίως με τις *εξαιρέσεις* της παραπάνω απαγόρευσης. Αυτές συνοψίζονται στην *προηγούμενη χορήγηση συγκατάθεσης* από το υποκείμενο των δεδομένων, στην *αναγκαιότητα εκπλήρωσης υποχρεώσεων και ειδικών δικαιωμάτων* του υπεύθυνου επεξεργασίας στον τομέα του *εργατικού δικαίου* (που αποτελεί πάντα τον πιο ευαίσθητο κλάδο του δικαίου σε κάθε κράτος) απ' τη στιγμή που επιτρέπεται από τους εσωτερικούς νόμους και χορηγούνται επαρκείς εγγυήσεις, στη *διασφάλιση ζωτικού συμφέροντος* του υποκειμένου των δεδομένων όταν αυτό *αδυνατεί να δώσει τη συγκατάθεση του*, στη *δυνατότητα κατ' εξαίρεση επεξεργασίας και χορήγησης στη συνέχεια σε τρίτους από ίδρυμα, σωματείο ή οποιοδήποτε άλλο μη κερδοσκοπικό φορέα* των δεδομένων των μελών του με τη *συγκατάθεση* τους και τέλος στην *περίπτωση στοιχείων που προδήλως δημοσιοποιούνται από το υποκείμενο των στοιχείων ή είναι αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος του ενώπιον δικαστηρίου*. Στη συνέχεια τίθενται και άλλες εξαιρέσεις. Αν υπάρχουν *λόγοι υγείας* μπορεί να επιτραπεί η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από *ιατρό στα πλαίσια αγωγής ή θεραπείας και πάντα στα πλαίσια του σεβασμού από αυτόν του ιατρικού απορρήτου*. Στα κράτη αφήνεται η *διακριτική ευχέρεια*, αν συντρέχουν *σοβαροί λόγοι δημόσιου συμφέροντος* να θεσπίσουν και άλλες *παρεκκλίσεις* από την αρχική απαγόρευση της επεξεργασίας των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Πέρα από τις εξαιρέσεις στη γενική απαγόρευση, η *τήρηση ποινικών μητρώων* προκειμένου να καταπολεμηθεί η εγκληματικότητα τελεί υπό τις προϋποθέσεις που θέτει η Οδηγία, δηλαδή ορίζεται έλεγχος από την αρμόδια Αρχή. Οι παραπάνω παρεκκλίσεις *πρέπει να κοινοποιούνται στην Ε της ΕΕ*, ενώ και η *επεξεργασία του εθνικού αναγνωριστικού αριθμού ταυτότητας ή άλλων στοιχείων αυτής* τίθενται υπό τους όρους που θέτουν τα κράτη μέλη. Το άρθρο 9 προβλέπει *προνομιακή μεταχείριση του τύπου και των οπτικοακουστικών μέσων* και ορίζει επιπρόσθετες ειδικές εξαιρέσεις από πλευράς κρατών μελών από τη γενική απαγόρευση της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων και προσπαθεί να διατηρήσει *ισορροπία* μεταξύ των συγκρουόμενων συνταγματικών αγαθών και αξιών, δηλαδή του ιδιωτικού βίου και της ελευθερίας έκφρασης²⁰².

Το 4ο Τμήμα (άρθρα 10 – 11) χορηγεί *δικαίωμα ενημέρωσης* του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων από τον υπεύθυνο της επεξεργασίας του σχετικά με την *ταυτότητα του ή του εκπροσώπου του*, για τους *σκοπούς* της συλλογής και της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, για τους *αποδέκτες ή τις κατηγορίες αυτών*, για το αν η *παροχή* των προσωπικών δεδομένων είναι *υποχρεωτική* και τέλος το *δικαίωμα πρόσβασης* στα συλλεχθέντα στοιχεία του υποκειμένου των δεδομένων και *διόρθωσης* αυτών. Εξαιρέσεις τίθενται όταν η επεξεργασία λαμβάνει χώρα για *στατιστικούς σκοπούς ή ιστορικής ή επιστημονικής έρευνας* και η *πληροφόρηση* του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων είναι *πολύ δύσκολη, αδύνατη ή δυσανάλογα πολυέξοδη*.

²⁰² Βλ. ΤΣΑΤΣΟΥ Δ./ΣΚΟΥΡΗ Β./ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Φ., ο.π., σελ. 499 – 500.

Στη συνέχεια το 5ο τμήμα (άρθρο 12) «ενδυναμώνει» το υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων με το δικαίωμα πρόσβασης του στα δεδομένα που το αφορούν. Η πρόσβαση πρέπει να εξασφαλίζεται από το κάθε κράτος μέλος και να είναι ελεύθερη και απεριόριστη, να γίνεται σε εύλογο χρονικό διάστημα και χωρίς υπερβολικές καθυστερήσεις και δαπάνες. Ως πρόσβαση νοείται η πληροφόρηση για την ύπαρξη ή μη συλλεχθέντων δεδομένων και πληροφοριών που αφορούν τον ενδιαφερόμενο, καθώς και για το σκοπό της συλλογής αυτών, για το περιεχόμενο αυτών και τη λογική της συλλογής, και της επεξεργασίας τους. Επίσης, η δόρθωση, η διαγραφή ή το «κλείδωμα» των δεδομένων αν η επεξεργασία γίνεται για σκοπούς που δεν συνάδουν με τους επιτρεπόμενους στις διατάξεις της Οδηγίας και τέλος η γνωστοποίηση των τρίτων στους οποίους έγινε η κοινοποίηση των στοιχείων.

Το 6ο Τμήμα (άρθρο 13) περιλαμβάνει σημαντικές εξαιρέσεις και περιορισμούς σε παρεχόμενα δικαιώματα από τα άρθρα 6παρ.1, 10, 11παρ.1, 12 και 21 της Οδηγίας υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, όπως η διαφύλαξη της ασφάλειας και άμυνας του κράτους, της δημόσιας ασφάλειας, της πρόληψης, της διερεύνησης, της διαπίστωσης και της δίωξης παραβάσεων του ποινικού νόμου ή της δεοντολογίας των επαγγελματιών που είναι κατοχυρωμένα με νόμους. Επίσης αναφέρονται σημαντικά οικονομικά συμφέροντα των κρατών μελών ή της ΕΕ, θέματα που σχετίζονται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας και θέματα προστασίας του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων. Τέλος, αναγνωρίζεται η δυνατότητα περιορισμών στο εν γένει δικαίωμα πρόσβασης του ατόμου κατά τη συλλογή και την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων όταν αυτή αφορά αποκλειστικά επιστημονική έρευνα ή διεξάγεται για στατιστικούς σκοπούς εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.

Στη συνέχεια στο 7ο Τμήμα (άρθρα 14 – 15) χορηγείται στο υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων το πολύ σημαντικό δικαίωμα της αντίταξης στη συλλογή και επεξεργασία προσωπικών στοιχείων στις περιπτώσεις που υπάγονται στο άρθρο 7στ.ε και στη παρούσα Οδηγία για επιτακτικούς και νόμιμους λόγους σχετικούς με την προσωπική κατάσταση του, εκτός αν ορίζει διαφορετικά η εθνική νομοθεσία. Το χορηγούμενο δικαίωμα αντίταξης ασκείται με αίτηση του ενδιαφερόμενου προσώπου και δωρεάν σε περιπτώσεις που ο υπεύθυνος της επεξεργασίας προβαίνει σε αυτήν για την προώθηση προϊόντων. Επίσης του δίνεται το δικαίωμα να ενημερώνεται και να αντιτάσσεται ρητά πριν την πρώτη ανακοίνωση των προσωπικών δεδομένων σε τρίτους ή σε περιπτώσεις διεξαγωγής έρευνας μέσω του ταχυδρομείου (άρθρο 14). Η χορήγηση του δικαιώματος αυτού αντιμετωπίστηκε με ανάμεικτα συναισθήματα και οι αντιδράσεις υπήρξαν ποικίλες. Οι «ζηλωτές» των δικαιωμάτων του ανθρώπου και κατά συνέπεια της προστασίας των προσωπικών του δεδομένων δέχθηκαν το άρθρο με ικανοποίηση που όμως δε συμερίζονται πχ οργανισμοί και εταιρίες που προσεγγίζουν εν δυνάμει πελάτες τους μέσω ταχυδρομείου κάνοντας χρήση αρχείων προσωπικών δεδομένων ή δημοσιογραφικοί οργανισμοί που προβαίνουν για την εξυπηρέτηση των δικών τους σκοπών κατά κόρον σε χρήση τέτοιων αρχείων²⁰³. Τέλος, η Οδηγία εισάγει μία σημαντική καινοτομία, καθώς χορηγείται δικαίωμα μη συμμόρφωσης του ατόμου σε αυτοματοποιημένες αποφάσεις που το αφορούν, με την εξαίρεση που το άτομο

αποδέχεται μία τέτοια στα πλαίσια σύναψης ή εκτέλεσης κάποιας σύμβασης ή υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη (άρθρο 15).

Το 8ο Τμήμα (άρθρα 16 – 17) ρυθμίζει τα σχετικά με το απόρρητο και την ασφάλεια της επεξεργασίας. Το απόρρητο σημαίνει ότι η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από οποιονδήποτε βρίσκεται υπό την εποπτεία του υπεύθυνου της επεξεργασίας μπορεί να γίνεται *κατ' εντολή του υπευθύνου, εκτός αν χορηγείται η δυνατότητα αυτή από το νόμο* (άρθρο 16). Η ασφάλεια εξασφαλίζεται με τη *λήψη των κατάλληλων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων* από πλευράς υπευθύνου της επεξεργασίας, αφού ληφθεί υπόψη κάθε φορά η *τεχνολογική εξέλιξη και το επίπεδο των κινδύνων που την «απειλούν»*. Η εξασφάλιση της πρέπει να επεκταθεί και στην *επιλογή των προσώπων* που τελούν την επεξεργασία *υπό την εποπτεία του υπευθύνου*, ενώ τέλος επιλέγεται η *γραπτή συμβατική μορφή*, όταν υπάρχει «εργολαβία επεξεργασίας», δηλαδή *εκτέλεσης της από τρίτο φυσικό ή νομικό πρόσωπο*.

Τέλος, το 9ο Τμήμα (άρθρα 18 – 21) ρυθμίζει τα σχετικά με την υποχρέωση κοινοποίησης προς την Αρχή ελέγχου. Πρώτη και σημαντικότερη προϋπόθεση είναι να *προηγείται αυτή της επεξεργασίας*. Όπως έχουμε συνηθίσει μέχρι τώρα και σε αυτήν την περίπτωση προβλέπονται εξαιρέσεις. Η υποχρέωση κοινοποίησης μπορεί να απλουστευθεί ή και να εξαιρεθεί όταν η *τελούμενη επεξεργασία δε θίγει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των προσωπικών δεδομένων* ή όταν ο *υπεύθυνος της επεξεργασίας ορίζει σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο στο οποίο υπόκειται έναν άλλον υπεύθυνο* για την προστασία των προσωπικών δεδομένων ο οποίος σκοπό έχει να *διασφαλίζει την εσωτερική εφαρμογή των εθνικών διατάξεων και να τηρεί μητρώο των επεξεργασιών που εκτελούνται* από τον υπεύθυνο της επεξεργασίας. Από την υποχρέωση της κοινοποίησης μπορούν να εξαιρούνται αρχεία προσωπικών δεδομένων που αποσκοπούν στην *παροχή πληροφοριών στο κοινό ή είναι προσιτά για έρευνα στον οποιονδήποτε*, περιπτώσεις που αναφέρονται στο *άρθρο 8παρ.2 στ.δ* ή τέλος περιπτώσεις *μη αυτοματοποιημένων αρχείων* για τα οποία μπορεί να είναι αρκετή η *απλουστευμένη κοινοποίηση* (άρθρο 18). Στα κράτη μέλη αφήνεται η διακριτική ευχέρεια να καθορίσουν τις *πληροφορίες* που πρέπει να ανακοινώνονται από τους υπεύθυνους της επεξεργασίας (η Οδηγία ορίζει το ελάχιστο περιεχόμενο αυτών), καθώς και τις *διαδικασίες* με τις οποίες κοινοποιούνται στην Αρχή ελέγχου *οι μεταβολές των παραπάνω πληροφοριών* (άρθρο 19). Οι συντάκτες της Οδηγίας διατήρησαν στο μυαλό τους την ιδιαιτερότητα κάποιων επεξεργασιών και τους *ειδικούς κινδύνους* που ελλοχεύουν για τα υποκείμενα των δεδομένων. Κατ' αυτόν τον τρόπο όρισαν ότι σε τέτοιες περιπτώσεις και *με πρωτοβουλία του υπεύθυνου της επεξεργασίας* μπορούν να διενεργηθούν *προηγούμενοι έλεγχοι* αυτών των δραστηριοτήτων από την Αρχή ελέγχου ή στα πλαίσια της προπαρασκευής νομοθετικού μέτρου του Κοινοβουλίου ή μέτρου βασιζόμενου επ' αυτού που καθορίζει τη φύση της επεξεργασίας και τις κατάλληλες εγγυήσεις (άρθρο 20). Τέλος στα κράτη μέλη αφήνεται η αρμοδιότητα να λαμβάνουν τα *μέτρα* που διασφαλίζουν τη *δημοσιότητα των επεξεργασιών*, ακόμη και για περιπτώσεις που δεν υπόκεινται σε κοινοποίηση (άρθρο 21).

²⁰³ Βλ. **MICHAEL J.**, ο.π., σελ. 42, καθώς και **CARLIN F.** – “*The Data Protection Directive : the introduction of*

γ. Τρίτο Κεφάλαιο: Ένδικα μέσα, ευθύνη και κυρώσεις

Το Κεφάλαιο αυτό (άρθρα 22 – 24) ενισχύει το υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων με τη χορήγηση σε αυτό ενδίκων μέσων, αλλά και με την αναγνώριση ευθύνης και κυρώσεων σε όσους παραβιάζουν τα οριζόμενα στην Οδηγία.

Τα *ένδικα μέσα ενώπιον εθνικών Δικαστηρίων* (προσφυγή) που χορηγούνται ενισχύονται και από τη δυνατότητα *προηγούμενης διοικητικής προσφυγής ενώπιον της Αρχής ελέγχου* (άρθρο 22). Η ευόδωση αυτών των ενδίκων μέσων και βοηθημάτων οδηγεί στην *αποκατάσταση της επελευθερωμένης ζημίας* του υποκειμένου των δεδομένων *από τον υπεύθυνο της επεξεργασίας, εκτός και αν αποδειχθεί ότι ο τελευταίος δεν ευθύνεται για το ζημιόγνο γεγονός* (άρθρο 23). Τέλος, τα κράτη είναι υπεύθυνα τα ίδια προκειμένου να τηρείται η παρούσα Οδηγία με τη *λήψη των κατάλληλων μέτρων*, καθώς επίσης και για τη καθιέρωση των *κυρώσεων* για τις παραβιάσεις αυτής (άρθρο 24).

δ. Τέταρτο Κεφάλαιο: Διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες

Στη συνέχεια ρυθμίζεται (άρθρα 25 – 26) το πολύ σημαντικό θέμα της διασυνοριακής ροής των προσωπικών δεδομένων προς τρίτα κράτη, εκτός ΕΕ, όπου η προστασία των προσωπικών δεδομένων μπορεί να είναι κατώτερη από την αντίστοιχη κοινοτική ή και ανεπαρκή. Δεν πρέπει να λησμονείται ότι το αρχικό κίνητρο για τη δραστηριότητα της ΕΚ στο θέμα της προστασίας προσωπικών δεδομένων υπήρξε ο φόβος και η προσπάθεια να αντιμετωπισθεί η «*πληροφορική τρομοκρατία*»²⁰⁴, κυρίως από τρίτα κράτη μέλη.

Τα κράτη μέλη οφείλουν να ελέγχουν και να μην επιτρέπουν τη ροή προσωπικών δεδομένων προς τρίτα κράτη, που *δεν εξασφαλίζουν ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας αυτών, αφού ληφθούν υπόψη όλες οι σχετικές περιστάσεις και συνθήκες της επεξεργασίας στο κράτος υποδοχής*. Τα κράτη μέλη μάλιστα οφείλουν να *συνεργάζονται σε αυτό το θέμα με την Ε*, ενημερώνοντας άλληλα. Η Ε έχει το δικαίωμα να ελέγχει και να αποφαίνεται για το αν τα τρίτα κράτη εξασφαλίζουν το *απαιτούμενο επίπεδο προστασίας* του ιδιωτικού βίου και των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων του ανθρώπου (άρθρο 25).

Όπως συνηθίζεται ακολουθούν εξαιρέσεις (ή παρεκκλίσεις όπως τις ονομάζει το κείμενο της Οδηγίας) σχετικά με την απαγόρευση ροής προσωπικών δεδομένων προς τρίτο κράτος με κατώτερο επίπεδο προστασίας αυτών. Η *ρητή συναίνεση* του υποκειμένου αυτών, η αναγκαιότητα για *εκτέλεση σύμβασης μεταξύ αυτού του υποκειμένου των δεδομένων και του υπεύθυνου της επεξεργασίας* ή και *μεταξύ του υπεύθυνου και τρίτου προς όφελος του υποκειμένου των δεδομένων* ή για τα *προσυμβατικά μέτρα* που έχουν ληφθεί *μετά από αίτηση του υποκειμένου των δεδομένων*, η αναγκαιότητα για τη διασφάλιση *δημόσιου συμφέροντος* ή για την *αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση ενός δικαιώματος ενώπιον Δικαστηρίου* ή για τη

---

common privacy standards” – European Law Review – 1996, σελ. 65.

διασφάλιση ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου των δεδομένων και η προέλευση των στοιχείων από δημόσιο μητρώο που προορίζεται για την παροχή πληροφοριών στο κοινό και είναι προσιτό στο κοινό είτε σε οποιονδήποτε μπορεί να αποδείξει έννομο συμφέρον αποτελούν την εξαντλητική απαρίθμηση των επιτρεπόμενων παρεκκλίσεων της Οδηγίας. Τέλος, καθιερώνεται η δυνατότητα να επιτραπεί η ροή των προσωπικών δεδομένων προς τρίτα κράτη με κατώτερο επίπεδο προστασίας αφ' ης στιγμής ο υπεύθυνος της επεξεργασίας παρέχει ο ίδιος επαρκείς εγγυήσεις για την προστασία του ιδιωτικού βίου και των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων του ανθρώπου (άρθρο 26).

ε. Πέμπτο Κεφάλαιο: Κώδικες Δεοντολογίας

Το άρθρο 27 θέτει κάποιες αρχές και ενθαρρύνει την εκπόνηση κωδίκων δεοντολογίας από τα κράτη μέλη, αλλά και από επαγγελματικά σωματεία και άλλες οργανώσεις που εκπροσωπούν κατηγορίες υπευθύνων επεξεργασίας με την υποχρέωση αυτών να τους υποβάλλουν στην αρμόδια εθνική Αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων²⁰⁵. Οι κώδικες πρέπει να είναι στο πνεύμα των εθνικών νομοθεσιών (και της Οδηγίας φυσικά), ενώ υποστηρίζεται και η ιδέα δημιουργίας αντίστοιχων κοινωτικών κωδίκων. Κατ' αυτόν τον τρόπο εισάγεται για πρώτη φορά με την Οδηγία η έννοια της αυτορρύθμισης²⁰⁶ για την οποία έγινε λόγος παραπάνω.

στ. Έκτο Κεφάλαιο: Αρχή ελέγχου και Ομάδα για την προστασία των προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Η Οδηγία κρίνει ότι ο έλεγχος της εφαρμογής των εθνικών διατάξεων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων πρέπει να ανατεθεί σε μία ή περισσότερες δημόσιες Αρχές που θα τελούν σε πλήρη ανεξαρτησία από τις κρατικές εξουσίες. Οι Αρχές αυτές θα εκφέρουν λόγο κατά την εκπόνηση διοικητικών ή κανονιστικών μέτρων σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Στη συνέχεια αναφέρονται οι εξουσίες με τις οποίες εξοπλίζεται η κάθε Αρχή : πρώτον δυνατότητα πρόσβασης στα υπό επεξεργασία δεδομένα, δεύτερον δυνατότητα αποτελεσματικής παρέμβασης, με την έκφραση γνώμων πριν τη διενέργεια της επεξεργασίας, με το δικαίωμα δήμησης, διαγραφής ή καταστροφής δεδομένων, με τις προσωρινές ή οριστικές απαγορεύσεις επεξεργασιών, με προειδοποιήσεις ή επιπλήξεις και με προσφυγή στα εθνικά Κοινοβούλια ή άλλα εθνικά πολιτικά όργανα και τρίτον δυνατότητα παράστασης στα εθνικά Δικαστήρια όταν παραβιάζονται οι εθνικές διατάξεις προστασίας προσωπικών δεδομένων. Οι πολίτες μπορούν να απευθύνουν αιτήσεις

²⁰⁴ Βλ. PONTHOREAU M-CL., ο.π., σελ. 126.

²⁰⁵ Η ελληνική Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων στην έκθεση της του 1999 αναφέρει επί του θέματος ότι τέτοιοι κώδικες δεοντολογίας έχουν ήδη υποβληθεί από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Εταιριών Απευθείας Προώθησης Πωλήσεων (FEDMA) και από την IATA (International Air Transport Associations). Βλ. ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – 1999, ο.π., σελ. 83.

²⁰⁶ Πάντως τα μηνύματα απ' την άλλη ακτή του Ατλαντικού για την επιτυχία της αυτορρύθμισης δεν είναι θετικά, ιδιαίτερα στον τομέα του εμπορίου μέσω Internet, κατά δήλωση του πρώην υπουργού εμπορίου των ΗΠΑ W. Daley.

προς τις εθνικές Αρχές ελέγχου για την παρεχόμενη προστασία των δικαιωμάτων τους εντός του κράτους και για την εξακρίβωση της νομιμότητας διενεργούμενης επεξεργασίας. Η Αρχή υποχρεούται να απαντά σε αυτές τις αιτήσεις και επιπλέον έχει την υποχρέωση να υποβάλλει σε τακτά διαστήματα *έκθεση δραστηριοτήτων*. Οι Αρχές των κρατών μελών της ΕΕ βρίσκονται σε *συνεργασία μεταξύ τους* και μάλιστα χορηγείται το *δικαίωμα πρόσκλησης* μίας Αρχής προς άλλη προκειμένου να παρέμβει σε θέμα που εμπίπτει στην αρμοδιότητα της αλλά κωλυσιεργεί. Τέλος, οι κατά καιρούς υπάλληλοι μιας Αρχής δεσμεύονται από το *επαγγελματικό απόρρητο* για τις *εμπιστευτικές πληροφορίες* στις οποίες είχαν πρόσβαση κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους και μετά το πέρας των καθηκόντων τους (άρθρο 28).

Στο άρθρο 29 προβλέπεται η σύσταση της *Ομάδας* προστασίας των προσώπων έναντι της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων που έχει *συμβουλευτικό χαρακτήρα* (σε σχέση προς την επιτροπή του άρθρου 31 της υπό εξέταση Οδηγίας) και είναι *ανεξάρτητη*²⁰⁷. Η Ομάδα αυτή αποτελείται από αντιπροσώπους των εθνικών Αρχών ελέγχου, από έναν αντιπρόσωπο της Αρχής που έχει συσταθεί για τα όργανα και τους οργανισμούς της ΕΚ, καθώς και από έναν αντιπρόσωπο της Ε. Ο ρόλος των αντιπροσώπων των Αρχών ελέγχου είναι αυξημένος, καθώς οι αποφάσεις λαμβάνονται με την *απλή πλειοψηφία* τους.

Αποστολή της Ομάδας είναι να εξετάζει οποιοδήποτε θέμα σχετικά με την *εφαρμογή των εθνικών διατάξεων*, σύμφωνα με την Οδηγία και να συμβάλλει στην *ομοιόμορφη εφαρμογή αυτής* στον κοινοτικό χώρο. Η Ομάδα είναι επίσης σε *διάρκη επαφή και συνεργασία με την Ε* στην οποία παρέχει τις *γνώμες* της επί διαφόρων θεμάτων εφαρμογής ή και τροποποίησης της Οδηγίας και του προστατευτικού πεδίου που έθεσε αυτή. Ενημερώνει επίσης την Ε για *αποκλίσεις* σε σχέση με την Οδηγία από πλευράς κρατών στα οποία απευθύνει *συστάσεις* για κάθε θέμα που αφορά την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Προβαίνει τέλος σε *γνωμοδοτήσεις για τους κώδικες δεοντολογίας* που εκπονούνται σε *κοινοτικό επίπεδο*, ενώ δημοσιεύει και *ετήσια έκθεση* σχετικά με το επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας προσωπικών δεδομένων στην ΕΕ, αλλά και σε τρίτες χώρες (άρθρο 30).

ζ. Έβδομο Κεφάλαιο: Κοινοτικά μέτρα εκτέλεσης

Το άρθρο 31 προβλέπει τη σύσταση και το επικουρικό προς την Ε έργο της *Επιτροπής* που αποτελείται από εκπροσώπους των κρατών μελών και της οποίας

Βλ. **HOLVAST J./MADSEN W./ROTH P.**, ο.π., σελ. 3. Στην περίπτωση της αυτορρύθμισης υπάγεται και το σύστημα των «*αρχών του ασφαλούς λιμένα*» που αναπτύσσεται στην επόμενη σημείωση.

²⁰⁷ Σημαντικό θέμα που έχει απασχολήσει την Ομάδα μέχρι σήμερα και είχε ως αποτέλεσμα την έκδοση γνωμοδοτήσεων είναι η παρεχόμενη προστασία προσωπικών δεδομένων σε τρίτα κράτη, καθώς και το προτεινόμενο από το υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ σύστημα των «*αρχών του ασφαλούς λιμένα*». Το σύστημα θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελείται από τις εξής αρχές: πρώτον την αρχή της *κοινοποίησης*, δεύτερον την αρχή της *επιλογής*, τρίτον την αρχή της *περαιτέρω διαβίβασης*, τέταρτον την αρχή της *ασφάλειας*, πέμπτον την αρχή της *ακεραιότητας των προσωπικών δεδομένων*, έκτον την αρχή της *πρόσβασης* και έβδομον την αρχή της *εφαρμογής*. Αυτές οι αρχές συμπληρώνονται με το κείμενο «*15 συχνών ερωτήσεων*». Το τελικό στάδιο είναι ότι όποιος οργανισμός θέλει να αυτοδεσμευθεί και να τηρεί αυτές τις αρχές, εγγράφεται στον ειδικό κατάλογο που τηρείται στο υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ και λαμβάνει ελεύθερα προσωπικά δεδομένα από την ΕΕ. Έλεγχος από το παραπάνω υπουργείο δεν υπάρχει και τα αδικήματα για τα οποία θα κατηγορούνται οι παραβάτες των αρχών είναι οι γενικές διατάξεις του ποινικού δικαίου, της *ψευδούς δήλωσης* και της *απάτης*, με πρωτοβουλία είτε των υποκειμένων των προσωπικών δεδομένων είτε των Αρχών προστασίας αυτών των κρατών μελών της ΕΕ. Η Ομάδα μέχρι σήμερα, σε πέντε χρόνια λειτουργίας, έχει ένα αξιόλογο έργο που αριθμεί εικοσιτέσσερις γνωμοδοτήσεις και ένδεκα συστάσεις για διάφορα θέματα.

προεδρεύει ο πρόεδρος της Ε. Τα δύο αυτά όργανα συνεργάζονται ως προς τα *ληπτά μέτρα* στο θέμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και υπάρχει αμφίδρομη εξάρτηση αυτών.

η. Τελικές Διατάξεις

Σ' αυτό το τελευταίο (άτυπο) Κεφάλαιο τίθενται σημαντικά θέματα *συμμόρφωσης της εσωτερικής νομοθεσίας* του κάθε κράτους μέλους *με την Οδηγία*. Τίθεται χρονικό περιθώριο τριών ετών, ενώ απαιτείται και ρητή μνεία του εσωτερικού νόμου προς την Οδηγία. Εξαιρέση ως προς την τριετία αναγνωρίζεται στις περιπτώσεις *προϋφιστάμενων χειρόγραφων αρχείων* (προβλέπεται δωδεκαετία) και καθολική εξαιρέση για τα *αρχεία ιστορικής έρευνας* (άρθρα 32). Η ΕΕ αναγνωρίζοντας μεγάλη αξία στην εφαρμογή της Οδηγίας υποχρεώνει την Ε, αλλά και το ΕυρΚ και το Σ να παρακολουθούν από κοντά την πορεία της στο εσωτερικό των κρατών μελών καταρτίζοντας η πρώτη εξ αυτών σχετική *έκθεση*. Τέλος, όλα τα μέτρα και οι σχετικές ρυθμίσεις πρέπει να συνάδουν με τις *τεχνολογικές εξελίξεις και κυρίως τις εξελίξεις της πληροφορικής* (άρθρο 33).

Ε. Η Συμφωνία Schengen, η Σύμβαση Εφαρμογής της και η κοινοτικοποίηση του κεκτημένου αυτής

α. Η Συμφωνία Schengen – 14/6/1985

Στις 14 Ιουνίου 1985²⁰⁸ στη μικρή πόλη του Λουξεμβούργου, με την ονομασία Schengen, που βρίσκεται κοντά στα σύνορα με τη Γερμανία και τη Γαλλία αντιπρόσωποι αυτών των κρατών και του Βελγίου με την Ολλανδία υπέγραψαν μία Συμφωνία που έμελλε να προκαλέσει τεράστιες διαφωνίες μεταξύ της πλειοψηφίας των Ευρωπαίων απ' τη μια και να θεωρηθεί απ' την άλλη ως το σημαντικότερο ίσως βήμα στην πορεία της ενοποιημένης Ευρώπης με την «κατάργηση» των εσωτερικών συνόρων και την ακώλυτη κυκλοφορία *των ατόμων, των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών* από κράτος σε κράτος. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία του εγχειρήματος της Συμφωνίας Schengen είναι η *αρχή της εμπιστοσύνης* μεταξύ των κρατών μελών αυτής ως προς τους ελέγχους που διεξάγουν στα εξωτερικά σύνορα του χώρου Schengen²⁰⁹. Σταδιακά προσχώρησαν σε αυτήν τη Συμφωνία η Ιταλία, η Πορτογαλία με την Ισπανία, η Ελλάδα, η Αυστρία και η Δανία με τη Φιλανδία και τη Σουηδία. Συμμετέχουν και δύο κράτη μη μέλη της ΕΕ, δηλαδή η Ισλανδία και η Νορβηγία²¹⁰. Σημειωτέον ότι η εν λόγω Συμφωνία δεν έλαβε την παραμικρή δημοσιότητα από τα αρχικά

²⁰⁸ Την ίδια μέρα η Ε ενέκρινε τη «Λευκή Βίβλο» για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς.

²⁰⁹ Βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. – *Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, ο.π., σελ. 392.

²¹⁰ Όπως αναφέρει ο Καθηγητής Δ. Παπαγιάννης αυτές οι δύο χώρες μαζί με τη Δανία, τη Φιλανδία και τη Σουηδία έχουν δημιουργήσει από το 1965 τη «Βόρεια Συνεργασία» που αποτελεί διαβατηριακή ένωση. Βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. – *Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, ο.π., σελ. 102 (σημ. 223).

κράτη μέλη και η ύπαρξη της αποκαλύφθηκε από το Γάλλο Γεροϋσιαστή P. Masson το Νοέμβριο του 1988²¹¹.

Η Συμφωνία Schengen δεν αποτέλεσε τη μοναδική περίπτωση που κράτη μέλη της ΕΚ και μάλιστα αυτά που βρίσκονται στον κεντρικό χώρο της ηπείρου και έχουν κοινά σύνορα προσπάθησαν να περιορίσουν τους ελέγχους σε αυτά τα σύνορα. Ήδη από το 1960 τα κράτη της Benelux, δηλαδή η Ολλανδία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο συνήψαν σύμβαση μεταξύ τους για τη ανάθεση του ελέγχου της κίνησης των προσώπων μόνο στα εξωτερικά σύνορα αυτών. Επίσης, τον αμέσως προηγούμενο χρόνο από τη Συμφωνία Schengen, στις 13/7/1984, η Γαλλία και η Γερμανία συνήψαν την «Πειραματική Σύμβαση» του Sarrebrück με την οποία καταργούσαν όλους τους οδικούς ελέγχους στα μέρη διέλευσης μεταξύ των δύο κρατών. Η αποδοχή του *εγχειρήματος Schengen* σε μία ευρεία δημοκρατική κοινωνία, όπως της ΕΕ, τελεί υπό την αίρεση της προστασίας της *ασφάλειας* του κράτους και της *δημόσιας ασφάλειας* των πολιτών²¹².

Η Συμφωνία Schengen περιλαμβάνει 33 άρθρα που προβλέπουν τη λήψη τόσο *βραχυπρόθεσμων* (άρθρα 1 – 16) όσο και *μακροπρόθεσμων μέτρων* (άρθρα 17 – 31). Βραχυπρόθεσμα μέτρα : πρώτον ως προς την *κυκλοφορία των προσώπων* αποτελεί η απλή οπτική παρακολούθηση που θα ασκούσαν οι Αστυνομικές και Τελωνειακές Αρχές από την 15/6/1985 στα σύνορα των κρατών μελών, δεύτερον ως προς τις *επαγγελματικές οδικές μεταφορές προσώπων* από την 1/1/1986 που θα απλοποιούνταν και τρίτον ως προς την *κυκλοφορία των πολιτών των κρατών μελών της ΕΚ που κατοικούν σε πόλεις που βρίσκονται στα σύνορα*.

Μακροπρόθεσμα μέτρα : πρώτον ως προς την *κυκλοφορία των προσώπων* και την *κατάργηση του ελέγχου στα εσωτερικά σύνορα και τη μεταφορά του στα εξωτερικά*, δεύτερον ως προς την *Αστυνομική συνεργασία, τη Διεθνή Δικαστική Συνδρομή, τα μέτρα έκδοσης και τα κοινά μέσα καταπολέμησης της εγκληματικότητας*, τρίτον ως προς την *εναρμόνιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων* που αφορούν τα *ναρκωτικά, τα όπλα κλπ και τέταρτον ως προς την εναρμόνιση της πολιτικής των θεωρήσεων (visas) και των όρων εισόδου στην επικράτεια των κρατών μελών πολιτών κρατών μη μελών*. Για την υλοποίηση της Συμφωνίας αυτής θεωρήθηκε απαραίτητη η υιοθέτηση μιας Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας, σύμφωνα με το "*Laboratoire Schengen*"²¹³. Με αυτή θα καθορίζονταν επακριβώς οι Βασικές Αρχές που θα εφαρμόζονταν από τα κράτη μέλη για να επιτευχθούν οι σκοποί της.

β. Η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen – 19/6/1990

Η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen²¹⁴ διαιρείται σε οκτώ Τίτλους. Ο πρώτος Τίτλος περιέχει *ορισμούς* εννοιών που βρίσκονται στη Σύμβαση. Ο δεύτερος (επτά

²¹¹ Βλ. **ΤΟΥΜΑΣΑΤΟΣ Κ.**, ο.π., σελ. 7.

²¹² Βλ. **ADINOLFI AD.** – "*Protezione dei dati personali e applicazione della Convezione di Schengen*" – Rivista di Diritto Internazionale – 1997, σελ. 793.

²¹³ Την έκφραση αυτή χρησιμοποίησε για πρώτη φορά ο Γάλλος διαπραγματευτής H. Blanc. Βλ. **ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Ν.** – *Το Σύστημα Πληροφοριών Schengen* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1995 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 30 (σημ. 11).

²¹⁴ Από την Ελλάδα κυρώθηκε με το ν. 2514/1997.

Κεφάλαια) ρυθμίζει τα σχετικά με την *κατάργηση των εσωτερικών συνόρων* και την *κίνηση των προσώπων*. Ο τρίτος (επίσης επτά Κεφάλαια) ασχολείται με την *Αστυνομία και την Ασφάλεια* εντός του χώρου Schengen. Ο τέταρτος (τέσσερα Κεφάλαια) ρυθμίζει τα σχετικά με το *Σύστημα Πληροφοριών Schengen*. Ο πέμπτος ρυθμίζει τα σχετικά με τη *μεταφορά* και την *κίνηση αγαθών* εντός του χώρου της Συμφωνίας. Ο έκτος με την *προστασία των προσωπικών δεδομένων*. Ο έβδομος τα σχετικά με την *Εκτελεστική Επιτροπή* και ο όγδοος περιέχει *τελικές διατάξεις*. Την παρούσα μελέτη θα απασχολήσουν ο τέταρτος και ο έκτος Τίτλος που σχετίζονται με την προσβολή αλλά και την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Η σημασία και η αξία της Συμφωνίας Schengen και της Σύμβασης Εφαρμογής της έγκειται στο ότι επιτέλεσαν και συνεχίζουν ομοίως ρόλο «*πιλοτικού σχεδίου*» για την ενσωμάτωση της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων στην ΕΕ και για τη δημιουργία ενός ενιαίου χώρου όπου δε θα υπάρχουν σύνορα και δε θα υφίστανται έλεγχοι και περιορισμοί για τους Ευρωπαίους²¹⁵. Μέχρι το 1992 η συνεργασία των δυνάμεων ασφαλείας των κρατών μελών δε λάμβανε χώρα σε καμία πολυμερή Συνθήκη, αλλά στα πλαίσια των άτυπων συσκέψεων της ομάδας TREVI²¹⁶ που την αποτελούσαν οι αρμόδιοι για την εσωτερική ασφάλεια υπουργοί.

αα. Τίτλος IV : το Σύστημα Πληροφοριών Schengen

Ο Τίτλος αυτός έμελλε να προκαλέσει τις περισσότερες αντιδράσεις μεταξύ των Ευρωπαίων πολιτών. Η μεγάλη διχογνωμία της όλης Συμφωνίας (και της Σύμβασης Εφαρμογής της) έγκειται στο ότι οι υπέρμαχοι της απ' τη μια υποστηρίζουν ότι το εν λόγω Σύστημα Πληροφοριών δεν προσβάλλει με τη συλλογή απαραίτητων στοιχείων το σύνολο των πολιτών, αλλά αφορά μόνο εκείνα που αποδεδειγμένα έχουν τελέσει αξιόποινη πράξη ή υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις ότι θα εκτελέσουν κάποια τέτοια²¹⁷, ενώ απ' την άλλη οι πολέμιοι της υποστηρίζουν ότι παραβιάζει μαζικά τα δικαιώματα όλων των πολιτών του χώρου Schengen, χαρακτηρίζοντας όλους ως εν δυνάμει υπόπτους τέλεσης αξιόποινων πράξεων²¹⁸.

Ο Τίτλος αυτός αποτελείται από τέσσερα Κεφάλαια και από είκοσι οκτώ άρθρα.

ι) Πρώτο Κεφάλαιο : η σύσταση του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

Στο άρθρο 92 τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν από κοινού τη σύσταση και τη διατήρηση ενός κοινού Συστήματος Πληροφοριών, το οποίο αποτελείται από ένα εθνικό

²¹⁵ Βλ. **RUPPRECHT R.** – «*Δικαιοσύνη και εσωτερικές υποθέσεις*» στο : **WEIDENFELD W. & WESSELS W.**, ο.π., σελ. 64.

²¹⁶ Η ομάδα TREVI ιδρύθηκε στη Ρώμη το 1975 και από πολλούς χαρακτηρίζεται ως πρόδρομος της Ευρωπαϊκής Αστυνομίας. Αρχικός στόχος της ήταν η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αλλά στη συνέχεια στράφηκε κάθε μορφής διεθνούς βίας. Η ονομασία της αποτελεί ακρωνύμιο των λέξεων *Terrorisme* (Τρομοκρατία) – *Radicalisme* (Ριζοσπαστισμός) – *Extremisme* (Εξτρεμισμός) – *Violence Internationale* (Διεθνής Βία) ενώ κάποιοι ισχυρίζονται ότι οι στόχοι της είναι : *Terrorisme* (Τρομοκρατία) – *Révolte* (Ανταρσία) – *Emeute* (Εξέγερση) – *Violence* (Βία) – *Insurrection* (Ενοπλη Εξέγερση). Βλ. σχετικά **ΑΛΕΞΙΑΔΗ ΣΤ.** – *Ανακριτική – Θεσσαλονίκη – 1993* (Εκδόσεις Σάκκουλα), σελ. 143.

²¹⁷ Βλ. ενδεικτικά **ΚΑΤΡΑΚΗΣ ΑΝ.** – *Η συμφωνία Σένγκεν* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας/Jurisprudence Research Association), σελ. 30.

²¹⁸ Βλ. ενδεικτικά **ΤΟΥΜΑΣΑΤΟΣ Κ.**, ο.π, σελ. 93 – 101.

τμήμα στο κάθε συμβαλλόμενο κράτος, μία *Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης*. Το Σύστημα Πληροφοριών που συστήνεται με τη Σύμβαση θα έχει τη δυνατότητα πρόσβασης σε *σημάνσεις για πρόσωπα και αντικείμενα* για το σκοπό *συνοριακών, αστυνομικών και τελωνειακών ελέγχων* που θα γίνονται σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο, προκειμένου να χορηγηθούν *θεωρήσεις τίτλων εισόδου και διαμονής και για τη διοικητική παρακολούθηση των αλλοδαπών* στα πλαίσια εφαρμογής των διατάξεων αυτής της Σύμβασης σχετικά με την κίνηση των προσώπων. Τα συμβαλλόμενα κράτη θα αναλάβουν από μόνα τους εξ ολοκλήρου τη σύσταση και λειτουργία αυτών των εθνικών υπηρεσιών, υπό τον όρο της συμμόρφωσης με τα οριζόμενα στην παρούσα Σύμβαση και τα σχετικά Πρωτόκολλα για τις Υπηρεσίες Τεχνικής Υποστήριξης. Οι εν λόγω εθνικές υπηρεσίες *δε θα επικοινωνούν απευθείας μεταξύ τους*, αλλά μέσω του Συστήματος Πληροφοριών Schengen που βρίσκεται στο Στρασβούργο²¹⁹. Τέλος, η κάθε Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης υποχρεούται να διατηρεί αρχεία *δεδομένων κατά τον οριζόμενο από τη σύμβαση τρόπο* για πρόσωπα ή αντικείμενα που ενδιαφέρουν όλα τα συμβαλλόμενα κράτη.

ii) Δεύτερο Κεφάλαιο : Λειτουργία και Χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

Στο άρθρο 93 ορίζεται ότι ο *σκοπός* του Συστήματος Πληροφοριών Schengen θα είναι να *διατηρηθεί η δημόσια τάξη και η ασφάλεια*, συμπεριλαμβανομένης και της *κρατικής ασφάλειας* κατά την εφαρμογή της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας στην επικράτεια των συμβαλλομένων κρατών με τη χρήση των πληροφοριών που μεταδίδονται από το σύστημα.

Τα κράτη μέλη της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας θα χορηγούν το Σύστημα Πληροφοριών Schengen με κατηγορίες δεδομένων που συνάδουν με τους *σκοπούς που τίθενται από τα άρθρα 95 – 100* της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας. Οι κατηγορίες των δεδομένων αφορούν *πρόσωπα* για τα οποία έχει γίνει *σήμανση* και *αντικείμενα* που αναφέρονται στο άρθρο 100 και *οχήματα* που αναφέρονται στο άρθρο 99. Τα στοιχεία που αφορούν πρόσωπα και θα καταγραφούν είναι *απλά στοιχεία ταυτότητας* (πχ ονοματεπώνυμο²²⁰, ημερομηνία και τόπος γέννησης, φύλο κλπ), ενώ *εξαιρούνται ρητά τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα* του άρθρου 6 της «Σύμβασης 108» του ΣΤΕυρ. Τέλος, αν μία υπό εξέλιξη σήμανση αφορά στοιχεία αναφερόμενα στα άρθρα 95, 97 ή 99 της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας τα οποία ένα κράτος μέλος θεωρεί *ασύμβατα με το εσωτερικό του δίκαιο*, δύναται να καταθέσει ένα «σημείωμα» στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen ότι το μέτρο που ζητείται *δε μπορεί να ληφθεί εντός της επικράτειας* προκειμένου να εξυπηρετηθεί η εν λόγω σήμανση (άρθρο 94).

Από το άρθρο 95 έως 100 αναφέρονται οι κατηγορίες δεδομένων που περιλαμβάνονται στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen : πρώτον δεδομένα που αφορούν

²¹⁹ Όπως αναφέρει ο Κ. Τουμασάτος, το Σύστημα Πληροφοριών Schengen είναι ένας κεντρικός ηλεκτρονικός υπολογιστής, που θεωρείται τεχνολογικό θαύμα και προέρχεται από τον Όμιλο «Σέμα» που αποτελείται από τη γερμανική Ζίμενς και τη γαλλική Μπουλ, ενώ η αξία του φθάνει τα 40.000.000 γαλλικά φράγκα. Βλ. **ΤΟΥΜΑΣΑΤΟΣ Κ.**, ο.π., σελ. 14.

²²⁰ Ο Ν. Σακελλαρίου αναφέρει τα προβλήματα που δημιουργούνται με τα ελληνικά ονόματα και το διαφορετικό τρόπο γραφής τους με τους ελληνικούς και λατινικούς χαρακτήρες αντίστοιχα. Βλ. **ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Ν.**, ο.π., σελ. 104 (σημ. 166).

πρόσωπα που καταζητούνται για να εκδοθούν (άρθρο 95), δεύτερον δεδομένα που αφορούν αλλοδαπούς και την άρνηση εισόδου προς αυτούς στο χώρο Schengen (άρθρο 96), τρίτον δεδομένα που αφορούν πρόσωπα που εξαφανίσθηκαν ή πρόσωπα που για τη δική τους προστασία ή για να πρόληψη απειλών πρέπει να κρατηθούν (άρθρο 97), τέταρτον δεδομένα για μάρτυρες ή για πρόσωπα φερόμενα ως δράστες για πράξεις που εμπίπτουν στο εσωτερικό ποινικό δίκαιο ενός κράτους μέλους (άρθρο 98), πέμπτον δεδομένα σχετικά με τη διακριτική παρακολούθηση ή τον ειδικό έλεγχο προσώπων ή οχημάτων και έκτον δεδομένα για αντικείμενα που αναζητούνται για κατάσχεση ή για να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικά στοιχεία σε ποινικές διαδικασίες (άρθρο 100).

Δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα που υπάρχουν και φυλλάσσονται στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen έχουν ρητά εξουσιοδοτημένες προς αυτό κρατικές αρχές σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κάθε κράτους. Τέτοιες μπορεί να είναι οι αρμόδιες για θέματα ελέγχου των συνόρων, για αστυνομικούς και τελωνειακούς ελέγχους, για έκδοση αδειών εισόδου και διαμονής σε ένα κράτος και το παραπάνω δικαίωμα πρόσβασης τους χορηγείται για σκοπούς που συνάδουν με τη Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας. Τα κράτη μέλη χορηγούν την Εκτελεστική Επιτροπή με κατάλογο των παραπάνω κρατικών αρχών (άρθρο 101).

iii) Τρίτο Κεφάλαιο : Προστασία προσωπικών δεδομένων και ασφάλεια αυτών εντός του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

Το Κεφάλαιο αυτό, που ρυθμίζει το σημαντικότερο θέμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων εντός του Συστήματος Πληροφοριών Schengen, αποτελείται από δεκαεπτά άρθρα (102 – 118).

Πρώτο κέλευσμα της Σύμβασης για την εφαρμογή της Συμφωνίας Schengen είναι ότι *απαγορεύεται η χρήση των δεδομένων των άρθρων 95 – 100 για οποιαδήποτε άλλη σήμανση πέρα από αυτές που αναφέρονται σε αυτά τα άρθρα. Τα δεδομένα αυτά μπορούν να αντιγραφούν μόνο για τεχνικούς λόγους και μόνο αν αυτή η αντιγραφή είναι απαραίτητη για άμεση αναζήτηση τους από τις εθνικές αρχές (που αναφέρονται στο άρθρο 101). Οι σημάνσεις που τελούνται από κάποιο συμβαλλόμενο κράτος δε μπορούν να αντιγραφούν απ' το εθνικό τμήμα του Συστήματος Πληροφοριών Schengen σε άλλα εθνικά αρχεία. Δεν παραλείπονται και κάποιες εξαιρέσεις από τις κατηγορίες δεδομένων που περιλαμβάνονται στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen των άρθρων 95 – 100 όταν υπάρχει ανάγκη να εμποδισθεί μία άμεση σοβαρή απειλή στη δημόσια τάξη και ασφάλεια, για σοβαρούς λόγους κρατικής ασφάλειας ή για να εμποδισθεί ένα σοβαρό αδίκημα. Πάρα ταύτα απαιτείται η προηγούμενη συγκατάθεση προς τούτο από το κράτος μέλος που προβαίνει στη σήμανση. Τέλος, καθιερώνεται η απαγόρευση σχετικά με τη χρήση των προσωπικών δεδομένων για διοικητικούς σκοπούς, ενώ η όποια χρήση που αντιβαίνει τα οριζόμενα στις παραγράφους 1 – 4 του άρθρου 102 θα θεωρείται ως παρέκκλιση από τον επιδιωκόμενο με τη Σύμβαση σκοπό (άρθρο 102).*

Τα ίδια τα κράτη είναι υπεύθυνα για την εγγραφή στο εθνικό τμήμα του Συστήματος Πληροφοριών Schengen *κάθε δέκατης, κατά μέσο όρο, μεταβίβασης προσωπικών δεδομένων*, προκειμένου να επιτυγχάνεται ο *έλεγχος του παραδεκτού της σχετικής έρευνας*. Η δειγματοληπτική αυτή καταγραφή γίνεται μόνο για το σκοπό που ορίζει το άρθρο 103 και για ένα διάστημα έξι μηνών.

Το άρθρο 104, προκειμένου να τελεσθεί η σήμανση, επιτρέπει να *«παρεισφρήσει»* το εθνικό δίκαιο του κάθε κράτους σε αυτήν σε συνδυασμό ή σε αντικατάσταση των προβλεπομένων από τη Συμφωνία Schengen και τη Σύμβαση εφαρμογής αυτής, αναγνωρίζοντας ότι το επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας δεν είναι απόλυτα ικανοποιητικό. Επίσης όταν η Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen δεν περιέχει ειδικές διατάξεις για την *εκτέλεση του μέτρου*, που επιδιώκεται να ληφθεί με τη σήμανση, εφαρμόζεται το εθνικό δίκαιο του κράτους στο οποίο απευθύνεται η αίτηση και το οποίο εκτελεί το επιδιωκόμενο με τη σήμανση μέτρο. Αν αυτό το μέτρο *δε μπορεί να εκτελεσθεί*, το συμβαλλόμενο κράτος, που λαμβάνει την αίτηση, *πληροφορεί* για αυτό το άλλο κράτος που κάνει τη σήμανση, *χωρίς καθυστέρηση*.

Στη συνέχεια καθορίζεται ότι το ίδιο το κράτος που προβαίνει στη σήμανση είναι υπεύθυνο για την *ακρίβεια, τη διαρκή ενημέρωση και τη νομιμότητα* της καταχώρησης των δεδομένων στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen (άρθρο 105).

Το άρθρο 106, που ακολουθεί, χορηγεί διαφοροποιημένο το *δικαίωμα τροποποίησης, συμπλήρωσης, διόρθωσης και διαγραφής* των δεδομένων που έχει εισαγάγει στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι τα δικαιώματα αυτά χορηγούνται *στα συμβαλλόμενα κράτη και όχι στους ιδιώτες*, όπως γίνεται συνήθως, τους οποίους αφορούν ούτως ή άλλως οι σημάνσεις και οι καταχωρήσεις των προσωπικών δεδομένων τους. Η *πρωτοβουλία διόρθωσης* μπορεί να προέρχεται *και από άλλο συμβαλλόμενο κράτος*, το οποίο στηριζόμενο σε ενδείξεις ότι τα καταγεγραμμένα προσωπικά δεδομένα περιέχουν *νομικά ή πραγματικά σφάλματα* απευθύνεται στο κράτος που έχει καταχωρήσει αυτά στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen και του ζητεί να προβεί σε *επαλήθευση της διαβίβασης* και αν είναι απαραίτητο *να τα διορθώσει ή να τα διαγράψει χωρίς καθυστέρηση*. Σε περίπτωση που τα κράτη μέλη δε συμφωνούν επί της ουσίας της υπόθεσης ζητείται και *γνωμοδοτεί η Κοινή Αρχή Ελέγχου* του άρθρου 115παρ.1.

Υπάρχουν περιπτώσεις, που απασχόλησαν τα συμβαλλόμενα κράτη της Συμφωνίας Schengen και τη Σύμβαση εφαρμογής αυτής, κατά τις οποίες ένα πρόσωπο υφίσταται *περισσότερες σημάνσεις από διαφορετικά κράτη* οι οποίες καταχωρούνται στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen. Σε αυτές τις περιπτώσεις τα συμβαλλόμενα κράτη καλούνται να έρχονται *σε συμφωνία για την καταχώρηση της νεότερης σήμανσης*. Μπορούν επίσης να θεσπίζουν για το σκοπό αυτόν και *γενικές διατάξεις* (άρθρο 107).

Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να συστήνουν μία Αρχή που θα έχει την *κεντρική ευθύνη* για τη *σωστή λειτουργία* του εθνικού τμήματος του Συστήματος Πληροφοριών Schengen, λαμβάνοντας και τα *απαραίτητα* προς αυτό *μέτρα*. Η Αρχή αυτή θα είναι *υπεύθυνη για τις κρατικές εκθέσεις* που υποχρεούται το κάθε συμβαλλόμενο κράτος να καταρτίζει και για

τη συνεργασία και την αλληλοπληροφόρηση με τις άλλες αντίστοιχες κρατικές αρχές (άρθρο 108). Δεν πρόκειται για μία νέα αστυνομική Αρχή με υπερεξουσίες και ονομάζεται «Εθνικό Γραφείο S.I.RE.N.E.»²²¹.

Στη συνέχεια (άρθρο 109) χορηγείται στα άτομα, για τα οποία έχει γίνει η σήμανση και των οποίων τα προσωπικά δεδομένα υπάρχουν στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen, το δικαίωμα πρόσβασης σε αυτά σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κράτους ενώπιον του οποίου ασκεί το άτομο το δικαίωμα αυτό. Η αρμόδια εθνική Αρχή Ελέγχου (του άρθρου 114παρ.1) μπορεί να κρίνει αν οι σχετικές πληροφορίες μπορούν να κοινοποιηθούν και με ποια ακολουθούμενη διαδικασία. Μπορεί να απαγορευθεί η ανακοίνωση της πληροφορίας προς το ενδιαφερόμενο πρόσωπο αν θεωρείται ότι αυτή μπορεί να βλάψει την εκτέλεση του νόμιμου μέτρου, που προβλέπεται από τη σήμανση ή ότι μπορεί να βλάψει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τρίτου προσώπου. Επίσης η απαγόρευση αυτή μπορεί να διαρκέσει για όσο διάστημα απαιτείται προκειμένου να ολοκληρωθεί η σήμανση με σκοπό τη διακριτική παρακολούθηση του υπόπτου. Το δικαίωμα πρόσβασης στα προσωπικά δεδομένα συνοδεύεται από το δικαίωμα διόρθωσης ανακριβών ή διαγραφής εσφαλμένων στοιχείων (άρθρο 110). Μάλιστα τα δικαιώματα αυτά, ενισχυμένα και με δικαίωμα αποζημίωσης, μπορούν να ασκηθούν ενώπιον εθνικών Δικαστηρίων ή της αρμόδιας Αρχής σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους κατά του οποίου στρέφεται το άτομο. Τα κράτη μέλη είναι υπεύθυνα για την εκτέλεση των οριστικών αποφάσεων που λαμβάνονται από τα εθνικά Δικαστήρια ή την αρμόδια Αρχή (άρθρο 111).

Τα προσωπικά δεδομένα που συλλέγονται και καταχωρούνται στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen, με σκοπό την αναζήτηση προσώπων δε διατηρούνται επ' αόριστον, αλλά μετά την πάροδο τριών ετών (ή ενός έτους για την περίπτωση του άρθρου 99 της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen) το συμβαλλόμενο κράτος που είχε προβεί στη σήμανση εξετάζει την αναγκαιότητα της διατήρησης της σήμανσης. Αυτή η χρονική περίοδος μπορεί να μειώνεται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο ενός συμβαλλόμενου κράτους. Η Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης που έχει υπό την εποπτεία της τις καταχωρήσεις σημάτων στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen θα ειδοποιεί, ένα μήνα νωρίτερα, τα κράτη που έχουν προβεί σε κάποια σήμανση για την επικείμενη διαγραφή της. Πάρα ταύτα το κράτος που έχει διενεργήσει αρχικά τη σήμανση κρατά ουσιαστικά «τον τελευταίο λόγο» για τη διαγραφή ή μη της εν λόγω σήμανσης, καθώς του δίνεται το δικαίωμα να τη διατηρήσει, επικοινωνώντας με την Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης, εφόσον κρίνει ότι είναι απαραίτητη για την εξυπηρέτηση των σκοπών για τους οποίους έγινε αρχικά (άρθρο 112).

Σε περίπτωση όμως που τα προσωπικά δεδομένα που έχουν καταχωρηθεί στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen δε γίνονται με σκοπό την αναζήτηση προσώπων, τότε

²²¹ Για περισσότερες πληροφορίες για τα Εθνικά Γραφεία S.I.RE.N.E. και την παρουσία τους σε όλο το πλαίσιο που θέτει η Συμφωνία Schengen και η Σύμβαση εφαρμογής αυτής, βλ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Ν., ο.π., σελ. 127 – 135. Το ακρωνύμιο αυτό ανταποκρίνεται στις αγγλικές λέξεις Supplementary Information Request at the National Entries. Όσον αφορά το ελληνικό Γραφείο S.I.RE.N.E., αυτό λειτουργεί, βάσει του π.δ. 81/1998 (ΦΕΚ 74, Τ.Α.), στο υπουργείο Δημοσίας Τάξης από τον Απρίλιο του 1998 και υπάγεται διοικητικά στη Διεύθυνση Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας. Με το ίδιο π.δ. λειτουργεί και το Τμήμα Τεχνικής Υποστήριξης, ως 5ο Τμήμα Διεύθυνσης Πληροφορικής του ίδιου υπουργείου.

μπορούν να διατηρούνται για μία *περίοδο μέχρι δέκα έτη*. Επίσης, οι καταχωρήσεις προσωπικών δεδομένων που γίνονται για τη *χορήγηση δελτίων ταυτότητας* ή για *καταχωρημένα τραπεζογραμμάτια* διατηρούνται για *πέντε το πολύ έτη*, ενώ τα δεδομένα που σχετίζονται με *οχήματα, ρυμουλκούμενα και τροχόσπιτα* διατηρούνται για *τρία το πολύ έτη*. Η διαγραφή των παραπάνω προσωπικών δεδομένων δεν είναι σε πρώτη φάση οριστική, καθώς αυτά διατηρούνται για ένα έτος από την Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αυτά τα προσωπικά δεδομένα δε μπορούν να χρησιμοποιηθούν, παρά μόνο για να *ελεγχθεί a posteriori η ακρίβεια και η νομιμότητα της καταγραφής τους*. Στη συνέχεια καταστρέφονται οριστικά και δεν ανακτούνται (άρθρο 113).

Το άρθρο 114 που έπεται αποτέλεσε την αφορμή για τη σύσταση της ελληνικής Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων²²². Το άρθρο αυτό υποχρεώνει όλα τα συμβαλλόμενα κράτη να συστήσουν μία *επιβλέπουσα Αρχή* η οποία θα είναι υπεύθυνη για την *ανεξάρτητη επίβλεψη* των αρχείων προσωπικών δεδομένων του εθνικού τμήματος του Συστήματος Πληροφοριών Schengen και για τον *έλεγχο της επεξεργασίας και της χρήσης* των προσωπικών δεδομένων ότι δεν παραβιάζονται τα δικαιώματα των εμπλεκόμενων προσώπων. Αυτό θα επιτευχθεί με τη *δυνατότητα πρόσβασης* της αρχής αυτής στα *αρχεία προσωπικών δεδομένων* του εθνικού τμήματος του Συστήματος Πληροφοριών Schengen. Οι αρχές αυτές θα *δέχονται αιτήσεις ατόμων*, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του κάθε συμβαλλόμενου κράτους, προκειμένου να *ελέγξουν αρχεία* που περιέχουν προσωπικά τους δεδομένα και τη *χρήση των δεδομένων αυτών*. Αν τα προσωπικά δεδομένα έχουν καταχωρηθεί σε τέτοια αρχεία από άλλο συμβαλλόμενο κράτος, όλα τα εμπλεκόμενα κράτη *οφείλουν να συνεργασθούν* προκειμένου να ικανοποιηθεί η αίτηση του πολίτη.

Μάλιστα η Συμφωνία Schengen και η Σύμβαση εφαρμογής αυτής (άρθρο 115) προβλέπουν και τη δημιουργία μιας *Κοινής Αρχής Ελέγχου* που αποστολή της είναι η επίβλεψη της λειτουργίας της Υπηρεσίας Τεχνικής Υποστήριξης που εδρεύει όπως αναφέρθηκε παραπάνω στο Στρασβούργο²²³. Το πιο ενδιαφέρον όμως τμήμα του παρόντος άρθρου είναι η πρόβλεψη ότι η επίβλεψη αυτή θα διενεργείται *σύμφωνα με τις λοιπές διατάξεις της ίδιας της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen*, τη «*Σύμβαση 108*» του ΣΤΕυρ, τη «*Σύσταση για τη ρύθμιση της χρήσης των προσωπικών δεδομένων από την αστυνομία*» [Απόφαση (87) 15] της Επιτροπής των Υπουργών του ΣΤΕυρ και τον *εθνικό νόμο* του συμβαλλόμενου κράτους που είναι υπεύθυνο για την Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης, δηλαδή το *γαλλικό δίκαιο*. Για να επιτευχθεί αυτό η Κοινή Αρχή Ελέγχου εξοπλίζεται με τη *δυνατότητα πρόσβασης* στην Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης, ελέγχοντας αν εφαρμόζονται

²²² Επί του θέματος υπάρχει μία ήσσονος σημασίας διαφωνία. Δηλαδή, κάποιοι υποστηρίζουν ότι η ελληνική Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων συστάθηκε επειδή αυτό επέβαλε η Συμφωνία Schengen και μάλιστα η Σύμβαση εφαρμογής αυτής, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι η σύσταση της έγινε ως συνεπαγόμενο μέτρο της Οδηγίας 95/46. Υπέρ της πρώτης άποψης βλ. ενδεικτικά **ΤΟΥΜΑΣΑΤΟΣ Κ.**, ο.π., σελ. 8, καθώς και 25 – 28 και **ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ.**, ο.π., σελ. 124 – 136, ενώ υπέρ της δεύτερης άποψης βλ. **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, ο.π., σελ. 12. Ο ίδιος ο νόμος «προσανατολίζεται» στην Εισηγητική Έκθεση του ξεκάθαρα προς την Οδηγία 95/46, αλλά εξυπηρετείται παράλληλα και η προσπάθεια της χώρας για είσοδο της στο χώρο Schengen.

²²³ Μία σύντομη, αλλά περιεκτική αποτίμηση του έργου της, βλ. **ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – 1999**, ο.π., σελ. 86 – 87.

οι σχετικές διατάξεις της παρούσας Σύμβασης. Επιπλέον, η Αρχή αυτή θα έχει το δικαίωμα να *εξετάζει οποιαδήποτε δυσκολία λειτουργίας ή ερμηνείας* που μπορεί να παρουσιασθεί στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen, *να εξετάζει τα προβλήματα που μπορεί να παρουσιασθούν κατά τη διάρκεια εθνικών ελέγχων και πρόσβασης στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen*, ενώ τέλος έχει το δικαίωμα να *επεξεργάζεται εναρμονισμένες προτάσεις* (αυτές θα προωθούνται στις αρχές στις οποίες και οι εθνικές αρχές υποβάλλουν τις εκθέσεις τους) *προκειμένου να βρεθούν κοινές λύσεις* σε προβλήματα που παρουσιάζονται.

Τα συμβαλλόμενα κράτη είναι υπεύθυνα και υποχρεούνται να ικανοποιούν κάθε *ζημία* που υφίσταται κάποιο πρόσωπο *από τη χρήση* των προσωπικών δεδομένων του που είναι καταχωρισμένα στο εθνικό τμήμα του Συστήματος Πληροφοριών Schengen. Το ίδιο ισχύει και για τις *εσφαλμένες, πραγματικά ή νομικά, καταγραφές των προσωπικών δεδομένων* σε αυτά τα αρχεία. Το κράτος *που προέβη στη σήμανση* είναι υποχρεωμένο να αποζημιώσει το άτομο που υπέστη τη ζημία. Η αποζημίωση αυτή μπορεί να επιμερισθεί μεταξύ του κράτους που προέβη στη σήμανση και αυτού κατά του οποίου στράφηκε το ένδικο μέσο, *αν χρησιμοποιήθηκε η σήμανση κατά παράβαση της παρούσας Σύμβασης* (άρθρο 116).

Τα συμβαλλόμενα κράτη της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen με το άρθρο 117 προσπάθησαν «να μην αφήσουν στην τύχη» την εφαρμογή της, που άλλωστε πραγματεύεται τόσο σημαντικά θέματα, όπως είναι η εκχώρηση ή ακόμη καλύτερα ο αυτοπεριορισμός κυριαρχικών δικαιωμάτων τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μέχρι την έναρξη ισχύος της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen, αυτά υποχρεούνται να υιοθετήσουν εθνικές ρυθμίσεις για να επιτευχθεί ένα *εθνικό επίπεδο προστασίας προσωπικών δεδομένων τουλάχιστον ίσο* με αυτό που προβλέπεται από τη «*Σύμβαση 108*» του ΣτΕυρ και τη «*Σύσταση για τη ρύθμιση της χρήσης των προσωπικών δεδομένων από την αστυνομία*» [Απόφαση (87) 15] της Επιτροπής των Υπουργών του ΣτΕυρ. Επιπλέον, η *διαβίβαση* των προσωπικών δεδομένων μεταξύ κρατών μελών θα αρχίσει, *αφού επιτευχθεί* το απαιτούμενο επίπεδο προστασίας που αναφέρθηκε αμέσως παραπάνω.

Τέλος, το άρθρο 118 ρυθμίζει *θέματα ασφαλείας* του Συστήματος Πληροφοριών Schengen. Το *βάρος εξασφάλισης της ασφάλειας* ανατίθεται στα *συμβαλλόμενα κράτη*. Η ασφάλεια αυτή μπορεί να επιτευχθεί πρώτον με την *απαγόρευση των εισόδου στις εγκαταστάσεις* για άτομα που δεν έχουν άδεια πρόσβασης, δεύτερον με τον *έλεγχο των μέσων αποθήκευσης* των προσωπικών δεδομένων, τρίτον με τον *έλεγχο καταχώρησης* τους, τέταρτον με τον *έλεγχο της χρήσης* τους, πέμπτον με τον *έλεγχο πρόσβασης* σε αυτά, έκτον με τον *έλεγχο διαβίβασης* τους, έβδομον με τον *έλεγχο εισαγωγής* τους και όγδοον με τον *έλεγχο μεταφοράς* τους. Εφιστάται μάλιστα και η προσοχή των κρατών, με τη λήψη κατάλληλων μέτρων από αυτά κοινοποιούμενων στην Κοινή Αρχή Ελέγχου, για τη *ροή των προσωπικών δεδομένων σε κράτη εκτός του χώρου Schengen*, όπου η παρεχόμενη προστασία μπορεί να είναι κατώτερη.

iv) Τέταρτο Κεφάλαιο : Επιμερισμός του κόστους του Συστήματος Πληροφοριών Schengen

Σε αυτό το τελευταίο Κεφάλαιο του υπό εξέταση Τίτλου, που περιέχει ένα μόνο άρθρο, το 119, *επιμερίζονται τα έξοδα λειτουργίας* για την Υπηρεσία Τεχνικής Υποστήριξης μεταξύ όλων των συμβαλλομένων κρατών.

ββ. Τίτλος VI : Προστασία προσωπικών δεδομένων

Τα συμβαλλόμενα κράτη της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen, αντιλαμβανόμενα τους κινδύνους και τις απειλές που δημιουργούνται για τα προσωπικά δεδομένα, προσπαθούν να επεκτείνουν την προστασία τους με ένα ξεχωριστό Τίτλο και εκτός του Συστήματος Πληροφοριών Schengen. Αυτός ο υπό εξέταση Τίτλος αποτελείται από πέντε άρθρα (126 – 130).

Κατ' αρχάς τα κράτη μέλη αυτοδεσμεύονται, μέχρι τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης αυτής, να υιοθετήσουν ένα *εθνικό επίπεδο προστασίας για την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων τουλάχιστον ίσο με αυτό που προβλέπει η «Σύμβαση 108» του ΣτΕυρ*. Η διαβίβαση των προσωπικών δεδομένων δεν επιτρέπεται μέχρι να τεθεί σε ισχύ το παραπάνω προστατευτικό πλαίσιο. Όσον αφορά τη χρήση των προσωπικών δεδομένων εντός του «χώρου Schengen», πρώτον αυτή δε μπορεί να γίνεται για σκοπό διαφορετικό από τον αρχικό της συλλογής και της επεξεργασίας, εκτός αν υπάρχει η *συναίνεση* του κράτους από το οποίο προέρχονται τα προσωπικά δεδομένα, δεύτερον τα προσωπικά δεδομένα *μπορούν να χρησιμοποιούνται μόνο από τις Δικαστικές αρχές ή από αρχές που ασκούν καθήκοντα ή λειτουργήματα που σχετίζονται με τους σκοπούς που αναφέρονται στην προηγούμενη περίπτωση*, τρίτον τόσο το κράτος-«πομπός» όσο και το κράτος-«δέκτης» των προσωπικών δεδομένων θα φροντίζουν για την *ακρίβεια* των προσωπικών δεδομένων που διακινούνται, τέταρτον σε περίπτωση που ένα κράτος χρησιμοποιεί *ανακριβή προσωπικά δεδομένα* που προέρχονται από άλλο συμβαλλόμενο κράτος ευθύνεται το ίδιο για την *απόδοση αποζημίωσης* στο άτομο που αφορούν τα δεδομένα αυτά, που όμως την αποδοτέα αποζημίωση *μπορεί να αναζητήσει* από το κράτος προέλευσης των προσωπικών δεδομένων, πέμπτον η διαβίβαση και η λήψη των προσωπικών δεδομένων πρέπει να *καταγράφονται τόσο στο αρχείο από το οποίο προέρχονται όσο και στο αρχείο που καταλήγουν* και έκτον η Κοινή Αρχή Ελέγχου του άρθρου 115 μπορεί να *γνωμοδοτήσει*, αιτήσει των κρατών μελών, για τις *δυσκολίες εφαρμογής και ερμηνείας* των παραπάνω μέτρων. Τα παραπάνω *δεν εφαρμόζονται* σε περιπτώσεις διαβίβασης προσωπικών δεδομένων σχετικά με *αιτήσεις παροχής ασύλου*, στην περίπτωση του Συστήματος Πληροφοριών Schengen και στις περιπτώσεις *δικαστικής συνδρομής για ποινικές υποθέσεις*, της αρχής *non bis in idem*, της έκδοσης και της μεταβίβασης της εκτέλεσης ποινικών αποφάσεων (άρθρο 126).

Τα προβλεπόμενα από το προηγούμενο άρθρο συμφωνήθηκε από τα συμβαλλόμενα κράτη να ισχύουν και στη διαβίβαση προσωπικών δεδομένων από *μη αυτοματοποιημένα αρχεία* σε άλλα τέτοια. Σε περιπτώσεις άλλες από αυτές του άρθρου 126παρ. 1 ή του άρθρου

127παρ. 1 θα εφαρμόζεται το άρθρο 126παρ.3, εκτός από την πέμπτη περίπτωση. Επίσης εφαρμόζονται και οι εξής κανόνες : πρώτον η *διαβίβαση και η λήψη προσωπικών δεδομένων γίνεται εγγράφως*, εκτός αν δεν υπάρχει ανάγκη για τη χρήση τους και ιδιαίτερα όταν δε χρησιμοποιήθηκαν ή χρησιμοποιήθηκαν ελάχιστα, δεύτερον το κράτος που λαμβάνει τα προσωπικά δεδομένα παρέχει για αυτά *επίπεδο προστασίας παρόμοιο με αυτό που παρέχει με το εθνικό του δίκαιο σε παρόμοια φύσης προσωπικά δεδομένα* και τρίτον το *δικαίωμα πρόσβασης* και οι συνθήκες υπό τις οποίες αυτό χορηγείται, *διέπονται από την εθνική νομοθεσία* του συμβαλλόμενου κράτους ενώπιον του οποίου το άτομο υποβάλλει τη σχετική του αίτηση. Οι διατάξεις αυτές δεν εφαρμόζονται σε περιπτώσεις *αιτήσεων παροχής ασύλου, δικαστικής συνδρομής για ποινικές υποθέσεις, της αρχής non bis in idem, της έκδοσης και της μεταβίβασης της εκτέλεσης ποινικών αποφάσεων*, καθώς και στην περίπτωση του *Συστήματος Πληροφοριών Schengen* (άρθρο 127).

Στη συνέχεια τίθενται και άλλοι όροι του επιτρεπτού της διαβίβασης προσωπικών δεδομένων από κράτος σε κράτος εντός του «χώρου Schengen». Το άρθρο 128 ορίζει ότι απαιτείται η *σύσταση μίας εθνικής Αρχής ελέγχου* που θα ασκεί *ανεξάρτητο έλεγχο* για την τήρηση των διατάξεων των προηγούμενων άρθρων, 126 και 127, όπως και για την τήρηση των άλλων διατάξεων που έχουν τεθεί για την εφαρμογή αυτών. Αν ένα κράτος *έχει ήδη ορίσει μία εθνική Αρχή ελέγχου* αρμόδια για προσωπικά δεδομένα που δεν τηρούνται σε αρχείο, τότε *ορίζει την ίδια Αρχή ελέγχου* ως αρμόδια για την επίβλεψη της τήρησης και συμμόρφωσης με τις διατάξεις του υπό εξέταση Τίτλου. Οι διατάξεις του άρθρου αυτού δεν εφαρμόζονται σε περιπτώσεις *αιτήσεων παροχής ασύλου, δικαστικής συνδρομής για ποινικές υποθέσεις, της αρχής non bis in idem, της έκδοσης και της μεταβίβασης της εκτέλεσης ποινικών αποφάσεων*, καθώς και στην περίπτωση του *Συστήματος Πληροφοριών Schengen*.

Στο άρθρο 129 η Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen, προβλέπει *ειδικές διατάξεις* για τις περιπτώσεις διαβίβασης προσωπικών δεδομένων σε *περιπτώσεις αστυνομικής συνεργασίας*. Τα συμβαλλόμενα κράτη προκειμένου να αναπτύξουν συνεργασία σε αυτόν τον τομέα που σχετίζεται με τη διαβίβαση προσωπικών δεδομένων υποχρεούνται να εξασφαλίσουν *επίπεδο προστασίας που να ανταποκρίνεται στις Αρχές της «Σύστασης για τη ρύθμιση της χρήσης των προσωπικών δεδομένων από την αστυνομία»* [Απόφαση (87) 15] της Επιτροπής των Υπουργών του ΣτΕυρ. Επιπλέον πρέπει να τηρούνται και οι εξής κανόνες: πρώτον τα προσωπικά δεδομένα επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται *μόνο για τους σκοπούς και υπό τους όρους που υπέδειξε το έτερο συμβαλλόμενο κράτος από το οποίο προήλθαν αυτά*, δεύτερον αυτά τα προσωπικά δεδομένα επιτρέπεται να *προωθούνται μόνο στις αστυνομικές υπηρεσίες και αρχές, εκτός και αν δοθεί η συναίνεση* του κράτους προέλευσης για διαβίβαση τους και σε άλλες υπηρεσίες και τρίτον το κράτος που έλαβε τα προσωπικά δεδομένα υποχρεούται να *ενημερώσει ανά πάσα στιγμή το κράτος προέλευσης για τη γενομένη χρήση τους και για τα αποτελέσματα αυτής*.

Τέλος, το άρθρο 130 περιέχει ειδική πρόβλεψη για την περίπτωση που προσωπικά δεδομένα διαβιβάζονται μεταξύ συμβαλλόμενων κρατών *μέσω υπαλλήλου – συνδέσμου*. Ο

Τίτλος VI εφαρμόζεται σε αυτήν την περίπτωση μόνο αν αυτός διαβιβάζει τα δεδομένα στο κράτος προέλευσης του το οποίο τον έχει αποσπάσει σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος.

γ. Κοινοτικοποίηση του κекτημένου Schengen

Η Συμφωνία Schengen και η Σύμβαση εφαρμογής αυτής έχουν προκαλέσει οξύτατες αντιδράσεις σε πολλούς χώρους. Στη χώρα μας όπου οι υπερβολικές αντιδράσεις συνηθίζονται για πολύ κατώτερης εμβέλειας και δυναμικής θέματα συστάθηκε μέχρι και «επιτροπή αγώνα κατά της Συμφωνίας Schengen»²²⁴. Όμως ακόμη και εντός της ΕΕ, κράτη μέλη της οποίας υπήρξαν οι εμπνευστές και οι αρχικοί εφαρμοστές αυτής της ιδέας, υπάρχουν αντιδράσεις για τη Συμφωνία Schengen και τη Σύμβαση εφαρμογής αυτής. Τα κείμενα αυτά επικρίθηκαν έντονα από το ΕυρΚ για το *διακυβερνητικό τους χαρακτήρα*, αλλά κυρίως για το γεγονός ότι περιέχουν *ευρύτατες αναφορές σε δικαιώματα του ανθρώπου και άλλες σχετικές ελευθερίες χωρίς επαρκή πολιτικό και δικαστικό έλεγχο*. Για αυτό το λόγο το ΕυρΚ υποστήριξε σύντομα την κοινοτικοποίηση του «κεκτημένου Schengen», δηλαδή την ενσωμάτωση του στη Συνθήκη του Άμστερνταμ για την ΕΕ²²⁵.

Αυτό πραγματοποιήθηκε με το Β «Πρωτόκολλο για την ενσωμάτωση του κекτημένου του Σένγκεν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», την 1/5/1999, ημερομηνία θέσης σε εφαρμογή και της ΣΕΕ. Με το Πρωτόκολλο αυτό επιτυγχάνεται «στενότερη συνεργασία» μεταξύ των κρατών (άρθρο 1). Πρέπει να τονισθεί ότι με την κοινοτικοποίηση του «κεκτημένου Schengen» το Σ της ΕΕ υποκαθιστά την Εκτελεστική Επιτροπή του άρθρου 101 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας του Schengen. Στη συνέχεια επιλέγεται το πρότυπο της «προκαθορισμένης συνεργασίας», καθώς η Ιρλανδία και το ΗΒ επιλέγουν να μη δεσμευθούν από το «κεκτημένο Schengen» σε πρώτη φάση διατηρώντας το *δικαίωμα της μεταγενέστερης συμμετοχής* (άρθρο 4 και 5). Αυτό αποτελεί ένα προνόμιο αυτών έναντι των υπό ένταξη κρατών, καθώς στο άρθρο 8 ορίζεται ότι για αυτά τα τελευταία το «κεκτημένο Schengen» θα γίνει *υποχρεωτικά δεκτό με την εισδοχή τους στην ΕΕ*.

Ένα θέμα που απομένει προς επίλυση είναι η ένταξη του «κεκτημένου Schengen» σε κάποιο από τους τρεις πυλώνες της ΕΕ. Το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου ορίζει ότι αυτό θα αποφασισθεί από το Σ, με ομοφωνία. Σε περίπτωση που κάποιες πτυχές αυτού δεν κατανεμηθούν από το Σ, θα υπαχθούν στον τρίτο πυλώνα της ΕΕ, δηλαδή στη «Συνεργασία σε Αστυνομικές και Δικαστικές υποθέσεις» (Τίτλος VI ΣΕΕ). Η Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen αποτελεί κατά πολλούς άλλη μια εκδήλωση ενός «ενιαίου ευρωπαϊκού συνταγματικού χώρου»²²⁶ που όμως παραμένει ανολοκλήρωτος. Η αστυνομική συνεργασία θα έχει στο επίκεντρο της την Ευροπολ, άλλη μια πηγή διακινδύνευσης της προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

²²⁴ Βλ. **ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π.**, ο.π., σελ. 113 (σημ. 100).

²²⁵ Βλ. **ΤΣΑΤΣΟΣ Δ. – MENDEZ de VIGO I.** (συνεισηγητές) – *Έκθεση σχετικά με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ* – Ρ.Ε. 223,314/τελ. – 5/11/1997 (Α4-0347/97), σελ. 28.

²²⁶ Βλ. **BENIZΕΛΟΣ ΕΥ.** – *Η Συνθήκη του Μάαστριχτ και ο ευρωπαϊκός συνταγματικός χώρος* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1994 (Αντ. Σάκουλας), σελ. 19.

ΣΤ. Η Europol θέτει νέους κινδύνους για τα προσωπικά δεδομένα στον κοινοτικό χώρο;

Η Europol²²⁷ αποτελεί την *Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία* που προβλέπει η Συνθήκη (άρθρο Κ.1παρ.9) και η ΣΕΕ (άρθρο 29). Υπάγεται στον τρίτο πυλώνα της ΕΕ, που αποδυναμώθηκε ακόμη περισσότερο με τη ΣΕΕ, καθώς αρκετά θέματα, που η Συνθήκη του Μάαστριχτ ενέτασσε σε αυτόν, κοινοτικοποιήθηκαν εντασσόμενα στον πρώτο πυλώνα και εκτός αυτού η δικαιοσύνη και οι λοιπές εσωτερικές υποθέσεις εν γένει αποτελούν στοιχεία του «σκληρού πυρήνα» της κρατικής κυριαρχίας. Τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν δείξει ότι δεν είναι ακόμη έτοιμα να δεχθούν την αποψίλωση αυτών των αρμοδιοτήτων τους από ένα διακρατικό όργανο. Η ιδέα μιας Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας είναι αρκετά παλιά και πρέπει να ανατρέξουμε στο 1991 και το ΕΣ του Λουξεμβούργου, κατά τη διάρκεια του οποίου κατατέθηκε σχετική πρόταση από την πλευρά της Γερμανίας²²⁸.

Καθώς ένα τέτοιο «τόλμημα» δε μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα και τα προβλήματα που το καθιστούν απαραίτητο είναι τεράστια και δεν επιδέχονται αναβολής, την επαύριον του παραπάνω ΕΣ αποφασίσθηκε η ίδρυση και η λειτουργία της *Ευρωπαϊκής Μονάδας κατά των Ναρκωτικών*, γνωστότερης ως EDU (από τα αρχικά των λέξεων European Drug Unit) μέχρι την οριστική θέση σε ισχύ της Europol.

Τελικά η σύμβαση της Europol υπογράφηκε στις 25/7/1995 και τέθηκε σε ισχύ την 1/10/1998, ενώ η υπηρεσία δραστηριοποιήθηκε την 1/7/1999²²⁹ και αποτελεί *per se* διεθνή οργανισμό, με έδρα στη Χάγη, έχοντας διεθνή νομική προσωπικότητα που δεν τελεί σε σχέση διοικητικής εξάρτησης προς τα πολιτικά όργανα της ΕΕ, χωρίς βέβαια να αποκόπτεται η οποιαδήποτε σχέση και επαφή με αυτά. Άλλωστε στο άρθρο 34 της σύμβασης της Europol ορίζεται ότι αυτή οφείλει να ενημερώνει σε ετήσια βάση με έκθεση της το ΕυΚ για τις δραστηριότητες της, ενώ σε αυτό χορηγείται το δικαίωμα να εκφέρει γνώμη για πιθανή τροποποίηση της σύμβασης της Europol.

Σκοπός της Europol ορίζεται η βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της συνεργασίας των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών προκειμένου να εμποδίσουν και να καταπολεμήσουν την *τρομοκρατία*, το *παράνομο εμπόριο ναρκωτικών* και άλλες *σοβαρές μορφές διεθνούς εγκληματικότητας*, όπως το *λαθρεμπόριο πυρηνικών και ραδιενεργών υλικών*, τα *κυκλώματα της λαθρομετανάστευσης*, του *δουλεμπορίου* και του *εμπορίου κλαπέντων οχημάτων*. Οι δραστηριότητες όμως της Europol μπορούν σταδιακά να επεκταθούν και σε άλλους τομείς εγκληματικότητας. Επιβάλλεται η συνεργασία με τις εθνικές

²²⁷ Ορισμένα στοιχεία για την Europol, βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. – *Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης* – Αθήνα/Κομοτηνή – 2001 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 257 – 279, ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., ο.π., σελ. 106 – 111, ΑΛΕΞΙΑΔΗ ΣΤ., ο.π., σελ. 144 – 146 και RUPPRECHT R. – “Europol” στο : WEIDENFELD W. & WESSELS W., ο.π., σελ. 97 – 99.

²²⁸ Ο Καθηγητής Δ. Παπαγιάννης αναφέρει το παράδοξο ότι η γερμανική πρόταση συνάντησε έντονες αντιρρήσεις κυρίως στο εσωτερικό της Γερμανίας. Βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. – *Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*, ο.π., σελ. 258 (σημ. 546)

²²⁹ Η σύμβαση της Europol αποτελεί μέρος του ελληνικού δικαίου από το 1998 με το νόμο 2605/98.

αστυνομικές υπηρεσίες τόσο σε ζητήματα καταστολής της εγκληματικότητας όσο και σε ζητήματα πρόληψης με την παροχή συμβουλών, τεχνογνωσίας κλπ²³⁰.

Όργανα της Ευροπολ αποτελούν το *Διοικητικό Συμβούλιο*, ο *Διευθυντής*, ο *Δημοσιονομικός Ελεγκτής* και η *Δημοσιονομική Επιτροπή*²³¹.

Για την επίλυση σοβαρών προβλημάτων που μπορούν να ανακύψουν από το γεγονός της ύπαρξης τράπεζας προσωπικών δεδομένων και από την αμφίβολη αποτελεσματικότητα των χορηγούμενων στα άτομα δικαιωμάτων πρόσβασης και διόρθωσης προσωπικών δεδομένων που τα αφορούν, κατατίσθηκε Πρωτόκολλο²³² στις 23/7/1996 με πράξη του Σ σχετικά με την ερμηνεία της σύμβασης Ευροπολ από το ΔΕΚ με τη διαδικασία της προδικαστικής παραπομπής την οποία αρκετά κράτη όπως η Ελλάδα δέχθηκαν ως υποχρεωτική κατά την υπογραφή του κειμένου. Στα κράτη πάντως χορηγείται δυνατότητα *opting in* και *opting out* σχετικά με το Πρωτόκολλο αυτό.

Καθώς επικρατεί έντονα η αντίληψη ότι η Ευροπολ κινείται στις παρυφές του δημοκρατικού κράτους δικαίου και της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αναζητούνται μέσα ελέγχου των δραστηριοτήτων της. Το θέμα έχει απασχολήσει τα κράτη μέλη, όπου για παράδειγμα στη Γερμανία ο διάλογος είναι ιδιαίτερα οξύς μεταξύ υποστηρικτών και μη της Ευροπολ, αλλά και την ίδια την Κοινή Εποπτική Αρχή.

Η σύμβαση της Ευροπολ χωρίζεται σε επτά τίτλους και αποτελείται συνολικά από σαράντα επτά άρθρα. Ο πρώτος Τίτλος έχει τίτλο : «*Εγκατάσταση και καθήκοντα*», ο δεύτερος : «*Σύστημα πληροφοριών*», ο τρίτος : «*Αρχεία δεδομένων εργασίας για ανάλυση*», ο τέταρτος : «*Κοινές διατάξεις για την επεξεργασία των πληροφοριών*», ο πέμπτος : «*Νομικό καθεστώς, οργάνωση και οικονομικές διατάξεις*», ο έκτος : «*Ευθύνη και νομική προστασία*», ενώ ο έβδομος και τελευταίος περιέχει *τελικές διατάξεις*. Στη συνέχεια θα παρουσιασθούν τα άρθρα που άπτονται των προσωπικών δεδομένων.

α. Τίτλος I : Εγκατάσταση και σκοπός

Από τον υπό εξέταση Τίτλο το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στο άρθρο 6 που έχει τον τίτλο : «*Αυτοματοποιημένο Σύστημα Συλλεχθέντων Πληροφοριών*». Βάσει αυτού του άρθρου η Ευροπολ θα δημιουργήσει και θα διατηρεί ένα αυτοματοποιημένο σύστημα εντός του οποίου θα συλλέγονται πληροφορίες υπό τρεις σαφείς προϋποθέσεις : πρώτον αυτό το σύστημα θα τηρεί τους όρους που θα τεθούν από το άρθρο 7 της παρούσας σύμβασης και στο οποίο θα έχουν τη *δυνατότητα πρόσβασης και αναφοράς τα κράτη μέλη και η Ευροπολ*, δεύτερον επίσης θα διαθέτει *αρχεία εργασίας* όπως γίνεται αναφορά για αυτά στο άρθρο 10 της υπό εξέταση σύμβασης προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι σκοποί αυτής και του αστυνομικού σώματος που εγκαθίσταται και τρίτον ένα *σύστημα ευρετηρίασης* σύμφωνα με το

²³⁰ Το ΕΣ του Τάμπερε (15-16/10/1999) τάχθηκε μάλιστα υπέρ της δημιουργίας μίας *Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Ακαδημίας*, ενώ συμφώνησε και στη δημιουργία μίας Μονάδας με την επωνυμία *EUROJUST* που θα την αποτελούν Εισαγγελείς, Δικαστές και Αξιωματικοί της Αστυνομίας των κρατών μελών. Για το παραπάνω ΕΣ βλ. **ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ.** – *Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*, ο.π., σελ. 279 – 290.

²³¹ Για τις αρμοδιότητες και το έργο των οργάνων της Ευροπολ βλ. **ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ.** – *Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*, ο.π., σελ. 268 – 270.

²³² Αυτό ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το νόμο 2630/1998.

άρθρο 11 της ίδιας σύμβασης. Το άρθρο καταλήγει με μία πολύ σημαντική πρόβλεψη, καθώς *απαγορεύει τη σύνδεση του συστήματος της Ευροpol με οποιοδήποτε άλλο σύστημα ανά τον κόσμο*, πχ του χώρου Schengen, παρά μόνο με τα αντίστοιχα εθνικά συστήματα των κρατών μελών της Ευροpol προκειμένου να διασφαλισθούν τα προσωπικά δεδομένα που εμπεριέχονται.

β. Τίτλος II : Σύστημα Πληροφοριών

Ο Τίτλος αυτός αποτελείται από τρία άρθρα. Στο άρθρο 7 ρυθμίζεται η *«Εγκατάσταση του Συστήματος Πληροφοριών»* και προβλέπεται η *δημιουργία και η λειτουργία* του. Αυτό το Σύστημα θα είναι συνδεδεμένο με τις εθνικές μονάδες και τους αξιωματούχους-συνδέσμους, που θα είναι *αυτοί που θα έχουν πρόσβαση στο Σύστημα* αυτό που όμως θα τροφοδοτείται και με στοιχεία από τρίτα κράτη και άλλα όργανα. Εντός της Ευροpol, νομιμοποιείται μόνο η πρόσβαση του Διευθυντή, των αναπληρωτών του και ειδικά εξουσιοδοτημένων υπαλλήλων στο Σύστημα Πληροφοριών. Η Ευροpol και τα όργανα της θα επιφορτισθούν με το καθήκον να εξασφαλίζουν μεταξύ των κρατών μελών της σύμβασης τη *συνεργασία* τους και τη *λειτουργία* του Συστήματος Πληροφοριών, καθώς επίσης και τη σωστή λειτουργία αυτού από *τεχνική και λειτουργική άποψη*. Τα κράτη μέλη θα επιφορτισθούν με το έργο της σωστής και εύρυθμης λειτουργίας του Συστήματος στο *εθνικό πλαίσιο*.

Στο επόμενο άρθρο, το άρθρο 8, με τίτλο *«περιεχόμενο του Συστήματος Πληροφοριών»* ορίζεται ότι η συλλογή προσωπικών δεδομένων περιορίζεται στα *απαραίτητα για την ευόδωση των σκοπών* της Ευροpol και σχετίζονται με πρόσωπα για τα οποία υπάρχουν *υπόνοιες ότι έχουν τελέσει ή έχουν συμμετάσχει στην τέλεση ποινικά κολάσιμων πράξεων ή πιστεύεται ότι θα τελέσουν τέτοιες πράξεις* στο μέλλον. Σε αυτό το σημείο διαπιστώνεται ότι η σύμβαση διευρύνει υπερβολικά το πεδίο εφαρμογής της, καθώς μελλοντολογεί και συμπεριλαμβάνει και υπόπτους πράξεων που δεν έχουν πραγματοποιηθεί ακόμη. Στη συνέχεια ορίζονται τα προσωπικά δεδομένα που μπορούν να συλλέγονται στο Σύστημα Πληροφοριών. Αυτά μπορεί να προέρχονται και από τρίτα κράτη. Τα προσωπικά δεδομένα διατηρούνται μέχρι να επιληφθεί ένα εθνικό Δικαστήριο και απαλλάξει οριστικά τον ύποπτο τέλεσης του αδικήματος.

Τέλος, στο άρθρο 9 ρυθμίζεται το *«δικαίωμα πρόσβασης στο Σύστημα Πληροφοριών»*. Η πρόσβαση επιτρέπεται στα όργανα που αναφέρθηκαν στο άρθρο 7 προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι σκοποί της Ευροpol. Τα κρατικά όργανα εισάγουν και χρησιμοποιούν τα στοιχεία που υπάρχουν στο σύστημα Πληροφοριών σύμφωνα με την *τήρηση των εσωτερικών νόμων τους*. Στη συνέχεια ρυθμίζεται το πολύ σημαντικό θέμα του ποιος έχει την *ευθύνη* για την καταχώρηση, διόρθωση και διαγραφή των προσωπικών δεδομένων που εισάγονται και διατηρούνται στο Σύστημα Πληροφοριών. Κατ' αρχήν την ευθύνη φέρει το ενδιαφερόμενο κράτος που όμως μπορεί να λαμβάνει τη *συνδρομή και άλλων κρατών μελών* της Ευροpol.

γ. Τίτλος III : Αρχεία δεδομένων εργασίας για ανάλυση

Στον Τίτλο αυτό τα άρθρα 10 και 12 περιέχουν σημαντικές διατάξεις για τη συλλογή προσωπικών δεδομένων. Συγκεκριμένα το άρθρο 10 ρυθμίζει τη «*συλλογή, την επεξεργασία και τη χρήση των προσωπικών δεδομένων*». Στο άρθρο αυτό διευρύνεται, ίσως υπέρμετρα, το πεδίο των ατόμων που τα προσωπικά δεδομένα τους θα συλλεχθούν προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι σκοποί της Ευροπολ. Πέρα από τα άτομα που αναφέρθηκαν στο άρθρο 8, γίνεται αναφορά και σε όσους καλούνται να καταθέσουν *ως μάρτυρες, θύματα, συνεργοί ή πληροφοριοδότες* για τη διαλεύκανση κάποιου εγκλήματος. Κατά βάση *απαγορεύεται η συλλογή ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων* όλων αυτών, όπως ορίζονται αυτά από το άρθρο 6 της «Σύμβασης 108», καθώς επίσης *και η λήψη αυτοματοποιημένων αποφάσεων* για αυτά βάσει της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων τους. Για την αποτελεσματικότητα μάλιστα του όλου εγχειρήματος προβλέπεται και η ύπαρξη και η λειτουργία μίας *ad hoc Ομάδας Ανάλυσης* που θα συνεργάζεται με τους αναλυτές και άλλους αξιωματούχους της Ευροπολ, καθώς επίσης και με τους αξιωματούχους-συνδέσμους και τους εμπειρογνώμονες των κρατών μελών και θα μελετούν αν τα συλλεγόμενα προσωπικά δεδομένα χαρακτηρίζονται ως ευαίσθητα. Στη συνέχεια η σύμβαση εμπεριέχει έναν ευνοϊκό όρο για τη λήψη και παροχή προσωπικών δεδομένων της Ευροπολ από άλλα διεθνή όργανα ή θεσμούς στους οποίους μπορεί να μετάσχει. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να παράσχουν τη βοήθεια τους στα όργανα της Ευροπολ κατά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων που προβαίνουν, ενώ αποτελούν και τους τελικούς κριτές για το αν κάποια προσωπικά δεδομένα που έχουν χορηγήσει στο Σύστημα Πληροφοριών της Ευροπολ είναι ευαίσθητα.

Το άρθρο 12 ρυθμίζει τα σχετικά με την «*εντολή ανοίγματος ενός αρχείου προσωπικών δεδομένων*». Για να ανοιχθεί οποιοδήποτε τέτοιο αρχείο χρειάζεται την *έγκριση του Διοικητικού Συμβουλίου* της Ευροπολ, αλλά προηγείται η πρωτοβουλία του *Διευθυντή της Ευροπολ* και η *συνεργασία του με την Κοινή Εποπτική Αρχή* του άρθρου 24 προκειμένου να απευθυνθούν προς το Διοικητικό Συμβούλιο για να ανοιχθεί τελικά το αρχείο. Σε περίπτωση κατεπείγοντος *μπορεί να παρακαμφθεί* το Διοικητικό Συμβούλιο. Σ' αυτές τις περιπτώσεις απομένει μόνο η *υποχρέωση ενημέρωσης* των μελών αυτού.

δ. Τίτλος IV : Κοινές διατάξεις για την επεξεργασία των πληροφοριών

Ο εν λόγω Τίτλος περιέχει τις κυριότερες διατάξεις προστασίας προσωπικών δεδομένων και εκκινεί, στο άρθρο 13, με την υποχρέωση της Ευροπολ ενημέρωσης των κρατών μελών για κάθε πληροφορία που διαθέτει αυτή σχετικά με ποινικά κολάσιμες πράξεις.

Στο άρθρο 14 τίθεται ένα «*ελάχιστο όριο προστασίας προσωπικών δεδομένων*» το οποίο θα πρέπει να εξασφαλίσουν τα κράτη μέλη στο εσωτερικό τους μέχρι τη θέση σε ισχύ της σύμβασης της Ευροπολ και το οποίο θα είναι τουλάχιστον *εφάμιλλο με το παρεχόμενο από τη «Σύμβαση 108» και τη Σύσταση R (87) 15 της Επιτροπής των Υπουργών του ΣτΕυρ* σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων στον αστυνομικό τομέα. Ο

παραπάνω όρος είναι ανυπέρθετος και *μέχρι τη θέση του σε ισχύ αναστέλλεται η ανταλλαγή προσωπικών δεδομένων*. Τα παραπάνω κείμενα του ΣτΕυρ τα επικαλούνται τα κράτη μέλη της Ευροπoι εκ νέου στο θέμα συλλογής, επεξεργασίας και χρήσης των προσωπικών δεδομένων που τηρούνται ακόμη και σε μη αυτοματοποιημένα αρχεία.

Το άρθρο 15 ορίζει τα σχετικά με την *«ευθύνη για θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων»*, σχετικά με τη νομιμότητα της συλλογής, τη μετάδοση αυτών, την καταγραφή τους στο Σύστημα Πληροφοριών, την ακρίβεια τους, την ενημέρωσή τους, την επαλήθευσή τους, καθώς και τη χρονική τους διάρκεια. Η ευθύνη επιμερίζεται μεταξύ των κρατών μελών και της Ευροπoι.

Οι *«κανόνες για τη χρήση των προσωπικών δεδομένων»* τίθενται στο άρθρο 17. Ο βασικότερος κανόνας είναι ότι η πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα του Συστήματος Πληροφοριών και η χρήση τους θα γίνεται από τα αρμόδια εθνικά όργανα, σε συμφωνία με τους σχετικούς εθνικούς νόμους, προκειμένου να προληφθεί και να καταπολεμηθεί το έγκλημα. Οι περιορισμοί που θέτει ο εθνικός νομοθέτης για τη χρήση κάποιων προσωπικών δεδομένων θα γίνουν σεβαστοί από τη Ευροπoι. Για να χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα αυτά για σκοπούς διαφορετικούς απ' αυτούς που διακηρύσσονται στην υπό εξέταση σύμβαση ή από διαφορετικά όργανα, θα προηγηθεί διαβούλευση με το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος.

Το επόμενο άρθρο (18) ρυθμίζει το σημαντικότερο θέμα της *διασυνοριακής ροής των προσωπικών δεδομένων σε τρίτα κράτη και σε όργανα αυτών*. Η διασυνοριακή ροή των προσωπικών δεδομένων μπορεί να επιτραπεί για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, εφόσον το κράτος-«δέκτης» αυτών παρέχει *επαρκές επίπεδο προστασίας των προσωπικών δεδομένων* και αν αυτό *επιτρέπεται υπό τους όρους του άρθρου 10παρ.4 της υπό εξέταση σύμβασης*. Το Σ της ΕΕ θα κληθεί να θέσει τους γενικούς όρους της διασυνοριακής ροής των προσωπικών δεδομένων με τρίτα κράτη αφού ληφθούν υπόψη όλες οι συνθήκες. Προκειμένου να χορηγήσει σε τρίτο μέρος κάποια προσωπικά δεδομένα, προερχόμενα από κράτος μέλος της, η Ευροπoι λαμβάνει τη *συναίνεση* του κράτους μέλους της *που μπορεί να ανακληθεί ανά πάσα στιγμή*. Ακόμη και αν τα προσωπικά δεδομένα, που διαθέτει στο Σύστημα Πληροφοριών η Ευροπoι, δεν προέρχονται από κράτος μέλος η Ευροπoι πρέπει να μεριμνήσει να μη διακινδυνεύσει την *ασφάλεια* και τη *δημόσια τάξη* κάποιου από αυτά. Το κράτος-«δέκτης» πρέπει απ' την πλευρά του να δώσει *εγγυήσεις* στη Ευροπoι για τη χρήση των προσωπικών δεδομένων που θα λάβει. Τέτοια εγγύηση είναι για παράδειγμα μία *συμφωνία εμπιστευτικότητας* μεταξύ Ευροπoι και τρίτου μέρους όταν τα χορηγούμενα προσωπικά δεδομένα απαιτούν μία τέτοια μεταχείριση.

Το άρθρο 19 προβλέπει και παρέχει *«Δικαίωμα πρόσβασης»* των ατόμων στα προσωπικά δεδομένα τους που τηρούνται στο Σύστημα Πληροφοριών της Ευροπoι, αλλά και σε μη αυτοματοποιημένα αρχεία. Η αίτηση πληροφόρησης για αυτά τα στοιχεία απευθύνεται στην *αρμόδια υπηρεσία κάποιου κράτους μέλους χωρίς οικονομική επιβάρυνση* του ενδιαφερόμενου. Η εθνική υπηρεσία απευθύνει με τη σειρά της την αίτηση προς τη Ευροπoι που οφείλει να απαντήσει *εντός τριμήνου* από τη στιγμή που το λαμβάνει η εθνική υπηρεσία. Πάντως, τίθεται μία τρίπτυχη σημαντική εξαίρεση στην παραπάνω γενική υποχρέωση της

Europol να ικανοποιήσει το αίτημα του καθενός, όταν η αποκάλυψη των στοιχείων : πρώτον *εμποδίζει τη Europol να τελέσει τα καθήκοντα* της, δεύτερον *θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και την ασφάλεια των κρατών μελών* και τρίτον *προστατεύει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τρίτων μερών*. Πριν η *Europol* ικανοποιήσει το αίτημα του ατόμου για πρόσβαση και πληροφόρηση για τα προσωπικά δεδομένα του, *έρχεται σε επαφή με το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος* για να ελεγχθεί τυχόν διαφωνία του βάσει των παραπάνω προϋποθέσεων. Σε τέτοια περίπτωση το αίτημα δε θα ικανοποιηθεί και αποδυναμώνεται το εξαγγελόμενο δικαίωμα πρόσβασης του ατόμου. Πάρα ταύτα, το άτομο μπορεί να στραφεί με *αντίστοιχο αίτημα στην Κοινή Εποπτική Αρχή* απ' τη στιγμή που δεν τον ικανοποιεί η απόφαση της Europol. Πάντως, η Κοινή Εποπτική Αρχή δε δεσμεύεται να ανατρέψει την απόφαση της Europol και ερχόμενη σε επαφή με τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες μπορεί να επιβεβαιώσει την αρχική άρνηση πληροφόρησης του ατόμου. Εδώ παρατηρείται μία αδυναμία του συστήματος που προβλέπεται από τη σύμβαση και επιβαρύνει την ούτως ή άλλως δυσμενή θέση του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων. Δεν του χορηγείται δικαίωμα προσφυγής σε κάποιο Δικαστήριο (εθνικό ή το ΔΕΚ), αλλά το ρόλο του Δικαστηρίου επωμίζεται η Κοινή Εποπτική Αρχή η οποία παρά την ανεξαρτησία της και την αξιοπιστία των μελών της δε μπορεί να υποκαταστήσει το «φυσικό Δικαστή» που ορίζει τόσο η συνταγματική παράδοση των κρατών μελών της ΕΕ, όσο και τα άρθρα 6, 8 και 13 της ΕΣΔΑ²³³.

Το άρθρο 20 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η λογική συνέχεια του προηγούμενου άρθρου, καθώς χορηγεί το δικαίωμα «*διόρθωσης και διαγραφής των προσωπικών δεδομένων*». Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού σε κάθε περίπτωση που υπάρχει *εσφαλμένη καταχώρηση* προσωπικών δεδομένων, που προέρχονται από κράτη μέλη ή από τρίτα μέρη, η Europol *υποχρεούται να τα διορθώσει ή να τα διαγράψει* όπως και το κάθε κράτος μέλος που τα καταχώρησε στην αρμόδια υπηρεσία του. Το δικαίωμα αυτό χορηγείται σε κάθε άτομο ανεξαιρέτως. Αν αυτό δεν ικανοποιηθεί από την απάντηση της Europol στο αίτημα του μπορεί να στραφεί εντός τριμήνου στην Κοινή Εποπτική Αρχή.

Η σύμβαση στη συνέχεια (άρθρο 21) θέτει «*χρονικά όρια για τη διατήρηση και τη διαγραφή των αρχείων προσωπικών δεδομένων*». Τα προσωπικά δεδομένα θα διατηρούνται σε αρχεία της Europol για όσο χρόνο απαιτείται προκειμένου αυτή να επιτελέσει τα καθήκοντα που ορίζει η υπό εξέταση σύμβαση. Η περαιτέρω διατήρηση των προσωπικών δεδομένων θα αποφασίζεται τρία χρόνια μετά από την αρχική καταγραφή τους σε αρχεία από την αρμόδια μονάδα της Europol που θα ενημερώνει σχετικά τα κράτη μέλη τρεις μήνες πριν ασχοληθεί με την υπόθεση. Η διατήρηση των προσωπικών δεδομένων μπορεί να παραταθεί μέχρι τον επόμενο έλεγχο εφόσον η διατήρησή τους θεωρείται απαραίτητη για τους σκοπούς της Europol. Στη συνέχεια τίθεται και εξαίρεση εις βάρος των ατόμων, καθώς ενδέχεται να διαγραφούν κάποια προσωπικά δεδομένα από τα κρατικά αρχεία, αλλά να διατηρηθούν για ειδικούς λόγους στα αρχεία της Europol. Πάντως, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η πρόβλεψη διατήρησης αυτών σε περίπτωση που το απαιτεί η ασφάλεια του ατόμου και χορηγεί τη συναίνεση του για αυτό.

²³³ Βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. – *Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*, ο.π., σελ. 265 – 266.

Το άρθρο 22 που ακολουθεί προβλέπει αντίστοιχα δικαιώματα προστασίας του ατόμου και σε περιπτώσεις μη αυτοματοποιημένων αρχείων. Παρόμοια αναφορά υπήρχε στο άρθρο 19 της υπό εξέταση σύμβασης.

Τα άρθρα 23 και 24 ορίζουν τα σχετικά με τις αρμοδιότητες και το έργο των «Εθνικών Εποπτικών Αρχών» και της «Κοινής Εποπτικής Αρχής» για τις οποίες έγινε ήδη λόγος νωρίτερα. Το κάθε κράτος μέλος υποχρεούται να συστήσει μία Εθνική Εποπτική Αρχή για να ελέγχει το σύννομο, σύμφωνα με το εσωτερικό του δίκαιο, της καταχώρησης των προσωπικών δεδομένων των ατόμων στην Ευροποι, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί καθ' όλη τη διάρκεια της καταχώρησης δικαίωμα πρόσβασης σε αυτά. Τα άτομα δικαιούνται απ' την πλευρά τους να στρέφονται προς την αρμόδια Εθνική Εποπτική Αρχή για κάθε θέμα καταχώρησης και χρήσης προσωπικών δεδομένων τους από τη Ευροποι.

Η Κοινή Εποπτική Αρχή, που θα αποτελείται από αντιπροσώπους των Εθνικών Εποπτικών Αρχών, θα ελέγχει τις δραστηριότητες της Ευροποι σύμφωνα με τη σύμβαση. Τα μέλη της Κοινής Εποπτικής Αρχής οφείλουν να τηρούν την αυτοτέλεια τους, καθ' όσο διάστημα υπάγονται σε αυτήν και να μη δέχονται εντολές από καμία άλλη αρχή. Για την ευόδωση του έργου της Κοινής Εποπτικής Αρχής απαιτείται η συνδρομή της Ευροποι. Κάθε άτομο θα μπορεί να λαμβάνει διαβεβαίωση από αυτήν την Αρχή για το σύννομο της συλλογής, της διατήρησης και της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων του. Σε κάθε περίπτωση παραβίασης των αρχών της σύμβασης η Αρχή θα απευθύνει παράπονα προς το Διευθυντή της Ευροποι ή στο Διοικητικό Συμβούλιο. Το ελεγκτικό έργο της Αρχής θα εκδηλώνεται και με τη σύνταξη Εκθέσεων που θα έχουν ως τελικό αποδέκτη το Σ της ΕΕ, με ενδιάμεσο το Διοικητικό Συμβούλιο.

Το τελευταίο άρθρο (25) του Τίτλου που πιλοφορείται ως «ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων» ρυθμίζει λεπτομέρειες σχετικά με τη λειτουργία της Ευροποι. Αυτή η ίδια θα λάβει όλα τα απαραίτητα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για τη σύμφωνη με την υπό εξέταση σύμβαση λειτουργία της. Παράλληλα με τα κράτη μέλη η Ευροποι θα φροντίζει μεταξύ άλλων την άρνηση πρόσβασης στα αρχεία της σε μη εξουσιοδοτημένα άτομα και την εν γένει εύρυθμη λειτουργία του Συστήματος Πληροφοριών.

ε. Τίτλος VI : Ευθύνη και νομική προστασία

Από τον Τίτλο αυτό απομονώνεται και εξετάζεται το άρθρο 38 που ρυθμίζει τα σχετικά με την «ευθύνη για τη χωρίς εξουσιοδότηση ή εσφαλμένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων». Η ευθύνη για την αποζημίωση των ατόμων για την εσφαλμένη καταχώρηση των προσωπικών δεδομένων τους βαρύνει το κράτος μέλος που προέβη στη χορήγηση αυτών στην Ευροποι, καθώς και τα λοιπά εμπλεκόμενα κράτη μέλη ακόμη και η Ευροποι αν για την εσφαλμένη καταχώρηση αυτών η ευθύνη είναι συλλογική.

Ζ. Το συνολικό έργο της ΕΕ για την προστασία των προσωπικών δεδομένων

Η ΣΕΕ περιέλαβε σε άρθρο της (286παρ.1 – πρώην 213B ΣυνθΕΕ) την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Σύμφωνα με αυτό : «[α]πό την 1η Ιανουαρίου 1999, οι κοινοτικές πράξεις για την προστασία του ατόμου, όσον αφορά την επεξεργασία και την ελεύθερη κυκλοφορία προσωπικών δεδομένων, εφαρμόζονται και στα όργανα και οργανισμούς που έχουν ιδρυθεί από τη Συνθήκη ή βάσει αυτής». Επέκτεινε δηλαδή την προστασία πέρα από το προστατευτικό πεδίο της Οδηγίας του 1995 που περιοριζόταν μόνο στα κράτη μέλη. Μάλιστα στην επόμενη παράγραφο ορίζεται ότι πριν την παραπάνω ημερομηνία το Σ, «...αποφασίζοντας σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 189B, συνιστά ένα ανεξάρτητο εποπτικό όργανο υπεύθυνο για την παρακολούθηση της εφαρμογής αυτών των κοινοτικών πράξεων στα όργανα και οργανισμούς της Κοινότητας και θεσπίζει όποιες άλλες κατάλληλες σχετικές διατάξεις». Σημειωτέον ότι, όπως καταθέτουν ο Καθηγητής Στ. Περράκης και ο εμπειρογνώμονας του ΥΠΕΞ Ν. Κοτζιάς ως εκπρόσωποι της χώρας στη Διακυβερνητική Διάσκεψη για την αναθεώρηση των ιδρυτικών Συνθηκών της ΕΚ και της Συνθήκης της ΕΕ, η πρόταση για τη συμπερίληψη της προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο τελικό κείμενο της Συνθήκης του Άμστερνταμ υπήρξε ελληνική²³⁴.

Στη Χάρτα της Νίκαιας και πιο συγκεκριμένα στο Κεφάλαιο II με τον τίτλο «Ελευθερίες» και το άρθρο 8 προβλέπεται εκ νέου η προστασία των προσωπικών δεδομένων. Η προστασία αφορά κάθε πρόσωπο (χωρίς να διευκρινίζεται αν πρόκειται για φυσικό ή νομικό πρόσωπο) και ορίζεται στη 2η παράγραφο ότι

«[η] επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερόμενου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωση τους»

Στο κείμενο της Χάρτας προβλέπεται και η ύπαρξη ανεξάρτητης Αρχής ελέγχου²³⁵.

Η ΕΕ αντιλαμβανόμενη τις συνεχείς «απειλές» του ιδιωτικού βίου του ανθρώπου προχώρησε και στην υιοθέτηση άλλης μίας, πιο εξειδικευμένης, οδηγίας, γνωστότερης ως Οδηγία 97/66 του Ευρκ και του Σ της 15/12/1997 «περί επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα»²³⁶. Στο άρθρο 1παρ.2 αυτής αναφέρεται ότι η εν λόγω οδηγία λειτουργεί συμπληρωματικά προς την Οδηγία 95/46 και αυτό είναι εμφανές σε όλο το κείμενο.

Με την παρουσίαση όλου του πλαισίου προστασίας της ΕΕ για τα προσωπικά δεδομένα, που προηγήθηκε και τη πρόθεση της να προσχωρήσει στη «Σύμβαση 108» προκειμένου να αυξήσει το επίπεδο προστασίας των προσωπικών δεδομένων στον κοινοτικό χώρο, εύκολα εξάγει κανείς το συμπέρασμα ότι τα προσωπικά δεδομένα προστατεύονται

²³⁴ Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – ΚΟΤΖΙΑ Ν. – Στόχοι και τακτικές στην Διακυβερνητική Διάσκεψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 1996 – 1997 – Η αναθεώρηση των συνθηκών της ευρωπαϊκής κοινότητας/ένωσης – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999 (Αντ. Σάκκουλας), σελ. 540 – 541.

²³⁵ Η πλέον ενημερωμένη μελέτη για το πώς διαμορφώνεται γενικά το «ευρωπαϊκό τοπίο» μετά τη Νίκαια, βλ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. - Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση – Τομ. Α' : Γενικά και Θεσμικά Χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια – 5η Έκδοση – Αθήνα/Κομοτηνή – 2001 (Αντ. Σάκκουλας).

²³⁶ Από την Οδηγία αυτή θα «εμπνευσθεί» ο εθνικός νομοθέτης το ν. 2774/99 (ΦΕΚ Α 287/22.12.99) για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα.

επαρκώς από την ΕΕ και τα κράτη μέλη αυτής²³⁷. Όμως, όπως υπονοήθηκε κατά την παρουσίαση των επιμέρους θεμάτων, δημιουργούνται και καινοφανείς πηγές διακινδύνευσης αυτών με το Σύστημα Πληροφοριών Schengen και την Eurorol. Μπορεί παραπάνω να αποδόθηκαν κατηγορίες κατά της ΕΕ για την ανεπαρκή της πολιτική στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αλλά σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσε να κατηγορήσει κανείς τα κράτη μέλη, αλλά και τα όργανα αυτής για έλλειψη αγαθών προθέσεων. Τα ίδια ισχύουν κατ' αναλογία και για την περίπτωση της προστασίας προσωπικών δεδομένων.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ :

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΑΥΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Στα προηγούμενα Κεφάλαια παρουσιάσθηκαν οι προσπάθειες περιφερειακών διεθνών οργανισμών (κατά βάση ευρωπαϊκών) να αντιμετωπίσουν τους νέους κινδύνους που προέρχονται από την επιστήμη της Πληροφορικής και συγκεκριμένα από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τη δυνατότητα αθέμιτης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων με αυτούς. Οι λύσεις που επιλέχθηκαν και η πορεία που ακολούθησε και ακολουθεί και σήμερα ο κάθε οργανισμός ποικίλλουν ανάλογα με τον οντολογικό σκοπό του καθενός.

Για παράδειγμα ο ΟΟΣΑ και η ΕΕ, οργανισμοί οικονομικού προσανατολισμού, αν και η ΕΕ πλέον φιλοδοξεί και καθημερινά το πετυχαίνει να επεκτείνει τις δραστηριότητες της σε όλα τα επίπεδα της ζωής των πολιτών των κρατών μελών της, υιοθέτησαν μία «*προσέγγιση της αγοράς*», με έμφαση στην ελεύθερη ροή των προσωπικών δεδομένων, ενώ το ΣτΕυρ και ο ΟΗΕ, το έργο όμως του οποίου εκφεύγει από το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, υιοθέτησαν μία «*προσέγγιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου*» με έμφαση στις δύο αυτές περιπτώσεις στην προστασία του ιδιωτικού βίου²³⁸.

Πάρα ταύτα εντοπίζονται σημαντικές ομοιότητες μεταξύ ακόμη και της «Σύμβασης 108» με τις Κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ²³⁹ για παράδειγμα, παρά τη διαφορετική προσέγγιση, καθώς τα κράτη μέλη των διεθνών οργανισμών των οποίων το έργο παρουσιάσθηκε είναι εν πολλοίς τα ίδια και ο κίνδυνος για τον ιδιωτικό βίο ένας και αυτός. Μάλιστα ακολουθώντας τη σκέψη του F. Hondius και προσαρμόζοντας τη στις ανάγκες της παρούσας μελέτης, τα κράτη μέλη των οργανισμών αυτών θα μπορούσαν να παρομοιασθούν

²³⁷ Ακόμη δεν έχει προσφύγει κάποιος – φυσικό ή νομικό πρόσωπο – ενώπιον του ΔΕΚ και δεν υπάρχουν αποφάσεις αυτού για θέματα παραβίασης των προσωπικών του δεδομένων, κάτι το οποίο αναμένεται με μεγάλο ενδιαφέρον.

²³⁸ Βλ. **SICILIANOS L.AL.**, ο.π., σελ. 130.

με τέσσερις «ομόκεντρους κύκλους». Ο «εξωτερικός κύκλος» αποτελείται από τα κράτη μέλη του ΟΟΣΑ, ο «ενδιάμεσος» από τα κράτη μέλη του ΣΤΕυρ, ο «εσωτερικός» από τα κράτη μέλη της ΕΕ που συμπίπτουν με αυτά της Ευροπρ και ο «απώτερος εσωτερικός» από τα κράτη μέλη του χώρου Schengen. Όσο απομακρύνεται κανείς από το κοινό κέντρο των τεσσάρων κύκλων τόσο γενικότερη και λιγότερο δεσμευτική σε νομικό επίπεδο γίνεται η παρεχόμενη προστασία των προσωπικών δεδομένων²⁴⁰.

Τα πέντε κείμενα, που παρακολουθήσαμε στα προηγούμενα Κεφάλαια, έδειξαν ξεκάθαρα την πρόθεση των συντακτών τους να προσεγγίσουν το θέμα της προστασίας και της ροής των προσωπικών δεδομένων, ακολουθώντας όμως μία ξεχωριστή πορεία σε κάθε περίπτωση. Οι ομοιότητες όμως δεν είναι αμελητέες και η φιλοσοφία που διαπνέει το κάθε κείμενο παρέχει μία συμπληρωματικότητα τόσο στο έργο του μελετητή των προσωπικών δεδομένων όσο και στις υποχρεώσεις και το τελικά διαμορφωνόμενο νομικό πλαίσιο, κυρίως των κρατών μελών που βρίσκονται στον «απώτερο εσωτερικό κύκλο» των κρατών μελών της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen.

A. Πεδίο εφαρμογής – θεμελιώδεις αρχές

Κατ' αρχάς υπάρχει συμφωνία μεταξύ των κειμένων ότι η προστασία παρέχεται προς τα φυσικά πρόσωπα – υποκείμενα των προσωπικών δεδομένων, εξακριβωμένα ή εξακριβώσιμα, αλλά καθώς στα σύγχρονα κράτη δικαίου δε μπορεί να εξαιρούνται τα νομικά πρόσωπα (ιδιωτικού δικαίου) από την παρεχόμενη κρατική προστασία η «Σύμβαση 108» και μόνο προέβλεψε ότι κατ' εξαίρεση η προστασία μπορεί να επεκταθεί και σ' αυτά. Κανένας οργανισμός δεν περιόρισε την προστασία του στην αυτοματοποιημένη και μόνο επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, καθώς υπήρχε διάθεση να περιληφθούν και τα ήδη υπάρχοντα, έστω και απαρχαιωμένα χειροκίνητα αρχεία. Επίσης τα κείμενα περιέλαβαν στο πεδίο εφαρμογής τους τόσο το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα, καθιερώνοντας και την τριτενέργεια των προσωπικών δεδομένων (πλην αυτών του «χώρου Schengen» και της Ευροπρ, λόγω του αντικειμένου τους που σχετίζεται μόνο με θέματα δημόσιας εξουσίας). Όλα τα κείμενα προέβλεψαν κάποιες γενικές εξαιρέσεις από το πεδίο εφαρμογής. Η Οδηγία της ΕΕ, λόγω της ιδιομορφίας του οργανισμού έθεσε κάποιες *per se* εξαιρέσεις από το πεδίο εφαρμογής της, όπως η εξαίρεση θεμάτων δεύτερου και τρίτου πυλώνα, ενώ η «Σύμβαση 108» έθεσε την προϋπόθεση της αμοιβαιότητας ως απαραίτητη για την κάθε εξαίρεση.

Όσον αφορά τις θεμελιώδεις αρχές που αφορούν τη συλλογή και την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, τα κείμενα (πλην της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen σε κάποιες περιπτώσεις και της σύμβασης της Ευροπρ) ακολουθούν το ίδιο σκεπτικό και φυσικώ τω λόγω καταλήγουν στην εξαγγελία των ίδιων αρχών, όπως της νομιμότητας (εκτός απ' την περίπτωση του «χώρου Schengen» και της Ευροπρ), της

²³⁹ Ιδιαίτερα οι δύο αυτοί οργανισμοί παρά τη διαφορετική στόχευση των προθέσεων τους συνεργάστηκαν στενά, ούτως ώστε να καταλήξουν στα τελικά τους κείμενα που άλλωστε ομοιάζουν μεταξύ τους. Βλ. **HONDIUS F.**, ο.π., σελ. 113 και **HOLVAST J./MADSEN W./ROTH P.**, ο.π., σελ. 2.

²⁴⁰ Βλ. **HONDIUS F.**, ο.π., σελ. 113.

εντιμότητας, της επάρκειας, της αναλογικότητας, της ενημέρωσης, της διαφάνειας (μόνο στην περίπτωση του ΟΟΣΑ) της προσήλωσης στον αρχικό σκοπό της επεξεργασίας (με κάποιες εξαιρέσεις), αλλά και του δικαιώματος πρόσβασης του ατόμου στα συλλεγμένα δεδομένα (στην περίπτωση του «χώρου Schengen» και της Ευροπολ τέτοιο δικαίωμα χορηγείται και σε αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες), χορήγησης της a priori συναίνεσης του (στην Οδηγία και στη «Σύμβαση 108»), χρονικής διάρκειας διατήρησης των καταχωρήσεων (πλην του ΟΟΣΑ), διόρθωσης (ή αντίταξης σύμφωνα με την Οδηγία 95/46), ακόμη και διαγραφής σύμφωνα με τη σύμβαση της Ευροπολ και τη Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen. Επίσης οι δύο τελευταίες χορηγούν στα υποκείμενα προσωπικών δεδομένων και δικαίωμα λήψης αποζημίωσης από τα κράτη. Η «Σύμβαση 108», η Οδηγία της ΕΕ και η σύμβαση της Ευροπολ προβαίνουν μάλιστα και στη διάκριση των προσωπικών δεδομένων σε ευαίσθητα και μη.

Τέλος, η Οδηγία εισάγει μία πολύ σημαντική καινοτομία, που δε συναντούμε στα υπόλοιπα διεθνή κείμενα, αλλά υπονοείται στη σύμβαση της Ευροπολ, καθώς δίνεται έμφαση στον τεράστιο κίνδυνο των αυτοματοποιημένων αποφάσεων εις βάρος των ατόμων από τη χρήση μεθόδων συστηματοποίησης και ομαδοποίησης δεδομένων με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών που όμως δε μπορούν σε καμία περίπτωση να σχηματίσουν μία ακριβή εικόνα για έναν άνθρωπο και την προσωπικότητά του.

Β. Διασυνοριακή ροή προσωπικών δεδομένων

Αυτή η κατηγορία αποτελεί την κατεξοχήν περίπτωση διαφορετικής προσέγγισης και ιεράρχησης προτεραιοτήτων μεταξύ των κειμένων που εξετάστηκαν. Ανάλογα με τον οντολογικό σκοπό του κάθε οργανισμού δίνεται διαφορετική βαρύτητα στην ελευθερία της διασυνοριακής ροής των προσωπικών δεδομένων. Όλα τα κείμενα προβλέπουν αυτήν την ελευθερία, αλλά ανάλογα με τις προϋποθέσεις ή τους περιορισμούς που τη συνοδεύουν σχηματίζεται μία διαφορετική εικόνα για την κάθε περίπτωση. Ο ΟΟΣΑ, όπως είναι λογικό διακηρύσσει πανηγυρικά την ελευθερία αυτή θέτοντας γενικούς περιορισμούς, ενώ η «Σύμβαση 108» και η Οδηγία είναι περισσότερο αναλυτικές στις προβλεπόμενες περιπτώσεις εξαιρέσεων επί αυτής. Η Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen όντας το πλέον «εσωστρεφές» κείμενο περιέχει και το πιο αφαιρετικό λεκτικό επί του θέματος. Τέλος, η σύμβαση της Ευροπολ ισχύει μία κατ' αρχήν απαγόρευση της διασυνοριακής ροής των προσωπικών δεδομένων η οποία μάλιστα ενδυναμώνεται από το προσεκτικά διατυπωμένο λεκτικό των εξαιρέσεων που έπονται.

Γ. Κρατικά μέτρα

Τα κρατικά μέτρα εφαρμογής που καλούνται να λάβουν τα κράτη μέλη καθ' υπόδειξη των τελικών κειμένων ποικίλουν σε αρκετά σημεία. Απ' τη μια οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ αναφέρονται στην καθιέρωση δικαστικών και διοικητικών βοηθημάτων, όπως και στην καθιέρωση της «αυτορρύθμισης», αλλά υπό τη μορφή προτροπών χωρίς νομική

δεσμευτικότητα, ενώ απ' την άλλη τα υπόλοιπα κείμενα καθιερώνουν ως *conditio sine qua non* τη δυνατότητα προσφυγής των υποκειμένων των δεδομένων τόσο ενώπιον των κρατικών ανεξάρτητων διοικητικών Αρχών όσο και των Κοινών (διακρατικών) Αρχών ελέγχου της προστασίας (τουλάχιστον στην περίπτωση των τριών κειμένων που προέρχονται από τα κράτη μέλη της ΕΕ).

Η Οδηγία 95/46 προωθεί και αυτή την «αυτορρύθμιση» υπό τη μορφή των κωδίκων δεοντολογίας που δύνανται να καταρτίζουν επαγγελματικά σωματεία και οργανώσεις στο εσωτερικό των κρατών μελών υπό την εποπτεία της ΕΕ. Δικαίωμα προσφυγής στα Δικαστήρια ή τα αρμόδια κρατικά όργανα παρέχεται από την Οδηγία, τη Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen και τη σύμβαση της Ευροpol, ενώ τα δύο τελευταία κείμενα παρέχουν και τη δυνατότητα λήψης αποζημίωσης για αθέμιτες προσβολές των ατόμων.

Δ. Άλλα θέματα

Ένα άλλο πεδίο σύγκρισης των πέντε κειμένων που παρουσιάστηκαν και όπου εντοπίζονται ομοιότητες και διαφορές είναι η εξαγγελόμενη συνεργασία μεταξύ των κρατών. Όλα τα κείμενα δίνουν έμφαση στη συνεργασία που πρέπει να αναπτυχθεί μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών. Ο ΟΟΣΑ ενθαρρύνει τη συνεργασία των κρατών με τη μέθοδο της ανταλλαγής πληροφοριών και την παροχή αμοιβαίας βοήθειας μεταξύ τους. Το ΣτΕυρ με τη «Σύμβαση 108» επεκτείνει τη συνεργασία ακόμη περισσότερο, παρέχοντας τη δυνατότητα σε ένα κράτος να παράσχει την προστασία του απευθείας προς τους πολίτες άλλων κρατών μελών, ενώ η Οδηγία 95/46, καθώς προβλέπει την ύπαρξη και τη λειτουργία εθνικών Αρχών προστασίας, καθιερώνει και ρυθμίζει τη συνεργασία μεταξύ αυτών και με τα κοινοτικά όργανα, όπως η Ομάδα του άρθρου 29 της Οδηγίας, η σύμβαση Ευροpol προβλέπει τη συνεργασία τόσο απευθείας μεταξύ των κρατών μελών όσο και αυτών με τα όργανα της Ευροpol, ενώ τέλος η Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen, που εισάγει το πλέον αμφισβητούμενο πλαίσιο προστασίας, αλλά και διακινδύνευσης των προσωπικών δεδομένων, καθιερώνει πολυεπίπεδη συνεργασία μεταξύ των εθνικών γραφείων S.I.RE.N.E, με το κεντρικό Σύστημα Πληροφοριών σε ερωτήσεις των πολιτών για συλλογή και επεξεργασία δεδομένων τους εντός του «χώρου Schengen».

Όλα τα κείμενα (πλην των Κατευθυντήριων γραμμών του ΟΟΣΑ) προβλέπουν τη δημιουργία διακρατικών οργάνων προκειμένου να ελέγχεται η κρατική δράση και να επιλύονται προβλήματα που παρουσιάζονται κατά την εφαρμογή των προβλεπόμενων. Η «Σύμβαση 108» προέβλεψε μία Συμβουλευτική Επιτροπή, από εκπροσώπους των κρατών μελών και με παρατηρητές από άλλα κράτη, ενώ η Οδηγία 95/46 προέβλεψε την Ομάδα του άρθρου 29 και την Επιτροπή του άρθρου 31 με παρόμοιο οντολογικό σκοπό. Η σύμβαση της Ευροpol προβλέπει τη σύσταση και λειτουργία μίας Κοινής Εποπτικής Αρχής που θα τη στελεχώνουν εκπρόσωποι των Εθνικών Εποπτικών Αρχών. Τέλος, η Σύμβαση εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen, προβλέπει τη δημιουργία μιας Κοινής Αρχής Ελέγχου που θα αποτελείται από δύο εκπροσώπους της κάθε εθνικής Αρχής ελέγχου και αποστολή της είναι η επίβλεψη της λειτουργίας της Υπηρεσίας Τεχνικής Υποστήριξης.

Τέλος, η μεγάλη τομή, που αξίζει και ιδιαίτερης υπενθύμισης, προέρχεται από τη «Σύμβαση 108» και ακολουθήθηκε έμπρακτα και από τη Συμφωνία Schengen. Οι συντάκτες της σύμβασης του ΣτΕυρ, αντιλαμβανόμενοι το μέγεθος του προβλήματος και την ανάγκη συμμετοχής όσο το δυνατό περισσότερων κρατών, θα δώσουν το δικαίωμα προσχώρησης σε αυτήν και κρατών μη μελών του ΣτΕυρ με προφανή στόχο να προσελκύσουν τα μη ευρωπαϊκά κράτη μέλη του ΟΟΣΑ, κάτι που δεν έχει επιτευχθεί όμως μέχρι τώρα. Ως επιπλέον κίνητρο η «Σύμβαση 108» προσφέρει τη δυνατότητα καθορισμού από τα κράτη του εσωτερικού χώρου εφαρμογής αυτής (*ratione territoriae*), καθώς και τη δυνατότητα καταγγελίας και αποχώρησης από αυτήν. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω κράτη μέλη του χώρου Schengen είναι και δύο κράτη μη μέλη της ΕΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Η ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΜΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

Η ανταπόκριση των κρατών μελών των τριών περιφερειακών διεθνών οργανισμών, καθορίσθηκε από τη νομική φύση του κάθε κειμένου, δηλαδή σε τελική ανάλυση από την πολιτική διάθεση των ίδιων των κρατών μελών να θεσπίσουν ένα ικανοποιητικό πλαίσιο προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο εσωτερικό τους, υπό την επιστασία του εκάστοτε διεθνούς οργανισμού και να «επισημοποιήσουν» τη διακρατική συνεργασία στον αυτό τομέα.

Πιο συγκεκριμένα, τα κράτη που στο προηγούμενο Κεφάλαιο τοποθετήθηκαν στον «απώτερο εσωτερικό κύκλο» των τεσσάρων «ομόκεντρων κύκλων», δηλαδή τα κράτη μέλη του «χώρου Schengen» υιοθέτησαν, λόγω της ιδιομορφίας και της αυστηρής νομικής γλώσσας της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen, απαρέγκλιτα τα οριζόμενα από αυτό το κείμενο. Ομοίως τα κράτη μέλη της ΕΕ (και κράτη μέλη της Ευροπoι), ο «εσωτερικός κύκλος», προσάρμοσαν νωρίτερα ή αργότερα την εθνική νομοθεσία τους στα προβλεπόμενα από την Οδηγία 95/46, ενώ σταδιακά πράττουν το ίδιο με τη σύμβαση Ευροπoι. Ο «ενδιάμεσος κύκλος» των κρατών μελών του ΣτΕυρ προχώρησαν σε κυρώσεις του συμβατικού κειμένου, χωρίς όμως να έχει επιτευχθεί πλήρης ομοιομορφία και χωρίς την εισαγωγή κατάλληλου εσωτερικού νομοθετικού κειμένου, κυρίως από τα νεοσύστατα κράτη που τυγχάνουν και νέα μέλη του οργανισμού. Τέλος, τα κράτη μέλη «εξωτερικού κύκλου», δηλαδή τα κράτη μέλη του ΟΟΣΑ, προχωρούν σε μία νομοθετική πορεία και ενσωμάτωση των Κατευθυντήριων Γραμμών κατά το δοκούν. Πάρα ταύτα ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρουσίαση των εσωτερικών μέτρων όλων αυτών των κρατών με τις μεγάλες διαφορές στο νομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο.

- Η *Φιλανδία* έχει θεσπίσει ήδη από το 1987 τη Νομοθετική Πράξη/Διάταγμα για τα αρχεία προσωπικών δεδομένων και έχει εισαγάγει ένα Μεσολαβητή (*Ombudsman*), καθώς και

μία Επιτροπή προστασίας προσωπικών δεδομένων. Στο 8ο Τμήμα του Συντάγματος υπάρχει σχετική πρόβλεψη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

- Το νεοσύστατο κράτος της *Τσεχίας*, παρά το γεγονός ότι κληρονόμησε από το ενιαίο κράτος της Τσεχοσλοβακίας μία Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων σε πληροφοριακά συστήματα που μάλιστα όριζε και ένα Γραφείο για την προστασία προσωπικών δεδομένων, έχει θέσει υπό συζήτηση ένα νέο νόμο, πιο ενημερωμένο, για την προστασία προσωπικών δεδομένων. Το άρθρο 10 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών, συνταγματικής τάξης, περιέχει αντίστοιχη ρύθμιση προστασίας.
- Στην *Ουγγαρία*, το πέρασμα στη φιλελεύθερη δημοκρατία ακολούθησαν ραγδαίες αλλαγές και στο νομικό επίπεδο, όπως το άρθρο 59 του Συντάγματος και η Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων και για την κοινοποίηση δεδομένων δημοσίου συμφέροντος του 1992, βάσει της οποίας ορίστηκε Κοινοβουλευτικός Επίτροπος για την προστασία προσωπικών δεδομένων και της ελευθερίας πληροφόρησης. Οι καινοτομίες αυτές δεν είναι τυχαίες, δεδομένου ότι, ήδη από το 1977, το άρθρο 83 του ουγγρικού Αστικού Κώδικα προέβλεπε ότι η πληροφορική δεν πρέπει να απειλεί τα ατομικά δικαιώματα, ενώ ακολούθησε και μία ανάλογη νομοθετική προσπάθεια το 1981.
- Το άλλο κράτος που προήλθε από τη διάσπαση της Τσεχοσλοβακίας, η *Σλοβακία* κινήθηκε στον ίδιο δρόμο με την Τσεχία και εισήγαγε συνταγματικό άρθρο (άρθρο 19), αλλά και σχετική Νομοθετική Πράξη, το 1998, για την προστασία των προσωπικών δεδομένων σε πληροφοριακά συστήματα, ενώ όρισε και Επίτροπο για την προστασία αυτών.
- Η *Ελλάδα*, όπως αναφέρθηκε παραπάνω σε αρκετές περιπτώσεις με το νόμο 2472/1997 (τροποποιήθηκε με το ν. 2703/1999) εισήγαγε στην επικράτεια την προστασία των προσωπικών δεδομένων και την Αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων για ανεξάρτητο έλεγχο. Στο αναθεωρημένο Σύνταγμα υπάρχει νέο άρθρο (9Α) που προβλέπει την προστασία των προσωπικών δεδομένων στην επικράτεια.
- Η *Ιρλανδία* έχει επιληφθεί επί του θέματος ήδη από το 1988 με τη Νομοθετική Πράξη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και τον Επίτροπο για τον ουσιαστικό έλεγχο.
- Στην *Ολλανδία* το σχετικό νομοθετικό έργο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αρκετά πιο πλούσιο από το σύνηθες, καθώς πέραν της συνταγματικής πρόβλεψης (άρθρο 10) υπάρχει μία Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων από το 1988, ένα Διάταγμα για τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα από το 1993, μία Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων (αστυνομικά αρχεία) του 1990 και μία Επιτροπή προστασίας προσωπικών δεδομένων και ιδιωτικού βίου, γνωστή ως Registratiekamer.

- Στην *Ισπανία*, πέρα από τη γενική συνταγματική πρόβλεψη, ήδη από το 1978 (άρθρο 18παρ.4) ακολούθησε μία αναλυτική Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων το 1992 ενώ λειτουργεί και Επιτροπή προσωπικών δεδομένων.
- Στην *Αυστρία* η Νομοθετική Πράξη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων του 1978 (με τροποποιήσεις το 1986) εισήγαγε την προστασία και τη σχετική Επιτροπή (Datenschutzkommission). Επίσης υπάρχει και πρόβλεψη συνταγματικής τάξης (Πράξη 1).
- Στη *Γαλλία* επίσης, ήδη από το 1978 με τη Νομοθετική Πράξη για την επεξεργασία, για τα αρχεία προσωπικών δεδομένων και για τις ατομικές ελευθερίες εισήχθη η Εθνική Επιτροπή για την Ελευθερία της Πληροφόρησης, γνωστή ως C.N.I.L.
- Η *Ιταλία* άργησε αρκετά μέχρι να υιοθετήσει ένα σχετικό εσωτερικό νόμο για την προστασία των ατόμων και των νομικών προσώπων σχετικά με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (1996) και στη συνέχεια ένα νόμο για την προστασία προσωπικών δεδομένων (1997). Στη χώρα υπάρχει ανεξάρτητη Αρχή προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Η ουσιαστική πίεση για το νομοθετικό πλαίσιο προήλθε από τη βούληση της Ιταλίας να εισέλθει στο «χώρο Schengen».
- Στο *Λουξεμβούργο* υπάρχει Νομοθετική Πράξη για τα ονομαστικά δεδομένα από το 1979 (με τροποποιήσεις τα έτη : 1987, 1992 και 1993) ενώ συζητείται και σχέδιο Διακήρυξης για την προστασία των ατόμων σχετικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Στη χώρα λειτουργούν ήδη η Συμβουλευτική Επιτροπή για την προστασία αυτών που υπάγεται στο υπουργείο Δικαιοσύνης της χώρας και η Επιτροπή προστασίας του ιδιωτικού βίου.
- Στην *Πορτογαλία* υπάρχει συνταγματική διάταξη (άρθρο 35) από το 1976, αμέσως μετά την παλινόρθωση της δημοκρατίας στη χώρα, αλλά η σχετική Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων καθυστέρησε μέχρι το 1991 (με τροποποιήσεις το 1994). Για το σχετικό έλεγχο έχει προτιμηθεί Επιτροπή προστασίας προσωπικών δεδομένων.
- Στη *Σουηδία* υπάρχει μια γενικού περιεχομένου Αναθεωρημένη Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων του 1992 (πρώτη θέση σε ισχύ το 1973), και ειδικότερες Ρυθμίσεις για την απευθείας διαφήμιση, Γενικές Συστάσεις για την ασφάλεια προσωπικών δεδομένων για προσωπικούς καταλόγους. Τον έλεγχο επ' αυτών των ρυθμίσεων ασκεί η Επιτροπή προστασίας προσωπικών δεδομένων. Και στη χώρα αυτή υπάρχει συνταγματική πρόβλεψη (άρθρο 2παρ.3).
- Το σύστημα προστασίας προσωπικών δεδομένων του *HB* παρουσιάζει τις περισσότερες εκπλήξεις, καθώς πέρα από το κεντρικό σύστημα, οι νήσοι του Μαν, του Γκέρνσου και του Τζέρσου και παλιότερα (μέχρι το 1997) το Χονγκ Κονγκ έχουν το δικό τους ρυθμιστικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα ήδη από το 1984 υπάρχει Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων που ισχύει σε όλη την επικράτεια του HB και τον έλεγχο ασκεί αρμόδιος Ληξιαρχος προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Όμως στη νήσο του Μαν, από το 1986, υπάρχει σχετική Νομοθετική Πράξη με αντίστοιχο Ληξιαρχο

προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Επίσης, στις νήσους Γκέρνσου και Τζέρσου υπάρχουν αντίστοιχα καθεστώτα από το 1986 και 1987 αντίστοιχα. Τέλος, στο Χονγκ Κονγκ θεσπίστηκε το υπ' αριθμ. 81/1995 Διάταγμα για τα προσωπικά δεδομένα και τον ιδιωτικό βίο που εγκατέστησε το Γραφείο του Επιτρόπου ιδιωτικού βίου για τα προσωπικά δεδομένα που λειτουργεί ακόμη μετά την «επιστροφή» του Χονγκ Κονγκ στην Κίνα το 1997.

- Στην *Ελβετία*, πέρα από τη συνταγματική διάταξη (άρθρο 13) από το 1992 ισχύει Ομοσπονδιακή Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων, ενώ από το 1993 ισχύουν και άλλα σχετικά Διατάγματα. Φυσικά υπάρχει Επιτροπή προστασίας προσωπικών δεδομένων και ιδιωτικού βίου. Τα καντόνια έχουν τα δικά τους νομοθετικά κείμενα και όργανα.
- Στο *Βέλγιο* ισχύει η Νομοθετική Πράξη για την προστασία προσωπικών δεδομένων του 1992 και τα Διατάγματα του 1996, ενώ υπάρχει και Συμβουλευτική (όχι ελεγκτική όπως συνήθως) Επιτροπή για την προστασία προσωπικών δεδομένων
- Στη *Δανία* εισήχθη το 1987 η Νομοθετική Πράξη για τα δημόσια και ιδιωτικά αρχεία και λειτουργεί το Γραφείο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.
- Η *Γερμανία* αποτελεί σημείο αναφοράς στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, καθώς ήδη από το 1970, το κρατίδιο της Έσσης κύρωσε τον πρώτο εσωτερικό νόμο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Ακολούθησαν και τα υπόλοιπα κρατίδια τα οποία απέκτησαν όλα σχετική νομοθεσία και Επιτρόπους. Ομοσπονδιακός Νόμος για την (τότε) Δυτική Γερμανία ακολούθησε το 1977, ενώ αργότερα ακολούθησε νόμος του 1990 που προβλέπει και Ομοσπονδιακό Επίτροπο ιδιωτικού βίου.
- Στην *Ισλανδία* ισχύει η Νομοθετική Πράξη του 1989 για την προστασία προσωπικών δεδομένων και λειτουργεί σχετική Επιτροπή που υπάγεται στο υπουργείο Δικαιοσύνης της χώρας.
- Στη *Νορβηγία* ισχύει η Νομοθετική Πράξη του 1978 (όπως αναθεωρήθηκε το 1987) για τα αρχεία προσωπικών δεδομένων και λειτουργεί Γραφείο για την προστασία προσωπικών δεδομένων.
- Στη *Σλοβενία* ισχύει από το 1999 (με τροποποιήσεις του ίδιου έτους) Νομοθετική Πράξη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ το Σύνταγμα του κράτους περιέχει και σχετική διάταξη (άρθρο 38), ενώ ο έλεγχος έχει ανατεθεί στο υπουργείο Δικαιοσύνης.
- Στη *Λιθουανία* υπάρχει Σώμα Επιθεωρητών για την προστασία προσωπικών δεδομένων που υπάγεται στο υπουργείο Αναδιάρθρωσης της Δημόσιας Διοίκησης και των Τοπικών Αρχών και λειτουργεί βάσει της Νομοθετικής Πράξης του 1996 (με τροποποιήσεις το 1998 και το 2000).
- Στην *Κύπρο* εισήχθη νόμος για την προστασία των προσωπικών δεδομένων εντός του 2001, αλλά δε λειτουργεί ακόμη όργανο ελέγχου που είναι όμως υπό σύσταση.
- Στην *Εσθονία* υπάρχει Επιθεώρηση για την προστασία προσωπικών δεδομένων που λειτουργεί από το 1996, βάσει Νομοθετικής Πράξης. Το άρθρο 42 του Συντάγματος εξαγγέλλει τη σχετική προστασία.

- Στην *Πολωνία*, εκτός από τη συνταγματική πρόβλεψη του άρθρου 51, υπάρχει ένα ικανοποιητικό πλαίσιο προστασίας με το Νόμο για την προστασία προσωπικών δεδομένων του 1997, με τον οποίο συστάθηκε και η Γενική Επιτροπεία για την προστασία προσωπικών δεδομένων.
- Στη *Ρουμανία* από το 1992 υπάρχει μία Διακήρυξη για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ τώρα ετοιμάζεται σχετικό νομοσχέδιο. Επίσης, σχεδιάζεται η δημιουργία και η λειτουργία μίας Επιτροπής για την πληροφορική που θα υπάγεται στο Τμήμα για την Κοινωνία της Πληροφορικής.
- Στο κράτος του *Αγίου Μαρίνου* ισχύει από το 1983 (με τροποποιήσεις του 1995) Νομοθετική Πράξη για τη συλλογή, την επεξεργασία και τη χρήση αυτοματοποιημένων προσωπικών δεδομένων. Τον έλεγχο έχει αναλάβει ο Εγγυητής για την ασφάλεια του απορρήτου και των προσωπικών δεδομένων.
- Στη *Λετονία* με Νομοθετική Πράξη του 2000 εισήχθη η προστασία των προσωπικών δεδομένων και συστάθηκε Κρατική Επιθεώρηση των δεδομένων.
- Στην *Αλβανία* υιοθετήθηκε, μετά τη συνταγματική πρόβλεψη (άρθρο 35), το 1999 Νομοθετική Πράξη προστασίας προσωπικών δεδομένων και υπεύθυνος επί του θέματος ορίστηκε ο Συνήγορος του Πολίτη.
- Στην «*Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας*» για την προστασία των προσωπικών δεδομένων ισχύει Νομοθετική Πράξη του 1994 που προβλέπει ειδικό Διοικητικό Σώμα ελέγχου, ενώ υπάρχει και σχετική συνταγματική διάταξη (άρθρο 18).
- Στη *Ρωσία*, πέραν του άρθρου 24 του Συντάγματος, ισχύει από το 1995 Ομοσπονδιακή Νομοθετική Πράξη για τις Πληροφορίες, την Πληροφόρηση και την Προστασία των Πληροφοριών, ενώ δεν έχει συσταθεί ad hoc όργανο ελέγχου.
- Στις πρώην Δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης, τη *Γεωργία*, την *Αρμενία* και το *Αζερμπαϊτζάν* που έχουν γίνει δεκτές στο ΣτΕυρ υπάρχουν μόνο συνταγματικές προβλέψεις, τα άρθρα 41, 20 και 32 αντίστοιχα.
- Στη *Μολδαβία*, όπως και στην *Τουρκία*, τη *Βουλγαρία*, τη *Μάλτα*, την *Κροατία*, όπου υπάρχει όμως και συνταγματική διάταξη (άρθρο 37) και την *Ουκρανία* (άρθρο 32 του Συντάγματος) ετοιμάζονται νομοσχέδια για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Στο *Λιχτενστάιν* ετοιμάζεται σχέδιο Διακήρυξης για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ λειτουργεί ήδη Επιτροπή ελέγχου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Καταλήγοντας σε κάποιο πρώτο συμπέρασμα ο μελετητής των δικαιωμάτων του ανθρώπου και κατ' επέκταση των προσωπικών δεδομένων βλέπει ξεκάθαρα ότι η τεχνολογική έκρηξη των τελευταίων δεκαετιών του 20ου αιώνα οδήγησε και στη είσοδο νέων μορφών απειλής του καθημερινού ιδιωτικού βίου του ανθρώπου. Ο άνθρωπος για άλλη μία φορά, παρασυρόμενος από τις σύμφυτες αδυναμίες του, υπέπεσε στο γνωστό προαιώνιο ατόπημα του και προσπάθησε να εκμεταλλευθεί ένα επίτευγμα του και τις δευτερεύουσες δυνατότητες που προσφέρει αυτό, προκειμένου να κυριαρχήσει και τελικά να ελέγξει τους συνανθρώπους του.

Ούτε μία φορά δεν υπονοήθηκε στη συγκεκριμένη μελέτη ότι η Πληροφορική και οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι εξοβελιστέοι από τη ζωή του ανθρώπου και ότι αυτά τα «μέσα» αποτελούν τις κατεξοχήν πηγές κινδύνου του ιδιωτικού βίου και κατ' επέκταση της προσωπικότητας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.

Οι διεθνείς οργανισμοί, το έργο των οποίων παρακολουθήθηκε εκ του σύνεγγυς κατά την ανάπτυξη των παραπάνω Κεφαλαίων, δεν καταδίκασαν σε καμία περίπτωση την Πληροφορική και τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, αλλά προσπάθησαν να θέσουν όρια σε προθέσεις παραχάραξης και καπήλευσης του αρχικού οντολογικού σκοπού τους. Ακόμη και το ΣτΕυρ, ένας κατεξοχήν ευαίσθητος οργανισμός στα θέματα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με σημαντικότατο άλλωστε και χειροπιαστό έργο, δεν έκανε την παραμικρή νύξη σε άδικες και άλογες κυρώσεις και περιορισμούς εις βάρος των «μέσων» αυτών, αλλά εστίασε την προσοχή του στις προθέσεις αυτών που κάνουν χρήση τους.

Το έργο αυτών των οργανισμών παρουσιάζεται αυξανόμενο και η επίδραση προς τα κράτη μέλη τους, που ακόμη αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες στο διεθνές πεδίο, ιδιαίτερα θετική. Όμως η γοητεία ενός τέτοιου θέματος αποτελεί και τη μεγαλύτερη πηγή των κακών που έπονται. Η διαρκής αλματώδης εξέλιξη της τεχνολογίας εκθέτει την πολιτική βούληση και καθιστά σε συντομότατο χρονικό διάστημα τη νομική σκέψη και

πρακτική απαρχαιωμένη. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ, ή η «Σύμβαση 108» του ΣτΕυρ που αποτέλεσαν εντυπωσιακά και ρηξικέλευθα κείμενα στις αρχές της δεκαετίας του '80 σήμερα «αναζητούν νέα εφόδια» προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους νεότερους κινδύνους που εμφανίζονται, όπως οι απειλές κυρίως μέσω Διαδικτύου, πχ με το διαρκώς αυξανόμενο ηλεκτρονικό εμπόριο, με τον παγκόσμιο ιστό, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τη μεταφορά αρχείων, του ιδεατού τερματικού, καθώς και υπηρεσίες newsgroups, λιστών αλληλογραφίας και chatting²⁴¹.

Η διακρατική συνεργασία μέσω διεθνών θεσμών με σταθερή λειτουργία, προκαθορισμένους στόχους και προοπτική χρόνου είναι απαραίτητη προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι κίνδυνοι της τεχνολογίας. Αυτοί ομοιάζουν, κατ' αναλογία, με τους κινδύνους της μόλυνσης του περιβάλλοντος που δε γνωρίζουν σύνορα. Οι υπηρεσίες του Διαδικτύου, που αποτελούν συνάμα και το ανάθεμα του, «περιφρονούν» τα κρατικά σύνορα και είναι προσβάσιμες από οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη. Όμως το προστατευτικό σύστημα είτε έχει το αυστηρό νομικό περίβλημα μιας διεθνούς σύμβασης ή μιας οδηγίας της ΕΕ, που υποχρεώνει τα κράτη μέλη του οργανισμού να προσαρμόσουν τις εθνικές νομοθεσίες είτε το χαλαρό ύφος του ευχολογίου των Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΟΣΑ είναι ούτως ή άλλως ατελής, καθώς περιορίζεται σε λίγα σχετικά κράτη που δεν ξεπερνούν το ¼ του συνόλου αυτών.

Μία οποιαδήποτε κοινωνιολογική και οικονομική μελέτη του διεθνούς περιβάλλοντος, όσο πρόχειρη και αν είναι καταλήγει εύκολα στο συμπέρασμα της παντελούς ανισότητας μεταξύ των κρατών. Η ανισότητα αυτή, που έχει αμέτρητες παραμέτρους και επί μέρους πεδία, δίνει την εύλογη εξήγηση ότι εκεί όπου τα προβλήματα επιβίωσης, σύμφωνα με την κλίμακα του Maslow²⁴², είναι ανυπέβλητα το δικαίωμα του ανθρώπου στην προστασία του ιδιωτικού βίου του ιεραρχείται πολύ χαμηλά, αν πράγματι υφίσταται. Η ανισότητα αυτή μεταφράζεται και στην έλλειψη των μέσων αυτών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να παραβιασθεί ο ιδιωτικός βίος του ανθρώπου.

Για τους παραπάνω λόγους η προσπάθεια του ΟΗΕ στις αρχές της δεκαετίας του '90 για μία προσέγγιση του θέματος της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, που αναφέρθηκε παραπάνω, περιορίστηκε σε ένα χαμηλής στόχευσης κείμενο Κατευθυντήριων Γραμμών. Μόνον τυχαίο δε χαρακτηρίζεται το γεγονός ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου γίνονται αντικείμενο σεβασμού και εξελίσσονται σε κοινωνίες που έχουν εξασφαλίσει ένα υψηλό επίπεδο διαβίωσης των πολιτών τους.

Στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου εν γένει, οι πολυσχιδείς κίνδυνοι που έχουν ως αφετηρία τους την *παγκοσμιοποίηση* της οικονομίας με τελικό εξαγόμενο την ομοιομορφία της ζωής, που θεωρείται ανάθεμα για την πλειοψηφία των ανθρώπων,

²⁴¹ Σημειωτέον ότι αρκετοί διεθνείς Οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ, το ΣτΕυρ, όπως και η Ε έχουν απευθύνει συστάσεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στα πλαίσια του Διαδικτύου και των συναλλαγών που πραγματοποιούνται μέσω αυτού, αλλά εκφεύγουν του αντικείμενου της παρούσας μελέτης.

²⁴² Σύμφωνα με αυτήν την κλίμακα ο άνθρωπος προσπαθεί πρώτα να εξασφαλίσει την *επιβίωση* του, στη συνέχεια την *ασφάλεια* του, έπειτα αναπτύσσει την *κοινωνικότητα* του, στη συνέχεια αποβλέπει στην ικανοποίηση του «εγώ» του και τέλος αποδίδεται στην έκφραση της *δημιουργικότητας* του. Ξεκινά δηλαδή από την ικανοποίηση και την εξασφάλιση των απολύτως αναγκαίων προκειμένου να στραφεί στη συνέχεια σε δευτερεύοντα για την επιβίωση του θέματα.

αντιμετωπίζονται ως δευτερεύον θέμα. Η παγκοσμιοποίηση θεωρείται από το 1998 από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) και την Έκθεση αυτού του έτους, όπως και από το Ινστιτούτο Έρευνας για την Κοινωνική Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών (1995) ως μέσο καθοριστικής ενδυνάμωσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς θεωρείται ότι η οικονομική αρωγή και η δυνατότητα για ισότιμη συμμετοχή και ανάπτυξη στο διεθνές οικονομικό πεδίο θα αποτελέσει τη λύση στα προβλήματα επιβίωσης και ασφάλειας που αντιμετωπίζει μεγάλη μερίδα κρατών ανά τον κόσμο²⁴³.

Το οξύμωρο του όλου σκεπτικού είναι ότι η προτεινόμενη λύση της οικονομικής βοήθειας και ανάπτυξης θα εισαγάγει και τους τεχνολογικούς κινδύνους για τον ιδιωτικό βίο του ανθρώπου, αλλά ταυτόχρονα θα βοηθά και στην καταπολέμηση τους με την παράλληλη εισαγωγή και καθιέρωση του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Μέχρι τότε θα δίδονται εκ παραλλήλου δύο μάχες, αυτή του αναπτυσσόμενου κόσμου κατά των παρενεργειών της τεχνολογίας και αυτή του αναπτυσσόμενου κόσμου υπέρ της ανάπτυξης και της τεχνολογίας.

---

²⁴³ Μία θαυμάσια πραγματεία για τη σύνδεση της παγκοσμιοποίησης με τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτελεί αυτή του **HOSSAIN K.** – “*Globalization and Human Rights : Clash of Universal Aspirations and Special Interests*” στο : **WESTON B.H. & MARKS ST. P. (eds.)** – *The Future of International Human Rights* – Ardsley, N.Y. – 1999 (Transnational Publishers, Inc.), σελ. 187 – 199.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Ελληνική

- **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Εισαγωγή στη Νομοπληροφορική και τη Δικαιοκυβερνητική* – Τομ. 1ος – *Νομοπληροφορική* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1994 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *«Η Σχέση Συστήματος, Στοιχείου και Πληροφορίας στην επιστήμη της Νομοπληροφορικής»* – Ελληνική Δικαιοσύνη – 1996.
- **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Β.** – *«Διδασκαλία, έρευνα και εκπαίδευση στο πεδίο του δικαίου και της πληροφορικής: μια σημαντική Οδηγία του Συμβουλίου της Ευρώπης που αναμένει την υλοποίησή της»* – Ελληνική Δικαιοσύνη – 1995.
- **ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ Β.** – *Η Προστασία των Στοιχείων Προσωπικού Χαρακτήρα από την Αθέμιτη Επεξεργασία τους με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή* – Συμβολή στη Δικαιοκυβερνητική – Αθήνα/Κομοτηνή – 1997 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΑΛΕΞΙΑΔΗ ΣΤ.** – *Ανακριτική* – Θεσσαλονίκη – 1993 (Εκδόσεις Σάκκουλα).
- **ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΥ.** – *Η Συνθήκη του Μάαστριχτ και ο ευρωπαϊκός συνταγματικός χώρος* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1994 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΒΕΓΛΕΡΗΣ Φ.** – *Οι Περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1982 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΒΕΓΛΕΡΗΣ Φ.** – *«Οι Προσβολές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Ελλάδα από το 1935»* – Νομικό Βήμα – 1976.
- **ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ ΕΥ.** – *«Το Πρόβλημα της Προστασίας του Πολίτη Απέναντι στην Καταχρηστική Εφαρμογή της Πληροφορικής»* – Αρμενόπουλος – 1984.
- **ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΑΠ.** – *«Η Εναρμόνιση του Ιδιωτικού Δικαίου στην Ευρώπη»* – Νομικό Βήμα – 1994.
- **ΓΙΟΚΑΡΗΣ ΑΓΓ.** – *Η πρακτική των Δικαιοδοτικών Οργάνων στην εφαρμογή του Διεθνούς Συμβατικού Δικαίου* – Ελληνική πρακτική και συγκριτικό πλαίσιο – Αθήνα/Κομοτηνή – 1986 (Αντ. Σάκκουλας).

- **ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ.** – *Πληροφορική και Δίκαιο* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1991 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ.** – «*Το Δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης των Πληροφοριών – Μια Νέα Πρόκληση*» – Διοικητική Δίκη – 1990.
- **ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ ΧΡ.** – *Η Απανθρωπία του Δικαιώματος* – Αθήνα – 1998 (Δόμος).
- **ΓΕΡΟΝΤΑ ΑΠ.** – «*Η Ηλεκτρονική Επεξεργασία των Προσωπικών Πληροφοριών*» – Το Σύνταγμα – 1989.
- **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο – Ι'* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1985 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – «*Η Προστασία των Ατομικών Δικαιωμάτων στο Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο*» – Νομικό Βήμα – 1982.
- **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.** – *Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα – Α'* - Αθήνα/ Κομοτηνή – 1991 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΕΥΡΥΓΕΝΗΣ Δ.** – «*Δικαιώματα του Ανθρώπου, Θετικόν Δίκαιον, Φυσικόν Δίκαιον*» – Αρμενόπουλος – 1967.
- **ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – 1999.**
- **ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΛΟΓΩΝ** – *Οι Συνταγματικές Ελευθερίες στην Πράξη – Α'* Συνέδριο, Αθήνα, 13-15/10/1983 – Αθήνα/Κομοτηνή – 1986 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ** – *Ασφάλεια Πληροφοριών – Τεχνικά, Νομικά και Κοινωνικά Θέματα* – Αθήνα – 1995
- **ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π.** – *Η Συνθήκη του Άμστερνταμ – Νέο πρότυπο ολοκλήρωσης ή σύμπτωμα απο-ολοκλήρωσης;* – Αθήνα – 1998 (Θεμέλιο/ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ).
- **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ. – ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ Κ. – ΡΟΖΑΚΗ ΧΡ. – ΦΑΤΟΥΡΟΥ ΑΡΓ.** – *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο – Θεωρία των Πηγών* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1988 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ. – ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ Κ. – ΡΟΖΑΚΗ ΧΡ. – ΦΑΤΟΥΡΟΥ ΑΡΓ.** – *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο – Οι Φορείς Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων στη Διεθνή Έννομη Τάξη* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1990 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – «*Οι Μελλοντικές Προοπτικές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1989.
- **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ. – ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – *Εισαγωγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη – Τεύχος Ι: Γενική θεωρία και θεσμικές εφαρμογές* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1984 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – «*Η κοινοτική έννομη τάξη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Η προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων ταξιδεύει από το Λουξεμβούργο στο Στρασβούργο μετ' επιστροφής*» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1990.
- **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡ.** – «*Η Διακήρυξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ελευθερίες*» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1989.

- **ΚΑΤΡΑΚΗΣ ΑΝ.** – *Η συμφωνία Σένγκεν* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας/Jurisprudence Research Association).
- **ΚΑΣΙΜΑΤΗ Γ.** – *Συνταγματικό Δίκαιο II – Οι λειτουργίες του κράτους* – Τεύχος Α' – Αθήνα/Κομοτηνή – 1980 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΗΣ Γ.** – *Η Ευρωπαϊκή Ιδέα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ελλάδα – Ιστορική Διαδρομή, Σύγχρονη Εποχή, Προοπτικές* – Αθήνα 1995 (Ι. Σιδέρης/ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ).
- **ΚΩΣΤΙΤΣΗΣ Ν.** – *Η Ευρωπαϊκή Ένωση – Ένα σύντομο οδοιπορικό στην ιστορία, τους θεσμούς και τις βασικές πολιτικές της* – Αθήνα – 1998 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – Γραφείο για την Ελλάδα/Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα).
- **ΚΑΚΟΥΡΗΣ Κ.** – «*Η Νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σχετικά με τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*» – Το Σύνταγμα – 1987.
- **ΛΟΥΚΕΡΗΣ Γ.** – «*Εναρμόνιση του δικαίου της προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση*» – Νομικό Βήμα – 1997.
- **ΜΟΥΡΓΕΛΑ Ι.** – «*Η προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες*» – Νομικό Βήμα – 1980.
- **ΜΑΝΙΤΑΚΗ ΑΝΤ.** – *Το Υποκείμενο των Συνταγματικών Δικαιωμάτων* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1981 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.** – *Συνταγματικά Δικαιώματα α' – ατομικές ελευθερίες* – γ' έκδοση – Θεσσαλονίκη – 1981 (Σάκκουλας).
- **ΜΑΥΡΙΑΣ Κ.** – *Το Συνταγματικό Δικαίωμα του Ιδιωτικού Βίου* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1982 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ-ΝΟΥΑΡΟΥ Γ.** – «*Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου*» – Το Σύνταγμα – 1983.
- **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – «*Προστασία του Περιβάλλοντος Εναντίον της Προστασίας Πληροφοριών;*» – Νόμος και Φύση – 1996
- **ΜΗΤΡΟΥ Λ.** – *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999 (Αντ. Σάκκουλας/ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ – FORUM ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ).
- **ΜΟΥΣΗΣ Ν.** – *Ευρωπαϊκή Ένωση – Δίκαιο/Οικονομία/Πολιτική* – 7η Έκδοση – Αθήνα – 1998 (Παπαζήσης).
- **ΜΠΡΑΟΥΝ ΝΤ.** – *Η Δικτατορία στον Κυβερνοχώρο – Το Τέλος της Δημοκρατίας στην Εποχή της Πληροφορικής* – Αθήνα – 1999 (Καστανιώτης).
- **ΜΑΡΙΑΣ Ν.** – *Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση των Πολιτών και της Αλληλεγγύης – η πορεία προς το Άμστερνταμ* – Αθήνα – 1998 (Τυπωθήτω).
- **ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΡΑΚΗ Π.** – *Το Δίκαιο Των Διεθνών Οργανισμών Ι' – Η Θεσμική Διάσταση* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1993 (Αντ. Σάκκουλας).

- **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ – ΤΜΗΜΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ/ΕΝΩΣΗ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΝ** – Προστασία Προγραμμάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών – Πρακτικά Ημερίδας – Αθήνα – 19/2/1999.
- **ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ.** – Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ.** – Όροι Προστασίας των Προσωπικών Δεδομένων – Το παράδειγμα του συστήματος πληροφοριών Schengen – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999.
- **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου – (Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου – 8) – Αθήνα/Κομοτηνή – 1986 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – Η Ευρωπαϊκή Ένωση σε μετεξέλιξη. Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Τομ. Α' – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ.** – Διεθνής Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής/Τομ. 4 – Αθήνα/ Κομοτηνή – 1987 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΠΕΡΡΑΚΗ ΣΤ. – ΚΟΤΖΙΑ Ν.** – Στόχοι και τακτικές στην Διακυβερνητική Διάσκεψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 1996 – 1997 – Η αναθεώρηση των συνθηκών της ευρωπαϊκής κοινότητας/ένωσης – Αθήνα/Κομοτηνή – 1999 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΠΑΣΙΑ ΑΝ.** – Νομική Πληροφορική: Η Δικαιική Πράξη στη Δυναμική των Μεγαλών Συστημάτων Ηλεκτρονικής Υποστήριξης – Πληροφορική και Δίκαιο/2 – Θεσσαλονίκη – 1995 (Σάκκουλας).
- **ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ.** – Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Αθήνα/Κομοτηνή – 2001 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΡΟΥΚΟΥΝΑ Ε.** – Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων – Αθήνα – 1995 (ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ – Εστία).
- **ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥ.** – Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου – «Αντικειμενισμός» ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον ; - Αθήνα/Κομοτηνή - 1997 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Ν.** – Το Σύστημα Πληροφοριών Schengen – Αθήνα/Κομοτηνή – 1995 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ :** Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου – Αθήνα – 1977 (Ευθύνη – Κείμενα της Μεθορίου).
- **ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ ΕΥ.** – «Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποτρέπει την προσχώρηση της Κοινότητας στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» – Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου – 1996, σελ.
- **ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ.** – Η Ανθρωπιστική Επέμβαση στις Διεθνείς Σχέσεις: Νεότερες Ερμηνείες – Αθήνα – 2000 (Παπαζήσης).

- **ΣΑΡΜΑ Ι.** – *Η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής – Αναλυτική Μελέτη των Μεγάλων Θεμάτων* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1998 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΣΗΜΙΤΗΣ ΣΠ.** – *«Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Νομική Παιδεία – Προϋποθέσεις, Επιπτώσεις, Προοπτικές»* - Αρμενόπουλος – 1980.
- **ΣΠΙΝΕΛΛΗ Δ.** – *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος – Εγκλήματα κατά της Τιμής* – β' έκδοση – Αθήνα/Κομοτηνή – 1982 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ Ν.** – *Ευρωπαϊκό Δίκαιο – Θεσμοί και Έννομες Τάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης* – Ι' – Αθήνα/Κομοτηνή – 1997.
- **ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. (επ.)** – *Τα Δικαιώματα του Πολίτη στην Κοινοτική Έννομη Τάξη* – Θεσσαλονίκη – 1993 (Παρατηρητής – Ελληνική Πανεπιστημιακή Ένωση Ευρωπαϊκών Σπουδών).
- **ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ.** - *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση* – Τομ. Α' : *Γενικά και Θεσμικά Χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια* – 5η Έκδοση – Αθήνα/Κομοτηνή – 2001 (Αντ. Σάκκουλας)
- **ΤΟΥΜΑΣΑΤΟΣ Κ.** – *Σύμβαση ΣΕΝΓΚΕΝ* – Αθήνα – 2000 (Σύγχρονη Εποχή).
- **ΤΣΑΤΣΟΣ Δ. – MENDEZ de VIGO Ι. (συνεισηγητές)** – *Έκθεση σχετικά με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ* – Ρ.Ε. 223,314/τελ. – 5/11/1997 (Α4-0347/97).
- **ΤΑΓΑΡΑ Χ.** – *Μηχανισμοί Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1992 (Αντ. Σάκκουλας).
- **ΤΣΑΤΣΟΥ Δ./ΣΚΟΥΡΗ Β./ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Φ.** – *«Γνωμοδότηση : Ελευθερία του τύπου και προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών πληροφοριών»* – Το Σύνταγμα – 1998.
- **ΦΡΑΓΚΑΚΗΣ Ν. – ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ.(επ.)** – *Η πορεία της διαπραγμάτευσης για την αναθεώρηση του Μάαστριχτ* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1997 (ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ – Αντ. Σάκκουλας).
- **ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ Θ. & ΜΠΟΥΡΑΝΤΩΝΗ Δ. (επ)** – *Ο ΟΗΕ στο κατώφλι της μεταψυχροπολεμικής εποχής* – Αθήνα – 1998 (Ι. Σιδέρης).
- **HABERMAS J.** – *Το πραγματικό και το ισχύον – Συμβολή στη διαλογική θεωρία του δικαίου και του δημοκρατικού κράτους δικαίου* – Αθήνα – 1996 («ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» – Α.Α.Λιβάνη).
- **IPSEN H.P.** - *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο* – Αθήνα/Κομοτηνή – 1981 (Αντ. Σάκκουλας).
- **LE MONDE DIPLOMATIQUE – MANIÈRE DE VOIR** – *Μέσα Ενημέρωσης – Μηχανισμοί Χειραγώγησης* – Τεύχος 8.
- **WIGHT M.** – *Διεθνής Θεωρία - Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης* - Αθήνα – 1998 (Ποιότητα).
- **WIENER N.** – *Κυβερνητική και Κοινωνία – Η Ανθρώπινη Χρησιμοποίηση των Ανθρωπίνων Όντων* – Αθήνα - 1970 (Παπαζήσης).
- **WEIDENFELD W. & WESSELS W.** – *Η Ευρώπη από το Α έως το Ω – Οδηγός της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* – Λουξεμβούργο – 1997 (Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Institut für Europäische Politik).

B. Ξενόγλωσση

- **ALSTON PH. & WEILER J.** – “*An ‘Ever Closer Union’ in Need of a Human Rights Policy*” – European Journal of International Law – 1998.
- **ADINOLFI AD.** – “*Protezione dei dati personali e applicazione della Convenzione di Schengen*” – Rivista di Diritto Internazionale – 1997.
- **ALSTON PH./ BUSTELO M./HEENAN J. (eds.)** – *The European Union and Human Rights* – Oxford – 1999 (Academy of European Law/European University Institute/Oxford University Press).
- **BETTATI M.** – *Le Droit d’ Ingérence: Mutation de l’ Ordre International* – Paris – 1996 (Odile Jacob).
- **BETTATI M. & KOUCHNER B. (eds.)** – *Le Devoir d’ Ingérence* – Paris – 1987 (Denoël).
- **BECKER R.** – “*Transborder Data Flows : Personal data*” – Harvard International Law Journal – 1981.
- **BERNHARDT R. & JOLOWICZ J.A. (eds.)** – *International Enforcement of Human Rights* – Reports submitted to the Colloquium of the International Association of Legal Science – Heidelberg, 28-30/8/1985 – Berlin – Heidelberg – N.Y. – 1993 (Springer – Verlag – Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht).
- **CARLIN F.** – “*The Data Protection Directive : the introduction of common privacy standards*” – European Law Review – 1996.
- **CASSESE A.** – “*Ex iniuria ius oritur : Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?*” στο web site, discussion forum του : European Journal of International Law – 1999.
- **DANISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS** – *Humanitarian Intervention – Legal and Political Aspects* – Copenhagen – 1999.
- **DUPRAT G.** - *L’ Union Européenne - droit, politique, démocratie* – Paris – 1998 (puf).
- **ERMACORA F. – NOWAK M. – TRETTER H. (eds.)** – *International Human Rights – Documents and Introductory Notes* – Vienna – 1993 (Ludwig Boltzman Institute of Human Rights – Law Books in Europe).
- **EPINEY AS. & FREIERMUTH M. (Hrsg.)** – *Datenschutz in der Schweiz und in Europa / La Protection des Données en Suisse et en Europe* – Freiburg – 1999 (Éditions Universitaires Fribourg Suisse).
- **GASSMANN H.P.** – “*Vers un Cadre Juridique International Pour l’ Informatique et Autres Nouvelles Techniques de l’ Information*” – Annuaire Française de Droit International – 1985.
- **HOLVAST J./MADSEN W./ROTH P.** – *The Global Encyclopaedia of Data Protection Regulation* – The Hague – 1999 (Kluwer Law International).
- **HONDIUS F.** – “*A Decade of International Data Protection*” – Netherlands International Law Review – 1983.

- **JACQUÉ J.-P.** – “*La Convention pour la protection des personnes à l’égard du traitement informatisé des données à caractère personnel*” – Annuaire Français de Droit International – 1980.
- **KELSEN H.** – *General Theory of Law and State* – Cambridge, Massachusetts – 1949 (Harvard University Press).
- **KAYSER P.** – *La Protection de la vie privée* – 2e Édition – Paris/Aix-en-Provence – 1990 (Economica – Presses Universitaires d’ Aix-en-Provence).
- **LAWS J. (Sir)** – “*The Limitations of Human Rights*” – Public Law – 1998.
- **LE GLOAN J.** – “*L’ influence croissante de la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l’ Homme sur les droits nationaux*” – Revue du Droit Public – 1999.
- **LOEVINGER L.** – “*Jurimetrics – The Next Step Forward*” – Minnesota Law Review – 1949.
- **LYON D.** – *Information Society : Issues and Illusions* – Cambridge – 1988 (Polity Press).
- **MICHAEL J.** – *Privacy and Human Rights* – Aldershot – 1994 (Dartmouth).
- **MC COUBREY H. & WHITE N.D** – *International Law and Armed Conflict* - Aldershot - 1992 (Dartmouth).
- **O’ REILLY J. (ed.)** – *Human Rights and Constitutional Law – Essays in honor of Brian Walsh* – Dublin – 1992 (The Round Hall Press)
- **PONTHOREAU M-CL.** – “*La directive 95/46 CE du 24 Octobre 1995 relative à la protection des personnes physiques à l’égard du traitement des données à caractère personnel et à la libre circulation de ces données*” – Revue Française de Droit Administratif – 1997.
- **PETTITI L.E. – DECAUX E. – IMPERT PH. (eds.)** – *La Convention Européenne des droits de l’ homme – Commentaire article par article* – Paris – 1995 (Economica).
- **RIGAUX FR.** – “*L’ élaboration d’ un «right of privacy» par la jurisprudence américaine*” – Revue Internationale de Droit Comparé – 1980.
- **RIGAUX FR.** – *La protection de la vie privée et des autres biens de la personnalité* – Bruxelles/Paris – 1990 (Émile Bruylant/Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence).
- **RAFTOPOULOS EV.** – *The Inadequacy of the Contractual Analogy in the Law of Treaties* – Athens – 1990 (Publications of The Hellenic Institute Of International and Foreign Law).
- **RIGAUX FR.** – “*Le régime des données informatisées en droit international privé*” – Journal du Droit International – 1986.
- **RUIZ BLANCA R.** – *Privacy in Telecommunications – A European and an American Approach* – The Hague/London/Boston – 1997 (Kluwer Law International).
- **STRANGAS J.** – “*I Rapporti tra l’Informatica ed i Compiti della Filosofia del Diritto*” – Rivista Internazionale di Filosofia del Diritto – 1990
- **SIMMA B.** – “*From Bilateralism to Community Interest in International Law*” – 250 RCADI (1994-VI).

- **SIMMA B. (ed.)** – *Commentary of the United Nations Charter* – Oxford – 1995 (Clarendon Press).
- **SICILIANOS L.AL. & GAVOUNELI M. (eds.)** – *Scientific and Technological Development and Human Rights* – Athens – 2001 (Ant. Sakkoulas).
- **STEINER H.J. & ALSTON PH.** – *International Human Rights in Context – Law, Politics, Morals* – Oxford – 1996 (Clarendon Press).
- **SIMITIS S.** – “*Reviewing Privacy in an Information Society*” – University of Pennsylvania Law Review – 1987.
- **VASAK K. (ed.)** – *The International Dimensions of Human Rights* – Vol. 1 – West Port, Connecticut – 1982 (Greenwood Press – UNESCO).
- **VASAK K.** – “*Le Droit International des Droits de l’ Homme*” - 140 RCADI (1974).
- **WESTON B.H. & MARKS ST. P. (eds.)** – *The Future of International Human Rights* – Ardsley, N.Y. – 1999 (Transnational Publishers, Inc.).

ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΚΔΙΚΑΣΘΗΚΑΝ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΗΣ ΕΣΔΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ :

- Leander/Σουηδίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 26/3/1987)
- Gaskin/HB (Απόφαση ΕΔΔΑ της 7/7/1989)
- Andersson/Σουηδίας (Απόφαση ΕΔΔΑ της 27/8/1997)